

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Cilt: 13 Sayı: 1 Haziran 2011

TRAKYA UNIVERSITY
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE

Volume: 13 No: 1 June 2011

ISSN 1305 -7766

**TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ**

Cilt: 13 Sayı: 1 Haziran 2011

**TRAKYA UNIVERSITY
Journal of Social Science**

Volume: 13 No: 1 June 2011

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Dergisi
Cilt: 13 Sayı: 1 Haziran 2011

TRAKYA UNIVERSITY
Journal of Social Science
Volume: 13 Number: 1 June 2011

Dergi Sahibi / Owner

Trakya Üniversitesi Rektörlüğü
Sosyal Bilimler Enstitüsü Adına
Doç. Dr. Kıymet ÇALİYURT

Editör / Editor

Doç. Dr. Nurcan METİN

Dergi Yayın Kurulu / Editorial Board

Başkan / Chairman

Doç. Dr. Kıymet ÇALİYURT

Üyeler / Members

Doç. Dr. Kıymet ÇALİYURT

Prof. Süleyman Sırrı GÜNER

Doç. Dr. Ali İhsan ÖBEK

Doç. Dr. Nurcan METİN

Doç. Dr. Yeşim FAZLIOĞLU

Doç. Dr. Ayhan GENÇLER

Dizgi / Design

Osman BOSTANCI

İlyas TURĞAY

Kapak Dizayn / Cover Design

Prof. Dr. Bünyamin ÖZGÜLTEKİN

İletişim Adresi / Address

T.C. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Balkan Yerleşkesi – Edirne / TÜRKİYE
Tel.-Faks: 0284 235 63 00-01
e-mail: sobedergi@trakya.edu.tr

EBSCO Publishing, Inc. ve Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi tarafından lisans sözleşmesi 05 Kasım 2010'da imzalanmıştır.

The license agreement was signed by EBSCO Publishing, Inc. and Trakya University Journal of Social Sciences on 05 November 2010.

Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi TÜBİTAK-ULAKBİM Veri Tabanı'nda indekslenmektedir.

Trakya University Journal of Social Sciences is indexed in the TUBITAK-ULAKBİM Database.

Baskı / Publishing

Trakya Üniversitesi Matbaa Tesisleri / Trakya University Publishing Center

ULUSLARARASI DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Işıl AKGÜL
Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. İlker ALP
Trakya Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet ALPARG
Sakarya Üniversitesi

Assoc. Prof. Ali AKARCA
University of Chicago Illinois

Prof. Dr. Ülker AKKUTAY
Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Sudi APAK
Beykent Üniversitesi

Assoc. Prof. Ezendu ARIWA
London Metropolitan University

Prof. Peter BALDWIN
University of California, Los Angeles

Prof. Dr. Şerif Ali BOZKAPLAN
Dokuz Eylül Üniversitesi

Prof. Dr. Şahamet BÜLBÜL
Marmara Üniversitesi

Prof. King-kok CHEUNG
University of California, Los Angeles

Assoc. Prof. Hülya K. K. ERASLAN
Johns Hopkins University

Prof. Dr. Öner GÜNÇAVDI
İstanbul Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Selahattin GÜRİŞ
Marmara Üniversitesi

Prof. Foo-Nin HO
San Francisco State University

Prof. Philip T. HOFFMAN
California Institute of Technology

Prof. Dr. Nadir ÖCAL
Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Dr. Berkay ÖZCAN
Yale University

Prof. Dr. Mustafa ÖZKAN
İstanbul Üniversitesi

Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN
Erciyes Üniversitesi

Prof. Barry RIDER
Cambridge University

Prof. Atilla SAĞLAM
Trakya Üniversitesi

Prof. Dr. Burak SALTOĞLU
Boğaziçi Üniversitesi

Prof. Dr. Bedriye SARAÇOĞLU
Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet SARAY
Yeditepe Üniversitesi

Prof. Dr. Seval KARDEŞ SELİMOĞLU
Anadolu Üniversitesi

Prof. Dr. Ahmet SINAV
Trakya Üniversitesi

Prof. Dr. Ovidiu STOICA
*Alexandru Ioan Cuza" University of Iaşi,
România*

Prof. Dr. Aysit TANSEL
Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Ahmet TAŞAĞIL
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Prof. Dr. Belma TUĞRUL
Hacettepe Üniversitesi

Prof. Tunay I. TUNCA
Stanford University

Prof. Dr. Dinçer KÖKSAL
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Prof. Dr. Sibel TURAN
Trakya Üniversitesi

Prof. Dr. Derman KÜÇÜKALTAN
Trakya Üniversitesi

Prof. Dr. Münevver TURANLI
İstanbul Ticaret Üniversitesi

Prof. Li Way LEE
Wayne State University

Prof. Dr. Sadi UZUNOĞLU
Trakya Üniversitesi

Doç. Dr. Aslı YÜKSEL MERMOD
Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. Maria Stella VETTORI
University of South Africa

Prof. Robert MERVILLE
City University London

Prof. Dr. Turan YAZGAN
Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı

Prof. Elliot Y. NEAMAN
University of San Francisco

Prof. Dr. N. İvanoviç YEGOROV
Chuvash Institute of Social Sciences

Dr. Hakan ORBAY
Sabancı Üniversitesi

BU SAYININ HAKEMLERİ

Prof. Dr. Ayşe AKYOL
Trakya Üniversitesi

Prof. Dr. İlker ALP
Trakya Üniversitesi

Prof. Dr. Sudi APAK
Beykent Üniversitesi

Prof. Mustafa ARSLAN
Dumlupınar Üniversitesi

Prof. Dr. Gülen BARAN
Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Hülya BAYKAL
Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. Esin CAN MUTLU
Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Cevat DEMİR
Okan Üniversitesi

Prof. Dr. A. Ercan GEGEZ
Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. M. Fazıl GÜLER
Yeditepe Üniversitesi

Prof. Dr. Nalan GÜREL
Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. Selahattin GÜRİŞ
Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. Demet KARNAK
Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Gencer ÖZCAN
İstanbul Bilgi Üniversitesi

Prof. Dr. Hüseyin ÖZGEN
Çukurova Üniversitesi

Prof. Dr. Nuri YİĞİT
Ankara Üniversitesi

Doç. Dr. Tolga ARICAK
Fatih Üniversitesi

Doç. Dr. Tuncay CAN
Marmara Üniversitesi

Doç. Dr. Ebru ÇAĞLAYAN
Marmara Üniversitesi

Doç. Dr. Kıymet ÇALIYURT
Trakya Üniversitesi

Doç. Dr. A. Mete ÇİLİNGİRTÜRK
Marmara Üniversitesi

Doç. Dr. Seyhun DOĞAN
İstanbul Üniversitesi

Dr. Toker ERGÜDER
*Dünya Sağlık Örgütü Türkiye Tütün Kontrolü
Program Sorumlusu*

Doç. Dr. Erol ESEN
Akdeniz Üniversitesi

Doç. Dr. Mehmet HACISALİHOĞLU
Yıldız Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Kemalettin KUZUCU
Trakya Üniversitesi

Doç. Dr. Nurcan METİN
Trakya Üniversitesi

Doç. Dr. Aysan ŞENTÜRK
Uludağ Üniversitesi

Doç. Dr. Dicle TAŞPINAR CENGİZ
İstanbul Ticaret Üniversitesi

Doç. Dr. Mustafa TEKİN
İstanbul Üniversitesi

Prof. Dr. Ali Osman ÖZTÜRK
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Doç. Dr. Levent ÜRER
İstanbul Üniversitesi

Prof. Dr. Veysel SÖNMEZ
Hacettepe Üniversitesi

Doç. Dr. Aslı YÜKSEL MERMOD
Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. Nilüfer TAPAN
İstanbul Üniversitesi

Prof. Dr. Münevver TURANLI
İstanbul Ticaret Üniversitesi

Prof. Dr. Münevver YALÇINKAYA
Ege Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

<i>Tuba BAŞKONUŞ DİREKÇİ, Ömer ÖZÇİÇEK</i> TÜRKİYE İÇİN KÜRESELLEŞME VE ENFLASYON İLE İLGİLİ BAZI SINAMALAR	1-13
<i>Mustafa HATİPLER</i> TÜRKİYE-AB GÜMRÜK BİRLİĞİ ANTLAŞMASI VE ANTLAŞMANIN TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ	14-32
Selahattin KARABINAR, Recep ÖKTEM CİRO İŞLEMİNİN “SORUMLULUK DOĞURAN OLAY” BAĞLAMINDA İNCELENMESİ CİRO EDİLEN ÇEKLERİN TFRS ÇERÇEVESİNDE RAPORLANMASI	33-49
<i>Sevinç SAKARYA MADEN, Selma AKOL</i> ALMANCAYI TÜRKİYEDE ÖĞRENMİŞ OLAN ALMANCA ÖĞRETMEN ADAYLARININ ALMANCADAKİ “WIE” KELİMESİNİN ANLAMINI BELİRGİNLEŞTİRME YETERLİK DÜZEYLERİNE İLİŞKİN BİR ARAŞTIRMA	50-70
<i>Ayşen HİÇ GENCER, Volkan ÖNGEL</i> SERBEST TİCARET BÖLGESİ ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE İLE SURİYE, ÜRDÜN İLE LÜBNAN ARASINDAKİ POTANSİYEL DIŞ TİCARET HACMİNİN ULUSLARARASI ÇEKİM MODELİ YOLUYLA TAHMİNİ	71-94
<i>Münevver TURANLI, Özlem DENİZ BAŞAR</i> SAĞLIKTA DÖNÜŞÜM UYGULAMASI SONRASI HASTANE TERCİHLERİNDEKİ DEĞİŞİMİN İNCELENMESİ	95-105
<i>Ünal H. ÖZDEN</i> FAKTÖR ANALİZİ VE VERİ ZARFLAMA ANALİZİ İLE AB’YE ÜYE VE SEÇİLMİŞ BAZI ÜLKELERİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ	106-121
<i>Hasan ÖZGÜR</i> BİLGİSAYAR DESTEKLİ EĞİTİM YAZILIMLARINDA KULLANILAN GERİ BİLDİRİM TÜRLERİNİN AKADEMİK BAŞARIYA ETKİSİ	122-139
<i>Gülmur ETİ İÇLİ, Beste Burcu VURAL</i> KIRKLARELİ İLİNİN SOSOEKONOMİK KALKINMASINDA MEKAN (ŞEHİR) PAZARLAMASININ ROLÜ	140-154

<i>Ayhan SEYFULLAHOĞULLARI</i> TÜRK GİRİŞİMCİLERİN İŞ VE YAŞAM DEĞERLERİNİN DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLERLE İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: BURSA İLİ UYGULAMASI	155-175
<i>Fahri TÜRK</i> DIE TÜRKISCHE ENERGIEPOLITIK-DIE STEIGENDE BEDEUTUNG ERNEUERBARER ENERGIETRAGER IM JAHR 2008	176-191
<i>Cenk ÖZGEN</i> TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİNDE PROFESYONELLEŞME ÇALIŞMALARI	192-208
<i>Aziz TEKDEMİR</i> OSMANLI DEVLETİ'NDE İLK TİCARİ GAZETE: CERİDE-İ TİCARET	209-221
<i>Nurcan ÖZKAN</i> GÜNÜMÜZ BİYOLOJİ EĞİTİMİNİN ÖNEMİ	222-230
<i>Celal KARLIKAYA, Nurcan ÖZKAN</i> GENÇLİK VE SPOR BAYRAMINDA DUMANSIZ HAVA SAHASI	231-241
<i>Yeşim FAZLIOĞLU, Lale OKYAY, Gökhan ILGAZ</i> OKULÖNCESİ VE ANAOKULU DAVRANIŞ ÖLÇEĞİNİNİN GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI	242-254
<i>Seyfi TOP</i> MYO ÖĞRENCİLERİNİN GELECEKTEKİ GİRİŞİMCİLİK KARIYER NİYETLERİNİN PLANLI DAVRANIŞ MODELİ KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ	255-274
<i>Nurcan PERDAHCI</i> XVI-XVIII YÜZYIL AVRUPA RESİM SANATI'NDA UŞAK HALILARI	275-291
<i>Muhammet BEZİRCİ, Abdullah Oktay DÜNDAR</i> LOJİSTİK KÖYLERİN İŞLETMELERE SAĞLADIĞI MALİYET AVANTAJLARI	292-307
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Yayın İlkeleri	308-318

TÜRKİYE İÇİN KÜRESELLEŞME VE ENFLASYON İLE İLGİLİ BAZI SINAMALAR

*Tuba BAŞKONUŞ DİREKÇİ**
*Ömer ÖZÇİÇEK***

ÖZET

Dünya genelinde artan dış ticaret hacmi ile birlikte küreselleşme, temel makro değişkenler üzerinde etkili faktörler arasına girmiştir. Birçok iktisatçı küreselleşme ile birlikte enflasyon üzerinde etken yerel faktörlerin yerini küresel faktörlerin aldığını savunmaktadır. Küreselleşmenin enflasyon üzerine etkilerini onaylamayan çalışmalar da mevcuttur. Bu çalışma Türkiye Ekonomisi için 1991:1-2008:2 yılları arası dönemde artan küreselleşmenin yurtiçi enflasyon üzerinde etkisini incelemektedir. Enflasyonun yerel çıktı boşluğundan mı yoksa yabancı çıktı boşluğundan mı daha fazla etkilenmekte olduğu araştırılmış, yerel enflasyonun küreselleşme hipotezi doğrultusunda yabancı çıktı boşluğundan daha fazla etkilendiğine dair güçlü kanıtlara ulaşılamamıştır.

Anahtar Kelimeler: Enflasyon, Küreselleşme, Ticari Açıklık, Yabancı Üretim Açığı.

SOME TESTS ABOUT GLOBALISATION AND INFLATION FOR TURKEY

ABSTRACT

As a consequence of increasing global trade, globalisation has become an important factor effecting macro variables. Many economist claime that with globalisation, the importance of global factors have increased replacing local factors. There are studies that do not approve the effect of globalisation on inflation. This study investigates the effect of increased globalisation on domestic inflation for Turkey between 1991:1-2008:2. We look whether inflation is affected more from domestic output gap or global output gap, and could not find strong evidence that, in line with globalisation hypothesis, domestic inflation is more affected from global output gap.

Key Words: Inflation, Globalisation, Trade Deficit, Foreign Output Gap.

* Yrd. Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü Öğretim Üyesi, baskonus@gantep.edu.tr

** Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü Öğretim Üyesi, ozcicek@gantep.edu.tr

Giriş

1990'lerden itibaren küresel enflasyonda önemli düşüşler gerçekleşmiştir. Bu gelişmeyi açıklayan birçok yaklaşım ortaya atılmıştır. Bunlardan en çok destek göreni, para politikasının daha etkili olduğudur. Başka bir görüşe göre de enflasyonun yerel faktörlerden daha az etkilendiği ve küreselleşmenin enflasyon üzerindeki azaltıcı etkisidir. Bu görüş, tüm iktisatçılar tarafından benimsenmemektedir. Dolayısıyla bu konuda birçok ampirik çalışma yapılmıştır. Bu çalışma, küreselleşmenin, Türkiye'de enflasyon seviyesini düşürüp, düşürmediğini regresyon analizi ile incelemiştir. Küreselleşmenin kabul edilir tek bir tanımı olmamakla birlikte genel olarak uluslararası ticaretin, sermaye akımının ve emek akışının artması olarak tanımlanabilir. Standart görüşe göre yerel enflasyon genel olarak, iç talep, ücret hareketleri, üretkenlik, beklentiler gibi yerel faktörlerin bir fonksiyonudur. Son zamanlarda bazı araştırmacılar küreselleşmenin, yerel faktörlerin enflasyon üzerindeki etkisini azalttığını ve küresel gelişmelerin rolünü arttırdığını öne sürmüşlerdir. Dış faktörlerin hangi oranda yerli faktörleri ikame ettikleri, süren bir tartışma konusudur. Bu tartışmayı merkez bankaları gibi politika belirleyicileri de dikkatle takip etmektedir. Eğer küreselleşme görüşü doğruysa, yerel politikaların enflasyon üzerindeki kısa ve orta vadedeki etkisi ve kontrolü gittikçe azalmaktadır. Bu tartışmaların halen netleşmemesinin sebebi ise araştırmalardan elde edilen sonuçların yeterince tutarlı ve ikna edici olmamasındandır. Türkiye ile ilgili yaptığımız bu çalışma da yukarıdaki tartışmaya ışık tutmayı amaçlamaktadır.

Bu çalışmada regresyon analiziyle, yerel ve küresel faktörlerin tüfe enflasyonu üzerindeki etkisi incelenmiştir. Elde edilen bulguların küreselleşme hipotezini desteklemediği görülmüştür. Bu durum, örneklem iki farklı döneme bölündüğünde de sürmüştür. Dolayısıyla, son zamanlarda dış faktörlerin enflasyon üzerinde etkisinin arttığı yönündeki iddia da Türkiye için destek görmemektedir. Bu sonuca göre para politikasının enflasyon açısından halen önemli bir faktör olduğu söylenebilir. Kullanılan model, Phillips Eğrisi'nin düzenlenmiş bir formudur. Bulgularımızda yabancı üretim açığının katsayısının negatif çıkmasına rağmen, istatistiksel olarak anlamlı çıkmamıştır. Fakat yabancı çıktı boşluğunun ticari açıklıkla etkileşiminin katsayısının pozitif ve anlamlı çıkması, ticari açığın Türkiye Enflasyonu'nun dış faktörlerden daha fazla etkilendiği sonucunu doğurmaktadır. Dolayısıyla bulgularımız genel olarak bir ülke

enflasyonunun küreselleşme sonucu, yabancı faktörlerden daha fazla etkilendiği teorisi doğrultusundadır. Uluslararası ticarete açılmak suretiyle, yurtiçi enflasyon, yabancı kaynak kullanımı ve ithal malların fiyatlarına gittikçe daha duyarlı hale gelmiştir. Aynı sebeple, yurtiçi enflasyon oranı, yurtiçi kaynak kullanımından daha az duyarlı hale gelmiştir.

Literatür Taraması

İktisat Kuramında Klasik yaklaşımda enflasyon genel olarak yerli faktörler tarafından belirlenmektedir. Son zamanlarda küreselleşmenin artmasıyla dış faktörlerin yerli değişkenler üzerinde etkisini göz önüne alan argümanlar ortaya atılmıştır. Buna bağlı olarak, enflasyonda gözlenmiş olan düşüşü, küreselleşmeye bağlamaya çalışan yaklaşımlar ve çalışmalar ortaya konmaktadır. Bu argümanların temelinde küresel rekabet yatmaktadır. Küresel rekabetten etkilenen işletmeler ve faktör piyasaları, küresel rekabete ayak uydurabilmek için fiyatları diledikleri kadar arttıramamaktadırlar. Bu durumda fiyatlar ve ücretler daha esnek ve Phillips Eğrisi daha yataydır. Bunun yanı sıra bir mal (hizmet) artık sadece kendi ülkesinde değil, küresel pazarda da satılabildiğinden yerel piyasa koşullarının durumu daha az önemli olmaktadır. Buna göre yüksek talebin olduğu koşullarda enflasyonist baskı oluşmakta, talebin azaldığı durumlarda ise fiyat artışları zayıflamaktadır. Yüksek talep veya düşük talep, artık sadece yerel pazarlar için değil, küresel pazar için de söz konusu olmuştur. Talep koşulları, diğer yapılan çalışmalarda genelde işsizlik oranı ya da çıktı boşluğu ile ölçülmüştür. Küresel pazarlar aynı zamanda, ölçek ekonomilerine daha fazla imkan sağlamaları açısından da enflasyonu azaltıcı etkiye sahip olmuş olabilir. Bunun yanı sıra küresel pazarda başarılı olmak isteyen işletmeler verimliliği arttırmak için büyük gayretler göstermektedirler. Son zamanlardaki büyük teknolojik gelişmelere sebep olarak, küresel rekabet gösterilebilmektedir. İşletmelerin ara malları küresel piyasada en ucuz şekilde temin edebilmeleri de fiyatlar üzerinde azaltıcı etki yapmıştır (ithal fiyat etkisi). Hatta bazı işletmeler üretimlerini daha ucuz ülkelere kaydırmaktadırlar (offshoring) veya üretim zincirinin bir kısmını genelde yurt dışında yerleşik olan ve daha ucuza üreten taşeron şirketlere yaptırmaktadırlar (outsourcing). Bu yaklaşımlar, maliyeti doğrudan doğruya azaltabildiği gibi, yerel emek piyasası üzerinde bir baskı da oluşturabilmektedir. Göç yolu ile yurt içine gelen yabancı emek ve olası

offshoring ve outsourcing uygulaması da yerel emeğin ücret artışını engelleyebilmektedir. Nitekim, Çin'in küresel enflasyon üzerindeki azaltıcı etkisi ayrı bir tartışma konusudur. White (2008)'e göre, birim emek maliyetinde ve üretimdeki ücretin payında azalma gerçekleşmiştir.

Küreselleşme tartışmasının bir başka ayağı da ulusal politikalar üzerindeki etkisidir. Son zamanlarda büyük oranlarda özelleştirme ve deregulasyon olmuştur. Rogoff (2006)'a göre, merkez bankasının ve diğer politika yapımcılarının davranışları, şeffaflaşma ve küreselleşmeden etkilenmiştir. Bu piyasa koşullarındaki değişme de enflasyonu azaltıcı yöndedir. Dolayısıyla, küreselleşmenin, değişik yollardan enflasyon üzerinde bir etkisi oluşmuş olabilir. Genel olarak bu konuda iki değişik görüş ortaya atılmıştır. Bir görüşe göre, küreselleşme, ülkelerin enflasyon oranlarında azaltıcı etki yaratmaktadır. Uluslararası rekabet sonucu, üreticiler açısından maliyet azaltıcı önlemler daha önemli hale gelmiştir. Bunların başında verimliliğin artırılması, emeğin ucuz olduğu ülkelerde üretim yapılması, en ucuz ara mallarının tedariki gelmektedir. Enflasyonun yerel makro ekonomik koşullara daha az tepki vermesinin olası ek sebepleri de merkez bankası politikaları, liberal politikalar, emek piyasasında yapısal reformlar ve bilgi teknolojisindeki gelişmelerdir. Uluslararası rekabet, ayrıca kâr marjları üzerinde de baskı uygulaması sebebiyle, mal ve hizmetlerdeki fiyat artışlarının daha sınırlı olmasına neden olabilmektedir. Tüm bu faktörlerin sonucu olarak, birçok kalkınmış ekonomilerde, Phillips Eğrisi'nin daha yatay hale geldiği iddia edilmektedir (Benati 2005, IMF 2006). Konumuz açısından bunun anlamı ise, yerel enflasyonun yerel ekonomik aktivitelerden daha az etkilendiğidir. Örneğin, Gruben ve McLeod (2004), IMF veri tabanındaki tüm ülkeleri kapsayan panel veri çalışmalarında ticari açıklık ile enflasyon arası ilişkiyi incelemişler ve 1990'larda enflasyonda en fazla azalmanın, dış ticarete en açık ülkelerde olduğu sonucuna varmışlardır. Ayrıca ticari açıklık ile enflasyon arasındaki ilişkinin son on yılda güçlendiğini ortaya koymuşlardır. Bir başka çalışmada IMF (2006), dış rekabete açık sektörlerde üretici fiyatlarında azalma eğilimi görülmüştür. Borio ve Filardo (2006), 16 sanayileşmiş ülke için Phillips Eğrileri tahmin etmişler ve küresel çıktı boşluğunun, modelin açıklama gücünü önemli ölçüde arttırdığını bulmuşlardır. Ayrıca yerli çıktı boşluğunun enflasyon üzerine etkisinin azaldığı, dış çıktı boşluğunun enflasyon üzerine etkisinin ise arttığı sonucuna varmışlardır. Pain vd. (2006) OECD ülkelerinde, ithalat fiyatlarının 1990 yılından sonra yerel tüketici fiyatları üzerine etkisinin

arttığını ortaya koymuşlardır. Pehnelt (2007), 22 OECD ülkesi için yaptığı panel veri çalışması ile yerli çıktı boşluğu katsayısının 1980'den sonra düşme eğiliminde olduğu, yabancı çıktı boşluğu katsayısının ise artmakta olduğunu gözlemiştir. Ayrıca bu sonuç, kullandığı başka küreselleşme endeksleri ile de desteklenmiştir. Ciccarelli ve Mojon (2005), Pehnelt ile benzer örnekleme yaptığı çalışmada, dünya enflasyonunun yerli enflasyondaki değişimin %70'ini açıkladığı ve küresel enflasyonun da kısa vadede küresel reel değişkenler tarafından belirlendiği sonucuna varmışlardır. Fakat bir diğer yaklaşım, küreselleşmenin yerel enflasyon üzerindeki etkisinin olmadığını savunmaktadır. Rogoff (2003)'a göre, kâr marjının azalması, yanlış fiyatlamanın bedelini arttırdığından, firmalar daha sık fiyat değişimi yapmak zorunda kalmaktadırlar. Bu da Phillips Eğrisi'ni daha dikey hale getirmektedir. Ball (2006), ABD için yaptığı ampirik çalışmada, dış çıktı boşluğunun enflasyon üzerindeki öneminin az, iç çıktı boşluğunun öneminin enflasyon üzerindeki etkisinin daha fazla olduğu sonucuna varmaktadır. Ball'a göre küreselleşmenin sistematik etkisinin çıkmasının sebebi, görece fiyat değişimlerinin dikkate alınmamasıdır. Ihrig vd. (2007), yaptıkları Borio ve Filaro (2006)'ya benzer ampirik analizin sonucunda küreselleşme hipotezini destekleyici sonuç bulamamışlardır. Benzer sonuçlar Calza (2008) tarafından da ortaya konulmuştur. Calza çeyreklik verileri kullanarak Euro bölgesi için yaptığı Phillips Eğrisi tahminlerinde dünya üretim boşluğunun enflasyon üzerinde anlamlı bir etkisini bulamamıştır. Dolayısıyla bu konudaki çalışmalarda çelişkili sonuçlar çıkmıştır. Bu durumda Türkiye için elde edeceğimiz bulgular, küreselleşme ve enflasyon arasındaki ilişki hakkında faydalı bilgiler sunacaktır.

Türkiye için yapılan çalışmalara bakıldığında Eren ve Çiçek (2009), kurdukları İleriye Dönük Genişletilmiş Phillips Eğrisi Modeli'ne¹ yerel çıktı boşluğu ve küresel çıktı boşluğu ekleyerek yaptıkları regresyon analizi sonucu, küresel çıktı boşluğunun kendisi kullanıldığında yurtiçi enflasyon üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı bulunmuşlardır. Fakat, yerel ve küresel çıktı boşlukları farkı kullanıldığında bu değişken anlamlı çıkmıştır. Eren ve Çiçek (2009), bu sonucu küresel gelişmelerinin, yurtiçi enflasyon süreci üzerinde etkili olduğu şeklinde yorumlamaktadırlar. Son olarak ulusal çıktı boşluğunun yurtiçi enflasyon oranı üzerindeki etkisi, Kalman Filtresi

¹ İleriye Dönük Phillips Modeli $\pi_t = c + \pi_{t+1}^e + \beta y_{t-1}^d + \gamma e_t + \varepsilon_t$, şeklindedir.

Yöntemi'yle analiz edilmiş ve modelde tahmin edilen katsayıların zaman içerisindeki değişimi izlenmiştir. Buldukları sonuç, katsayısının zaman içerisinde azaldığı yönündedir. Bu durum Türkiye'de Phillips eğrisinin yataylaştığını ifade etmektedir. Arı (2001), doktora tezinde küreselleşmenin enflasyon üzerindeki etkilerini Türkiye Örneği üzerinde incelemiştir. Çalışmada yıllık ve üçer aylık iki farklı veri seti kullanarak yaptığı zaman serisi analizinde uzun dönem ilişkisini araştırılmıştır. Uygulama sonuçları bir bütün olarak değerlendirildiğinde ortaya çıkan tabloda Türkiye'de 1980-2000 yılları için, enflasyon oranı ile küreselleşme arasında zıt yönlü, anlamlı ilişki mevcut olduğu sonucuna varmıştır. Arı (2001)'e göre, diğer faktörler değişmezken dışa açıklık arttıkça zaman tutarlı enflasyonun düşmektedir.

Veri ve Yöntem

Enflasyonun iç ve dış faktörlerden hangileri tarafından etkilendiğini belirlemek için, enflasyon oranının bağımlı değişken olduğu tek denklemlilik bir model, tahmin edilecektir. Benzeri modeller Ihrig vd. (2007), Borio ve Filardo (2007) ve Pehnelt (2007) tarafından kullanılmış çoklu regresyon denklemleridir. Model aşağıdaki gibidir:

$$\pi_t = \alpha + \sum_{i=1}^n \beta_i \cdot \pi_{t-i} + \gamma \cdot YGAP_t + \delta \cdot YFGAP_t + \rho \cdot X_t + \theta \cdot D_t + \varepsilon_t$$

Burada π enflasyon, YGAP yerli çıktı boşluğu, YFGAP yabancı çıktı boşluğu ve X diğer açıklayıcı değişkenler olan, küresel enflasyon değişkeni (CPIF), Türkiye'nin dış ticaret açıklık değişkeni (OPEN) ve etkileşim katsayısı (OPEN*YGAP)'ı temsil etmektedir. YGAP ve YFGAP, yapılan bütün çalışmalarda temel değişkenler olarak kullanılmakta ancak diğer açıklayıcı değişkenler farklılık gösterebilmektedir.

Phillips Denklemi'ne göre işsizlik oranının doğal işsizlik oranının altına inmesi dolayısıyla üretim boşluğunun artı değer vermesi, enflasyonist baskı uygulayacağından, γ katsayısının pozitif işaretli olması gerekmektedir. Benzer şekilde dış ülkenin etkisini yakalayan, δ katsayısının da artı işaretli olması beklenmelidir. Eğer dış etki, iddia edildiği gibi enflasyon üzerinde daha önemli hale gelmişse, dış etkiyi gösteren katsayıların zaman içerisinde büyümesi ve daha anlamlı olması gerekir.

Açıklayıcı değişken, Türkiye İstatistik Kurumundan elde edilen 1987 yılı bazlı Tüketici Eşya Fiyat Endeksinin doğal logaritmaları farkından

türetilmiştir. Modelde kullanılan yurt dışı çıktı boşluğu, diğer birçok çalışmada olduğu gibi, diğer ülkelerin GSYİH'sının potansiyel değeri ile gerçekleşen GSYİH değerini arası farkı alınarak, tahmin edilmiştir ($YFGAP = \ln Y^F - \ln Y^{PF}$). Veri kaynağının sınırlı olması sebebiyle, OECD kaynaklarından, Türkiye'nin önemli ticari ortaklarının GSYİH serileri elde edilmiştir. Bu ülkeler Almanya, Fransa, İtalya, İngiltere, Hollanda ve ABD olarak seçilmiştir². Bu kaynakta diğer ülkelerin 1991 yılı öncesi verileri varken, Almanya'nın GSYİH serisi 1991:1 yılı itibariyle mevcuttur. Bu sebeple örnekleme bu tarihten başlamaktadır. Bu ülkelerin her bir çeyrek döneme ait GSYİH verileri toplanmış ve doğal logaritması alınmıştır. Hodrick- Prescott filtresinden geçirmek suretiyle serinin uzun vadeli trendi elde edilmiş ve serinin kendisinden farkı alınarak, YFGAP serisi türetilmiştir. YGAP, ise Türkiye'nin 1987 yılı bazlı reel GSYİH serisi kullanılarak hesaplanmıştır. ($YGAP = \ln Y - \ln Y^P$)

Küreselleşme etkisi, ülkenin diğer ülkelere yaptığı ticaret, sermaye akışı miktarına bağlıdır. Dış ticareti yüksek olan ülkelerin diğer ülkelerle entegrasyonun daha fazla ve küresel rekabete daha açık olduğu düşünülebilir. Dolayısıyla, toplam dış ticaret ölçütü, diğer birçok çalışmada bir küreselleşme değişkeni olarak kullanılmıştır. Bu ölçüt (OPEN), ihracat ve ithalat toplamının, GSYİH'ya oranı olarak tanımlanmaktadır. Burada kullanılan GSYİH serisi, Türkiye İstatistik Kurumu'nun resmi internet sitesinden alınmış, cari fiyatlarla GSYİH serisidir. Seri ABD dolar kuruna çevrilmiştir. İhracat ve ithalat serileri, Merkez Bankası'nın resmi internet sitesinden alınmıştır. Üretim açığının enflasyon üzerindeki etkisinin ticari açıklığın artmasıyla değişip değişmediğini ortaya koymak için etkileşim katsayısı ($YGAP * OPEN$) kullanılmıştır. Küresel enflasyonun Türkiye'deki enflasyona doğrudan etkisini bulma açısından yabancı ülkelerin ortalama enflasyonu, açıklayıcı değişken olarak kullanılmıştır. CPIF serisi, Türkiye'nin dış ticaretinin yoğun olduğu yukarıda bahsedilen ülkelerin tüketici fiyat enflasyonlarının ortalamasıdır.

Modele iki adet kukla değişkeni eklenmiştir (D). Birinci kukla değişken Türkiye'nin yaşamış olduğu 1994:2 ve 2001:1 krizlerinin etkisini temsil etmektedir. Türkiye 2000 senesinde ciddi bir enflasyonla mücadele programı başlatmıştır. Bunun sonucunda enflasyonda önemli düşüş gerçekleşmiştir. Bu yüzden enflasyondaki yapısal değişimi yakalamak

² Dış Ticaret Müsteşarlığı verilerine göre bu ülkeler dış ticaret hacmimizin yaklaşık %50'sini oluşturmaktadır.

2000:1 öncesi dönemde sıfır, 2000:1 ve sonrası dönemde 1 değerini alan ikinci bir kukla değişken kullanılmıştır. Bu veriler kullanılmadan önce mevsimsellik sınaması yapılmış ve değişken sepeti içinde Türkiye'ye ait GSYİH, açıklık katsayı serisi (OPEN) ve fiyat endeksleri X12 yöntemiyle mevsimsel düzeltmeye tabii tutulmuştur.

Tablo 1: 1991:3 -2008:2 Dönemi İçin Yapılan Regresyon Analiz Sonuçları

TUFEE										
	TUFEE (-1)	TUFEE (-2)	TUFEE (-3)	YGAP	YFGAP	CPIF	OPEN	YGAP* OPEN	LM	ARCH
1	0,089 (1,03)	0,312 (7,57)	0,063 (0,97)	-0,034 (-0,51)						0,04 [0,85]
2	0,0006 (0,005)	0,273 (3,10)	0,112 (1,25)	-0,265 (-2,42)	-0,422 (-2,59)				3,31 [0,19]	3,56 [0,06]
3	-0,015 (-0,15)	0,294 (3,36)	0,158 (1,72)	-0,243 (-2,25)	-0,478 (-2,93)	0,005 (0,92)	0,138 (1,99)		3,56 [0,17]	2,95 [0,086]
4	-0,014 (-0,14)	0,288 (3,27)	0,138 (1,53)	-0,542 (-0,79)	-0,501 (-2,94)		0,115 (1,58)	0,854 (0,44)	3,80 [0,15]	2,67 [0,10]
5	-0,004 (-0,05)	0,287 (3,22)	0,116 (1,29)	-0,917 (-1,42)	-0,477 (-2,78)			1,910 (1,02)	3,83 [0,15]	3,24 [0,07]

Tabloda yer alan katsayıların altındaki parantez değerler t (GARCH modellemesinde Z) istatistikleridir. LM ve ARCH testlerinin altındaki değerler anlamlılık düzeyleridir. Birinci model GARCH(1,1) ile tahmin edilmiştir. Modelin tahmini için gecikme sayısının belirlenmesi gerekmektedir. Bunun için AIC ve otokorelasyon (LM) sınamasına bakılmıştır. Genel olarak modelde üç gecikmenin bulunması uygun bulunmuştur. LM Testi sonrası otokorelasyon sorunu olan denklemler gecikme sayısı artırılarak bu sorun giderilmeye çalışılmıştır. Ancak bazı durumlarda bu da yeterli olmamış ve bozucu terimin GARCH etkisi ile modellenmesi gerekmiştir. Bir diğer diagnostik sınamaya ARCH sınaması olmuştur. ARCH sınaması sonucu, bu etkinin varlığının reddedilemediği durumlarda da, model GARCH(1, 1) ile tahmin edilerek, kalıntıların Beyaz Gürültü (White Noise) halde olması sağlanmıştır.

Ampirik Sonuçlar ve Yorum

İlk olarak model örneklemin tamamını kapsayacak şekilde, 1991:1 ile 2008:2 dönemleri için tahmin edilerek, iç ve dış etkinin önemi incelenmiştir. Diğer bazı çalışmalarda olduğu gibi zaman içerisindeki

değişimi görmek amacıyla, örneklem ikiye ayrılarak, 1991:1-1999:4 ve 2000:1-2008: 2 olmak üzere, iki örneklem seti oluşturulmuştur.

İlk regresyon sonucu Tablo 1'dedir. Genel olarak tabloya bakıldığında yabancı ve yerli çıktı boşluğu değişkenlerinin işaretlerinin beklenenin dışında bir şekilde negatif olduğu gözlenmiştir. Yabancı çıktı boşluğu değişkeni, dahil edildiği dört regresyon modelinde de istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Yerli çıktı boşluğu değişkeni ise dahil edildiği 4 regresyonun iki tanesinde anlamlıdır. Sadece yerli çıktı boşluğunun konulduğu ilk modele göre yerli çıktı boşluğu anlamsızken, YFGAP'ın modele eklenmesiyle YGAP'ın katsayısı anlamlı hale gelmiştir. Dış ticaretin artması ile enflasyonun üzerinde oluşan azaltıcı baskıyı göstermesi açısından OPEN katsayısı negatif olması beklenirken, pozitif işaretli ve model 3'de de %5 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 2: 1991:1 -1999:4 Dönemi İçin Yapılan Regresyon Analiz Sonuçları

Bağımlı Değişken:	TUFÉ			YGAP*						
	TUFÉ (-1)	TUFÉ (-2)	TUFÉ (-3)	YGAP	YFGAP	CPIF	OPEN	OPEN	LM	ARCH
1	-0,103 (-0,97)	0,271 (4,79)	0,128 (0,93)	0,052 (0,33)						1,88 [0,17]
2	-0,148 (-1,00)	0,267 (4,58)	0,163 (2,22)	-0,095 (-0,71)	-0,188 (-1,20)					0,91 [0,34]
3	-0,254 (-2,34)	0,130 (1,52)	0,126 (1,63)	-0,090 (-0,76)	-0,398 (-2,05)	0,00001 (0,002)	0,227 (3,77)		3,09 [0,21]	2,16 [0,14]
4	-0,168 (-1,36)	0,237 (3,68)	0,135 (0,79)	-1,136 (-2,10)	-0,505 (-3,12)		0,153 (3,29)	3,333 (2,05)		0,96 [0,33]
5	-0,139 (-1,75)	0,294 (4,01)	0,198 (2,58)	-1,810 (-3,31)	-0,398 (-2,41)			5,812 (3,41)	0,90 [0,64]	1,15 [0,28]

Tabloda yer alan katsayıların altındaki parantez değerler t (GARCH modellemesinde Z) istatistikleridir. LM ve ARCH testlerinin altındaki değerler anlamlılık düzeyleridir. Birinci, ikinci ve dördüncü modeller GARCH(1,1) ile tahmin edilmiştir.

Diğer küreselleşme değişkeni olan dış ülkelerin ortalama enflasyon katsayısı (CPIF) artı işaretli olmasına rağmen anlamsız çıkmıştır. Son olarak küreselleşmenin artması ile yerel faktörün etkisinin azalmasını gösteren YGAP*OPEN etkileşim değişkeninin katsayılarına bakıldığında (model 4 ve model 5), bu katsayıların küreselleşme hipotezi doğrultusunda negatif olması gerekirken pozitif işaretli fakat anlamsız çıkmıştır.

Zaman içerisindeki değişimi görmek amacıyla örneklem 2000 yılı

öncesi ve sonrası olarak ikiye bölündüğünde, yine yerel ve yabancı çıktı boşluğu değişkenlerinin genel olarak negatif işaretli ve anlamlı olduğu gözlemlenmektedir. OPEN katsayısının, pozitif ve t istatistiğine bakıldığında anlamlılık düzeyinin oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca YGAP*OPEN etkileşim değişkeni pozitif işaretli ve anlamlıdır. Bunun anlamı ise, dış ticaret arttıkça, yerli açığın enflasyon üzerindeki etkisini arttırdığıdır. Bu sonuçlar da küreselleşme hipotezini destekler nitelikte değildir.

Son olarak 2000 yılı sonrası dönem ile ilgili sonuçlar Tablo 3’de verilmiştir. Burada da yine YGAP ve YFGAP katsayıları negatif işaretlidir fakat katsayıları bir model hariç diğerlerinin anlamsız oldukları görülmektedir. Yine dış ticaret katsayısının (OPEN) negatif işaretli olması, Türkiye’nin dış ticareti arttıkça enflasyon üzerinde azaltıcı etkisi olduğu anlamına gelmektedir fakat katsayı istatistiksel olarak anlamlı çıkmamıştır.

Dış ülkelerin enflasyonu (CPIF) pozitif işaretli ve anlamlıdır. Etkileşim katsayısı diğer iki tabloda olduğu gibi pozitif işaretli fakat anlamsızdır. CPIF katsayısının pozitif işaretli olması, dış enflasyonun yerel enflasyonu arttırıcı etkisinin olduğu anlamına gelmektedir.

Tablo 3: 2000:1 -2008:2 Dönemi İçin Yapılan Regresyon Analiz Sonuçları

	Bağımlı Değişken: TUFÉ			YGAP*						
	TUFÉ (-1)	TUFÉ (-2)	TUFÉ (-3)	YGAP	YFGAP	CPIF	OPEN	OPEN	LM	ARCH
1	0,667 (3,61)	-0,143 (-0,75)	0,103 (0,97)	-0,278 (-4,73)						0,51 [0,48]
2	0,446 (2,44)	0,058 (0,29)	0,072 (0,41)	-0,265 (-1,61)	-0,194 (-0,76)				9,85 [0,007]	0,05 [0,81]
3	0,259 (1,44)	0,054 (0,28)	0,133 (0,68)	-0,519 (-2,83)	-0,127 (-0,53)	0,020 (2,37)	-0,248 (-1,23)		1,40 [0,49]	0,06 [0,81]
4	0,370 (1,96)	0,034 (0,16)	-0,063 (-0,32)	-1,709 (-1,10)	-0,227 (-0,89)		-0,322 (-1,43)	3,468 (0,85)	2,37 [0,30]	0,01 [0,91]
5	0,445 (2,41)	0,089 (0,42)	0,072 (0,40)	-1,107 (-0,73)	-0,184 (-0,71)			2,247 (0,55)	11,2 [0,004]	0,05 [0,82]

Tabloda yer alan katsayıların altındaki parantez değerler t (GARCH modellemesinde Z) istatistikleridir. LM ve ARCH testlerinin altındaki değerler anlamlılık düzeyleridir. Birinci model GARCH(1,1) ile tahmin edilmiştir.

Son iki tabloya bakıldığında katsayıların istatistiksel olarak anlamsız olmaları veya işaret değiştirmeleri nedeniyle enflasyonun küreselleşme ile

ilgili yapısında bir değişiklik olduğu, kanısı oluşmaktadır. Son iki tabloyu da karşılaştırdığımızda Tablo 2’de YFGAP değişkenleri genelde anlamlyken, Tablo 3’de anlamsız olduğu gözlenmektedir. OPEN Tablo 2’de anlamlyken Tablo 3’de anlamsız çıkmıştır. Etkileşim katsayısı Tablo 2’de anlamlyken Tablo 3’de anlamsızdır. Bu durumda küreselleşme sonucu küresel faktörlerin Türkiye’de yerel enflasyon üzerindeki etkisinin arttığı sonucuna ulaşamıyoruz.

Etkileşim katsayısına bakıldığında, her iki dönemde de pozitifken sadece ilk dönem için anlamlıdır. Pozitif işarete sahip olması, dış ticaret arttıkça yerel çıktı boşluğunun enflasyon üzerindeki etkisinin arttığına işaret etmektedir. Bu da yine küreselleşme hipotezini desteklememektedir.

Sonuç

İkinci Dünya Savaşı’nın yıkımından sonra böyle bir felaketle bir daha karşılaşmamak için devletler, ülkeler arası politik ve ekonomik işbirliğini arttıracak kurumlar ve mekanizmalar oluşturmuşlardır. Burada ekonomik işbirliği ile malların ve sermayenin serbest dolaşımı amaçlanmıştır. Son on yıla baktığımızda bu hedefin önemli ölçüde gerçekleştiği gözlenmektedir. Ekonomik krizlerin de gösterdiği gibi, ülkelerin makro ekonomik koşulları diğer ülkelerden bağımsız değildir. Önemli iktisadi değişkenlerden birisi de enflasyondur ve enflasyonun düşük ve istikrarlı seviyede tutulması, önemli bir politik kaygıdır. Küreselleşme sonucu yerel enflasyonun, küresel rekabet ve talep koşullarından da etkilenebileceği iddiası, bazı iktisatçılar tarafından ortaya atılmıştır. Küreselleşmenin yerel enflasyon üzerine etkisinin büyüklüğünü tahmin etmeğe çalışmışlardır. Bunlardan önemli bir kısmında, dünya çıktı boşluğu gibi küresel talep koşulunu gösteren veya dış ticari büyüklük gibi değişkenlerin yerel değişkenlerin etkisinden daha fazla arttığı görüşü sonucuna varılmıştır. Fakat, bazı çalışmalarda da bunu destekleyen bulgular elde edilememiştir. Dolayısıyla küreselleşmenin önemi hala tartışılan bir konu olmaya devam etmektedir.

Bu çalışmada da Türkiye için yerli çıktı boşluğu ile beraber yabancı çıktı boşluğu, dış ticari açıklık, yurtdışı enflasyon değişkenleri kullanılarak küreselleşmenin yerel enflasyon üzerindeki etkisinin artıp, artmadığı incelenmiştir. Beklenenin aksine, yerli çıktı boşluğunun ve yabancı çıktı boşluğunun işareti negatif çıkmıştır. Bu da kuramsal olarak Phillips

Modeli'ne aykırı bir durumdur. Diğer yandan örneklem 2000 yılı öncesi ve sonrası olmak üzere ikiye ayrıldığında, sonraki dönemde yabancı çıktı boşluğu ile temsil edilen küreselleşme katsayısı, önceki döneme göre daha yüksek bir değere sahip değildir. Ayrıca diğer küreselleşme değişkenlerine de baktığımızda, bunların yerli enflasyon üzerinde küreselleşme hipotezine uygun herhangi bir etkisine rastlanmamıştır. Genel olarak Türkiye'de enflasyonun küreselleşme sonucu azaldığı ve baskı altında kaldığı sonucuna varılamamıştır.

Kaynakça

- Arı, A. A., *Açıklık Ve Enflasyon: Türkiye Örneği*, (Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi), 2001.
- Bal, L. M., Has Globalization Changed Inflation?, NBER Working Paper 12687, <http://www.nber.org/papers/w12687>, 2006.
- Borio, C. & Filardo, A., Globalisation and inflation: New cross-country evidence on the global determinants of domestic inflation, BIS Working Papers No: 227, 2007.
- Calaza, A., Globalisation, Domestic Inflation and Global Output Gaps: Evidence from the Euro Area, Federal Reserve Bank of Dallas, Globalization and Monetary Policy Institute, Working Paper No. 13, 2008.
- Ciccarelli, M., & Benoit, M., European Central Bank, Working Paper Series No. 537, 2005.
- Eren, E., & Çiçek, S., 'Küreselleşme ve Enflasyon: Küresel Çıktı Açığı Hipotezi: Türkiye Örneği', *EconAnadolu 2009, Anadolu Uluslararası İktisat Kongresi'nde Sunulmuş Tebliğ*, Eskişehir, Türkiye, 2009, 17-19.
- Gruben, W. C., & Darryl, M., The Openness-Inflation Puzzle Revisited, Federal Reserve Bank of Dallas, 2004.
- Ihrig, J., Steven, B., Kamin, D., & Marquez, J., Some Simple Tests of the Globalization and Inflation Hypothesis, Board of Governors of the Federal Reserve System, International Finance Discussion Papers, Number 891, 2007.
- IMF. (2006). How has globalisation affected inflation? , IMF World Economic Outlook, 3: 97-134.
- Pain, N., Koske, I., & Solli, M., Globalisation and Inflation in the OECD Economies, OECD Economics Department Working Papers, No. 524, 2006.

Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
Haziran 2011 Cilt 13 Sayı 1 (1-13)

Pehnelt, G., Globalisation and Inflation in OECD Countries, ECIPE Working Paper, No. 04, 2007.

Rogoff, K. S., Globalization and Global Disinflation, Federal Reserve Bank of Kansas City, 2003.

Rogoff, K. S., "Impact of Globalization on Monetary Policy", *Jackson Hole Symposium*, 2006.

White, W. R., Globalisation and the determinants of domestic inflation, *Banque de France, International Symposium: Globalisation, Inflation and Monetary Policy*, 2008.

TÜRKİYE- AB GÜMRÜK BİRLİĞİ ANTLAŞMASI VE ANTLAŞMANIN TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ

*Mustafa HATİPLER**

ÖZET

Gümrük Birliği, uluslararası boyutu olan bir entegrasyon organizasyonunun en önemli mihenk taşlarından biridir. Gümrük Birliği'ne böylesine ayırıcı bir vasıf kazandıran yanı, onun bir ülke ekonomisini, üretimden tüketime kısacası topyekun olarak etkileme gücüne sahip olmasındandır.

Türkiye Avrupa Ekonomi Topluluğu(AET)'na adım attığı günlerin başından itibaren, bir Gümrük Birliği gerçeğini yaşayacağını bilmekteydi. 22 yıllık bir zaman diliminden sonra hayata geçtiğinde, Türkiye'yi bekleyen zorluklar ve sorunlar oldu. Çünkü Türkiye, bu sürece kendini hazırlayamamıştı. Bu zorlukların Türkiye'den kaynaklandığı tezi de doğru değildi, çünkü Gümrük Birliği içine dahil olduğumuz Avrupa Birliği de yerine getirmeyi taahhüt ettiği sorumluluklarını çeşitli sebepler ileri sürerek yerine getirmemişti. Bütün bunlar, Türkiye AB'nin tam üyesi olmadan gerçekleşmişti.

İşte böyle bir tabloda, Türkiye'nin AB ile Gümrük Birliği süreci, Türkiye ekonomisini büyük oranda etkilemiştir. Türkiye ekonomisi için söz konusu olan bu etkilenme, Gümrük Birliği antlaşmalarının neden olduğu genel etkilenmelerin çok üzerinde gerçekleşmiştir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Gümrük Birliği, Hibe, Yatırım, Üretim ve Tüketim.

THE EU-TURKEY CUSTOMS UNION AGREEMENT AND THE EFFECTS OF IT ON TURKISH ECONOMY

ABSTRACT

The EU-Turkey Customs Union is one of the much important touchstones of one integration organization, having an international dimensional. The cause of gaining such a distinctive qualification to the Customs Union is that it has a power affecting an economy of any country from productive to consumption in all briefly.

Turkey has known that they would live the Customs Union reality since the

* Yrd. Doç. Dr., Trakya Üniversitesi Edime Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu,
mustafahatipler@gmail.com

beginning of the application days to be admitted to the European Economic Community. While agreement came into effect after a 22 year timetable, Turkey has encountered difficulties and problems since they could not be ready by themselves in this preparation duration. The argument that these difficulties came also from Turkey was not true, as the European Economic Community, in which we was included, did not fulfill the responsibilities they formally agreed upon mutually and have asserted various reasons.

Therefore, in such situation, the EU-Turkey Customs Union duration has affected the economy of Turkey on a large scale. These effects, which are matters in questions for the Turkish economy, were realized much more than the general effects the Customs Union Agreement has caused.

Key Words: *Globalization, Customs Union, Donation, Investment, Production and Consumption.*

Giriş

Bütün dünyada son on yılın yükselen trendi olarak gösterilen küreselleşme, aslında sadece on yılın değil son elli yılın en önemli ticari organizasyonudur. Bu ticari organizasyonun, uluslararası her organizasyonda olduğu gibi siyasi boyutu olduğu gerçeği izahtan varestedir.

Küreselleşme, doğal olarak ülkeleri rekabetin ezici yükünden kurtarmak ve ekonomik anlamda bütünleşmek amacını taşımakla beraber dünya ticaretinde en önemli değişikliklerin de adresidir. Uluslararası alanda ortaya çıkan serbest ticaret anlayışı da bu düşüncenin bir parçasıdır. Sonrasında ortaya çıkan, dış ticareti kısıtlayıcı tarife ve kotaların azalması hatta tamamen ortadan kaldırılması yönünde çalışmalar da yine bu düşüncenin cesur adımlarıdır. Bu cesur adımların da temel sebebi son yüzyılın içinde yaşanan iki büyük savaşın, dünya ekonomileri üzerindeki yıkıcı etkileridir.

Gümrük Birliği uygulaması, tarihte birçok örneği olan bir uygulamadır. En önemli özelliği; üyeler arasında her türlü tarife ve kotaların kaldırılması ve birlik dışına karşı ortak bir tarife oranı uygulanmaya başlanması ve ortak ticaret politikalarının benimsenmesi şeklinde olanıdır. Bu şekilde yapılan Gümrük Birliği uygulamasının hedefi, mal piyasaları arasında bir bütünleşme gerçekleştirmek, dolayısıyla bunu gerçekleştirmek için, mal akımını engelleyen gümrük vergileri ve dış ticaretin kontrol araçlarını kaldırılmış olmak ve diğer ülkelere uygulanan gümrük vergilerini eşitlemektir. Bu adımların içinde siyasal boyutlu olanlar olduğu gibi hem siyasal hem de ekonomik boyutlu olanları da olmuştur. Nitekim II. Dünya savaşı sonrasında, gelişmiş ülkeler, gerek I. Dünya savaşı ve 1929 Dünya

ekonomik krizinin etkilerini azaltmak, gerek II. Dünya Savaşı'nın meydana getirdiği yaraları sarmak ve gerekse dünya ticaretinde çok yönlü denkleşmeye imkân sağlamak düşüncesiyle çeşitli organizasyonlar kurma gayreti içinde olmuşlardır. Bu organizasyonların başında geleni Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)'dur. AET'nin de en kuvvetli mekanizması Gümrük Birliği'dir (Uyar, 2000, s.23).

Türkiye'nin küreselleşme ve dünya ticaretine eklenme çabaları, Osmanlı Devleti zamanından beri sürdürülen bir politik unsur olmakla beraber, bu çabalar, II. Dünya Savaşı sonrasında hız kazanmış, Uluslararası Para Fonu (IMF), Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD), Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı (OECC) ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) gibi uluslararası kuruluşlara katılım sağlanarak büyük adımlar atılmıştır. Bu anlamda, atılan en büyük adım 31 Temmuz 1959'da AET'ye yapılan katılım başvurusu olmuştur. Bu başvuruyu 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe giren Ankara Antlaşması takip etmiştir. Ankara Antlaşması, Gümrük Birliği konusunda, Avrupa Birliği (AB, o zaman ki adıyla AET) ile ilişkilerde, özellikle Gümrük Birliği dönüm noktası olmuş ve ilişkiler Gümrük Birliğinin kurulmasına kadar devam etmiştir. Türkiye-AB arasında Gümrük Birliği, 1 Ocak 1996'da oluşturulmuştur. Gümrük Birliği ile, Türkiye tarafından AB'den ithal edilen sanayi ürünlerinde tüm gümrük vergileri, eş etkili tedbirler ve miktar kısıtlamaları kaldırılmış ve iki taraf arasında Ortak Gümrük Tarifesi (OGT) uygulanmasına başlanmıştır. Aslında bu süreç, 1971 yılında yürürlüğe giren Katma Protokol'ün devamıdır. AB, Katma Protokol uygulanması ile Türkiye'den ithal edilen sanayi ürünlerinde (belirlenen istisnalar dışında) uyguladığı gümrük vergilerini ve miktar kısıtlamalarını kaldırmıştır. Ocak 1996, Türkiye- AB ilişkilerinde özellikle ticaret ve mal piyasalarının akımı yönünden son derece önemli bir tarihtir. Gümrük Birliği'nin, Türkiye'nin AB üyesi olmadığı bir zaman diliminde gerçekleşmesinin farklı etkileri olduğu da ayrı bir gerçektir.

Bu sınırlı çalışmada, Türkiye-AB, Gümrük Birliği Antlaşması ve bu antlaşmanın Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileri üzerinde durulacaktır.

1. Gümrük Birliği'nin Tanımı, Etkileri ve Türkiye-Avrupa Birliği Gümrük Birliği Antlaşması'nın Tarihsel Süreci

Genel olarak Gümrük Birliği; malların tek bir gümrük alanı içinde, herhangi bir engelle karşılaşmaksızın bir bütün olarak ya da kısmî (belirli

kotalar dahilinde) olarak serbestçe dolaşabilmeleri ve tarafların üçüncü ülkelerden yaptıkları ithalata aynı dış tarife ve aynı ticaret politikasını uygulamalarından ibarettir.

1.1. Gümrük Birliği'nin Tanımı

Gümrük Birliği, taraflar arasındaki ticarete mevcut gümrük vergileri, eş etkili vergiler ve miktar kısıtlamalarıyla, her türlü eş etkili tedbirin kaldırıldığı ve ayrıca, birlik dışında kalan üçüncü ülkelere yönelik olarak da, ortak gümrük tarifesinin uygulandığı bir ekonomik entegrasyon çeşidi olarak tanımlanmaktadır.

Gümrük Birliği'nin sınırları içinde malların hiç bir engellemeyle karşılaşmadan serbest dolaşımı esastır. Bu nedenle, Gümrük Birliği kapsamında olan taraflar arasında herhangi bir ayırmacılığın ortaya çıkmaması için, ortak rekabet kuralları ile ortak ticaret politikalarının da geliştirilmesi gereklidir. Bu sağlandığı takdirde ve sağlandığı oranda, Gümrük Birliği üyeleri, serbest rekabet ortamında ve eşit koşullarda üretim ve ticaret yapabileceklerdir.

1.2. Gümrük Birliği'nin Etkileri

Gümrük Birliği'nde, birliğe üye ülkeler arasında gümrük tarife duvarlarının kaldırılması ve serbest ticaret alanlarının genişlemesi sonucunda, refah artırıcı ve ekonomik yönden olumlu gelişmeler olduğu gibi, üçüncü ülkelere karşı uygulanan gümrük duvarları nedeniyle refah azaltıcı ve ekonomik yönden olumsuz etkenler de ortaya çıkabilir.

Gümrük Birliği'nin, her düzeyde taraflar arasında, onların lehlerine olmak üzere, karşılıklı menfaatlere dayalı olumlu ve objektif sonuçlar doğurması asıldır. Gümrük Birliği, tarafların ekonomilerini bir bütün halinde, ticaret, üretim, tüketim, gelir dağılımı yönüyle etkiler. Gümrük Birliğinin etkilerini, Statik Etkiler ve Dinamik Etkiler başlıkları altında tasnif etmek mümkündür.

1.2.1. Gümrük Birliği'nin statik etkileri

Gümrük Birliğinin statik etkileri; Ticaret Etkisi, Üretim Etkisi, Tüketim Etkisi ve Gelir Dağılımı Etkisi şeklindedir.

a-) Ticaret Etkisi: Gümrük Birliğinin Ticaret etkisi kısa vadede ve uzun vadede ayrı ayrı olarak gerçekleşir.

Gümrük Birliği ile kısa dönemde, birlik içinde yer alan ülkeler arasında, ticareti kısıtlayan engeller ortadan kaldırılmıştır. Birlik dışı ülkelere karşı ise gümrük duvarlarının devam etmesi sonucu birlik dışı ticaret azalabilir. Başka bir ifadeyle, Gümrük Birliği nedeniyle, ticaret, birlik dışından birlik içine saptırılmıştır. Buna; Ticaret Saptırıcı Etki denir. Gümrük Birliği ile uzun dönemde de, birlik içinde yer alan ülkeler ile birlik dışı ülkeler arasındaki ticaret artabilir. Örneğin birlik üyeleri, birlik kurulduktan sonra daha fazla büyüme gösterip, gelirleri daha hızlı artmışsa, buna bağlı olarak ithalat talepleri de artacak ve ticaret hacimleri, eskiye göre büyüyecektir. İşte Gümrük Birliği nedeniyle, birlik içinde bu ve benzeri şekilde ticaretin artmasına; Ticaret Yaratıcı Etki denir.

b-) Üretim Etkisi: Gümrük Birliğinin Üretim Etkisi, birlik içinde hammadde teminindeki durumlara göre değişen bir etkidir.

Gümrük Birliği nedeniyle, birlik içindeki ülkelerde var olan bazı sanayiler, gümrük tarifelerinin kaldırılması dolayısıyla, bazı girdilerini daha ucuz temin etme şansını yakalayabilir. Böylece üretim daha ekonomik ve daha yüksek oranda gerçekleşir. Gümrük Birliği nedeniyle, gümrük tarifelerinin, birlik üyeleri arasında kalkması sırasında, daha önce üçüncü ülkelere düşük maliyetle alınan bazı mallar, daha yüksek maliyetle birlik üyelerinden alınacağından maliyetler yükselir ki bu da üretim azalışına neden olur.

c-) Tüketim Etkisi: Gümrük Birliğinin Tüketim Etkisi, birlik nedeniyle üretim artışı ve buna paralel olarak gerçekleşme ihtimali olan tüketime daha çok pay ayrılması durumlarında söz konusudur. Gümrük Birliği ile ortaya çıkan birliktelik ve bütünlük, birlik içinde yer alan ülkelerin ekonomik yapılarında var olan uygunluk ve uyuma paralel olarak, tüm üyelerin lehine olacaktır. Bu şekilde üye ülkelerin vatandaşların gelirlerinin artacağı, gelir artışının talebi kamçılayacağı ve daha çok tüketime fon aktarılacağı kabul edilmektedir. Bu duruma, birlik içinde malların ucuzlaması etki yaptığı gibi üye ülke vatandaşlarının üretim etkisi nedeniyle gelirlerinin artması da etki yapmaktadır.

d-) Gelir Dağılımı Etkisi: Gümrük Birliği nedeniyle ticaret yaratma etkisi ortaya çıkar. Gümrük Birliğinin ticaret yaratma etkisi nedeniyle birlik içine kayan ticari faaliyetler, birlik içindeki üyelerin üretiminin dolayısıyla ve buna bağlı olarak gelirlerin artmasına neden olmaktadır. Ayrıca ticaret sapması etkisi nedeniyle üçüncü ülkelerin mallarına olan talep düştüğünden üretim azalacak ve bunun sonucu olarak bu ülkelerin gelirleri düşecektir. Birlik üyelerinin gelirlerinin artmasına karşın üçüncü ülkelerin gelirlerinin azalması ülkeler arasında gelir dağılımını bozmaktadır.

1.2.2. Gümrük Birliği'nin dinamik etkileri

Gümrük Birliği, küçük piyasadan büyük piyasaya geçiş anlamı taşımaktadır. Bu nedenle ekonomilerin büyük piyasanın avantajlarını elde etmeleri söz konusudur. İşte bu büyük piyasanın meydana getirdiği bu avantajlara Gümrük Birliği'nin dinamik etkileri adı verilir. Gümrük Birliğinin dinamik etkileri; piyasanın büyümesi sonucu içsel ve dışsal ekonomilerin oluşması, daha ileri teknolojinin kullanılması, uzmanlaşmanın artması ve yatırımcılar için belirsizliğin azalması hatta tamamen ortadan kalkması demektir.

1.3. Türkiye-Avrupa Birliği Gümrük Birliği Antlaşması'nın Tarihsel Süreci

AB, kuruluşunu Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) olarak 1958 yılında gerçekleştirmiştir.

1.3.1. AET'nin kuruluşu

Bugün üye sayısı 27'ye ulaşan AB'nin temelini, 18 Nisan 1951 tarihinde Belçika, Almanya, Fransa, Hollanda, Lüksemburg ve İtalya arasında imzalanan Paris Antlaşması ile kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ve 25 Mart 1957 tarihinde imzalanan Roma Antlaşması ile kurulan Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (Euratom) oluşturmaktadır. Bu oluşumla birlikte; 1958 yılında yürürlüğe giren Roma Antlaşması'yla AET kurulmuştur. Roma Antlaşması ile; üye ülkeler arasında gümrük birliği, tarım, ulaştırma ve rekabet gibi birçok alanda, ortak politikalar oluşturulması, ekonomik politikaların yakınlaştırılması, ekonomik ve parasal

birlik kurulması, ortak bir dış politika ve ortak bir güvenlik politikası kurulması amaçlanmıştır (Yayla ve Çelik, 2006, s 25).

AET'nin yerini alarak ekonomik, parasal ve siyasi birlik oluşturmayı hedefleyen, diğer bir deyişle AB'yi kuran anlaşma 09-10 Aralık 1991 tarihinde imzalanarak 01 Ocak 1993'de yürürlüğe giren Maastricht Anlaşması olarak kabul edilmektedir.¹ Amsterdam Antlaşması (1999) ve Nice Antlaşması (2003) sonrasında Avrupa Birliği, bazı üyeler dışında parasal birliğe girmiş (EURO), ortak dışişleri ve ortak güvenlik politikasını benimsemiştir. AB bununla da yetinmemiş, Adalet ve İçişlerinde, suça ilişkin konularda polis ve hukuk işbirliğine karar vermiştir. Önce AET'yi ve sonra AB'yi kuran Belçika, Almanya, Fransa, Hollanda, Lüksemburg ve İtalya'dan sonra, Danimarka, İrlanda ve Birleşik Krallık; 1973 yılında, Yunanistan; 1981 yılında, Portekiz ve İspanya; 1986 yılında, Doğu Almanya (Batı Almanya ile birleşerek); 1990 yılında, Avusturya, Finlandiya ve İsveç; 1995 yılında, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Polonya, Slovakya, Slovenya; 2004 yılında, Bulgaristan ve Romanya; 2007 yılında ortaklığa katılmıştır.

Ayrıca, Makedonya 2004 yılında üyelik başvurusunda bulunmuştur. Hırvatistan 2005 yılında, Karadağ 2006 yılında adaylık için başvurmuştur. Andora, Lihtenştayn ve San Marino da yılında AB ile gümrük birliği ilişkisine girmiştir. İzlanda, Norveç ve İsviçre tüm zorlamalara karşın AB'ne girmemiştir.

1.3.2. Avrupa Birliği (daha önceki adıyla; AET) ve Türkiye Gümrük Birliği Süreci

Türkiye-AB Gümrük Birliği'nin temeli, resmi olarak, Roma Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinden bir yıl sonra 1959 yılında Türkiye'nin AET'ye katılmak üzere başvurusuyla atılmıştır. Daha sonra, 1963 yılında imzalanan Ankara Antlaşması'yla Türkiye'nin AB ile Gümrük Birliği süreci ortaya konmuştur. 1963 yılında imzalanan Ankara Antlaşması'na göre, Türkiye AET'ye; "Hazırlık Dönemi", "Geçiş Dönemi" ve "Son Dönem" olmak üzere üç aşamada katılacaktır. İlk dönemin adı, Hazırlık Dönemi'dir. Bunun ardından, Katma Protokol'ün 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe

¹Maastricht Antlaşması önemlidir. Çünkü bu antlaşmayla AB'nin Ekonomik ve Parasal Birliğin aşamaları ve bu süreçte izlenecek ekonomik ve parasal politikalar ile bunların gerektirdiği kurumsal değişiklikler ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.

girmesiyle, Geçiş Dönemi başlamıştır. Geçiş Dönemi tam 22 yıl sürmüştür. Geçiş Dönemi'nin başlangıcı olan 1 Ocak 1973 tarihi aslında Gümrük Birliği sürecinin hukuken başladığı tarihtir. Geçiş Dönemi'nin öncesi yani 1971 yılı itibariyle, AB, Türkiye menşeli sanayi ürünlerinin gümrük vergilerini sıfırlamış, Türkiye'nin de AB kaynaklı sanayi ürünlerinde, gümrük vergilerini tedricen sıfırlamasını öngörmüştür. Bu şekilde Gümrük Birliği'nin fiilen yürürlüğe girmesi için 22 yıllık bir süre tanınmıştır.

Türkiye'nin AB'ye, 14 Nisan 1987 tarihinde yaptığı tam üyelik başvurusu ertesinde, taraflar arasında teknik ve siyasi platformda görüşmeler yürütülmüştür. Bu görüşmelerin sonucu, Gümrük Birliği'nin tamamlanması ve sürdürülmesi için gerekli koşulları belirleyen bir "Gümrük Birliği Kararı" adı altında toplanmış ve Türkiye-AB Ortaklık Konseyi'nin 6 Mart 1995 tarihli toplantısında kabul edilmiştir. Böylece, 22 yıllık Geçiş Dönemi, 1 Ocak 1996 tarihinde son bulmuştur.

1 Ocak 1996 tarihinde başlayan Gümrük Birliği, AB-Türkiye ortaklığını kuran 1963 Ankara Antlaşması'nda öngörülmüş bir karardır. Hukuki olarak bu durum, 6 Mart 1995 tarihli bir Ortaklık Konseyi Kararı'nın sonucudur. Ortaklık Konseyi Kararı gereği, tarım ve hizmetler Gümrük Birliği'ne dahil olmamıştır. Ancak karşılıklı tavizler üzerinde devam eden müzakereler yoluyla, tarım ürünlerinin Gümrük Birliği'ne dahil edilmesi taraflar arasında taahhütname yapılmıştır. Kömür ve Çelik Toppluluğu ürünleri ise, 1 Ağustos 1996 tarihinde yürürlüğe girmiş olan bir Serbest Ticaret Antlaşması yoluyla ayrıca işlem görmek durumunda olmuştur. Türkiye ile AB arasında, Ankara Antlaşması'na dayanarak kurulan ortaklığın esas amacı, Türkiye'nin AB'ye üye olmasıdır. Gümrük Birliği'nin esas gayesi de bundan başka bir şey değildir. Bu nedenle, Ankara Antlaşması ışığında; taraflar arasında bir Gümrük Birliği'nin kurulması, temel aşama olarak belirlenmiştir. Bu noktada öncelik belirlenenin, sanayi ürünlerini konu alan bir Gümrük Birliği olduğu unutulmamalıdır.

AB, önce Ankara Antlaşması sonra da Katma Protokol çerçevesinde, bir kısım tekstil ve petrol ürünleri dışındaki sanayi ürünlerinde, Türkiye'ye karşı, gümrük vergilerini ve eş etkili vergi ve resimleri kaldırmıştır. Türkiye ise Katma Protokol'de, 1985 ve 1995 olarak belirlenen tarihlere göre tespit edilen 12 ve 22 yıllık listelerde AB menşeli sanayi ürünlerine gümrük sıfırlamasını ve üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifesine uyumu, Katma Protokol'de öngörülen takvim paralelinde gerçekleştirememiş; bir takım sorun ve zorluklar yaşamıştır.

Türkiye-AB ortaklık ilişkilerinin beklendiği şekilde gelişmemiş olması nedeniyle, Türkiye-AB Ortaklık Konseyi'nin, Gümrük Birliği'nin en geç 1995'de tam olarak gerçekleşmesi amacıyla bir karar alması yönünde gerekli çalışmalar başlatılmış; 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'yla da, 31 Aralık 1995 tarihi itibarıyla, Türkiye ile AB arasında, sanayi ürünlerini konu alan bir Gümrük Birliği'nin kurulması kararlaştırılmıştır. Ortaklık Konseyi'nin 1/95 sayılı Kararı, taraflar arasında sanayi ürünlerinin ithalatında ve ihracatında alınan her türden gümrük vergisi ile eş etkili vergiler ve miktar kısıtlamalarını kaldıran bir karardır. Bu karar, Gümrük Birliği'nin iyi işlemesi için, tarafların alacağı tedbirleri ve bu tedbirlerin uygulanış rejimini düzenlemektedir. Buna göre, Gümrük Birliği'nin öncesi ve sonrası dönemlerde, gerekli hukuki uyum önlemlerinin hangi alanlarda, ne zaman ve ne şekilde alınacağı konuları ayrıntılı hükümlere bağlanmıştır. Zaman içinde; rekabet hukuku, fikri ve sınai haklar, tüketicinin korunması, dış ticaret ve gümrükler alanında yeni yasal düzenlemeler ikmal edilmesi bu karar nedeniyle gerçekleşmiştir.

2. Türkiye-Avrupa Birliği Gümrük Birliği Antlaşması'nın Türkiye Ekonomisine Etkisi

Türkiye ve AB Gümrük Birliği Antlaşması'nın Türkiye ekonomisine olumlu ve olumsuz etkileri olmuştur. Bu etkilerin bir kısmı sektörel durumlardan, bir kısmı gerçekleşmeyen yardımlardan ve bir kısmı da gerçekleşmeyen sermaye girişlerinden kaynaklanmıştır.

2.1. Türkiye-Avrupa Birliği Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisine Genel Etkisi

Gümrük Birliği'nin ilk yıllarından itibaren, Türkiye'nin AB ile dış ticaret açığı büyümüştür. Bunun temel nedeni, Türkiye'nin Gümrük Birliği öncesinde, AB'ye olan ihracatının %65'ini tekstil sektörünün oluşturmasıdır. AB'nin tekstil ticaretini yeni tam üye yapılan eski Doğu Avrupa ülkelerinden ve özel ilişki kurulan Çin, Hindistan gibi ülkelere yapıyor olması Türk tekstil sektörünü büyük sıkıntıya sokmuştur.

Gümrük Birliği sonrasında, yatırım için AB'den sermaye gelmemiş, hatta azalmış olması da başka bir sorun kaynağı olmuştur. Türkiye, AB'ye bütün kapılarını açınca AB firmaları Türkiye'de fabrika kurmak yerine

mallarını Türkiye'ye göndermişlerdir. AB, 1988 yılında, bazı Kuzey Afrika ülkeleri (Tunus gibi) ile Serbest Ticaret Antlaşması yapmıştır. Türkiye bu antlaşmalardan yararlanamamıştır. 1995 belgesi ile Türkiye'nin, sadece AB dışındaki imalat sanayi ürünlerini gümrüksüz ithal etmesi, buna karşılık AB dışı ülkelere, AB'nin kendi tercihlerine göre koyduğu gümrüğü uygulamak zorunda kalması nedeniyle, dış ticaretinde yapay bir sapmaya yol açmıştır. Ayrıca, AB'den ithal edilen gıda sanayi ürünleri de Türk tarımını çok olumsuz etkilemiştir. Çünkü AB tarımı, kendi içinde Ortak Tarım Politikası ile yılda 50 milyar dolar sübvansiyon yapılan bir sektör durumundadır. Gümrük Birliği öncesi ticarete aleyhimize gelişmeler bir ölçüde beklenmesine rağmen, yabancı sermaye girişleri ile bu açığın bir ölçüde giderileceği düşünülmüş ancak bu gerçekleşmemiştir. Mali yardım konusunda da büyük problemler yaşanmıştır. 6 Mart 1995'den itibaren sağlanması planlanan ama vetolar yüzünden bir türlü sağlanamayan kaynağın toplamı 2,4 milyar Avrupa Para Birimi (ECU)'dir.

2.2. Gümrük Birliği'nin Türkiye'nin Dış Ticaretine Etkisi

Gümrük Birliği'nin, rekabetten istihdama kadar ekonominin bütününe etkilediği bir gerçektir. Bununla beraber Gümrük Birliği'nin en fazla kendini gösterdiği alan dış ticaret alanındadır. Gümrük Birliği'nin Türkiye ekonomisine etkilerinden önce Türkiye'nin dış ticaretine ve dış ticaret dengesine etkilerini tablolar yardımıyla anlatmak mümkündür.

Tablo 2.1.'de gösterilen Türkiye'nin AB ülkeleriyle gerçekleştirilen dış ticaret rakamları incelendiğinde; AB'nin toplam ticaretinde, Türkiye'nin payının Gümrük Birliği'nden sonra yükseldiği ve bu ülkelerden yapılan ithalatın genelde yatırım mallarıyla ara girdilerden oluştuğu görülmektedir. Ancak ithalatta bu malların payında bir azalma eğilimi söz konusuysen aynı malların ihracattaki payı gittikçe artmaktadır. Tablo 2.1.'de görülen 1996–2008 yılları arasında Türkiye'nin AB ile dış ticaret hacmindeki önemli artış, aslında ticaret yaratıcı etkinin varlığını ortaya koymaktadır. Gümrük Birliği'nin başlangıcını oluşturan 1996–1997 yılları arasında, Türkiye'nin AB ithalatında artış olduğu, yine ilk yıllarda ihracatta meydana gelen artışın, ithalattaki artışın gerisinde kaldığı görülmektedir. 1997 yılında AB'de ihracatın ithalatı karşılama oranı % 51,4'e kadar düşmüştür. Buna karşılık, 2001–2008 yılları ortalaması olarak AB'de ihracatın ithalatı karşılama oranı % 81,7'dir.

Tablo 2.1. Türkiye'nin dış ticareti ve Avrupa Birliği'nin payı (milyon \$)

Yıl	Genel			Avrupa Birliği				AB'nin Payı (%)				
	İhracat	Değ (%)	İthalat	Değ (%)	İhr/İth	İhracat	Değ (%)	İthalat	Değ (%)	İhr/İth	İhracat	İthalat
1993	15,348	---	29,429	---	52.2	7,599	---	13,875	---	54.8	49.5	47.1
1994	18,105	18.0	23,270	-20.9	77.8	8,635	13.6	10,915	-21.3	79.1	47.7	46.9
1995	21,636	19.5	35,707	53.4	60.6	11,078	28.3	16,861	54.5	65.7	51.2	47.2
1996	23,224	7.3	43,627	22.2	53.2	12,569	13.4	24,321	44.2	51.7	54.1	55.7
1997	26,261	13.1	48,559	11.3	54.1	13,435	6.8	26,119	7.4	51.4	51.1	53.8
1998	26,974	2.7	45,921	-5.4	58.7	14,813	10.2	25,282	-3.2	58.6	54.9	55.1
1999	26,587	-1.4	40,671	-11.4	65.4	15,424	4.1	22,530	-10.9	68.5	58.0	55.4
2000	27,775	4.5	54,503	34.0	51.0	15,664	1.5	28,527	26.6	54.9	56.4	52.3
2001	31,342	12.8	41,399	-24.0	75.7	17,546	12.0	19,824	-30.5	88.5	56.0	47.9
2002	36,059	15.1	51,553	24.5	69.9	20,415	16.4	25,689	29.6	79.5	56.6	49.8
2003	47,252	31.0	69,339	34.5	68.1	27,394	34.2	35,140	36.8	77.9	58.0	50.7
2004	63,167	33.7	97,540	40.7	64.8	36,581	33.5	48,103	36.9	76.0	57.9	49.3
2005	73,476	16.3	116,774	19.7	62.9	41,365	13.1	52,696	9.5	78.5	56.3	45.1
2006	85,535	16.4	139,576	19.5	61.3	47,935	15.9	59,401	12.7	80.7	56.0	42.5
2007	107,272	25.4	170,063	21.8	63.1	60,399	26.0	68,612	15.5	88.0	56.3	40.3
2008	132,003	23.1	201,823	18.7	65.4	63,368	4.9	74,801	9.1	84.7	48.0	37.1

Not:1996 yılından itibaren AB-27 ile olan dış ticaret rakamları kullanılmıştır.

Kaynak: (Doğan, 2004).

Tablo 2.1.'e göre, 1998 ve 2001 yıllarında, ithalatta düşüşler söz konusudur. Bu düşüşler, Türkiye ekonomisindeki daralmalarla doğrudan bağlantılıdır. Bu yıllarda sıkça yaşanan krizler (1994 Krizi, 1997–1998 Güney Doğu Asya ve Rusya Krizleri ve 2000–2001 Krizi) Türkiye'nin dış ticaret açığının ne kadarının Gümrük Birliği'nden kaynaklandığının belirlenmesini zorlaştırmaktadır. Ayrıca, 2008 yılında, Türkiye'nin genel olarak ihracatın ithalatı karşılama oranı % 65,4'e dek gerilemişken, AB'ye karşı ihracatın ithalatı karşılama oranı % 84,7'dir. Bu oran 1996–1999 yılları arasında % 50–60 düzeyindedir.

Gümrük Birliği süreci ile ilgili bir başka gerçek, AB'ye karşı Türkiye'nin ihracatının ithalatı karşılama oranının yükselmesidir. Gümrük Birliği Antlaşması sonrası, Türkiye'nin AB'ye ihracatı, ithalatından daha hızlı artmıştır. Bu durum, aynı zamanda, Türkiye'nin AB ülkelerine karşı rekabet gücünün de arttığının bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Tablo 2.2., incelendiğinde görüleceği gibi, Türkiye'nin AB ülkeleri ile dengeli bir dış ticaret ilişkisi vardır. Örneğin 2007 yılı itibarıyla ihracat/ithalat oranı toplamda % 63,1 iken, AB ülkeleri dikkate alındığında; ihracat/ithalat oranı yine aynı yıl % 88,1'dir. Bu durum, Türkiye'nin giderek artan dış ticaret açıklarında AB ülkeleri ile dış ticaretinin önemli bir etkisinin olmadığı anlamına da gelmektedir. Rusya,

Çin ve petrol ihraç eden ülkelerle yapılan dengesiz dış ticaret, Türkiye'nin oldukça düşük olan ihracat/ithalat oranının temel sebeplerindedir. AB kaynaklı dış ticaret açığımızın toplam dış ticaret açığımız içindeki payı ise son yıllarda giderek azalmaktadır (Narta, 2010, s.22).

Tablo 2.2. Türkiye'nin AB ile dış ticaret dengesi

	Türkiye'nin Dış Ticaret Dengesi, milyar \$ (I)	İhracat/İthalat (Türkiye) (II)	Türkiye-AB Dış Ticaret Dengesi, milyar \$ (III)	İhracat/İthalat (Türkiye-AB) (IV)	AB Kaynaklı DT Açığının Toplam Açık İçindeki Payı % (V) = III/I
1995	-14.1	60.5	-5.8	65.7	41.1
1996	-20.4	53.2	-11.6	49.8	56.9
1997	-22.3	54.1	-12.7	49.0	57.0
1998	-18.9	58.8	-10.6	56.0	56.1
1999	-14.1	65.4	-7.1	66.8	50.4
2000	-26.7	51.0	-12.1	54.5	45.3
2001	-10.1	75.7	-2.2	88.0	21.8
2002	-15.2	69.9	-4.6	80.1	30.3
2003	-22.1	68.1	-7.6	77.3	34.5
2004	-34.3	64.8	-11.4	76.0	33.2
2005	-43.3	62.9	-10.6	78.4	24.5
2006	-54.1	61.3	-10.0	81.4	18.8
2007	-62.8	63.1	-8.2	88.1	13.1

Kaynak: (Utkulu, 2009, s.22).

2.3. Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkilerinin Analizi

Türkiye'nin bu entegrasyonlar çağında dış ticaretinin yarısını gerçekleştirdiği, dış yatırımlar, turizm, işçi dövizleri gibi ekonomik göstergeler açısından da yoğun ilişkiler içinde bulunduğu bir ülkeler grubuyla Gümrük Birliği oluşturması son derece doğru bir adımdır. Ancak Gümrük Birliği'nin tam üyelik kararıyla perçinlenmemiş olması büyük bir handikap oluşturmuştur.

Gümrük Birliği'nin geliştirilmesi büyük ölçüde tam üyelik perspektifi doğrultusunda mesafe alınmasına bağlıdır. Türkiye'nin Gümrük Birliği ile doğrudan ilgili alanlarda, AB'nin en önemli karar alma mekanizması olarak kabul edilen 113 numaralı Ticaret Komitesi içerisinde yer almaması, söz konusu politikaların üstlenilmesini güçleştirmekle kalmamış Türkiye'nin üçüncü ülkelerle ilişkilerini geliştirmesini de ciddi ölçüde engellemiştir. Bu durum bugün için de geçerlidir.

2.3.1. Gümrük Birliği'nin Türkiye ekonomisi üzerindeki olumsuz etkileri

Gümrük Birliği'nin Türkiye ekonomisi üzerindeki olumsuz etkilerini şu şekilde kategorize ederek ortaya koymak mümkündür:

a-) Rekabet gücü etkisi: Bu statik olumsuz etki, dış rekabet gücü eksik zayıf sektörlerde yaşanmıştır. Özellikle rekabet gücüne sahip olmayan otomotiv, ilaç ve kimya sanayi gibi sektörler Gümrük Birliği'nden olumsuz yönde etkilenmiştir.

b-) İstihdam etkisi: Gümrük Birliği, yine rekabete hazır olmayan firmaların yer aldığı sektörlerde olumsuz etkilere neden olmuştur. Ayrıca o firmalarının kapanması nedeniyle büyük oranda da işsizliğe neden olmuştur.

c-) Dış ticaret açığı etkisi: Türkiye'nin 1996'da, AB'ye ihracatı % 3,6 oranında artmışken, AB'den ithalatı ise % 33,3 oranında artmıştır. Bu noktada, ilaçta, patent uygulaması da Türkiye'nin dış ticaret açığını arttırmıştır. Türkiye'nin AB ile olan dış ticaret açığı, 1995'den sonra 6-10 milyar dolara yükselmiştir. Gümrük Birliği'nin ardından AB kaynaklı ithalatta bir patlama görülmüştür.

d-) Ortak Gümrük Tarifesi etkisi: Gümrük Birliği'nin Türkiye ekonomisi üzerinde ortak gümrük tarifesi etkisini şu şekilde açıklamak mümkündür:

- Zorunlu taviz etkisi: Türkiye, AB'nin taviz verdiği üçüncü ülkelere aynı tavizleri tanımak zorunda kaldığından gümrük vergisi geliri açısından büyük kayıplara uğramıştır.

- Misilleme etkisi: Türkiye, daha önce ikili anlaşmalarla üçüncü ülkelere tanıdığı tavizleri artık uygulayamayacağından o ülkelerin misilleme önlemlerine maruz kalmıştır.

- Taviz yitirme etkisi: Türkiye AB'nin koruma önlemleri uyguladığı ABD, Japonya gibi ülkelere aynı önlemleri uygulamak zorunda kalmıştır. Bu nedenle bu ülkeler de Türkiye'ye uyguladıkları tavizleri kaldırmaları, Türkiye için ekonomik kayıplara neden olmuştur.

- Ucuz girdi etkisi: Gümrük Birliği ile Türkiye, ucuz girdi ithalinde sorunlar yaşamıştır. Pakistan ve Bangladeş gibi ülkelere düşük fiyatlı

pamuk ipliği ithali ile sağlanan rekabet gücü, girdilerin fiyatları arttığından ortadan kalkmıştır.

Gümrük Birliği'nin Türkiye ekonomisine bir başka olumsuz etkisi de mali yardımlar noktasında yaşanmıştır. Gümrük Birliği sonrası (yapılması taahhüt edilen) yardımlar Türkiye'nin Gümrük Birliği çerçevesinde, gümrük indirimleri nedeniyle uğradığı mali kayıpları karşılamaya yöneliktir. Ancak AB tarafından Gümrük Birliği öncesi verilmiş olan mali yardımlar Türkiye'nin bu kayıplarını karşılamaktan çok uzaktır. Heper (1995,s. 3)'e göre, Gümrük Birliği sonrası için taahhüt edilen mali yardımlar ise hayata geçirilememiştir. Türkiye, Gümrük Birliği antlaşması sonrasında, sanayi mallarının karşılıklı ticaretinde, gümrük vergilerini ve işlemlerini yeniden düzenleyerek azaltmak zorunda kalması nedeniyle, dış ticaret işlemlerinde, uyguladığı korumacılık oranları da azalmak durumunda kalmıştır. Bunu rakamlarla ifade etmek gerekirse; Türkiye'nin, Gümrük Birliği antlaşmasıyla, AB ile dış ticaretinde uygulamış olduğu ortalama % 10,22 olan nominal korumacılık oranları % 1,4'ler seviyesine düşmüştür. Keza, Türkiye'nin aynı süreçte, üçüncü ülkelere uygulamış olduğu nominal korumacılık oranları da ortalama % 6,92'ler seviyesine kadar düşmüştür (Eder, 2003, s. 219-244).

Türkiye'nin Gümrük Birliği sürecinde en büyük açmazı tam üyelik durumunda olmamasıdır. Çünkü, AB'ye tam üye olmuş olan ülkeler, bir yandan gümrük vergilerini, üçüncü taraflarla olan tarımsal ticaretleri, şeker üretimi ve depolanması ile Katma Değer Vergisi (KDV) ve Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH)'nin bir kısmını üyelik aidatı ödemesine AB'nin toplam bütçesine aktarmaktayken öte yandan Avrupa Tarımsal Rehberlik ve Garanti Fonu ile Avrupa Bölgesel Gelişme Fonları başta olmak üzere çeşitli fonlardan önemli miktarlarda yardımlar almaktadırlar (Berubent, Kılınç ve Yücel, 2005, s.11–26). Türkiye için böyle bir durumun olmaması büyük ekonomik kayıp anlamına gelmektedir.

2.3.2. Gümrük Birliği'nin Türkiye ekonomisi üzerindeki olumlu etkileri

Kuşkusuz Türkiye'nin AB ile kurduğu Gümrük Birliği ilişkisinin, Türkiye açısından ekonomik, ticari, kurumsal, hukuki ve finansal gibi birçok alanda küçümsenmeyecek olumlu etki ve sonuçları olmuştur. En başta tüketiciler için, Gümrük Birliği, Türk piyasasında artan rekabet nedeniyle,

daha yüksek kalite, daha ucuz ürünler ve daha fazla çeşitlilik getirmiştir. Bu şekilde Türkiye’de de Avrupa’daki teknik normların kullanılması, tüketicilerin korunmasını arttırmış; üreticiler ve sanayi de, istikrarlı ve büyük bir ihracat pazarına erişmenin yanında, daha ucuz ve daha kaliteli girdilerden yararlanma imkânına kavuşmuştur. Gümrük Birliği’nin Türkiye ekonomisine bir başka olumlu etkisi mali yardımlar vasıtasıyla gerçekleşmiştir. Aşağıda yer alan Tablo 4.4., Türkiye’nin AB’den mali protokoller çerçevesinde aldığı rakamları göstermektedir. Türkiye, her şeyden önce taraflar arası ortaklık ve Gümrük Birliği ilişkisi çerçevesinde, AB tarafından kendisine taahhüt edilen finansal kaynaklardan, yardım ve hibe niteliğinde küçümsenmeyecek miktarlarda yararlanmıştır.

Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki mali ilişkiler, 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı’na kadar Ankara Anlaşmasına ek Mali Protokoller çerçevesinde yürütülmüştür. Türk ekonomisinin hızla kalkınmasına yardımcı olmak amacıyla hazırlanan mali protokollerin üçüne işlerlik kazandırılmış, ancak imzalanan dördüncü protokol siyasi nedenlerle hayata geçirilememiştir. 1964-1982 yıllarını kapsayan üç protokol ve tamamlayıcı protokoller çerçevesinde, Türkiye AB’den 827 milyon ECU tutarında yardım almıştır. Bunun 752 milyon ECU’lük kısmı Avrupa Yatırım Bankası’ndan 75 milyon ECU’lük kısmı da AB bütçesinden karşılanmıştır. 752 Milyon ECU’nün % 33’ü sanayi ve tarım, yüzde 52’si enerji ve yüzde 14’ü altyapı-ulaştırma sektörüne gitmiştir (Karluk, 1997,s. 321).

Tablo 2.3.’e göre Türkiye, AB’den, kredi ve hibe niteliğinde sağlanan diğer yardımlar da eklendiğinde, 1964–1995 arası dönemde 1.005; 1964–2000 yılları arasında dönemsel olarak toplam 1.760,3 milyon EURO/ECU’ lük mali destekten yararlanmıştır.

Tablo 2.3. Gümrük Birliği ve ortaklık sürecinde, Avrupa Birliği'nden Türkiye'ye sağlanan mali destek

Protokoller	Süresi	EURO/ECU (m)
I. Mali Protokol (Kredi)	1964-1969	175
II. Mali Protokol (Kredi)	1973-1977	220
Tamamlayıcı Protokol	1973-1977	47
III. Mali Protokol (Kredi)	1977-1981	310
Özel İşbirliği Fonu (Hibe)	1982-1986	75
Körfez Savaşı (Kredi)	1991	175
Özel Mali İşbirliği (Hibe)	1993	3
Gümrük Birliği Öncesi	TOPLAM:	1.005
Aks.(Meda-I) İdari İşbirliği(Hibe)	1995-1999	181.3
İdari İşbirliği (Hibe)	1996-2000	3
Çeşitli Yardım (Hibe)	1992-1999	14
Yenileşt.Akdeniz Prog. (Kredi)	1992-1996	340
Avrupa-Akdeniz Süreci (Kredi)	1997-1999	205
Risk Sermayesi (Kredi)	1999	12
Gümrük Birliği Sonrası	TOPLAM :	755.3
Ortaklık Süreci (Genel)	TOPLAM :	1.760.3

Kaynak: (Doğan, 2004).

Sonuç ve Değerlendirme

Çalışmamızda Türkiye ile AB arasında imzalanan ve 1996 yılından itibaren yürürlüğe giren Gümrük Birliği'nin Türkiye ekonomisine ve daha çok dış ticaretine yaptığı etki ve değişiklikler incelenmiştir. Gümrük Birliği Antlaşmalarının dış ticaret üzerinde ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkileri söz konusudur. Türkiye'nin Gümrük Birliği öncesi ve sonrası gerçekleşen dış ticaret verileri ekonomideki gelişmeler ışığında özet olarak ve madde madde yazmak gerekirse şu tespitleri yapmak mümkündür:

a-) Gerek yaşanan gelişmeler gerekse o taya konan rakamların ışığında, Gümrük Birliği'nin Türkiye'nin toplam ticaret hacmini arttırıcı bir etkisi olduğu söylenebilir. AB, Türkiye'nin dış ticaretinde her zaman çok önemli bir paya sahip olmuştur. Bu büyük pay, Gümrük Birliği öncesi % 48 oranında iken, Gümrük Birliği sonrası da % 50'nin üzerine çıkmıştır.

b-) Türkiye ile AB arasındaki dış ticaret rakamları

değerlendirildiğinde, Gümrük Birliği sonrasında etkinin her iki taraf açısından asimetrik olduğu, Türkiye'nin AB'ye ihracatında sürekli bir artış kaydedilmesine rağmen ithalat lehine bir dağılım gösterdiği saptanmaktadır. Bu durumun nedeni, Türkiye'nin tek taraflı olarak, 1971 yılı itibariyle bazı istisnalar dışında sanayi ürünlerinde AB pazarına gümrüksüz giriş hakkına sahip olması, AB'nin ise bu hakkı 1996 yılında elde etmiş olmasıdır.

c-) Veriler tarihsel açıdan ele alındığında, Türkiye'nin, Gümrük Birliği'nden itibaren geçen ilk 8 yıllık dönem zarfında, AB'ye yaptığı ihracatı, AB'den gerçekleştirdiği ithalattan daha hızlı artmış, bunun sonucu AB ile ticarete ihracatın ithalatı karşılama oranı 1995 yılında % 66 iken 2003 yılı sonunda % 77 seviyelerine yükselmiştir.

d-) Gümrük Birliği'nin tamamlanmasının hemen sonrasında yaşanan hızlı ithalat artışı dolayısıyla, Türkiye'nin AB ile ticaretinde büyük çaplı bir dış ticaret açığı meydana gelmiştir. 1998–1999 yıllarında küresel ekonomik kriz ve iç piyasadaki durgunluk nedeniyle dış açıklarda azalma eğilimi gözlenmiştir.

e-) Türkiye'nin AB dışında ticaret yaptığı diğer ülkeler ile dış ticareti incelendiğinde, Gümrük Birliği sonrası bu ülkelerle gerçekleştirdiği ticarete belirgin bir değişiklik olmadığı ve aynı oranlarda istikrarlı bir artış gösterdiği belirlenmektedir. Bu çerçevede Gümrük Birliği'nin AB lehine bir ticaret sapması yaratmadığı ve Türkiye'nin diğer dış ticaret pazarlarında bir kayba yol açmadığı ortaya çıkmaktadır.

f-) Türkiye dış ticaretinde Gümrük Birliği ile birlikte yapısal değişimler yaşanmıştır. Bu değişimler; ticaret hacminin artması ve özellikle Gümrük Birliği'nin ilk yıllarında ithalatın ihracattan daha hızlı artması nedeniyle net ihracatın da azalması şeklinde ifade gerçekleşmiştir.

g-) Gümrük Birliği'nin Türkiye açısından AB ile ticarete, ticaret yaratıcı etki ve (AB dışı ülkelere AB ülkelerine) ticaret saptırıcı etki yaptığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak Türkiye'nin en büyük sorunu, AB'ye tam üye olmadan Gümrük Birliği Antlaşması'nı imzalayan ilk ve tek üye olmasıdır. Bu

nedenle, Türkiye tam üyelik hak ve yetkilerine sahip olmadan tam üyelik yükümlülüklerini yerine getirme sorumluluğunda olmuştur.

AB'ye üye diğer ülkeler bu süreci tam üyelik hak ve yetkilerini kullanarak geçirmişlerdir. Oysa Gümrük Birliği'nin sağlıklı bir şekilde işletilebilmesi için dayanışma ilkesi çerçevesinde AB'nin Türkiye'ye mali destek vermesi öngörülmekte iken bu mali destek verilmemiştir. Aynı şekilde yabancı kaynaklı doğrudan yatırımların artacağı beklentisi de boşa çıkmıştır.

Gümrük Birliği çerçevesinde Türkiye'yi ilgilendiren konularda Türkiye'nin karar mekanizmalarında olmaması Gümrük Birliği'nin işleyişi açısından büyük bir olumsuzluk olarak ortaya çıkmıştır.

Bu süreç, bir bütün olarak karşılaştırıldığında Türkiye'nin yaşadığı sorunun büyüklüğü ve bunun karşısında ayakta kalabilme başarısının derecesi daha net anlaşılacaktır. Her şeye rağmen, Türkiye'nin bu süreci olabilecek en düşük hasarla atlattığını söylemek iyimserlik değil, gerçekliktir.

Kaynakça

Berument, H., Kılınc, Z., Yücel, E., 'Business Cycles In Turkey And European Union Countries: A Perspective To The Membership', *Sosyo Ekonomi, Sayı:1*, (2005), s.11-26.

Eder, M., 'Implementing The Economic Criteria Of EU Membership: How Difficult Is It For Turkey', *Turkish Studies, Sayı: 4:1*, (2003), s. 219–244.

Doğan, N., 'On Yıllık Dönemde Gümrük Birliği'nin Etkileri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme', *Mevzuat Dergisi, Yıl:7, Sayı: 79*, (2004), <http://www.mevzuatdergisi.com/2004/07a/02.htm>

Heper, F., 'Gümrük Birliğine Geçerken Vergileme', *Eso Bülteni Kasım-Aralık*, (1995), s.3.

Karlık, R., *Türkiye Ekonomisi*, (5. Baskı), İstanbul: Beta, (1997).

Narta, E. Ç., 'Gümrük Birliği'nin Türkiye'nin Dış Ticareti Üzerine Etkileri: Panel Veri Analizi', *Journal Of Yasar University, Sayı :17*, (2010), s.2874-2885.

Utkulu, U., 'Türkiye'nin AB Rotasında Gümrük Birliğinin 10 Yıllık Muhasebesi', Ders Notu, www.deu.edu.tr/utku.utkulu, (2009).

Uyar, S., 'Ekonomik Bütünleşmeler ve Gümrük Birliği Teorisi',

Dış Ticaret Dergisi, Sayı:19, (2000), s. 23.

Yayla,S. ve Çelik, B., ‘‘Gümrük Vergileri ve Uygulamalarına Genel Bakış’’, *Gümrük Dünyası Dergisi,Sayı: 49, (2006), s.25.*

CİRO İŞLEMİNİN “SORUMLULUK DOĞURAN OLAY” BAĞLAMINDA İNCELENMESİ CİRO EDİLEN ÇEKLERİN TÜRKİYE FİNANSAL RAPORLAMA STANDARTLARI ÇERÇEVESİNDE RAPORLANMASI

*Selahattin KARABINAR**
*Recep ÖKTEM***

ÖZET

Türkiye’de çekler ticari hayatta yoğun olarak ödeme aracı değil kredi aracı olarak kullanılmaktadır. Çekler de diğer kıymetli evrak türlerinde olduğu gibi ciro ile devredilmektedir. Fakat Türkiye’deki vadeli çek uygulaması ciro ve cirodan doğan yükümlülüklerin doğru raporlanması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada çek ve çekin ciro edilmesinden doğan yükümlülüklerin raporlanması konusuna ağırlık verilmiştir.

Türkiye’de ciro edilen çekler için, mevcut durumda yapılan muhasebe kayıtları, ciro işleminden doğan risk ve yükümlülüklerin doğru ve anlamlı raporlanmasına olanak vermemektedir.

Bu çalışmada Türkiye uygulamasında yoğun olarak kullanılan vadeli çek uygulamasının, işletmelerin finansal tablolarında ciro işleminin özelliğine uygun ve bu paralelde raporlanması gerektiği ele alınmıştır. Finansal raporlama açısından ciro işlemini özel yapan yön ise cironun sorumluluk doğuran olay olup olmadığıdır. Çünkü Türkiye Finansal Raporlama Standartlarına(TFRS) göre sorumluluk doğuran olaylar için karşılık ayrılması gerekmektedir.

Çeklerdeki ciro işlemi cironun teminat işlevi nedeniyle cironun gelecekte (çekin ödenmemesi durumunda) yükümlülük altına sokabilecektir. Bu olgu ciro işleminin yasal yükümlülükten kaynaklanan “sorumluluk doğuran olay” kapsamında değerlendirilmesine yol açmaktadır.

Cironun “sorumluluk doğuran olay” etkisi nedeniyle Türkiye Finansal Raporlama Standartları(TFRS) bağlamında yapılacak raporlamada karşılık ayrılmasına konu edilmesi gerektiği ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çek, Ciro, Sorumluluk Doğuran Olay, IFRS/TFRS, TMS-37.

* Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme Bölümü.

** Yrd. Doç. Dr., Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu.

**DOES THE ENDORSEMENT A CHEQUE INCURS A LIABILITY?
REPORTING OF ENDORSED CHEQUE VIA TURKISH FINANCIAL REPORTING
STANDARDS**

ABSTRACT

The current accounting practise of endorsed cheque in Turkey not give “true and fair picture” in financial reporting.

In this study, was questioned the reporting of endorsed cheque in the context of incurring a liability events. The endorsement lead the company to legal obligation in future. Because of this qualification of a endorsed cheque should be subject a provision practise in accounting.

The endorsement have three functions: 1) guaranty function, 2) recognition function and 3) ceding function. Because of the guaranty functions an endorsed cheque will incur a liability in the future. So endorsed cheque should be include the context of “incurring a liability events”.

Key Words: Cheque, Endorsement, Incurring a Liability, IFRS/TFRS, IAS/TAS-37.

1. Kıymetli Evrak, Kambiyo Senetleri ve Yasal Yükümlülükleri

1.1.1. Kıymetli Evrak

Kıymetli evrak, belirli bir hakkın senede bağlı olduğu ve bu hakkın senetsiz devir veya ileri sürülmesinin mümkün olmadığı senetlerdir¹. Bu tanımdan hareketle kıymetli evrakın unsurları

- a) Senet (maddi unsur)
- b) Bir alacağa veya ortaklığa ilişkin veya aynı mahiyette, fakat her halde iktisadi değer taşıyan hak (gayri maddi unsur),
- c) Hakkın senede yerleşmesi maddi ve gayri maddi unsurların birleşmesi olarak sayılabilir.

1.1.2. Kıymetli Evrakın Özellikleri²

a) **Kıymetli evrakta hak ile senet arasında kuvvetli bir bağ vardır.** Kıymetli evrakta hak ile senet arasında kuvvetli bir bağın anlamı, kıymetli evrakın maddi ve gayri maddi unsurları arasındaki sıkı bağdır. Bir hak kıymetli evraka bağlanınca, söz konusu hak ancak senet ile birlikte devredilir

¹ E.E. Hırş, *Ticaret Hukuku Dersleri* 3. Bası Fakülteler Matbaası İstanbul 1948, s.457

² R. Poroy, Ü. Tekinalp, *Kıymetli Evrak Hukuku Esasları*, 12. Beta Bası İstanbul 1995, S.24

ya da borçluya karşı ileri sürülebilir. Hakkı senetten ayırarak ileri süren, (örneğin, bir borcu senetten ayrı olarak ödeyen ve senedi teslim almayan) borçlu senet bedelini tekrar ödemek zorunda kalabilir. Senet ile hak arasındaki sıkı bağ iki taraflıdır. Buna göre, senet alacaklısı senedi ibraz etmeksizin ödeme isteyemez, aynı şekilde senet borçlusu da senet olmadan ödeme yapmamalıdır.

b) Kıymetli evrak parasal bir değeri olan hakkı muhtevi olup, borç senedi olarak düzenlenir. Kıymetli evrakı imzalayan borçlu nitelikli bir borç üstlenir. Borçlu tarafından üstlenilen ve senede bağlanan hak, nesnel olarak parasal bir değere sahiptir.

c) Kıymetli evrakın içerdiği hak dolaşım kabiliyeti olan bir haktır. Kıymetli evraka bağlanan hakkın devir kabiliyeti vardır. Başkasına devredilemeyen, kişi ile sıkı sıkıya bağlı haklar kıymetli evraka konu olamaz. Örneğin, kişilik hakları, sükna hakkı, velayet hakkı gibi haklar kişiye bağlı olup başkalarına devir edilemeyeceği için kıymetli evraka da konu olmaz.

d) Kıymetli evrakta mücerretlik (soyutluk) ilkesi geçerlidir. Kıymetli evrak ilişkisi kural olarak bir temel ilişkiye dayanır. Bu temel ilişki kıymetli evrakın doğumuna neden olan ilişki diye adlandırılabilir. Mücerretlik ilkesinden kasıt, kıymetli evrakın doğumuna esas teşkil eden temel ilişki ile kıymetli evrak ilişkisi arasında bir bağlantı olmaması, kıymetli evrak ilişkisinin temel ilişkiden soyut olmasıdır.³ Buna göre, kıymetli evraka temel teşkil eden bir satım sözleşmesi, eser sözleşmesi gibi ilişkilerdeki aksaklık, geçersizlik, noksanlık kıymetli evrakın geçerliliğini etkilemeyecektir. Kıymetli evrak temel ilişkinin tarafları arasında kaldığı sürece mücerretlik ilkesinin geçerliliği sınırlıdır. Zira böyle bir halde senet bedelinin talep edilmesi durumunda temel ilişkinin tarafları, eğer temel ilişkide bir noksanlık ya da sakatlık varsa, bunları talep sahibine karşı ileri sürebilecektir.⁴ Ancak kıymetli evrak ne zamanki iyi niyetli üçüncü kişiye devredilirse mücerretlik ilkesi tüm unsurları ile devreye girer. Kıymetli evrak sayılan bütün senetler mücerretlik niteliğine sahip değildir. Öte yandan senedin devir şekli bakımından bulunduğu grup da mücerretlik açısından rol oynar. Örneğin, nama yazılı senetlerin mücerretlik niteliği yok denecek ölçüdedir.

³ H. Arslanlı, *Ticari Senetler Dersleri* 3. Bası Fakülteler Matbaası İstanbul-1960, S.12

⁴ K. Oğuzman, T. Öz, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, Filiz Kitapevi İstanbul 1995, S. 883

e) Kıymetli evrak özel şekil şartlarına tabidir. Kıymetli evrakın oluşturulması, devri, kaybolması halinde iptali gibi hususlar belirli şekil şartlarına tabidir. Söz konusu işlemler, kanunda öngörüldüğü şekilde yapılmadığı takdirde kıymetli evrak ya hüküm ifade etmeyecek yahut istenen sonuç sağlanamayacaktır. Senedin oluşturulmasında aranan şekil kuralları bir sıhhat şartıdır.

1.1.3. Kıymetli Evrakın Sınıflandırılması

- a) Temsil ettikleri hakkın türü bakımından;
1) Para/Alacak senetleri
2) Pay senetleri ve ilmühaberler,
3) Emtia senetleri olmak üzere üç gruba ayrılırlar.
b) Devir Şekilleri Bakımından

Devir şekilleri bakımından kıymetli evrak nama, emre ve hamiline olmak üzere 3 gruba ayrılmaktadır.

Nama yazılı senetler: Belli bir şahıs namına yazılı olup da, onun emrine kaydını ihtiva etmeyen ve kanunen de emre yazılı senetlerden sayılmayan kıymetli evrak nama yazılı senet sayılır. Buna göre nama yazılı bir senet düzenleyebilmek için, a) bir kişinin namına yazılı olup, emrine kaydını içermemesi b) fakat kanunen emre yazılı olarak kabul edilen senetlerden ise, sadece emre kaydını içermemesi yeterli olmayıp, emre olmadığının ya da nama düzenlendiğinin belirtilmiş olması gerekir. Yatırım fonu katılma belgesi, banka bonosu, banka garantili bono, finansman bonosu dışındaki hemen tüm kıymetli evrak nama düzenlenebilir.⁵

Nama yazılı kıymetli evrak devir kabiliyeti en az olan senetlerdir. Bu senetlerin devri alacağın temliki ve senedin teslimi ile olmaktadır. Alacağın temliki yazılı devir beyanı olup, senedin arkasına veya ayrı bir kağıt üzerine yazılabilir. Devir şekli dolayısıyla senet borçlusu, temel ilişkiadaki eksiklik yada noksanlıkları yani def'ileri senedi devralan üçüncü kişiye karşı da ileri sürebilir. Bu sebeple bu grup senetlerin mücerretlik niteliği sınırlıdır.

Emre yazılı kıymetli evrak: Emre yazılı olan ve kanunen böyle sayılan kıymetli evrak emre yazılı senetlerdendir. Buna göre bir kıymetli evrakın emre kıymetli evrak sayılabilmesi için; ya lehine düzenlenen kişinin isminden sonra emrine kaydı bulunmalı, ya da böyle hiç bir kayıt

⁵ Poroy/Tekinalp, *Kıymetli Evrak Hukuku Esasları* s.64

bulunmamakla beraber, kanunen emre sayılan bir senedin bulunması gerekir.⁶ Kambiyo senedi olarak adlandırılan bono, poliçe çek ile makbuz senedi ve varant kanunen emre yazılı senetlerdir. İpotekli borç senedi ve irat senedi, hisse senetleri, intifa senetleri, tahviller, varlığa dayalı menkul kıymetler, katılma intifa senetleri, kar ve zarar ortaklığı belgesi, kara iştirakli tahvil ve hisse senedi ile değiştirilebilir tahviller emre düzenlenemez. Bunun dışında yasalarda öngörülen tüm kıymetli evrak emre düzenlenebilir.

Emre yazılı kıymetli evrak, kıymetli evrakın ciro ve teslimi ile olur. Ciro, senedin arka yüzüne veya alonj denilen kağıt üzerine yazılacaktır. Cironun senedin devrini temin edebilmesi için, senedin senet arkasındaki ciro silsilesine göre, meşru hamil tarafından devredilmiş olması zorunludur. Kopuk bir ciro silsilesi ile senedi elinde bulunduran kişi, ciro ve teslim etmiş de olsa, kendisi senedin maliki sayılmayacağı için, devir gerçekleşmiş olmaz.

Hamile Yazılı Kıymetli Evrak: Senedin metninden veya şeklinden, hamili kim ise o kimsenin hak sahibi sayılacağı anlaşılan her kıymetli evrak hamiline yazılı senet sayılır. Bu tür kıymetli evrakta, senedi elinde tutan kişi, senedin zilyedi ve onun maliki sayılır.

Bir kıymetli evrakın hamiline düzenlenebilmesi için yasada açıkça bu yönde hüküm olması gerekir. Buna göre, hukukumuzda poliçe ve bono hamiline düzenlenemez, çek hamiline düzenlenebilir. Buna karşın, banka bonusu, banka garantili bono, finansman bonusu, varlığa dayalı menkul kıymet, kar-zarar ortaklığı belgesi, katılma intifa senedi, kara iştirakli tahvil hamiline düzenlenebilir. İpotekli borç senedi ve irat senedi, rehinli tahvilat hamiline yazılabilir. Yine aynı şekilde yatırım fonu katılma belgesi ve hamiline yazılı mevduat sertifikası hamiline düzenlenebilir. Buna karşın makbuz senedi, varant, nakliye senedi, konşimento hamile yazılı olamaz.

Hamiline yazılı senetler devri en kolay olan senetlerdir. Hamiline yazılı bir senedin devri için, taraflar arasında bir anlaşmaya dayanılarak zilyedliğin karşı tarafa geçirilmesi yeterlidir. Bir diğer ifade ile hamiline yazılı senetler, kıymetli evrakın teslimi ile devredilir.

1.1.4. Kıymetli Evrakta İmzaların İstiklali İlkesi

Bir poliçeye hangi sıfatla olursa olsun (keşideci, ciranta, muhatap, avalist) imza atmak suretiyle sorumluluk altına giren kimse, diğer imza

⁶ Poroy/Tekinalp, *Kıymetli Evrak Hukuku Esasları* s.67

sahiplerinin imzasından bağımsız olarak sorumluluk altına girer. Diğer imzalar herhangi bir sebeple geçersiz olsa dahi, bu geçersizlikten bağımsız olarak her imza sahibi kendi imzasından sorumlu olmaya devam eder.⁷ Dolayısıyla bir poliçe veya bono borçlanmaya ehil olmayanların imzasını, aslında mevcut olmayan şahısların imzalarını yahut imzalayan veya namlarına imzalanmış olan şahısları herhangi bir sebeple bağlamayan imzaları taşırsa, diğer imzaların sıhhatine bu yüzden hanel gelmez.

İleride anlatılacağı üzere “imzaların bağımsızlığı” ilkesi TFRS açısından sorumluluk doğuran olayın” temelini oluşturmaktadır.

1.2. Kambiyo Senetleri

Türk hukukunda kambiyo senetleri bono, poliçe ve çekdir. Kambiyo senetleri, esas itibarıyla ifa uğruna yapılmış bir tasarruf olup, bir dolaşım ve ödeme aracıdır. Bu senetler kanunen emre yazılı senetlerdir. Ancak, “nama yazılıdır”, “emre değil” ya da “namadır” gibi açık bir kayıtle nama da yazılabilirler.⁸

Oysa sadece çek hamiline de yazılabilir. Fakat bono ve poliçe hamiline yazılamaz. Ancak banka bonusu, banka garantili bono ve finansman bonoları bunun istisnasını oluşturur⁹. Kambiyo senetleri belirli şekil şartlarına tabidir. Bu çerçevede poliçede asgari sekiz, bonoda yedi çekte ise altı şekil şartı vardır.

1.2.1. Çek

a) Çekin tanımı ve niteliği: Poliçede olduğu gibi çekte de üçlü bir ilişki vardır. Çekte keşideci muhatap bankaya çekte yazılı meblağın lehde ödenmesini emreder. Yalnız burada sözü geçen muhatap hemen her zaman bir banka yada özel finans kurumudur. Ayrıca çekte yer alan muhatap, poliçeden farklı olarak asıl borçlu olmayıp sadece gişe vazifesi görür. Çek, poliçe ve bonodan farklı olarak kredi aracı olmayıp sadece ödeme aracıdır.¹⁰

Fakat ülkemizdeki her ne kadar hukuken düzenlenmemiş olsa da ticari hayatta vadeli çek uygulaması yoğun olarak kullanılmaktadır. Bu yönü ile de

⁷ E. Moroğlu, *Bonoda İmza (Karar Tahli)* Kazancı Hukuk Yayınları

⁸ Y. Karayalçın, *Ticaret Hukuku Dersleri* 4. Bası Ankara 1970, S.39

⁹ Poroy/Tekinalp, *Kıymetli Evrak Hukuku Esasları* s.104

¹⁰ R. Poroy, *Franstız Çek Hukukunda Son Gelişmeler*, S.25

çeklerin de facto olarak kredi aracı olarak kullanıldığını söylemek yanlış olamayacaktır.

b) Çekte şekil şartları: Çekte zorunlu şekil şartları 6 unsurdan oluşur. Poliçe ve bonodan farklı olarak çekte vade yoktur. Lehdar da zorunlu unsur değildir. Çünkü çek hamiline düzenlenebilir. Bunlar haricindeki şekil şartları ile ilgili olarak poliçe ve bono hakkındaki tüm açıklamalar çekte de geçerlidir.

c) Çek çekme koşulları: Türk Hukukunda poliçe ve bonodan farklı olarak medeni hakları kullanma ehliyetine sahip her kişi çek keşide edemez.¹¹ Bir kişinin çek keşide edebilmesi için ilave belirli bazı koşullar vardır. Öncelikle çek sadece bir banka veya özel finans kurumu üzerine çekilebilir. Bunun dışında fiil ehliyetine sahip bir kişinin çek yazabilmesi için ilave iki şarta daha ihtiyaç vardır.

Bu koşullardan ilki muhatap banka ile çek keşide eden kişi arasında çek çekilebilmesi konusunda bir anlaşma olmasıdır. Bir bankanın bir kişiye çek vermesi halinde taraflar arasında üstü örtülü olarak bu anlaşma kurulur. Çek çekilebilmesi için ikinci şart ise, muhatap banka nezdinde bir karşılığın bulunmasıdır.

d) Çekte vade ve ibraz süreleri: Çekte tek tip vade vardır, çek görüldüğünde ödenir. Uygulamada ileri düzenleme tarihi yazılmak suretiyle fiilen vade oluşturulmakla birlikte, bu uygulama genel kuralı değiştirmez. Çek hamili isterse ileri düzenleme tarihinden önce ibraz etmek suretiyle çekin ödenmesini isteyebilir.

Çek esas itibarıyla bir ödeme aracı olduğu için vadeden bağımsız olarak ibrazı söz konusu olabilir.

e) Çekin devri: Çek hamiline ya da belirli bir kişinin ismi ile birlikte hamiline kaydını içeriyorsa teslim yolu ile devredilir. Nama yazılı bir çek alacağın temlik ve teslim yolu ile emre yazılı çek ise ciro ve teslim yolu ile devredilir. Çekte temlik ve tahsil cirosu yapılabilir, rehin cirosu yapılamaz. Öte yandan çekin muhatap bankaya cirosu makbuz hükmündedir.

f) Çekte ödeme: Çek ödenmek üzere muhataba ibraz süresi içinde ibraz edilmelidir. Çeklerin ödeme için ibrazı ancak iş günü ve saatlerinde yapılır. İbraz süresinin son günü tatile rastlıyorsa ibraz süresi tatili izleyen ilk iş günü mesai saatinin bitimine kadar uzar.¹²

Çek görüldüğünde ödenecek bir kıymetli evrak olduğu için süresi

¹¹ Poroy/Tekinalp, *Kıymetli Evrak Hukuku Esasları* s.239

¹² Poroy/Tekinalp, *Kıymetli Evrak Hukuku Esasları* s.242

içinde ibraz edilen çeki karşılığı varsa muhatap banka ödemek zorundadır. İbraz süresi geçmiş olsa dahi, keşideci çekten caymamış ise, muhatap çeki geçerli olarak ödeyebilir. Bu noktada karşılığı olmasa bile eğer muhatap banka çeki teyit etmiş ise yine ödeme mükellefiyeti altındadır.

Muhatap çeki öderken, ciro silsilesinin şeklen düzgünlüğünü inceleme yükümü altında olmakla birlikte imzaların sıhhatini incelemek zorunda değildir.

Çek ibrazında ödenmez ve bu husus noter marifeti ile ya da muhatapın çek arkasına yazılı ve imzalı beyanı ile veya takas odasının aynı nitelikteki beyanı ile tespit edilecek olursa hamil rücu hakkını kullanabilir.

1.3. Cironun Fonksiyonları

Kısaca ciro sahip olunan bir hakkın bir başkasına devri olarak tanımlanabilir. Ciranta ise ciro eden kişi veya kurumu ifade etmek üzere kullanılır. Tam ve beyaz ciro olarak iki türü vardır. Her iki ciro türü de hukuken aynı sorumlulukları doğurur. Bu nedenle bu çalışmada kullanılan ciro kelimesi her iki türü de ifade etmek üzere kullanılmıştır.

Cironun 3 temel fonksiyonu vardır. Bunlar hukuk öğretisinde, temlik fonksiyonu (nakil vazifesi), teminat fonksiyonu (teminat vazifesi) ve teşhis fonksiyonu (hak sahipliğinin ispatı vazifesi) olarak işlenmektedir¹³.

1.3.1. Temlik Fonksiyonu

T.T.K. md.684'e göre temlik cirosu "*Ciro ve teslim neticesinde poliçeden doğan bütün haklar devredilmiş olur*". Bu maddeye göre Temlik cirosu ile senetteki haklar ve senet teslim edilmekle ciro edilene devredilmiş olur.

1.3.2. Teşhis Fonksiyonu

Poliçe herhangi bir surette hamilin elinden çıkmış bulunursa yukarıdaki fıkrada yazılı hükümlere göre hakkı anlaşılan yeni hamil, ancak poliçeyi kötü niyetle iktisap etmiş olduğu veya iktisabında ağır bir kusur bulunduğu takdirde o poliçeyi geri vermekle mükelleftir" hükmü cironun

¹³ O. İmregün,(1971), "Kara Ticaret Hukuku Dersleri", İstanbul 1971, s.557

teşhis fonksiyonunu tanımlamaktadır.¹⁴ Bu işlev gereğince poliçeyi elinde bulunduran kimse muntazam bir ciro silsilesi ile hak sahibi olduğunu kanıtlayabilmektedir.¹⁵

1.3.3. Teminat İşlevi

T.T.K md.685'deki "Teminat İşlevi" kısmında ise cironun teminat fonksiyonu düzenlenmiştir. Şöyle ki; (1) "*Aksine şart bulunmadıkça ciranta poliçenin kabul edilmemesinden ve ödenmemesinden sorumludur. Ciranta poliçenin tekrar ciro edilmesini yasak edebilir; bu halde senet sonradan kendilerine ciro edilmiş olan kimselere karşı sorumlu olmaz.*". Bunun anlamı ticari hayatta da yoğun olarak kullanıldığı üzere "ciranta kendinden sonra gelen hak sahiplerine çekin ödeneceğini temin etmektedir.

Esasen devri için teslimi yeterli olan hamiline çekte devreden kişi ciro ile devri gerçekleştirerek keşidecinin yanına kendi garantisini de ekleyip bir nevi çekin tedavül kabiliyetini artırmaktadır.¹⁶

Çek niteliği gereği bir kredi aracı değil bir ödeme aracıdır. Bu nedenle esasen ödeme amacıyla kullanılması ve çok fazla ciro ile devredilip tedavül etmemesi esastır. Ancak bilindiği üzere çek ticari hayatta damga vergisine tabi olmaması ve ödenmemesi halindeki yaptırımları nedeniyle yaygın olarak kredi aracı olarak ta kullanılmaktadır. Bu nedenle söz konusu maddede düzenlenen hamiline yazılı çekte cironun teminat (garanti) işlevi "*de facto*" olarak çekin kullanım alanını değiştirerek genişletmekte ve bu değişim nedeniyle de cironun söz konusu fonksiyonu daha da anlaşılır olmakta ve önem taşımaktadır. Eğer çek sırf ödeme aracı niteliğinde olsa idi bu hüküm uygulamada bu kadar büyük önem taşımayacaktı¹⁷. Bu durum çekteki cironun sorumluluk doğuran olay kapsamında irdelenmesi gerekliliğinin kaçınılmazlığını vurgulamaktadır.

¹⁴ Arslanlı, *Ticari Senetler* s.120

¹⁵ Hamiline Yazılı Çekte Ciro Ve Uygulaması,
http://www.legalisplatform.net/ozel_dosyalar/Hamiline%20Yazılı%20Çekte%20Ciro%20Ve%20Uygulaması.pdf, s.4, (15.05.2011)

¹⁶ Hamiline Yazılı Çekte Ciro Ve Uygulaması,
http://www.legalisplatform.net/ozel_dosyalar/Hamiline%20Yazılı%20Çekte%20Ciro%20Ve%20Uygulaması.pdf, s.4, (15.05.2011)

¹⁷ Hamiline Yazılı Çekte Ciro Ve Uygulaması,
http://www.legalisplatform.net/ozel_dosyalar/Hamiline%20Yazılı%20Çekte%20Ciro%20Ve%20Uygulaması.pdf, s.6, (15.05.2011)

2. Sorumluluk Doğuran Olay Kavramı

İşletmelerin çek ciro etme işlemlerinin kendilerini yükümlülük altına sokup sokmayacağını (sorumluluk doğuran olay olup olmadığı) ve eğer yükümlülük altına sokacaksa (sorumluluk doğuran olay ise) finansal tablolarda söz konusu sorumluluğun nasıl raporlanması gerektiğini açık şekilde ortaya koymak amacıyla dönük olarak öncelikle yükümlülüğün kapsamı ve şartları incelenmelidir.

Bir borcun temel özelliğini, işletmenin belirli bir şekilde hareket etmesi ya da davranmasını gerektiren mevcut bir yükümlülük içermesi olarak belirtmektedir¹⁸. Bu yükümlülük, yasal bir yükümlülük veya zımni kabulden doğan bir yükümlülük olabilir. Yasal bir yükümlülük, bağlayıcı bir sözleşmeden veya kanuni zorunluluk nedeniyle yasal yaptırıma sahiptir. Zımni kabulden doğan yükümlülükler, işletmenin eylemleri sonucunda ortaya çıkar.

Bu çalışmanın yanıt aradığı sorunun yanıtlanabilmesi için yukarıdaki paragrafta adı geçen “*yasal bir yükümlülüğünden kaynaklanma*” ve “*zımni kabulden doğan yükümlülük*” kavramlarına değinmek gerekir.

Yükümlülük: Geçmiş olaylardan kaynaklanan ve ifası halinde ekonomik fayda içeren kaynakların işletmeden çıkmasına neden olacak mevcut yükümlülüktür¹⁹.

Sorumluluk Doğuran Olay: İşletmenin söz konusu yükümlülüğü yerine getirmekten başka gerçekçi bir alternatifinin olmaması sonucunu doğuran, hukuki veya zımni bir kabulden doğan yükümlülük yaratan olaydır²⁰.

Hukuki yükümlülük: Aşağıda sayılanlardan kaynaklanan yükümlülüktür:

- (a) Sözleşme (açık ya da zımni hükümleri aracılığıyla);
- (b) Yasal düzenleme veya
- (c) Diğer kanuni uygulamalar.

Zımni kabulden doğan yükümlülük: İşletmenin aşağıda yer alan fiillerinden kaynaklanan yükümlülüktür:

¹⁸ TFRS KOBİ, *Karşılıklar, Koşullu Borçlar Ve Koşullu Varlıklar* Bölüm, paragraf 2.2

¹⁹ TMS-37 *Karşılıklar, Koşullu Borçlar Ve Koşullu Varlıklar Standardı*, paragraf 10

²⁰ G.Gökçen, B. Ataman, C. Çakıcı, *Türkiye Finansal Raporlama Standartları Uygulamaları*, Türkmen Kitabevi, 2011 İstanbul, s.472

(a) Geçmişteki uygulamalar, yayımlanmış politikalar veya yeterince belirli cari açıklamalarla, işletmenin belirli sorumlulukları üstleneceğini diğer şahıslara taahhüt etmesi ve

(b) Bunun sonucunda, işletmenin bu sorumlulukları yerine getireceği konusunda diğer şahıslar nezdinde geçerli bir beklenti yaratmış olması.

Bu noktada ciro eylemi “cironun teminat işlevi” nedeniyle hukuki yükümlülük doğurmakta ve sonuçta da “sorumluluk doğuran olay” kapsamına girmektedir. Çünkü yukarıda da ifade edildiği gibi T.T.K md.685’deki “Teminat İşlevi” kısmında ise cironun teminat fonksiyonu düzenlenmiştir. Şöyle ki; “*Aksine şart bulunmadıkça ciranta poliçenin kabul edilmemesinden ve ödenmemesinden sorumludur.....*”.

Bu madde hükmüncü her türlü kıymetli evrak üzerinde yapılan ciro eylemi cirantayı hukuki yükümlülük altına sokmaktadır. Bu yükümlülük de bedelin ödenmesini temin etme yükümlülüğüdür.

2.1. **Ciro Edilen Çeklerin TFRS Bağlamında Raporlanması**

Ciro eyleminin cirantayı hukuki yükümlülük altına soktuğunu belirledikten sonra ticari yaşamda sıklıkla karşılaşılan ciro edilen müşteri çeklerinin finansal tablolarda nasıl raporlanması gerektiğine değinmek uygun olacaktır.

TMS-37 Karşılıklar, Koşullu Borçlar Ve Koşullu Varlıklar Standardına göre koşullu borçlar;

(a) varlığı, tamamen işletmenin kontrolünde olmayan gelecekteki bir veya birkaç belirsiz olayın gerçekleşmesi veya gerçekleşmemesi ile teyit edilecek olan geçmişteki olaylardan kaynaklanmış bir mevcut yükümlülük olduğunda veya

(b) geçmiş olaylardan doğan mevcut bir yükümlülük var olup;
ya bu yükümlülüğün yerine getirilmesi için gerekli olan ekonomik fayda içeren kaynakların çıkışı olası olmadığında

ya da yükümlülüğün tutarı yeterli güvenilirlikle ölçülemediğinde ortaya çıkarlar.

TMS-37 yükümlülükleri iki kategoriye ayırır:

1) Karşılıklar, 2) Koşullu Borçlar.

Borcun muhasebeleştirilmesi kriterlerini sağlayanlar karşılık olarak sınıflandırılır. Borcun muhasebeleştirilmesi kriterlerini karşılamayanlar ise koşullu borçlar olarak sınıflandırılır. Koşullu borçlar aynı zamanda

muhtemel yükümlülükleri de içerir. Yükümlülüklerin sınıflandırılması önemlidir; çünkü karşılıklar, işletmelerin finansal durum tablosunda muhasebeleştirilirken, koşullu borçlar muhasebeleştirilmez.

Borçlar, işletmenin, geçmiş olaylarından kaynaklanan yerine getirilmelerinin işletmeden ekonomik faydaların çıkışına neden olması beklenen mevcut yükümlülüklerdir. Karşılıklar, borçların bir alt başlığıdır. Fakat diğer borçlardan farkı borcun ne zaman kesin, karşılığının ise muhtemel olmasıdır²¹. Karşılıklar; zamanlamalarındaki ve yerine getirilmelerinde gerekli olacak gelecekteki harcamanın tutarındaki belirsizlik nedeniyle ticari borçlar ve tahakkuklar gibi diğer borçlardan ayrılırlar.

Yukarıda anlatılanlar toplu olarak değerlendirildiğinde çek ciro etme eylemi gelecekte bazı “*ekonomik faydaların çıkışına neden olabilecek bir eylem*” olarak kabul etmek uygun olacaktır. Buradan hareketle de ciro etme eyleminin karşılık ayırmayı gerektiren bir işlem olduğu çıkarsamasını yapabiliriz.

TMS-37’ye göre karşılıklar finansal tablolarda yer almak zorundadır ve borçların bir alt başlığı olarak raporlanmalıdır. Eğer bu yapılmazsa işletmenin finansal tabloları şirketin gelecekte karşılaşılabileceği yükümlülükleri göstermede zayıf kalacağı ve dolayısıyla TFRS’lerin amacı olan “doğru dürüst sunum” kriterini sağlayamayacağı söylenebilir.

Örnek:

ABC şirketi 01.04.2011 tarihinde 10.000 TL (KDV Dahil) mal satışı karşılığında müşterisinden 10.000 TL çek almıştır. 15.04.2011 tarihinde bu çeki mal aldığı firmaya ciro etmiştir. 15.06.2011 tarihinde ciro edilen çekin bedeli keşidecinin ödemediği kaçınması nedeniyle çek hamili tarafından işletmeden tahsil edilmiştir. 01.07.2011 tarihinde bedeli işletme tarafından ödenen çek keşidecisinden çekin bedeli tahsil edilmiştir.

Yukarıdaki işlemi Tekdüzen Hesap Planına göre muhasebeleştirdiğimizde aşağıdaki kayıtlar yapılır.

²¹ R. Örtün, H. Kaval, A. Karapınar, “TMS-TFRS”, Gazi Kitabevi, Ankara, 2007, s.560

01.04.2011			
ALINAN ÇEKLER HESABI		10.000	
YURTIÇİ SATIŞLAR HES			9.091
HESAPLANAN KDV HES.			909
15.04.2011			
TİCARİ MALLAR HESABI		9.091	
İNDİRİLECEK KDV HES		909	
ALINAN ÇEKLER HES.			10.000
15.06.2011			
ALICILAR HESABI		10.000	
KASA HESABI			10.000
01.07.2011			
KASA HESABI		10.000	
ALICILAR HESABI			10.000

Çek ciro edildikten (15.04.2011) sonra yapılan muhasebe kayıtları sonucunda işletmenin bilançosu aşağıdaki gibi olacaktır.

15.04.2011 Tarihli Bilanço

VARLIKLAR		YÜKÜMLÜLÜKLER
TİCARİ MALLAR	9.091	
İNDİRİLECEK KDV	909	

Yukarıdaki bilançoda da görüldüğü üzere bilançoda artık Alınan Çekler yer almayacaktır. Böylece şirketin ciro ettiği 10.000 TL'lik çek nedeniyle gelecekte karşılaşılabileceği ödeme yükümlülüğü finansal

raporlarda raporlanamayacaktır. Bu sonuç Kavramsal Çerçeve de yer alan finansal tabloların niteliksel özelliklerinin karşılanmamasını getirecektir. Çünkü işletmenin ciro eyleminden kaynaklanan yükümlülüğü devam ettiği halde bu durum işletmenin finansal tablolarında raporlanmamaktadır.

Yukarıdaki örneğin TFRS kapsamında muhasebeleştirilip raporlanabilmesi için aşağıdaki işlemleri yapmak gerekir.

15.04.2011			
TİCARİ MALLAR HESABI	9.091		
İNDİRİLECEK KDV HES.	909		
ALINAN ÇEKLER HES.		10.000	
15.04.2011			
KARŞILIK GİDERLERİ HESABI	10.000		
TİCARİ BORÇLAR HESABI		10.000	
Ciro edilen çek için karşılık ayrılması			

Çek ciro edildikten (15.04.2011) sonra yapılan muhasebe kayıtları sonucunda işletmenin bilançosu aşağıdaki gibi olacaktır.

15.04.2011 Tarihli Bilanço

VARLIKLAR		YÜKÜMLÜLÜKLER	
TİCARİ MALLAR	9.091	TİCARİ BORÇLAR	10.000
İNDİRİLECEK KDV	909		

Yukarıdaki bilançodan da görüldüğü üzere, yapılan iki kayıt sayesinde işletmenin finansal tablolarında ciro eylemi nedeniyle doğan yükümlülük izlenebilecektir. Ayrıca ayrılan karşılık sayesinde dönem karından gelecekte doğabilecek bir yükümlülük için gereken para işletmede bırakılmış

olacaktır²².

Ne zaman karşılık ayrılacağı konusunda ise standartlar sorumluluk doğuran olayın gerçekleştiği anda yapılmasını önermektedir. Çünkü gelecekte ortaya çıkacak yükümlülük borcun kesinleştiği dönemin değil, borca esas işlemin gerçekleştiği dönemin bir sonucudur²³. Fakat bu uygulamada her zaman mümkün olmayabilir. Bu nedenle raporlama tarihinde, o tarihe kadar olan işlemler için karşılık hesaplamak daha uygun olacaktır.

15.06.2011 tarihinde ciro edilen çekten doğan yükümlülük nedeniyle ödeme yapıldığında aşağıdaki gibi bir kaydın yapılması uygun olacaktır.

15.06.2011			
TİCARİ BORÇLAR HESABI		10.000	
	KASA HESABI		10.000
15.06.2011			
ALICILAR HESABI		10.000	
	KARŞILIK GİDERLERİ HES.		10.000
01.07.2011			
KASA HESABI		10.000	
	ALICILAR HESABI		10.000

²² Bu örnekte konunun net olarak ortaya konulabilmesi amacıyla ciro edilen çek için %100 karşılık ayrılmıştır. Gerçekte ise geçmiş yılların verilerinden hareketle belirlenecek bir oran üzerinden karşılık ayrılması daha doğru ve uygun olacaktır.

²³ R. Örtün, H. Kaval, A. Karapınar, "TMS-TFRS", s.559

Sonuç ve Öneriler

Türkiye’de uygulanan mevcut sisteme göre yapılan ciroya ilişkin kayıtlar, işletmelerin cirodan kaynaklanan ve gelecekte ekonomik fayda çıkışına neden olabilecek olayların raporlanmasına izin vermemektedir. Böylece işletmenin finansal tabloları gelecekte karşılaşılabilecek durumları raporlamada eksik kalmaktadır.

Ciro eylemi teminat işlevi nedeniyle TFRS bağlamında sorumluluk doğuran bir olay olarak kabul edilmesi daha uygundur. Böyle kabul edildiğinde ciro edilen çekler TMS-37 bağlamında karşılık ayırmayı gerektiren bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Oysa karşılık ayırma işleminde iki önemli soru vardır. Karşılıklar nasıl hesaplanacak tır? Ne zaman karşılık ayrılacaktır? Doğal olarak ciro edilen her çek için karşılık ayrılması söz konusu değildir. Burada işletme geçmiş yıllar verilerinden hareketle ciro edilen çekler nedeniyle yaptığı ödemelerin bir oranını hesaplaması ve bu dönemin çeklerine de bu oranı uygulaması yöntemi daha kullanışlıdır.

Ne zaman karşılık ayrılacağı konusunda ise standartlar, sorumluluk doğuran olayın gerçekleştiğinde karşılık ayrılmasını önermektedir. Fakat bu durum uygulamada her zaman mümkün olmayabilir. Bu nedenle raporlama tarihinde, o zamana kadar olan işlemler için karşılık hesaplamak daha uygun olacaktır. Bu şekilde raporlama yapmak TFRS’lerin ruhuna uygun olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

Arslanlı, H., *Ticari Senetler Dersleri*, 3. Basım, Fakülteler Matbaası, İstanbul, (1960).

Gökçen, G., Ataman B., ve Çakıcı , C., *Türkiye Finansal Raporlama Standartları Uygulamaları*, Türkmen Kitabevi, İstanbul, (2011).

Hamiline Yazılı Çekte Ciro Ve Uygulaması, [Http://Www.Legalisplatform.Net/Ozel_Dosyalar/Hamiline%20yazılı%20çekte%20ciro%20ve%20uygulaması.Pdf](http://www.legalisplatform.net/Ozel_Dosyalar/Hamiline%20yazılı%20çekte%20ciro%20ve%20uygulaması.Pdf), (15.05.2011)

Hırş, E. E., *Ticaret Hukuku Dersleri*, 3. Basım, Fakülteler Matbaası, İstanbul, (1948).

Karayalçın, Y., *Ticaret Hukuku Dersleri*, 4. Basım, Ankara (2006).

Mısırhoğlu, U., ‘‘UFRS ve Basel II’nin İşletme Faaliyetleri

Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
Haziran 2011 Cilt 13 Sayı 1 (33-49)

Üzerindeki Etkisi”, *Mali Çözüm Dergisi*, Sayı 76, (2006).

Moroğlu, E., *Bonoda İmza (Karar Tahli)*, Kazancı Hukuk Yayınları, (1961).

Oğuzman, K., & Öz, T., *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, Filiz Kitapevi, İstanbul, (1995).

Örten, R., Kaval, H., & Karapınar, A., “*TMS-TFRS*”, Gazi Kitabevi, Ankara, (2007).

Pekdemir, R., *Çam Sakızı Çoban Armağanı Muhasebeciler İçin Tms-Tfrs Uygulama Rehberi*, İstanbul, (2008).

Poroy, R., *Kıymetli Evrak Hukuku Esasları*, İstanbul, (1984).

Poroy, R., & Tekinalp, Ü. (1995). *Kıymetli Evrak Hukuku Esasları*, 12. Basım, Beta, İstanbul, (1984).

TMS-37 Karşılıklar, Koşullu Borçlar Ve Koşullu Varlıklar Standartı.

**ALMANCAYI TÜRKİYE’DE ÖĞRENMİŞ OLAN ALMANCA ÖĞRETMEN
ADAYLARININ ALMANCADAKİ "WIE" KELİMESİNİN ANLAMINI
BELİRGİNLEŞTİRME YETERLİK DÜZEYLERİNE İLİŞKİN BİR
ARAŞTIRMA**

*Sevinç SAKARYA MADEN**
*Selma AKOL***

ÖZET

Bu araştırmada 2010-2011 eğitim-öğretim yılı Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Almanca öğretmenliği lisans programı 4. sınıf öğrencilerine içlerinde "wie" kelimesinin yer aldığı 20 adet Almanca cümle verilmiş ve bu cümleleri Türkçeye çevirerek, "wie" kelimesinin cümlelerdeki görevinin ne olduğunu yazmaları istenmiştir. Çalışma, mezun olmak üzere olan Almanca öğretmen adaylarının Almandaki "wie" kelimesinin anlamını belirginleştirme ve Türkçeye doğru aktarabilme yeterliklerinin ne düzeyde olduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır.

***Anahtar Kelimeler:** Almanca Öğretmen Adayları, "wie" Kelimesi, Semantik Özellikler, Kelimenin Anlamını Belirginleştirme, Çok Anlamlı Almanca Kelimeleri Türkçeye Doğru Aktarabilme Yeterliği.*

**A RESEARCH STUDY ON THE COMPETENCE LEVEL OF THE STUDENTS OF
THE GERMAN LANGUAGE DEPARTMENT WHO HAVE LEARNED GERMAN
LANGUAGE IN TURKEY ABOUT THE WORD SENSE DISAMBIGUATION OF
THE WORD "WIE"**

ABSTRACT

In this study 20 sentences in German language including the word "wie" were given to undergraduate students of Faculty of Education German language Teaching Department at Trakya University for the academic years 2010-2011. The students were asked to translate the sentences into Turkish and to disambiguate the word "wie". The study aims to determine the competence level of the students about disambiguating the meaning of the word "wie" and transforming it into Turkish accurately.

***Key Words:** German Language Teaching Department Teacher Candidates, The Word "wie", Word Sense Disambiguation, The Competence of Transforming German Words Having Multiple Meanings.*

** Arş. Gör., Trakya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi.

Giriş

Türkçede olduğu gibi Almancada da günlük hayatın pek çok yerinde birden çok anlamı olan kelimelerle karşılaşılır. Altıntaş'a (2008) göre Almancayı anadili olarak konuşan bir kimse çoğunlukla "*Bu kelime burada hangi anlamda kullanılmış acaba?*" diye sormadan çoğu zaman kelimenin kullanım yeri ve şekline göre birden çok anlamı olsa bile o kelime ile o bağlamda ifade edilmek istenen anlamı kolayca bulur.

Bu çalışmada Almancayı Türkiye'de öğrenmiş olan ve Almanca öğretmenliği lisans mezunu olduklarında Avrupa Ortak Başvuru Metnine (2001) göre öğreteceği yabancı dili C1 düzeyinde bilmeleri beklenen Almanca öğretmen adaylarının birden fazla anlamı olan Almanca kelimelerin anlamını belirginleştirmede sorun yaşayıp yaşamadıkları araştırılmak istenmiştir. Araştırma her ne kadar kelimelerde çokanlamlı kelimelerin farklı kullanım alanlarına yer verilmiş ise de, dildeki birimlerin ne ölçüde çok yönlü ve birbiriyle nasıl iç içe bağıntılı oldukları ve ne denli değişik görevleri yüklenebildikleri konusunda yeterince bilgi verilmez ve dildeki bu tür birimlerin farklı kullanımları uygulamalı bir biçimde pekiştirilmez ise, aynen bilgisayar programlarının yapmış oldukları çevirilerde olduğu gibi, Türkiye'de Almancayı öğrenen Almanca öğretmen adaylarının da çok anlamlı kelimeleri her zaman kelimenin kullanım yeri ve şekline göre o kelime ile o bağlamda ifade edilmek istenen anlamını kolayca bulamayacakları teoreminden hareketle başlatılmış, "*wie*" kelimesinin yer aldığı cümleler üzerinde yapılan bir uygulama ile Almanca öğretmen adaylarının "*wie*" kelimesinin anlamını belirginleştirme ve Türkçeye aktarma yeterlilik düzeyleri ölçülmeye çalışılmıştır. Bu araştırma, uygulamanın sadece "*wie*" kelimesini içeren cümleler üzerinde yapılmış ve denek grubunun Trakya Üniversitesi Almanca öğretmenliği 4. sınıf öğrencileri ile sınırlandırılmış olması nedeniyle daha önce Maden (2009 ve 2011) tarafından gerçekleştirilen karşılaştırmalı dil bilgisi ve Balcı (1993a, 1993b ve 2009), Ozil (1989a, 1989b ve 2003), Erkman (2005) ve Uslu (1996 ve 1998) tarafından yapılan karşılaştırmalı dilbilim araştırmalarından farklılık arz etmektedir.

Araştırma Yöntemi

Bu araştırmada 18'i kız 2'si erkek olmak üzere 20 son sınıf Almanca öğretmenliği lisans öğrencisine içinde "wie" kelimesinin yer aldığı rastgele seçilmiş 20 adet Almanca cümle verilmiş ve deneklerden bu cümleleri Türkçeye çevirmeleri ve cümle içinde "wie" sözcüğünün görevinin ne olduğunu yazmaları istenmiştir. Daha sonra ilk önce Almanca cümleler tümevarım yöntemi ile çözümlenerek, "wie" kelimesinin cümledeki diğer öğeler ile nasıl bağıntılı olduğu Aksan'ın (1979, s. 36) çalışmaları esas alınarak eşzamanlı bir yöntem ile betimlenmeye çalışılmış ve ardından Almanca cümlelerin Almanca öğretmen adayları tarafından yeterli düzeyde dikkatli okunup, doğru anlaşılıp anlaşılmadığına ve Türkçeye aktarımın doğru yapılıp yapılmadığına bakılmıştır.

Çalışma günümüzde kullanılan kaynaklar ve uygulanan yöntemler ile Almancayı Türkiye'de öğrenen, bir yıl zorunlu Almanca hazırlık ve 4 yıl Almanca öğretmenliği lisans eğitimi almış olan Almanca öğretmen adaylarının "wie" sözcüğünün diğer dilsel öğeler ile nasıl iç içe bağıntılı olduğunu ve Almanca cümlelerde "wie" sözcüğünün ne ölçüde çok yönlü olabileceğini ve buna bağlı olarak ne denli değişik görevleri yüklenebildiğini bilip bilmediklerini ve bu cümleleri Türkçeye ne oranda doğru aktarabildiklerini ortaya koymayı ve çok anlamlı kelimelerin anlamlarının açıklanmasında Almanca öğretmen adaylarının sorunlarla karşılaşmaları durumunda Almanca öğretmeni yetiştirme sürecinde öğretmen adaylarına çok anlamlı bir kelimenin anlamını belirginleştirmek için aynı bağlamda öbür sözcükler ile kurduğu ilişkilere bakmak gerektiğini göstermeyi amaçlamaktadır.

İnceleme

Bu araştırmada ilk önce tek dilli ve Türkçe-Almanca olmak üzere iki dilli sözlükler incelenerek bu kaynaklarda "wie" kelimesinin kullanım alanlarının ne şekilde verildiği irdelenmiş, Almancayı Türkiye'de öğrenmiş olan bir öğretmen adayının günümüzde kullanılan sözlüklerden yararlanarak çok anlamlı kelimeleri içinde buldukları bağlama uygun bir biçimde belirginleştirip belirginleştiremeyeceği tartışılmıştır. Daha sonra içlerinde "wie" kelimesinin yer aldığı 20 adet Almanca cümlelerin Türkçeye çevrilmesinin istenmesiyle Almanca öğretmen adaylarının "wie" kelimesini

ne ölçüde doğru anladıkları ve Türkçeye doğru aktardıkları ölçülmeye çalışılmış, Türkçeye çevrilmiş cümlelerin hangilerinin doğru kabul edilebileceği tartışılarak, Türkçeye aktarımlarda ortaya çıkan hataların kaynağına inilmeye çalışılmıştır.

“Wie” Kelimesinin Kullanım Alanlarına İlişkin Sözlük Bilgileri

Almancadaki “wie” kelimesinin anlamı ve cümlelerdeki görevi Dörthe'nin (1999) ve Steuerwald'ın (1986) Almanca-Türkçe sözlüklerinde çok az sayıda örnek ile açıklanmaya çalışılırken, Wahrig-Burfeind'in (2008) ve Wahrig'in (1980) sözlüklerinde konuya ilişkin sayfalarca izahatların yapıldığı görülmektedir.

Dörthe (1999, s. 444) “PONS” adlı Almancayı yabancı dil olarak temel düzeyde öğrenenlere yönelik hazırlamış olduğu tek dilli sözlükte “wie” kelimesinin ne anlama geldiğini ve bir cümlede görevinin ne olduğunu 3 örnek ile açıklamıştır:

- 1) “Ich habe es wie er gemacht” cümlesinde “wie” kelimesinin karşılaştırmalarda kullanıldığı belirtilmiş,
- 2) “wie”nin “Wie konnte das passieren?” sorusunda olduğu gibi bir şeyin nasıl olabileceğine ilişkin soru cümlelerinde yer alabileceği vurgulanmış,
- 3) “wie” kelimesinin “Wieviel kostet das?” ve “Wie viele Tage sind es noch?” örneklerinde olduğu gibi bir şeyin miktarına yönelik sorularda kullanılabileceği izah edilmiştir.

Oysa Steuerwald'ın (1986, s. 563) “türkisch - deutsches Taschenwörterbuch” adlı sözlüğünde bu kelimeye ilişkin açıklamalara daha geniş yer verilmiş, “wie” kelimesinin “nasıl” ve “ne suretle” soru zarfı olarak kullanılabileceği gibi, “nasıl”, “ne” ve “ne kadar” gibi bağırış ve çağırış cümlelerinde de yer alabileceği belirtilmiş, ancak karşılaştırmalarda “gibi” ve “kadar” anlamına da gelebileceği bilgisi eklenmiştir.

Aynı kaynakta “wie” kelimesinin “(olacağı) zaman”, “iken”, “olunca” ve “olur olmaz” gibi zamanla ilgili kullanım alanlarının da olabileceği vurgulanmıştır. Ancak “wie” kelimesinin “wie auch...” örneğinde olduğu gibi “(her) ne kadar”, “ise de” ve “ne kadar.....olursa olsun” gibi karşıtlık ifade etmesinin de mümkün olabileceği ve bu kullanım alanları dışında “wie” kelimesine “efendim?” veya “ne buyurdunuz?” anlamına gelen “Wie bitte?” gibi cümlelerde de rastlanabileceği, bunun

ötesinde “*wie*” kelimesinin bu kullanım alanlarının da dışında daha farklı görevler üstlenebileceği örnekler ile izah edilmiştir:

“ <i>wie ist es mit....?</i> ”	= ...nasıldır?
“ <i>Wie wäre es mit....?</i> ”	= ...nasıl olur?; ...ne dersiniz?
“ <i>Wie dem auch sein mag....</i> ”	= Ne olursa olsun...
“ <i>Wie geht es Ihnen?</i> ”	= Nasılsınız, efendim?
“ <i>Wie oft...?</i> ”	= Kaç defa...?

Wahrig-Burfeind'in (2008, ss. 1153–1154) “*Wahrig Grosswörterbuch Deutsch als Fremdsprache*” ve Wahrig'in (1986, s. 1433) “*Wahrig Deutsches Wörterbuch*” adlı sözlüklerinde ise “*wie*” kelimesine ilişkin açıklamalar 3 ayrı başlık altında toplanmış, “*wie*” kelimesinin bir soru zarfı olabileceği gibi haykırış veya bağrıslarda da bir görev üstlenebileceği (Wahrig, 1986, s. 1433/I), karşılaştırma cümlelerinde bir bağlaç olabileceği (Wahrig, 1986, s. 1433/II) veya soru cümlelerinde bir şeyin nasıl olduğunu ifade edebileceği belirtilmiş (Wahrig, 1986, s. 1433/III), örnekler ile her birinin alt grupları verilmiştir.

Wahrig adlı sözlükte “*wie*” kelimesinin doğrudan veya dolaylı yöneltilen sorularda (I a) tek başına bir soru zarfı (1), fiiller ile birlikte kullanılan bir soru zarfı (2), sıfatlar ile birlikte kullanılan bir soru zarfı (3), edatlar veya zarflar ile birlikte kullanılan bir soru zarfı (4) olarak bir cümlede yer alabileceği gibi bağrıslar ve haykırışlarda (I b) tek başına kullanılabileceği (5) gibi fiillerden önce (6), sıfatlardan önce (7), edatlardan veya zarflardan önce (8) de gelebileceği belirtilmiştir (bkz. Tablo 1).

Tablo 1: “*wie*” kelimesinin soru zarfı olarak kullanımına ilişkin örnekler (Kaynak: Wahrig, 1986, s. 1433)

I.“ <i>wie</i> ” Kelimesinin Soru Zarfı Olarak Kullanımı	
I.a. Doğrudan veya Dolaylı Soru Cümlelerinde	I.b. Bağrıslarda ve Çağrıslarda
I.a.1. <i>Wie, bitte?</i>	I.b.5. <i>Wirklich? Wie!</i>
I.a.2. <i>Wie gefällt Ihnen das Buch?</i>	I.b.6. <i>Wie habe ich mich gefreut!</i>
I.a.3. <i>Wie alt ist er?</i>	I.b.7. <i>Wie hübsch!</i>
I.a.4. <i>Wie lange dauert es noch?</i>	I.b.8. <i>Wie schade!</i>

Aynı kaynakta “*wie*” kelimesinin bir cümlede bağlaç görevini (II.) üstlenebileceği ve bu bağlaçlara da karşılaştırma (a) veya zamanı (b) ifade eden bir anlam yüklü olabileceği vurgulanmış, karşılaştırma cümlelerinde

yer alan “*wie*” kelimesinin zamirlerden önce (9), isimlerden önce (10), fiiller ile birlikte (11), sıfatlardan önce (12) ve edatlardan veya zarflardan önce (13) gelebileceği bilgisine yer verilmiştir (bkz. Tablo 2).

Tablo 2: “*wie*” sözcüğünün bağlaç olarak kullanımı (Kaynak: Wahrig, 1986, s. 1433)

II. “ <i>wie</i> ” Kelimesinin Bağlaç Olarak Kullanımına İlişkin Örnekler	
Karşılaştırma Cümleleri	Zaman Cümleleri
II.a.9. Das kannst du so gut wie ich.	II.b. Wie ich aus dem Fenster schaue,
II.a.10. Stark wie ein Bär.	sehe ich....
II.a.11. Wie man sagt.	
II.a.12. Der Schrank ist so breit wie hoch.	
II.a.13. Das musst Du anders machen.	
Wie, denn?	

Her iki kaynakta da bir şeyin nasıl, başka bir deyişle hangi halde veya hangi durumda olduğunu ifade eden cümlelerde de “*wie*” kelimesinin yer alabileceği ve bunun da tamamen farklı bir kullanım alanının olduğu belirtilmiştir (bkz. Tablo 3).

Tablo 3: “*Wie*” kelimesinin tarz cümlelerindeki kullanımına ilişkin örnekler (Kaynak: Wahrig, 1986, s. 1433)

III. “ <i>Wie</i> ” Kelimesinin Tarz Cümlelerinde Kullanımı
Es kommt nicht nur auf das Was, sondern auch auf das Wie an.

Çeşitli web sayfalarında yer alan myDictionary.de ve SÖZLÜK.NET gibi çevirim içi Almanca sözlüklerde ise “*wie*” kelimesinin Türkçe karşılığının “*nasıl*”, “*ne şekilde*”, “*hangi ölçüde*”, “*ne kadar*”, “*kaç*”, “*öyle*” ve bağlaç olarak ise “*kadar*” ve “*gibi*” olduğu belirtilmiş, örnekler verilmiştir.

Uygulamadan Elde Edilen Bulgular

Örnek Cümle 1: Ein Tag ist so langweilig wie der andere.

“*Ein Tag ist so langweilig wie der andere.*” Almanca cümleyi öğrenciler Türkçeye birbirinden oldukça farklı 10 adet cümle ile çevirmişlerdir. “*Her gün diğerleri gibi sıkıcı*” veya Türkçede alışılmış haliyle “*Her gün sıkıcı*” anlamına gelen bu cümlede öğrenciler “*der andere*” kelimelerini çoğul bir yapı olarak değerlendirmiş, “*die anderen*” kelimeleri ile karıştırarak bunun karşılığında Türkçe cümlede öğrencilerin %80’i

“diğerleri” kelimesini kullanmıştır. Öte yandan Almanca cümlede “çok” kelimesinin karşılığı olmamasına rağmen, Türkçeye “so” kelimesini “çok” olarak çevirmişlerdir. Öğrencilerin %50’si “Ein Tag ist so langweilig wie der andere.” cümlesinin bir karşılaştırma cümlesi olduğunu belirtmiş, %45’i “wie” kelimesinin “benzetme edatı” ve %5’i “wie” kelimesinin “edat” olduğunu yazmıştır.

Tablo 4: 1. örnek cümlelerin Türkçeye çevrilmiş örnekleri

Örnek cümle 1: Ein Tag ist so langweilig wie der andere.

Cümlelerin Türkçe Karşılıkları	Oran
Diğerleri kadar sıkıcı bir gün	%5
Bir gün diğerleri gibi çok sıkıcı	%10
Bugün diğer gün gibi çok sıkıcı	%5
Diğerleri gibi çok sıkıcı bir gün.	%10
Diğer günler gibi çok sıkıcı bir gün.	%10
Bir gün diğerleri gibi sıkıcı.	%10
Diğer günler gibi sıkıcı bir gün.	%5
Bir gün diğerleri gibi sıkıcıdır.	%5
Gün diğerleri gibi çok sıkıcı	%10
Diğerleri gibi sıkıcı bir gün.	%30
Toplam	%100

Örnek Cümle 2: Wie willst du das machen?

Tablo 5: 2. örnek cümlelerin Türkçeye çevrilmiş örnekleri

Örnek cümle 2: Wie willst du das machen?

Cümlelerin Türkçe Karşılıkları	Oran
Nasıl yapmak istiyorsun?	%25
Bunu yapmayı ne kadar istiyorsun?	%5
Bunu nasıl yapmayı istiyorsun?	%10
Bunu nasıl yapmak istersin?	%40
Nasıl olmasını istersin?	%5
Bunu nasıl yapacaksın?	%5
Bunu yapmayı nasıl istersin?	%5
Sen nasıl yapmak istersin?	%5
Toplam	%100

Bu araştırma kapsamında yapılan uygulamada öğrenciler 2. cümleyi Türkçeye 8 farklı şekilde çevirmişlerdir. Sınıfın yarısına yakını bu cümleyi Türkçeye doğru çevirirken (bkz. c, d, f, h), bazı öğrenciler Türkçe çevirilerine “das” kelimesinin karşılığını eklememiştir (bkz. a, e, h şıkları).

Bazı öğrenciler ise Almanca cümlede vurgu yapılan kelimeleri Türkçe cümlede farklı yerlere yerleştirmişler ve Türkçedeki örneklerde de tıpkı Almanca cümlelerde olduğu gibi aynı vurguyu yapmak için sözdizimi alanına sadık kalınması gerektiğini dikkate almamışlardır (bkz. g şıkkı).

Örnek Cümle 3: Es sieht wie Gold aus.

Tablo 6: 3. örnek cümlelerin Türkçeye çevrilmiş örnekleri

Örnek cümle 3: Es sieht wie Gold aus.	
Cümlenin Türkçe Karşılıkları	Oran
Altın gibi görünüyor.	%60
O altın gibi görünüyor.	%5
Altın gibi gözüküyor.	%25
Altın gibi duruyor.	%5
Altındanmış gibi görünüyor.	%5
Toplam	%100

“b” ve “e” şıklarında yer alan Türkçe cümleler Almanca cümlelerin birebir karşılığı değildir. Öğrencilerin % 85’i bu cümledeki “wie” sözcüğünün görevinin ne olduğuna ilişkin soruya, “soru zarfı” cevabını vermişlerdir. Türkçeye “*Altına benziyor*” şeklinde çevrilmesi gereken “*Es sieht wie Gold aus.*” cümlesinin karşılığı olarak yazılan “d” şıkkındaki “*Altın gibi duruyor.*” cümlesi de doğru kabul edilebilir. “b” şıkkında yer alan cümle, Türkçe cümlelerde gizli özne daha yaygın olarak kullanıldığından, alışıl gelmiş bir yapı değildir. Türkçedeki “e” şıkkının doğru olabilmesi için ise, Almandadaki cümlelerin “*Es sieht so aus, als ob es Gold wäre*” olması gerekirdi. Türkçeye çevrilmiş olan cümlelerde dikkat çeken diğer bir husus, “*aussehen*” fiilinin karşılığının Türkçede “*görünüyor*” (%70), “*gözüküyor*” (%25) ve “*duruyor*” (%5) fiilleri ile verilmiş olmasıdır. Bir öğrenci ise “*wie Gold*” karşılığında “*altından*” kelimesini kullanmıştır. Bunun böyle olabilmesi için Almanca cümlede “*aus Gold*” edat+isim ikilisinin bir arada verilmiş olması gerekirdi. Sınıfın % 60’ı bu cümledeki “wie” kelimesini “*benzetme edatı*” olarak nitelendirirken, öğrencilerin %40’ı bu kelimenin “*edat*” olduğunu yazmıştır.

Örnek Cümle 4: Wie bitte?

Tablo 7: 4. örnek cümlelerin Türkçeye çevrilmiş örnekleri

Örnek cümle 4: Wie bitte?	
Cümlelerin Türkçe Karşılıkları	Oran
Efendim	%30
Efendim, nasıl?	%20
Nasıl?	%5
Efendim, anlamadım	%10
Buyurun	%5
Pardon	%5
Pardon, efendim	%10
Pardon (tekrarlar mısınız?)	%5
Nasıl lütfen?	%10
Toplam	%100

Her ne kadar “*Wie bitte?*” soru cümlesi Wahrig'in (1986, s. 1433) tek dilli sözlüğünde “*Was hast du gesagt?*” ve “*Was haben Sie gesagt?*” soruları ile açıklanmış ise de ve Almanca-Türkçe sözlüklerde bu sorunun karşılığında “*Ne dedin?*” ve “*Ne dediniz?*” yer alıyorsa da, öğrencilerin bu cümleyi 9 ayrı biçimde Türkçeye çevirdiği görülmüştür. Bu cümlelerin farklı bağlamlarda çok farklı anlamlara gelebileceği düşünüldüğünde Türkçede farklı dilsel öğeler ile verilmiş olan cümlelerin çoğunun doğru olduğu sonucu ortaya çıkar. Bunun yanında Türkçede bu durumlarda “*pardon*”, “*nasıl?*” ve “*anlamadım*” gibi kelimeler çok yaygın kullanıldığından, bu cümlelere bu kelimelerin neden eklenmiş olduğu anlaşılmaktadır. Öğrencilerin %65'i “*wie*” kelimesinin bu cümlede bir soru zarfı, %15'i bir kalıp, %5'i bir soru kalıbı, %5'i bir zarf olduğunu yazmış, iki öğrenci ise her hangi bir beyanda bulunmamıştır. Bu cümle “*wie*” kelimesinin tek başına kullanıldığı soru zamirlerine bir örnektir (bkz. Tablo 1: I.a.1)

Örnek Cümle 5: Wie schade!

Tablo 8: 5. örnek cümlelerin Türkçeye çevrilmiş örnekleri

Örnek cümle 5: Wie Schade!	
Cümlelerin Türkçe Karşılıkları	Oran
Ne yazık! Ne kötü!	%15
Ne yazık	%40
Ne kötü	%10
Ne kötü Allah kahretsin	%10
Yazık	%15
Ne kötü, ne acı	%5
Ne acı	%5
Toplam	%100

Tablo 8'de yer alan örnek cümleler incelediğinde öğrencilerin çoğunun Almandaki "*Wie schade!*" cümlesini Türkçeye doğru çevirdiği, ancak sadece %15'inin haykırış cümlesini bir ünlem işareti ile tamamlamadığı görülmektedir. Cümlelere bakıldığında Türkçede sadece "*Yazık!*" şeklinde verilebilecek olan bu cümleye öğrencilerin kişisel duygularını dile getiren "*Allah kahretsin*" ve "*ne acı*" gibi ifadeleri de ekledikleri görülmüştür. Bu cümlelerin Türkçede "*kötü*" kelimesini içermesi için Almandaki cümlelerde "*schrecklich*" veya "*furchtbar*" kelimelerin yer alması gerekirdi (bkz. Tablo 8: a, c, d, f şıkları). Ayrıca Türkçede "*Yazık!*" ifadesi daha yaygın olduğundan illa Almanca cümlede "*wie*" kelimesi var diye Türkçe cümlede de "*ne*" sözcüğünün ısrarla kullanılması öğrencilerin Almandaki dilsel öğelerin birbiriyle ne tür bir ilişki içinde cümlede yer aldığını bilmediğini göstermektedir.

"*wie*" kelimesinin 5. cümledeki görevine ilişkin öğrenci cevaplarına bakıldığında, öğrencilerin çok farklı görüşte olduğu ortaya çıkmıştır. Bu cümlede bağrış ve çağırışlarda zarf veya edat önünde kullanılmış olan soru zamiri "*wie*" öğrencilerin %55'i tarafından zarf, %15'i tarafından kalıp, %10'u tarafından sıfat, %5'i tarafından derecelendirilmiş sıfat, %5'i tarafından soru kalıbı, %5'i tarafından derecelendirme ve %5'i tarafından niteleme sıfatı olarak nitelendirilmiştir.

Örnek Cümle 6: Und wie!

Tablo 9: 6. örnek cümlelerin Türkçeye çevrilmiş örnekleri

Örnek cümle 6: Und wie!	
Cümlelerin Türkçe Karşılıkları	Oran
Nasıl	%20
Ya nasıl	%5
Ve öyle	%10
Nasıl yani	%30
Yine mi	%10
Ve bu kadar-ve böyle-ve budur	%10
Boş	%15
Toplam	%100

"*Hem de nasıl!*" cümlesi ile Türkçede verilmesi gereken "*Und wie!*" cümlesi tablo 9'da yer alan Türkçe cümlelerden de anlaşılacağı gibi hiçbir öğrenci tarafından Türkçeye doğru aktarılmamış, 6 ayrı biçimde çevrilmiş ve 3 öğrenci ise bu cümlelerin karşılığını Türkçede verememiştir.

Örnekler, öğrencilerin kelimeleri tek tek ele aldıklarını, anlamlarını Türkçeye birebir çevirmeye çalıştıklarını veya yorum yaptıklarını göstermektedir. Veriler öğrencilerin cümlelerin bir ünlem işareti ile bittiğine dikkat etmediklerini ve bu cümleyi bir soru cümlesi olarak değerlendirdiklerini ortaya koymuştur (bkz. Tablo 9: *a, b ve d* şıkları).

Örnekler 6. cümlede yer alan "*wie*" kelimesinin cümledeki görevinin öğrenciler tarafından çok farklı biçimlerde algılandığını göstermiştir. Öğrencilerin %35'i "*wie*" kelimesinin bu cümledeki görevine ilişkin hiçbir yorumda bulunmazken, %20'si buradaki "*wie*"nin bir kalıp, %15'i zarf, %15'i zamir ve %5'i soru kalıbı olduğunu iddia etmiştir. Sadece iki öğrenci "*Und wie!*" cümlesinde yer alan "*wie*" kelimesinin bir soru zarfı olduğunu bilmiştir.

Örnek Cümle 7: Wie geht's?

Bu cümleyi öğrencilerin %95'i Türkçeye doğru çevirmiştir. Bir öğrenci "*Nasılsınız?*" demekle yanlış yapmıştır. Cümlelerin bu şekilde Türkçeye çevrilebilmesi için Almanca cümlelerin mutlaka "*Wie geht es Ihnen?*" şeklinde olması gerekirdi.

Tablo 10: 7. örnek cümlelerin Türkçeye çevrilmiş örnekleri

Örnek cümle 7: Wie geht's?	
Cümlelerin Türkçe Karşılıkları	Oran
Naber?	%10
Nasıl gidiyor?	%30
Nasılsın?	%50
Nasıl gidiyor, nasılsın?	%5
Nasılsınız?	%5
Toplam	%100

Oysa burada "*sen*" diye hitap edilen bir kimseye yönelik bir ifade kullanılmıştır. Öğrencilerin %30'unun yazmış olduğu "*nasıl gidiyor?*" cümlesi kelime kelimesine Türkçeye çevrilmiş olan bir cümledir ve Türkçede bu haliyle de kullanılması nedeniyle bu çevirinin de doğru kabul edilmesini gerektirmektedir. Öğrencilerin %10'u 7. cümle karşılığında Türkçede günlük dilde ya da daha çok gençler arasında kullanılan "*nasılsın*" anlamına gelen "*naber*" cümlesini yazmıştır.

Bu cümlede fiilden önce yer almış olan soru zamiri "*wie*" kelimesinin görevine ilişkin öğrenci görüşleri ise şöyledir: Öğrencilerin %60'ı bu cümlede yer alan "*wie*" kelimesini soru zarfı, %15'i zarf, %5'i soru

kalıbı, %5'i edat, %10'u soru olarak nitelendirmiş, bir öğrenci ise bu cümlede yer alan “wie” kelimesinin işlevine ilişkin her hangi bir yorumda bulunmamıştır.

Örnek Cümle 8: Wie du willst.

Bu cümleyi öğrencilerin %95'i “a” ve “b” (bkz. Tablo 11) şıklarında olduğu gibi Türkçeye doğru çevirmiştir. Bir öğrencinin yazmış olduğu “Nasıl istiyorsun” cümlesi ise Almancada “Wie willst Du es (das)?” cümlesi ile eşdeğer olurdu ki, çevrilmesi istenen cümle bu değildir. “Wie du willst” cümlesinde “wie”nin görevinin ne olduğuna ilişkin soruya alınan cevaplarda ise bir öğrenci bu kelimenin bir karşılaştırma cümlesi olduğunu yazmış, diğer bir öğrenci ise “Wie du willst.” cümlesinin bir soru cümlesi olduğunu belirtmiştir. Bunun yanı sıra öğrencilerin %10'u bu kelimeyi bir sıfat, %5'i soru kalıbı, %15'i edat, %35'i zarf, %15'i soru zarfı olarak nitelendirmiş, öğrencilerin %20'si ise bu soruya cevap vermemiştir.

Tablo 11: 8. Örnek cümlelerin Türkçeye çevrilmiş örnekleri

Örnek cümle 8: Wie du willst!	
Cümlelerin Türkçe Karşılıkları	Oran
Nasıl istersen	%90
İstedğin gibi	%5
Nasıl istiyorsun	%5
Toplam	%100

Örnek Cümle 9: Wie heißt das?

Tablo 12: 9. örnek cümlelerin Türkçeye çevrilmiş örnekleri

Örnek cümle 9: Wie heißt das?	
Cümlelerin Türkçe Karşılıkları	Oran
Adı ne?	%20
Bunun adı ne?	%20
Onun adı ne?	%15
Bu ne demek?	%10
Adın ne?	%5
Nasıl isimlendiriliyor?	%15
İsmi ne bunun?	%5
Bunun adı ne? Nasıl adlandırılır?	%10
Toplam	%100

Tablo 12'de yer alan Türkçe cümleler incelendiğinde öğrencilerin %70'inin Almancadaki “Wie heißt das?” soru cümlesini Türkçeye doğru

çevirdiği söylenebilir (bkz. Tablo 12 *a, b, f, g, h*). İki öğrencinin yazmış olduğu “*Bu ne demek*” cümlesinin doğru kabul edilebilmesi ancak Almanca cümlelerin “*Was bedeutet das?*” şeklinde olması durumunda mümkündür. “*c*” şikkındaki 3 öğrencinin yazmış olduğu cümlede “*onun*” kelimesi kullanılmıştır. Bir cümlede “*Bunun*” veya “*Onun*” işaret zamirinin kullanımı gösterilen nesnenin yakınlığını başka bir deyişle uzaklığını ifade ettiğinden hangi kelimenin kullanıldığı önem arz etmektedir. Türkçede “*bunun*” derken daha yakında olan bir nesneye işaret edilirken, “*onun*” sözcüğü nesnenin bu cümleyi söyleyen kişiden daha uzakta olduğuna işaret etmektedir. “*Wie heißt das?*” cümlesinde “*wie*” kelimesinin diğer öğeler ile ilgili ilişkisinin ne olduğu sorulduğunda, öğrencilerin %55’i “*wie*” kelimesinin bu cümlede bir soru zarfı, %15’i edat, %10’u soru, %5’i soru kalıbı olduğunu yazmış, üç öğrenci ise bu soruyu cevaplandırmamıştır.

Örnek Cümle 10: Wie immer.

Türkçede “*Her zamanki gibi*” cümlesi ile verilmesi gereken “*Wie immer.*” cümlesi öğrencilerin %95’i tarafından Türkçeye doğru çevrilmiştir. Bir öğrenci “*wie*” kelimesine dikkat etmeden “*immer*” kelimesinin sadece “*sürekli*” anlamını göz önünde bulundurarak çeviriyi yapmıştır. “*wie*” kelimesinin bu cümledeki görevine ilişkin cevaplarda ise sınıfın %20’sinin bu kelimeyi bir benzetme edatı, %55’inin edat, %5’inin zarf olarak nitelendirdiği ortaya çıkmıştır. Elde edilen veriler 4 öğrencinin bu soruyu cevaplandırmadığını göstermiştir.

Tablo 13: 10. örnek cümlelerin Türkçeye çevrilmiş örnekleri

Örnek cümle 10: Wie immer.	
Cümlelerin Türkçe Karşılıkları	Oran
Her zamanki gibi	%95
Sürekli	%5
Toplam	%100

Örnek Cümle 11: Wie schön!

Tablo 14’de yer alan ilk 5 Türkçe cümlelerin (*a, b, c, d ve e*) doğru olduğu kabul edilebilir. Ancak bir öğrencinin yazmış olduğu “*Nasıl güzel*” cümlesinde kelime kelimesine çeviri yapıldığı ortaya çıkmıştır. Cümlede yer alan “*wie*” kelimesinin cümledeki görevine ilişkin cevaplar ise şöyledir:

Öğrencilerin %45'i bu cümlede yer alan “*wie*” kelimesinin bir edat, %10'u bir sıfat, %10'u bir zarf, %5'i bir niteleme sıfatı, %5'i bir benzetme edatı ve %5'i bir derecelendirme olduğunu yazmış, 4 öğrenci ise her hangi bir yorum yapmamıştır.

Tablo 14: 11. örnek cümlelerin Türkçeye çevrilmiş örnekleri

Örnek cümle 11: Wie schön!	
Cümlelerin Türkçe Karşılıkları	Oran
Ne güzel	%50
Ay ne kadar güzel	%10
Güzel	%5
Ne kadar güzel	%20
Harika	%10
Nasıl güzel	%5
Toplam	%100

Örnek Cümle 12: Wie früher.

Tablo 15: 12. örnek cümlelerin Türkçeye çevrilmiş örnekleri

Örnek cümle 12: Wie früher.	
Cümlelerin Türkçe Karşılıkları	Oran
Ne kadar erken	%30
Önceki gibi	%30
Eskisi gibi	%15
Daha erken gibi	%5
Ne erken	%5
Önceleri gibi	%5
Önceden olduğu gibi	%5
Boş	%5
Toplam	%100

Tablo 15'de “*Wie früher.*” cümlesinin karşılığında yazılan Türkçe cümleler, öğrencilerin büyük bir kısmının sadece “*früh*” kelimesinin anlamından hareketle Türkçedeki cümlelerde “*erken*” kelimesini kullanmış olduğunu, burada “*früher*” kelimesinin diğer bir anlamı olan “*önceden*” veya “*eskiden*” anlamını hiç dikkate almadıklarını ve “*Eskiden/önceden olduğu gibi*” ifadesi yerine çok daha farklı ifadeler yazdıklarını ortaya koymuştur. Öğrencilerin bazıları “*früher*” kelimesinin karşılığında “*erken*” kelimesini kullanarak Türkçeye çeviriyi yanlış yapmışlardır (bkz. Tablo 15 a, d, e). Bu cümlede yer alan “*wie*” sözcüğünün görevine ilişkin değerlendirmelerde ise öğrencilerin %40'ı “*wie*” kelimesinin bir edat, %25'i bir benzetme edatı, %5'i derecelendirme, %5'i bir soru zarfı ve %5'i bir zarf olduğunu yazmış, %20'si

ise bu soruya herhangi bir cevap vermemiştir.

Örnek Cümle 13: Egal wie.

Tablo 16'da yer alan Türkçe cümleler öğrencilerin yarısından fazlasının sadece "egal" kelimesinin anlamına dikkat ettiğini ve bu cümleyi Türkçeye "fark etmez" olarak çevirdiklerini göstermiştir. Oysa "egal" sözcüğünün "wie" ile birlikte kullanımı Türkçedeki cümlenin "nasıl olursa olsun" şeklinde verilmesini gerektirir. Ancak Türkçede "Nasıl olursa olsun" cümlesi yerine "fark etmez" ifadesinin de oldukça yaygın bir biçimde kullanılması, bu cümlenin bu haliyle de doğru kabul edilmesini gerektirmektedir. Elde edilen veriler bu cümlede yer alan "wie" kelimesinin öğrencilerin çoğu tarafından (%45) bir zarf olarak görüldüğünü, ancak öğrencilerin %20'sinin bu sözcüğe soru zarfı, %10'unun edat, %5'inin kalıp, %5'i benzetme edatı dediğini gözler önüne sermiştir. Bu cümledeki "wie" kelimesinin görevini tanımlamayan öğrencilerin oranı ise %15'dir.

Tablo 16: 13. örnek cümlenin Türkçeye çevrilmiş örnekleri

Örnek cümle 13: Egal wie.	
Cümlenin Türkçe Karşılıkları	Oran
Fark etmez	%50
Fark etmez gibi	%5
Nasıl olursa olsun	%10
Nasıl olursa	%15
Nasıl olursa-nasıl olduğu önemli değil	%10
Boş	%10
Toplam	%100

Örnek Cümle 14: Um wie viel Uhr?

"Um wie viel Uhr?" cümlesinin karşılığında "b" şikkında (bkz. Tablo 17) yazılan "Saat kaçta" cümlesi doğrudur (%80). Ancak "c" şikkında yer alan "Kaç saatte?" cümlesi Almancada "In wieviel Stunden" ve "a" şikkında yer alan "Saat kaç?" cümlesi Almancada "Wieviel Uhr ist es?" veya "Wie spät ist es?" cümleleri ile eşdeğer olduğundan, bu iki şıkta yer alan çeviri cümleleri yanlıştır. 14. cümlede yer alan "wie" sözcüğünün görevi öğrencilerin %45'i tarafından soru zarfı, %15'i tarafından soru sıfatı, %15'i tarafından edat, %5'i tarafından soru kalıbı, %5'i tarafından zarf olarak

nitelendirilmiştir. Bu soruya cevap vermeyen öğrencilerin oranı ise %15'dir.

Tablo 17: 14. Örnek cümlelerin Türkçeye çevrilmiş örnekleri

Örnek cümle 14: Um wie viel Uhr?	
Cümlelerin Türkçe Karşılıkları	Oran
Saat kaç?	%5
Saat kaçta?	%80
Kaç saatte?	%15
Toplam	%100

Örnek Cümle 15: So schnell wie möglich.

Tablo 18: 15. Örnek cümlelerin Türkçeye çevrilmiş örnekleri

Örnek cümle 15: So schnell wie möglich.	
Cümlelerin Türkçe Karşılıkları	Oran
Mümkün olduğu kadar hızlı.	%20
Olabilirdi hızlı.	%5
Olabilecek kadar hızlı.	%5
Mümkün olduğunca hızlı.	%40
Mümkün olabildiğince hızlı.	%5
Mümkün olduğu kadar çabuk.	%15
Mümkün olduğunca çok hızlı.	%5
Toplam	%100

“*So schnell wie möglich*” cümlesinin karşılığında yazılan “*a, b, d, e ve f*” cümlelerinin her birinin doğru kabul edilmesi mümkündür (bkz. Tablo 18). Ancak “*g*” şıkında “*çok*” kelimesi fazladan kullanılmıştır. “*c*” şıkında ise “*Olabilecek kadar hızlı*” denmiştir. Bu ifade Almancadaki cümle ile tam örtüşmemiştir ve “*So schnell wie es möglich sein kann*” cümlesine eşdeğerdir. “*wie*” kelimesinin bu cümledeki görevi için öğrencilerin %50'si edat, %15'i zarf, %10'u benzetme/miktar zarfı, %5'i derecelendirme demiş, %20'si ise bu soruya cevap vermemiştir.

Örnek Cümle 16: Wie auch immer.

16. Almanca cümle (bkz. Tablo 19) “*a*” ve “*c*” şıklarında yer alan Türkçe cümleler ile eşdeğerdir. “*b*” şıkında yer alan “*Sürekli gibi*” ve “*d*” şıkında yer alan “*Yine her zamanki gibi*” cümleleri Almancadaki cümlelerin anlamını birebir karşılamamaktadır. Öğrenciler “*b*” şıkında “*immer*” kelimesinin “*sürekli*” anlamını çeviride esas almış, “*d*” şıkında ise Almancada “*wieder*” kelimesi kullanılmamış olmasına rağmen Türkçede “*yine*” kelimesini ilave etmişlerdir. “*wie*” kelimesinin cümledeki görevi için

öğrencilerin %20'si zarf, %20'si benzetme edatı, %30'u edat, %10'u benzetme, %5'i soru zarfı demiş, %15'i ise konuya ilişkin herhangi bir değerlendirme yapmamıştır.

Tablo 19: 16. örnek cümlelerin Türkçeye çevrilmiş örnekleri

Örnek cümle 16: Wie auch immer.	
Cümlelerin Türkçe Karşılıkları	Oran
Her zaman olduğu gibi.	%25
Sürekli gibi.	%5
Her zamanki gibi.	%45
Yine her zamanki gibi.	%20
Boş.	%5
Toplam	%100

Örnek Cümle 17: Wie spät ist es?

Tablo 20: 17. örnek cümlelerin Türkçeye çevrilmiş örnekleri

Örnek cümle 17: Wie spät ist es?	
Cümlelerin Türkçe Karşılıkları	Oran
Saat kaç?	%100
Toplam	%100

Tablo 20'de de görüleceği gibi 17. cümleyi sınıfın tamamı Türkçeye doğru çevirmiş, ancak "wie" kelimesinin cümledeki görevi için öğrencilerin %50'si soru zarfı, %10'u soru, %10'u kalıp, %15'i zarf, %5'i soru kalıbı demiştir. İki öğrenci ise bu konuya ilişkin herhangi bir beyanda bulunmamıştır.

Örnek Cümle 18: Wie alt bist du?

Tablo 21: 18. örnek cümlelerin Türkçeye çevrilmiş örnekleri

Örnek cümle 18: Wie alt bist du?	
Cümlelerin Türkçe Karşılıkları	Oran
Kaç yaşındasın?	%100
Toplam	%100

18. cümleyi sınıfın tamamı Türkçeye doğru çevirmiştir. "Wie" kelimesinin cümledeki görevine ilişkin açıklamalar ise şöyle: öğrencilerin %60'ı "wie"nin soru zarfı, %10'u zarf, %10'u soru, %5'i soru kalıbı, %5'i soru sıfatı olduğunu belirtmiş, %10'u cevap hanesini boş bırakmıştır.

Örnek Cümle 19: Wie ist die Telefonnummer von dir?

Tablo 22: 19. örnek cümlelerin Türkçeye çevrilmiş örnekleri

Örnek cümle 19: Wie ist die Telefonnummer von dir?	
Cümlelerin Türkçe Karşılıkları	Oran
Telefon numaran ne?	%35
Senin telefon numaran kaç?	%5
Senin telefon numaran ne?	%5
Telefonun kaç?	%5
Telefon numaran kaç?	%15
Numaran kaç?	%5
Telefon numaran ne/kaç?	%15
Senin numaran ne?	%5
Senin telefon numaran nasıl?	%10
Toplam	%100

Bu araştırma, Türkçede gizli özne yaygın olarak kullanılmasına rağmen tablo 22'de yer alan Türkçe cümlelerin çoğunda "Senin" iyelik zamirinin kullanıldığını ortaya koymuştur. Bunun öğrencilerin kelime kelimesine çeviri yapmasından kaynaklanmış olabileceği düşünülebilir. "i" şikkındaki "nasıl" kelimesi de "wie" kelimesinin Almancaya "nasıl" olarak çevrilmesindedir. "f" şikkında ise sadece "numaran" kelimesinin kullanılmış olması, bununla "telefon numarasının" kastedilmiş olduğunu göstermemektedir. 19. cümlede yer alan "wie" kelimesinin cümledeki görevine ilişkin değerlendirmeler ise şöyle: öğrencilerin %65'i "wie"nin bir soru zarfı, %15'i bir zarf, %10'u bir soru, %5'i bir soru kalıbı olduğunu yazmış, bir öğrenci ise "wie"nin işlevine ilişkin her hangi bir görüş bildirmemiştir.

Örnek Cümle 20: Du bist emotional wie deine Mutter.

"Du bist emotional wie deine Mutter." cümlesini öğrencilerin %85'i Türkçeye doğru çevirmiştir (bkz. Tablo 23: a ve b). "c" şikkında yer alan "so ... wie" kalıbının karşılığında "kadar" kelimesi kullanılmıştır. "d" şikkının doğru sayılabilmesi için ise, "Du bist auch wie deine Mutter emotional" cümlesinde olduğu gibi Türkçedeki "de" ve "da"nın karşılığı olan "auch" kelimesinin yer alması gerekirdi. "e" şikkında ise Almanca cümlede olmadığı halde Türkçe cümlede fazladan "çok" kelimesi kullanılmıştır. 20. cümlede yer alan "wie" kelimesinin cümledeki görevi için öğrencilerin %35'i benzetme edatı, %50'si edat, %5'i karşılaştırma ve diğer

%5'i zarf demiştir. Bir öğrenci ise her hangi bir yorumda bulunmamıştır.

Tablo 23: 20. örnek cümlelerin Türkçeye çevrilmiş örnekleri

Örnek cümle 20: Du bist emotional wie deine Mutter.	
Cümlenin Türkçe Karşılıkları	Oran
Annen gibi duygusalsın.	%80
Sen annen gibi duygusalsın.	%5
Annen kadar duygusalsın.	%5
Sende annen gibi duygusalsın.	%5
Çok duygusalsın annen gibi.	%5
Toplam	%100

Sonuç

Bu araştırmada elde edilen veriler Almancayı Türkiye’de öğrenen, bir yıl zorunlu Almanca hazırlık ve 4 yıl Almanca öğretmenliği lisans eğitimi almış olan Almanca öğretmen adaylarının “*wie*” kelimesinin birden fazla anlamını açıklamada bazı sorunlar yaşadıklarını, her ne kadar sözlüklerde “*wie*” kelimesinin farklı kullanım alanlarına yer verilse de, Türkçe-Almanca sözlüklerde örnek sayısının çok az olduğunu ve tek dilli sözlüklerin anlaşılmasının her zaman kolay olmadığını göstermiştir. Bu nedendir ki, aynen bilgisayar programlarının yapmış oldukları çevirilerde olduğu gibi, Almancayı Türkiye’de öğrenmiş olan Almanca öğretmen adayları da çok anlamlı kelimelerin kullanım yeri ve şekline göre o kelime ile o bağlamda ifade edilmek istenen anlamı her zaman kolayca bulamamaktadır.

Bu uygulama neticesinde elde edilen bulgular Almancayı Türkiye’de öğrenen Almanca öğretmen adaylarının da, tıpkı Almancayı anadili olarak konuşan kişilerde olduğu gibi, çok anlamlı kelimelerin istenen anlamını kolayca bulabilmeleri için Almanca öğretmenliği yetiştirim sürecinde alan derslerinde anlam bilgisi çözümlemesi boyutunu esas alan etkinliklere ağırlık verilmesi gerektiğini göstermiş, özellikle “*Karşılaştırmalı Dil bilgisi*” ve “*Dilbilim*” derslerinde morfem, cümle ve metin bağlamında dilsel göstergelerin anlamsal açıdan sorgulanması ve uygulamalı çalışmalar ile dilsel göstergelerin anlamlarının belirginleştirilmesi yeterliliğinin daha da üst düzeylere çıkarılması gerektiğini ortaya koymuştur.

Kaynakça

Aksan, D., *Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim 1*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, (1979).

Altıntaş E., Sözcük Anlamı Belirginleştirme. Word Sense Disambiguation, *Yapay Zekâ*, (2008, 11 Ağustos), <http://www.yapayzeka.org/modules/wiwimod/index.php?page=Word+Sense+Disambiguation>.

Balcı, T., *Grundzüge der Türkisch-Deutschen Kontrastiven Grammatik*, Adana: Ulusoy Matbaası, (2009).

Balcı, T., *Abriss der Türkisch-Deutschen Kontrastiven Grammatik*, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Yayınları, (1993a).

Balcı, T., ‘‘Kontrastive Analyse deutsch-türkischer Phraseologismen im Bereich ‘Ohr’ bzw. ‘kulak’ und die Möglichkeit ihrer Anwendung in verschiedenen Unterrichtsfächern an den Deutschabteilungen’’, *Germanistik Sempozyumu*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, (1993b).

Erkman, Akerson, F., *Gösterge Bilime Giriş*, İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları, (2005).

Europarat, *Gemeinsamer Europäischer Referenzrahmen für Sprachen lernen, lehren und beurteilen (GER)*, Berlin: Langenscheidt, (2001).

Hecht, D., Schmollinger, A., *PONS Basiswörterbuch. Deutsch als Fremdsprache*, Stuttgart: Klett Verlag, (1999).

Maden Sakarya, S., ‘‘Trakya Üniversitesi Almanca Öğretmen Adaylarının Almancadaki ‘‘es’’ Kelimesinin Semantik Özelliklerine İlişkin Farkındalık Düzeyleri’’, *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Mart 2011, (<http://www.yalova.edu.tr/ylv1617.aspx>).

Maden Sakarya, S., ‘‘Sprachunsicherheitsgründe Türkischer Deutschlernenden im Gebrauch der Präpositionen im Deutschen’’, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 11, Sayı 2, Aralık 2009, Edirne: Trakya Üniversitesi Matbaası.

Ozil, Ş., Die Rolle der vergleichenden Arbeiten in der Germanistik dargestellt an der Entwicklungsgeschichte der türkischen Germanistik von ihren Anfängen bis 1980, W. B. E. Hess-Lüttich, U. Müller, S. Schmidt & K. Zelewitz (Ed.) *Cross Cultural Communication. Kommunikation und Konflikt – Kulturkonzepte in der interkulturellen Germanistik* (S. 456-478), Frankfurt am Main: Peter Lang, (2009).

Ozil, Ş., ‘‘Die Relativsätze im Deutschen und im Türkischen’’, M.

Gündoğdu & C. Ülkü. (Ed.), *Germanistische Untersuchungen aus türkischer Perspektive – Festschrift für Prof. Dr. Vural Ülkü zum 65. Geburtstag* içinde, Aachen: Shaker Verlag, (2003).

Ozil, Ş., *Zu dem Verb 'sein' und seinen Entsprechungen im Türkischen, Dilbilim VIII*, (1989a).

Ozil, Ş., *Almanca ve Türkçede İlgeçler, Bağlam 2*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, (1989b).

Steuerwald, K., *Türkisch-Deutsches Taschenwörterbuch*, München: Langenscheidt, (1980).

Uslu, M., ‘‘Almanca ve Türkçe genitif tamlamaların anlam bilim açısından incelenmesi ve çevirileri üzerine bir çalışma’’, *Ankara Üniversitesi Tömer Dil Dergisi*, (1998), s. 65.

Uslu, M., ‘‘Almanca bloss ve nur modalpartikelleri ve Türkçe karşılıkları üzerine’’, *Ankara Üniversitesi Tömer Dil Dergisi*, (1996), s. 41.

Wahrig, B. & Wahrig, R., *Grosswörterbuch Deutsch als Fremdsprache*, München: Cornelsen Verlag, (2008).

Wahrig, G., *Wahrig Deutsches Wörterbuch*, München: Mosaik Verlag, (1980).

SERBEST TİCARET BÖLGESİ ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE İLE SURİYE, ÜRDÜN VE LÜBNAN ARASINDAKİ POTANSİYEL DIŞ TİCARET HACMİNİN ULUSLARARASI ÇEKİM MODELİ YOLUYLA TAHMİNİ

*Ayşen HİÇ GENCER **
*Volkan ÖNGEL ***

ÖZET

Günümüzde dünyanın çeşitli bölgelerinde ekonomik, politik ve güvenlik amaçlar ile kurulmuş birçok serbest ticaret bölgesi bulunmaktadır. Bu bağlamda, dünyanın en stratejik bölgelerinden olan Ortadoğu Bölgesinde de, Türkiye, Suriye, Lübnan ve Ürdün arasında ekonomik ve politik amaçlarla 10 Haziran 2010'da gerçekleştirilen 3. Türk-Arap işbirliği forumu çerçevesinde, bir serbest ticaret bölgesi oluşturmak üzere karar alınmıştır.

Çalışmamızda, “çekim modeli” (*gravity model*) kullanılarak Türkiye ile söz konusu ülkeler arasındaki ticaret potansiyeli tahmin edilmiştir. Sonuç olarak; Türkiye, Suriye, Lübnan ve Ürdün arasındaki mevcut ticaret hacminin son yıllarda çekim modelinin beklediğinden daha düşük olduğu, dolayısıyla serbest ticaret bölgesi kurulmasının Türkiye için bir dış ticaret fazlası yaratabileceği tahmin edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çekim Modeli, Serbest Ticaret Bölgeleri, Türkiye, Suriye, Lübnan, Ürdün.

TRADE ESTIMATION OF TURKEY WITH SYRIA, JORDAN AND LEBANON WITHIN THE FREE TRADE AREA FRAMEWORK VIA AN INTERNATIONAL GRAVITY MODEL

ABSTRACT

Today there are many examples of free trade areas in various parts of the world established for economical, political and safety reasons. In this context on June 10th, 2010 a decision has been taken to establish a free trade area in one of the most strategically important regions of the world, namely Middle East, among Turkey, Syria, Lebanon and Jordan within the 3rd Turkish-Arabian cooperation forum.

This research investigates the international trade potential between the 4 countries

* Yrd. Doç. Dr., Beykent Üniversitesi İ.İ.B.F, aysen@ahg.name

** Arş. Gör., Beykent Üniversitesi İ.İ.B.F.

using the gravity model framework. The results indicate that there is currently less trade among these countries than the gravity model would predict, therefore establishing a free trade area means a trade surplus for Turkey.

Key Words: Gravity Model, Free Trade Areas, Turkey, Syria, Jordan, Lebanon.

Giriş

Dış ticaret, iktisadi literatürde Merkantilizm döneminden beri ekonomik büyümenin en önemli unsurlarından biri olarak kabul edilmiştir. Bu sebeple her dönemde dış ticaret hem ekonomistlerin, hem de politikacıların özellikle ilgisini çekmiştir. Zaman içerisinde gelişen ve şekillenen dış ticaret düşüncesi, ülkeler arasındaki ticari ilişkileri pozitif toplamı bir oyun (*positive sum game*) olarak görmeye başlamıştır. Böylece dış ticarete her türlü kota, engel, sınırlamanın ortadan kaldırılması motivasyonu özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlayan iktisadi liberalleşme ve bölgesel birleşme akımları ile birlikte farklı bir boyut kazanmıştır. Serbest ticaret düşüncesi altında kurulan ortaklıkların üye ülkelere sağladığı ekonomik, politik ve sosyal faydaların görülmesi bu tip oluşumları gün geçtikçe daha çekici kılmıştır.

Bu gelişmeler, tüm dünyada üyeleri arasında ticaretin serbestleştirilmesi amacını taşıyan ekonomik birleşmelerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Günümüzde, en başarılı ve ileri düzeydeki örneği Avrupa Birliği olmak üzere; dünyanın çeşitli bölgelerinde önceliği ekonomik amaçlar olsa da politik ve güvenlik gibi sebepleri de içinde bulunduran pek çok serbest ticaret bölgesi olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Türkiye, Suriye, Lübnan ve Ürdün arasında da hem ekonomik, hem de politik ve sosyal amaçlarla 10 Haziran 2010'da gerçekleştirilen 3. Türk – Arap İşbirliği Forumu çerçevesinde, bir serbest ticaret bölgesi oluşturmak üzere karar alınmıştır.

Çalışmamız, 1993 – 2008 döneminde Türkiye'nin Suriye, Ürdün ve Lübnan'la yaptığı karşılıklı ihracat ve ithalat verilerinden yararlanarak, söz konusu ülkeler arasında kurulması kararlaştırılmış olan serbest ticaret bölgesinin Türkiye için herhangi bir ticaret açığı yaratıp yaratmayacağını belirlemek üzerinedir. Çalışmamızda, Türkiye ile Suriye, Ürdün ve Lübnan arasındaki ticaret potansiyeli çekim modeli ile tahmin edilmiştir. Türkçe literatürde konumuz ile ilgili herhangi bir çalışmaya rastlanmamış

olduğundan bu literatür eksikliğini gidermek amaçlanmaktadır. Kurulması planlanan serbest ticaret bölgesinin muhtemel dört üyesi, Türkiye ile Suriye, Lübnan ve Ürdün arasındaki ithalat ve ihracat verileri çalışmanın sınırları olarak belirlenmiştir. Çalışmanın zaman aralığı ise, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ticari ilişkilerin yeniden şekillenmeye ve sağlıklı dış ticaret verilerinin ortaya çıkmaya başladığı 1993 yılı ile dünyanın en büyük ekonomik krizinin başlangıç yılı olarak kabul edilen 2008'dir.

Çalışmamız dört ana başlıktan oluşmaktadır: Öncelikle, serbest ticaret bölgesi kavramı ve seçili örneklerle değerlendirilmiştir. İkinci başlık altında, çekim modelinin kavramsal yapısı ve konu ile ilgili literatür incelenmiştir. Çalışmamızın üçüncü başlığı, kullandığımız modelin belirlenmesine ayrılmıştır. Bu başlık altında modelimizde kullandığımız veriler, bağımlı, bağımsız ve kukla değişkenler, model formülasyonu ve tahmin yöntemimiz yer almaktadır. Data ve ampirik sonuçlarımız son başlığımız altında toplanmıştır. Çalışma, sınırları içerisinde yer alan Türkiye, Suriye, Ürdün ve Lübnan arasındaki ticaret hacminin çekim modelinin beklediğinden daha düşük olduğu, dolayısıyla serbest ticaret bölgesinin kurulmasının Türkiye için bir dış ticaret fazlası yaratabileceği belirtilerek tamamlanmıştır.

Serbest Ticaret Bölgesi Kavramı

Serbest ticaret bölgeleri, ekonomik entegrasyonların oluşumundaki ilk aşama olarak değerlendirilmektedir. Bu bölgelerin özelliği, üyeleri arasında mal mübadelesine konan tarife ve kota gibi engellerin kaldırılarak, malların serbestçe dolanımının sağlandığı bir anlaşmaya dayanmalarındadır. Serbest ticaret bölgelerinin üyeleri, birbirleri ile olan ticaretlerinde belirledikleri gümrük ve kotalara göre hareket etme zorunluluklarına karşın, üçüncü ülkelerle ilişkilerinde tamamen kendi ulusal çıkarları doğrultusunda hareket edebilmektedirler. Serbest ticaret bölgelerinde üye ülkelerin, bölge dışındaki ülkelere karşı ortak gümrük tarifesi uygulama yükümlülükleri bulunmamaktadır. Bu nedenle, bu tür gruplaşmalar sıkı bir birleşme hareketi olarak kabul edilmez.¹

Serbest ticaret bölgeleri konusunda Avrupa Birliği (AB), ekonomik entegrasyon sürecinin de ötesine geçerek simgeleşmiştir. Dünyadaki AB dışındaki çeşitli örneklerine bakıldığında; Amerika Birleşik Devletleri,

¹Halil Seyidoğlu, *İktisat Biliminin Temelleri*, Güzem Can Yayınları, İstanbul, 2006, s.760.

Kanada ve Meksika arasında kurulmuş olan Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (NAFTA) gibi uzun süreli ve başarılı bölgelerin yanı sıra, Latin Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (LAFTA), Büyük Arap Serbest Ticaret Bölgesi (GAFTA) gibi eski fakat nispeten başarısız serbest ticaret anlaşmalarına da rastlamak mümkündür. Yine de Asya Serbest Ticaret Bölgesi (AFTA), Güney Asya Serbest Ticaret Bölgesi (SAFTA) gibi birçok yeni serbest ticaret bölgesinin kurulduğu veya kurulmaya çalışıldığı görülmektedir.^{2,3}

Ortadoğu bölgesi özelinde ise, serbest ticaret bölgelerinin ekonomik etkilerinin yanında, olumlu politik, sosyal ve güvenlik etkileri de beraberinde getireceği düşünülmektedir. Bu perspektifte ele alındığında, Türkiye, Suriye, Ürdün ve Lübnan arasında bir serbest ticaret bölgesi oluşturmak üzere 10 Haziran 2010 tarihinde alınan kararda iktisadi beklentilerin yanı sıra sosyal ve politik amaçların da var olduğu söylenebilir. Türkiye, coğrafi konumu, ekonomik gücü ve sosyal yapısı ile bölgenin en büyük ve etkin devletlerinden biridir. Buna rağmen Türkiye'nin soğuk savaş, terör, politik tercihler gibi etkilerle komşuları ve yakın coğrafyasında yer alan ülkeler ile ekonomik ilişkilerinin uzun yıllar boyunca sınırlı kaldığı görülmektedir.

Çekim Modelinin Kavramsal Yapısı

Çekim modeli, iktisadi literatürde uluslararası ticaret akımlarını analiz etmek amacıyla ilk kez Tinbergen (1962) ve Pöyhönen (1963) tarafından kullanılmıştır.⁴ Bu model, ticaret hacimlerini açıklamak için kullanılan saf bir ampirik model olarak nitelendirilebilir. Çekim modeli, genel olarak Newton'un standart evrensel çekim modeline dayanmaktadır. Çekim modeli teorisine göre, iki ülke arasındaki ticaret hacmi ülkelerin ulusal gelirleri ile doğru, aralarındaki uzaklık ile ters orantılıdır. Basit çekim denklemi şu şekilde gösterilebilir:

²Harun Öztürk, "Türkiye, Suriye, Ürdün ve Lübnan Serbest Ticaret Bölgesi Türkiye için Avrupa Birliği'ne Bir Alternatif Oluşturabilir mi?", *Ortadoğu Analiz*, Cilt 2, Sayı 23, Kasım 2010, s. 51.

³Robert Grosse ve Duane Kujawa, *International Business*, 2. Baskı, Richard D. Irwin Inc., Boston, 1992, s. 273-274.

⁴Inmaculada Martinez-Zarzoso, "Gravity Model: An Application to Trade Between Regional Blocs", *Atlantic Economic Journal*, Volume 31, Number 2, 2003, s. 176.

$$T_{ij} = K \frac{Y_i^{\alpha_m} \cdot Y_j^{\alpha_x}}{d_{ij}^{\delta}} u_{ij}$$

T_{ij} : İki Ülke Arasındaki Ticaret Akımları

K : Sabit Terim

$Y_i^{\alpha_m}$: i Ülkesinin Ekonomik Büyüklüğü

$Y_j^{\alpha_x}$: j Ülkesinin Ekonomik Büyüklüğü

d_{ij}^{δ} : i ve j Ülkeleri Arasındaki Mesafe

u_{ij} : Hata Terimi

Daha sonra Linnemann (1966), yapmış olduğu çalışmada ülke büyüklüğünün bir ölçüsü olarak nüfusu çekim modeline dahil etmiştir. Fakat çekim modeli ile ilgili gelişmeler özellikle modele 1970'lerden sonra yapılan katkılarla gerçekleşmiştir.⁵ Çekim modelinin teorik altyapısı formel olarak ilk kez Anderson (1979) ve Bergstrand'ın (1985, 1989) yapmış olduğu çalışmalarda açıklanmıştır. Anderson (1979), çalışmasında çekim denklemi için teorik bir açıklama yapmaya çalışmıştır. Bu sebeple makalesinde bütün ülkeler için tercih fonksiyonunun sabit ikame esnekliği fonksiyonu (*constant elasticity of substitution preference –CES- function*) olduğunu ve bütün dünyada mal farklılaştırması olduğunu varsayarak çekim modelini türetmiştir. Bu analizler genel bir düzey niteliği taşımaktadır. Bergstrand (1985, 1989) yapmış olduğu çalışmalarda çekim modelinin tekelleri rekabet teorileri çerçevesinde uygulanıp uygulanamayacağını sorgulamıştır. Bergstrand'ın temel argümanı, çekim denkleminin talep ve arz fonksiyonlarının indirgenmiş bir biçimi olmasıdır: ithalat talebi, CES fayda fonksiyonunun ithalatı yapan ülkelerin gelirleri kısıdı altında maksimizasyonu sonucunda türetilir; ihracat arzı ise ihracatçı ülkelerin şirketlerinin kâr maksimizasyonu sonucunda türetilir. Çekim modeli bu bağlamda, piyasa denge koşulları altında elde edilir. Helpman ve Krugman (1985) basit bir çekim denklemini doğrulamak için, ölçeğe göre artan getirili farklılaştırılmış ürün ticaret teorileri kullanmıştır. Çekim teorisinin dış ticaretin büyüklüğünü ve yönlerini açıklamada popüler olmaya başlaması

⁵ a.g.e. s. 176.

Deardorf'un (1995) çekim modelinin Heckscher-Ohlin-Vanek Uluslararası Ticaret Teorisi ile uygun olduğunu göstermesi ile başlamıştır.⁶

Çekim modelinin ülkeler arasındaki ticaret akımlarına uygulanması konusunda teorik tartışmalar hala devam etmektedir.⁷ Fakat teori karşılıklı ticaret akımlarını açıklamasındaki ampirik başarısı ve alternatif uluslararası ticaret teorilerine uygulanabilir olmasından dolayı yaygın olarak kullanılmaktadır.⁸

Uluslararası ticaret modellemeleri ile ilgili 1999–2009 yılları arasında çekim modeli kullanılarak yapılmış 59 adet çalışma olduğu görülmektedir. Bu çalışmalara ilişkin çalışmanın yapıldığı yıl, yazar, çalışmanın amacı, veri seti, bağımlı değişkenler, açıklayıcı değişkenler ve tahmin tekniğine ilişkin olarak detaylı tabloya Konstantinos Kepaptsoglou ve arkadaşlarına ait çalışmadan ulaşılabılır.^{9, 10}

Literatürde Ortadoğu ülkeleri ve Türkiye ticareti üzerine benzer olmamakla birlikte, çekim modeli ile yapılan çalışmalar çok az sayıda olsa da bulunmaktadır. Tovias ve arkadaşları; Mısır, İsrail, Lübnan, Ürdün, Suriye (Maşrek Bölgesi) ve Türkiye için bölge içi ticaret potansiyelinin dinamikleri üzerine çalışmışlardır. Bu çalışmanın sonucunda bölge ülkeleri arasındaki ticaretin potansiyelinin çok altında gerçekleştiği, siyasi çekişmelerin sona ermesi durumunda bölge içi (*intra-regional*) ticaretin çekim modelinin uygulandığı 1995–2001 dönemindeki %5'lik düzeyden %10'a çıkabileceği bulunmuştur.¹¹ Kula ve Aslan; yapmış oldukları çalışmada 1996–2005 döneminde Türkiye'nin bölgeye yaptığı ihracat verilerinden faydalanarak, Türkiye açısından bölgenin ne oranda bir ihracat potansiyeline sahip olduğunu ortaya koymayı amaçlamıştır. Sonuç olarak, Türkiye'nin bölgenin büyük ekonomilerine doğru ihracata yöneldiği, fakat

⁶Anna Golovko, "Çekim Modeli: Avrasya Ülkelerinin Dış Ticaret", *EconAnadolu 2009: Anadolu Uluslararası İktisat Kongresi*, Eskişehir, 2009, s. 3–4.

⁷Model yapılan yorumlar için Armstrong (2007) ve Porojan (2001) incelenebilir.

Kadir Karagöz ve Murat Karagöz, "Türkiye'nin Küresel Ticaret Potansiyeli: Çekim Modeli Yaklaşımı", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 10, Sayı 2, 2009, s. 129.

⁸Golovko, s. 4.

⁹Konstantinos Kepaptsoglou, Matthew G. Karlaftis ve Dimitrios Tsamboulas, "The Gravity Model Specification for Modelling International Trade Flows and Free Trade Agreement Effects: A 10-Year Review of Empirical Studies", *The Open Economics Journal*, volume 3, 2010, s. 4–8.

¹⁰Serbest ticaret bölgeleri hakkında çekim modelini kullanarak yapılan çalışmalar ile ilgili literatür ve bu çalışmaların sonuçlarına da yine Konstantinos Kepaptsoglou ve arkadaşlarının (2010) çalışmalarından ulaşılabılır.

¹¹Alfred Tovias ve diğerleri, "What Would Normalisation of Economic Relations Between Mashrek Countries, Turkey and Israel Imply?", *The World Economy*, Vol.30, Issue 4, 2007, s. 677.

Ortadoğu bölgesi ile ticari ilişkilerin öngörülen yüksek potansiyele sahip olmadığı kanısına varılmıştır.¹²

Ortadoğu bölgesinin dış ticaret potansiyelini incelemek için yapılan çalışmalarda iki sonuç öne çıkmaktadır; (Fischer, 1993, MENA bölge içi ticaret; Ekhölm, Torstensson ve Torstensson, 1996, MENA bölge içi ticaret, MENA-AB ticareti; Hirsch ve Hashai, 2000, Arap-İsrail ticareti; Rivlin, 2000, Ortadoğu potansiyel ihracatı; Mehanna, 2003, MENA ticaretin de politika ve kültürün bölge ticaretine etkisi; Tovas ve diğerleri, 2005, Maşrek Ülkeleri – Türkiye, İsrail ticareti; Nicolas Peridy, 2005, Amerika Birleşik Devletleri- Ortadoğu Ülkeleri ticareti; Söderling; 2005, MENA ticaret tahmini)¹³

- Bölgeye bir bütün olarak ve toplam dış ticaret hacmi dikkate alınıp bakıldığında, bölge içerisinde zayıf bir potansiyel bulunmaktadır. Bunun sebepleri olarak korumacı önlemler, bölge ülkeleri arasındaki çatışmalar, bölgede benzer faktör donanımına sahip ülkelerin bulunması ve ülkelerarası sektörel tamamlayıcılığın az olması görülebilir. Bölge, gelecekte de şu andaki gibi, bölge dışı ülkelerle (AB ülkeleri, ABD) büyük bir dış ticaret potansiyeline sahip olacaktır.

- Çalışmaların sonuçları genel olarak kötümserdir. Buna rağmen bölgedeki ülkeler arasında sektörel ölçekte dış ticaret potansiyeli vardır. Fakat bu potansiyel “mesafeye duyarlı sektörler” (*distance-sensitive sectors*) olan doğal kaynaklara, madencilığe ve gıdaya ya da “mesafeye duyarlı ürünler” (*distance-sensitive products*) olan taze meyve ve sebze, süt ürünleri vb. grubunda yoğunlaşmaktadır.

Modelin Tanımlanması

Modelin Belirlenmesi ve Temel Değişkenler

Klasik çekim modelinde iki ülke arasındaki ticaret akımları taraf ülke GSMH’ları ve aralarındaki coğrafi mesafenin bir fonksiyonu olarak şu şekilde ifade edilir:

¹² Ferit Kula ve Alper Aslan, “Türkiye’nin Ortadoğu’da Ekonomik Geleceği: Türkiye’nin İhracat Potansiyeline Yönelik Ampirik Bir Analiz”, <http://ideas.repec.org/p/pramprapa/10688.html#related>, (10.01.2011), s. 1 ve 7.

¹³ a.g.e. s.3-4.

$$T_{ij} = K \frac{Y_i^{\alpha_m} \cdot Y_j^{\alpha_x}}{d_{ij}^{\delta}} u_{ij}$$

Bu fonksiyon doğrusal bir denklem değildir. Ekonometrik analiz yapabilmek amacıyla öncelikle bu denklem, iki tarafının birden logaritması alınarak, doğrusal hale getirilmektedir.¹⁴

$$\log T_{ij} = \log K + \alpha_m \log Y_i + \alpha_x \log Y_j - \delta \log d_{ij} + \log u_{ij}$$

Çalışmamızda, sadece Türkiye'nin ihracat ve ithalat hacimlerini ele aldığımızdan dolayı, taraf ülkelerden biri her zaman Türkiye'dir. Bu durumda denklemdeki Y_i her bir veri noktası için Türkiye'nin GSMH'na eşit olacaktır. Tek bir yıla ait verilere bakıldığı zaman bu hacim her bir veri noktası için sabittir ve denklemdeki sabit terim olan $\log K$ 'dan ayrı bir şekilde tahmin edilmesi mümkün değildir. Bu durumda bu değişkeni denklemden çıkarmak ve etkisini sabit $\log K$ terimine yüklemek gerekmektedir:

$$\log T_j = \log K + \alpha_x \log Y_j - \delta \log d_j + \log u_j$$

Bu temel denklemi Türkiye'nin hem ihracat hem de ithalat hacimleri için ayrı ayrı tahmin etmek mümkündür:

$$\log X_j = \log K + \alpha_x \log Y_j - \delta_x \log d_j + \log u_j$$

$$\log M_j = \log K + \alpha_m \log Y_j - \delta_m \log d_j + \log u_j$$

Bu denklemlerde;

X_j : Türkiye'nin j ülkesine ihracatı

M_j : Türkiye'nin j ülkesinden ithalatı

K : Sabit terim

Y_j : j ülkesinin GSMH'sı

d_j : Türkiye ile j ülkesi arasındaki coğrafi mesafe

u_j : Hata terimini ifade etmektedir.

Zaman Diliminin Belirlenmesi

Genellikle çekim modeli analizlerinde ele alınan veriler tek bir zaman dilimini değil, birçok zaman dilimini kapsamaktadır. Örneğin, yıllık uluslararası ticaret verileri ile yapılan analizlerde kurulan ekonometrik model tek bir yıla değil, birçok yıla ait verileri içerir. Böylece, model sadece

¹⁴ G.S. Maddala, *Introduction to Econometrics*, 2. Baskı, Macmillan, New York, 1992, s.96-101.

yatay-kesit olarak değil, aynı anda zaman-serisi olarak da ele alınmalıdır. Bu durumda panel veri setinin zaman boyutunu içermesi nedeniyle, panel verilerde birim-kökleri incelemek gerekir. Eğer birim-kökün varlığı tespit edilirse, sahte regresyon ve oto-korelasyon problemleri ortaya çıkacaktır.

Çalışmamızda, değişik yıllara ait verileri tek bir veri setinde toplamak yerine, her bir yıla ait veriyi ayrı bir veri seti olarak ele alıp her bir yıl için ayrı bir regresyon analizi yapma yolunu tercih ettik. Bunun başlıca üç sebebi bulunmaktadır:

i. Her bir yıl için ayrı bir denklem kullanmak, panel verilerimizin saf yatay-kesitsel veri halinde kalmasını sağlar; dolayısıyla bahsedilen sahte regresyon ve oto-korelasyon problemleri söz konusu olmaz. Bu, tabii ki, her bir regresyon için veri sayısının daha az olacağı anlamına gelmektedir; ancak yine de Türkiye ile önemli ölçüde ticaret hacmi bulunan ülkelerin sayısı bağımsız değişken sayımızın çok üzerinde olduğu için bu bir problem yaratmayacaktır.

ii. Türkiye'nin GSMH'sı yıllar boyunca sabit kalmamaktadır. Eğer her bir yıl için ayrı bir regresyon analizi yapılmazsa, Türkiye'nin GSMH'sının denklemde sabit terime dahil edilmesi mümkün olmayacaktır. Ancak bu durumda bir tarafın her zaman Türkiye olması, bağımsız değişkene ait verilerde kümelenmeye yol açacak ve bu da çoklu doğrusal bağımlılık gibi ekonometrik problemler yaratacaktır.

iii. Çalışmamızın amaçlarından biri de, modelde ve bağımsız değişkenlerin katsayılarında zaman içinde yapısal bir değişiklik olup olmadığına bakmaktır. Gerçi, bu analiz birkaç yılı bir araya getirerek de yapılabilirdi; ancak yukarıda bahsedilen problemler yine de ortaya çıkacaktı. Dolayısıyla, çalışmamızda her bir yıl için ayrı bir regresyon analizi yapmayı ve bu regresyon sonuçlarındaki eğilimlere bakmayı tercih ettik.

Çalışmamızda incelediğimiz zaman dilimi 1993–2008 yıllarıdır. 1993 yılını başlangıç olarak almamızın nedeni, ilk defa bu yılda SSCB'nin bölünmesi sonucunda ortaya çıkan ülkeler tablosu netleşmiş ve her ülke ile ayrı ayrı ticaret hacmi verileri yayınlanmaya başlamıştır. 2008 yılı ile bitirmemizin nedeni ise, 2008 yılı sonunda patlak veren küresel krizin etkilerinin genel gidişattan çok farklı bir resim sergileyebileceğidir. Zaman dilimimiz 1998 Asya krizini ve 2001 Türkiye krizini içermekle beraber, bu krizlerin ikisi de 2008–2009 krizine göre hem daha dar kapsamlı, hem de daha kısa süreli olmuşlardır. Dolayısıyla, bu krizlerin etkisi regresyonlarımızdan sadece birini etkileyebilir ve genel gidişatı değiştirmez.

Veri Kaynakları

İhracat ve İthalat Verileri

İhracat ve ithalat verileri Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı (DTM) verilerinden derlenmiştir. DTM verileri, 1990–2010 yılları arasında Türkiye ile 292 adet ülke, bölge ve serbest ticaret bölgesi arasındaki ihracat ve ithalatı cari fiyatlarla milyon dolar cinsinden vermektedir.

Bu ülke ve bölgelerin birçoğunun Türkiye ile ticaret hacmi çok küçüktür veya hiç yoktur. Çekim modelinde logaritma alınması gereğinden dolayı küçük sayıların büyük sayılara göre önemi artacaktır. Bu nedenle, Türkiye ile çok küçük ticaret hacmine sahip olan ülkelerin ekonometrik analizleri bozmaması amacıyla, çalışmamızda ele aldığımız yıllarda toplam ihracat ve ithalat hacmi Türkiye'nin toplam ihracat ve ithalat hacminin % 0,1'inin altında kalan ülkeler ve bölgeler inceleme dışı bırakılmıştır. Geriye kalan 71 ülke Türkiye'nin toplam ticaret hacminin % 98'ine tekabül etmektedir. Bu 71 ülke ek'te liste halinde verilmiştir.

Ayrıca, bazı ülkelerin bazı yıllara ait ticaret hacmi hakkında veri yoktur. Örneğin, Irak ile 1998–2002 yıllarına ait ticaret hacmi verileri savaş yüzünden derlenememiştir. Bu gibi durumlarda çalışmamızda ülkeyi analizlerden tamamen çıkarmak yerine, sadece veri olmayan yıllarda regresyonlara dahil etmemek yoluna gidilmiştir.

GSMH Verileri

Çekim modelinde, temel bağımsız değişkenlerden biri ülkenin ekonomik büyüklüğüdür. Ekonomik büyüklüğü temsil etmek amacıyla bir ülkedeki toplam ekonomik aktiviteyi gösteren Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) kullanılabilir. Bu, beraberinde GSMH'nın hangi fiyatlar üzerinden hesaplanmış halinin kullanılması gerektiği sorusunu beraberinde getirmektedir. Genellikle ülke karşılaştırmaları yapılırken satın alma gücü paritesine göre hesaplanmış GSMH ve kişi başına GSMH kullanılır. Ancak dış ticaret alanındaki verilerin analizi yapılırken bu genelde görülen bir uygulama değildir, çünkü dış ticaret piyasası tüm ülkeler için ortak bir piyasa olup tek bir uluslararası fiyat ile iş görür. Ulaşım masraflarından dolayı fiyatlar bölgesel olarak farklılık gösterse de, bu zaten çekim

modelinde ayrı bir bağımsız değişken olarak dikkate alınmaktadır; dolayısıyla satın alma gücü paritesine göre hesaplanmış GSMH'yı kullanmak doğru olmayabilir.

İkinci bir nokta, GSMH'nın cari fiyatlarla mı, yoksa reel fiyatlarla mı belirleneceğidir. Reel fiyatlar üzerinden belirlenmiş GSMH'nın, enflasyonun etkisini bertaraf ettiği için uzun dönemli analizlerde kullanılması daha doğrudur. Ancak, bu durumda ihracat ve ithalat verilerinin de reel fiyatlar üzerinden hesaplanması gerekir. Çalışmamızda her bir yıl için ayrı bir regresyon analizi yapıldığından ve veri serilerinin logaritmalarının alındığından dolayı fiyatların cari veya reel olarak hesaba katılmalarının bir önemi yoktur. İhracat, ithalat ve GSMH verilerinin hepsi aynı şekilde fiyatlandırıldığı sürece regresyonlardaki katsayı tahminleri değişmeyecek, sadece sabit terim farklılık gösterecektir. Dolayısıyla, DTM tarafından ihracat ve ithalat verileri cari fiyatlar üzerinden verildiği için çalışmamızda GSMH verileri de cari fiyatlar üzerinden ele alınmıştır.

Çalışmamızda cari fiyatlarla hesaplanmış GSMH verileri Birleşmiş Milletler Ulusal Hesaplar Veritabanından (*UN National Accounts Main Aggregates Database*) alınmıştır. Bu veriler milyon dolar cinsinden hesaplanmıştır.

Coğrafi Mesafe Serisi

Çekim modelinde en önemli faktörlerden bir diğeri de taşıma maliyetleridir. Taşıma maliyetlerinin direkt olarak ölçülmesi oldukça zor olup, ihraç veya ithal edilen ürün kategorisine göre büyük farklılıklar göstermektedir. Örneğin, yükte hafif pahada ağır olan yüksek teknoloji ürünlerinin taşıma maliyetleri çok düşük iken, özellikle yiyecek maddelerinin taşıma maliyetleri fiyatlarına göre yüksektir. Bu sebeple, yiyecek ürünlerinde bölgesel hatta yöresel ticaret önem kazanırken, diğer ürünler global pazarlarda yer almaktadır.

Şüphesiz ki, taşıma maliyetleri kaynak ve hedef ülkeler arasındaki coğrafi mesafeye bağlıdır. Ancak bu mesafenin nasıl kat edileceği konusu da önemlidir. Deniz ticareti karayolu ticaretine göre, karayolu ticareti ise havayolu ticaretine göre km-kg bazında daha ucuzdur. Kaynak ve hedef ülkeler arasındaki gümrük mevzuatı da, örneğin gümrük vergileri ve kotaları, taşıma maliyetlerine önemli ölçüde etki eder. Taşıma maliyetlerine direkt etkisi olmayan, ancak dolaylı olarak etkileyen diğer etmenler de iletişim

maliyetleri, işlem maliyetleri ve kültürel yakınlık olarak sıralanabilir.

Bu etkenlerin tümünü birden ele almak mümkün değildir. Türkiye'nin Avrupa Birliği ülkeleri dışında hiçbir ülkeyle gümrük birliği anlaşması bulunmamaktadır. Çalışmamızda ele aldığımız ülkeler olan Suriye, Lübnan, Ürdün ve hatta daha genel olarak hiçbir Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkesiyle herhangi bir dil birliği yoktur. Bu ülkelerden, İsrail hariç, tümüyle Türkiye'nin din birliği olmasına rağmen, yine de bir kültürel birliktelikten söz etmek güçtür.

Bu durumda yapılacak tek şey, iki taraf ülke arasındaki coğrafi mesafeyi taşıma maliyetlerinin bir temsilcisi olarak ele almaktır. Bu amaçla çalışmamızda, her iki ülkenin geometrik merkezleri arasındaki kuş uçuşu mesafeyi veren *MapCrow* veritabanı kullanılmıştır. Esasen, geometrik merkez yerine ekonomik aktivite merkezi sayılabilecek bir noktayı almak daha doğru olurdu; ancak bu veri hiçbir ülke için belirlenmemiştir. Birçok çalışma ekonomik aktivitenin en yüksek olduğu şehri (örneğin, Türkiye için İstanbul) kullanmakla beraber, bu yaklaşım ülkedeki diğer ekonomik aktivitelerin bu şehir etrafında eşit dağıldığını varsaymaktadır ki, bu en azından Türkiye için doğru değildir.

Kukla Değişkenler

Çekim modeli ülkeler arasındaki ticaret hacmini sadece ülkelerin ekonomik boyutları ve ulaşım masrafları ile açıklamaya çalışan bir modeldir. Ancak bazen iki taraf ülke arasında modelde ele alınan faktörler ile açıklanamayacak özel ilişkiler bulunur. Bunlar yapıcı olabileceği gibi, yıkıcı da olabilir. Yapıcı ilişkilere örnek olarak, aynı ekonomik topluluğa üye olmak, AB ülkeleri gibi veya aynı dili konuşmak, Latin Amerika ülkeleri gibi veya aynı tarihi geçmişe sahip olmak, eski SSCB ülkeleri gibi, sayılabilir. Yıkıcı ilişkilere örnek olarak savaş halinde olmak, Güney ve Kuzey Kore gibi veya ticari ambargo uygulamak, ABD ile Küba gibi, sayılabilir.

Bu tür özel ilişkileri klasik çekim modeline dahil etmek üzere ekonometrik olarak kukla değişken yöntemi uygulanır. Her bir tip özel ilişki için ayrı bir kukla değişken tanımlanır ve regresyona özel bir bağımsız değişken olarak dahil edilir. Kukla değişkenin değeri, logaritması alınmış regresyon denkleminde özel ilişki taşıdığı düşünülen ülkeler için 1, diğer ülkeler için 0'dır.

$$\log X_j = \log K + \alpha x \log Y_j - \delta x \log d_j + g_x SL_j + \log u_j$$

$$\log M_j = \log K + \alpha m \log Y_j - \delta m \log d_j + g_m SL_j + \log u_j$$

Regresyonda kukla değişkene ait katsayının pozitif olması yapıcı yönde özel bir ilişki olduğunu, negatif olması ise yıkıcı yönde bir özel bir ilişki olduğunu gösterir.

Çalışmamızda öncelikle inceleme konumuz olan Suriye, Lübnan ve Ürdün için SLJ olarak adlandırdığımız bir kukla değişken tanımladık. Ayrıca, bu ülkelerle Türkiye arasında olan ilişkinin sırf bu ülkelere mahsus olup olmadığını anlamak üzere bu ülkelerle coğrafya, sosyal-kültürel yapı, dil ve din olarak çok benzeşen Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleri için, İsrail hariç, MENA olarak adlandırdığımız bir başka kukla değişken tanımladık. Üçüncü olarak, sınır ticaretinin önemini belirlemek üzere Türkiye ile ortak kara sınırı olan ülkeler için NEIGHBOR adını verdiğimiz bir kukla değişken daha tanımladık.

Ampirik Sonuçlar

Tanımlayıcı İstatistikler

Türkiye ile Suriye, Lübnan ve Ürdün arasındaki ihracat ve ithalat hacmi ile ilgili 1993–2008 yılları arasındaki ihracat, ithalat verileri aşağıdaki Tablo 1'de verilmiştir.

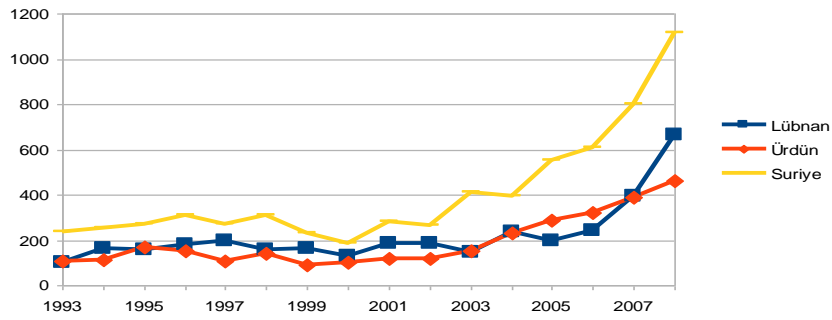
Tablo 1'de görüldüğü gibi, Türkiye'nin dış ticaret hacminin en yüksek olduğu ülke Suriye'dir. Lübnan ve Ürdün ile ise zaman içerisinde farklılık göstermekle beraber, ticaret hacmi istikrarlı seyretmektedir. Bu ülkelerle Türkiye arasında, Türkiye açısından bakıldığı zaman, bir ticaret fazlası (ihracat eksi ithalat) söz konusudur. Sadece Suriye ile yapılan ticarete 1997, 1999–2002 yıllarında bir ticaret açığı oluşmuştur. Ülkeler arasındaki ticaret hacminin zaman içindeki gidişatını daha iyi gözlemlemek amacıyla Türkiye'nin Suriye, Lübnan ve Ürdün'e yapmış olduğu ihracat, ithalat ve dış ticaret açığı grafikleri aşağıdaki Şekil 1, 2 ve 3'te gösterilmiştir.

Tablo 1: Türkiye'nin Yıllar İtibariyle Lübnan, Ürdün ve Suriye İhracat – İthalat Verileri (Milyon \$)

Türkiye'nin İhracatı			Türkiye'nin İthalatı				
Yıllar	Lübnan	Ürdün	Suriye	Yıllar	Lübnan	Ürdün	Suriye
1993	100	105	239	1993	7	25	68
1994	161	112	254	1994	7	15	44
1995	159	170	272	1995	20	21	258
1996	183	151	308	1996	27	29	311
1997	200	107	269	1997	35	30	456
1998	156	142	309	1998	29	8	308
1999	162	88	232	1999	11	17	307
2000	129	100	184	2000	22	27	545
2001	184	119	281	2001	26	14	463
2002	187	117	267	2002	42	18	506
2003	148	150	411	2003	72	17	413
2004	234	229	395	2004	147	14	358
2005	196	289	552	2005	145	28	272
2006	241	322	609	2006	127	9	187
2007	393	389	798	2007	116	12	377
2008	665	461	1115	2008	179	25	639

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı verilerinden yararlanılarak oluşturulmuştur.

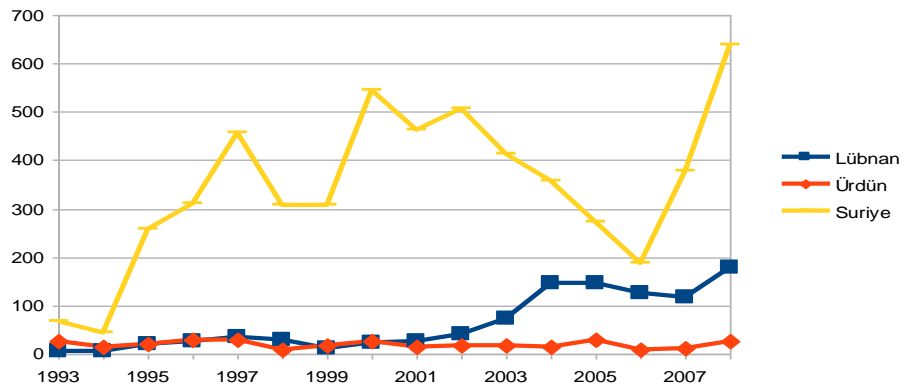
Türkiye'nin İhracatı

Şekil 1: Türkiye'nin Suriye, Ürdün ve Lübnan'a İhracatı (Milyon \$)

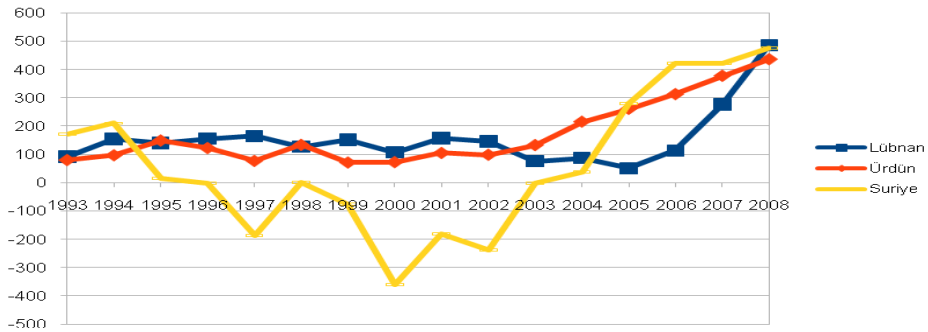
Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı verilerinden yararlanılarak oluşturulmuştur.

Türkiye'nin İthalatı

Şekil 2: Türkiye'nin Suriye, Ürdün ve Lübnan'dan İthalatı (Milyon \$)
Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı verilerinden yararlanılarak oluşturulmuştur.

Ticaret Açığı (İhracat-İthalat)

Şekil 3: Türkiye'nin Lübnan, Ürdün, Suriye ile Net Dış Ticaret Açığı (İhracat - İthalat) (Milyon \$)
Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı verilerinden yararlanılarak oluşturulmuştur.

Yukarıdaki şekillerde de görüldüğü gibi, her üç ülkeyle olan ihracat yıllar boyunca giderek artan, istikrarlı bir yükselme eğilimi sergilemiştir. Sadece 2000 yılı civarında bir düşüş gözlemlenmektedir. İthalat ise her üç ülkeyle farklı seyretmiştir: Ürdün'den yapılan ithalat tüm dönem boyunca düşük seviyede ve herhangi bir artış veya azalış eğilimi göstermeden süregelmiştir. Lübnan'dan yapılan ithalat 2001 yılına kadar fazla bir

değişiklik göstermemiş, ancak 2001–2004 yıllarında hızla altı katına artmış, daha sonra bu seviyede süregelmiştir. Suriye'den yapılan ithalat 1993–1994 yıllarında düşük seviyede başlamış, 1994–2000 yıllarında hızla on iki katına çıkmış, ancak 2000–2006 yıllarında üç kat azalmış, 2006–2008 yıllarında ise tekrar dört katına çıkmıştır.

Çekim Modeli Sonuçları

Klasik Çekim Modeli Sonuçları

Başlangıç olarak çalışmamızda klasik çekim modeline göre Türkiye'nin dış ticaret hacminin % 98'ini teşkil eden 71 ülke ile, her bir 16 yıl için ihracat ve ithalat ayrı ayrı olmak suretiyle 32 adet regresyon analizi yapılmıştır. Bu analizler için Matlab programı kullanılmıştır. Bu analizlerin sonuçları aşağıdaki Tablo 2'de özetlenmiştir.

Tablo 2'de görülen analiz sonuçları ve buna bağlı F-testleri çalışmamız için klasik çekim modelinin bir bütün olarak anlamlı bir model olduğunu ortaya koymuştur. Modelin R² göstergesi, yapılan tüm regresyonlarda 0.5 ile 0.7 aralığında çıkmıştır. Bu değerler çekim modeli kullanılarak yapılan uygulamalar çerçevesinde iyi bir sonuca işaret etmektedir. Temel değişken GSMH'nin katsayısı tüm yıllarda hem ihracat hem de ithalat için pozitif ve yapılan t-testleri sonucunda istatistiksel açıdan önemli çıkmıştır. Aynı şekilde coğrafi mesafenin katsayısı tüm yıllarda hem ihracat hem de ithalat için negatif ve yapılan t-testleri sonucunda istatistiksel açıdan önemli çıkmıştır. Tüm regresyonlar için ayrı ayrı uygulanan Goldfeld-Quandt testi ile değişen varyans problemi olmadığı saptanmıştır. Bu sonuçlar beklentilerimizi karşılamıştır.

Katsayıların tahmin değerlerine baktığımızda, ihracat için GSMH katsayısının 0.6 civarında seyrettiği görülmektedir. Bu da ihracat yapılan ülkenin GSMH'sı on katına çıktığında Türkiye'nin ihracatının sadece dört kat arttığı anlamına gelmektedir. İthalat için GSMH'nin katsayısının ise 0.9 civarında seyrettiği görülmektedir. Bu ise ithalatın GSMH'ya aşağı yukarı doğru orantılı olduğu anlamına gelmektedir. Demek ki, Türkiye ithalatta ülke büyüklüğüne oranlı bir şekilde hareket ederken ihracatta küçük ülkelere göreceli olarak daha fazla ağırlık vermektedir.

Coğrafi mesafenin katsayısına baktığımızda, bu katsayının ihracat için -1.1 ilâ -1.3 aralığında olduğu, ithalat için ise bu katsayının -0.7 ilâ -0.9

aralığında olduğu görülmektedir. Demek ki, Türkiye ihracat için yakın ülkeleri tercih etmektedir.

Tablo 2: Regresyon Analizi Sonuçları Özeti

	İHRACAT						İTHALAT					
	Gözlem Sayısı	R kare	GSMH Katsayısı	GSMH Standart Hata	Mesafe Katsayısı	Mesafe Standart Hata	Gözlem Sayısı	R kare	GSMH Katsayısı	GSMH Standart Hata	Mesafe Katsayısı	Mesafe Standart Hata
Yıllar	N	R2	GDP	DISTANCE	N	R2	GDP	DISTANCE	N	R2	GDP	DISTANCE
1993	71	.419	.61	(.089)	-1.072	(.206)	68	.693	.934	(.079)	-0.797	(.180)
1994	70	.53	.613	(.073)	-1.177	(.172)	68	.68	.909	(.079)	-0.894	(.181)
1995	70	.516	.587	(.076)	-1.278	(.177)	69	.667	.923	(.082)	-0.865	(.191)
1996	71	.542	.613	(.073)	-1.252	(.168)	71	.698	.971	(.079)	-0.93	(.183)
1997	71	.516	.573	(.072)	-1.158	(.163)	70	.688	.915	(.077)	-0.875	(.174)
1998	70	.556	.603	(.072)	-1.247	(.161)	69	.666	.928	(.083)	-0.775	(.184)
1999	70	.585	.629	(.069)	-1.243	(.155)	69	.623	.903	(.089)	-0.776	(.197)
2000	70	.589	.639	(.068)	-1.202	(.152)	70	.606	.906	(.091)	-0.869	(.203)
2001	70	.632	.661	(.065)	-1.24	(.144)	69	.613	.871	(.087)	-0.781	(.191)
2002	70	.619	.661	(.068)	-1.278	(.149)	69	.611	.842	(.085)	-0.687	(.184)
2003	71	.607	.63	(.068)	-1.308	(.148)	70	.582	.813	(.087)	-0.643	(.188)
2004	71	.652	.657	(.064)	-1.338	(.138)	71	.583	.881	(.092)	-0.765	(.199)
2005	71	.661	.65	(.063)	-1.359	(.135)	71	.618	.88	(.086)	-0.727	(.183)
2006	71	.63	.636	(.066)	-1.317	(.139)	70	.614	.882	(.090)	-0.596	(.186)
2007	71	.622	.598	(.066)	-1.31	(.136)	70	.618	.868	(.088)	-0.546	(.180)
2008	71	.552	.54	(.069)	-1.164	(.140)	71	.581	.937	(.099)	-0.678	(.201)

Modele SLJ Kukla Değişkeni İlavesi ile Çıkan Sonuçlar

İkinci olarak, çalışmamızda klasik çekim modeline Suriye, Lübnan ve Ürdün için tanımlanmış olan SLJ kukla değişkenini ilave ederek yine Türkiye'nin dış ticaret hacminin % 98'ini teşkil eden 71 ülke ile her bir 16 yıl için ihracat ve ithalat ayrı ayrı olmak suretiyle 32 adet regresyon analizi yapılmıştır. Bu ikinci analizin sonuçları aşağıda yer alan Tablo 3 ve Tablo 4'te özetlenmiştir. Sonuçlar ihracat için SLJ kukla değişkeninin 1993–2002 yıllarında istatistiksel açıdan önemsiz olduğunu göstermiştir. 2003–2008 yıllarında ise SLJ kukla değişkeninin katsayısı negatif ve istatistiksel açıdan önemli çıkmıştır. Ayrıca, modele SLJ kukla değişkenini ilave etmek bu yıllar için regresyonun düzeltilmiş R^2 değerini yükseltmiştir. SLJ kukla değişkeninin katsayısının 2003–2008 yılları için -0.5 civarında seyrettiği görülmektedir. On tabanlı logaritma kullandığımız için bu Türkiye'nin SLJ ülkelerine olan ihracatının diğer ülkelere olan ihracatı baz alınarak çekim modeli tarafından öngörülen ihracatın üçte birine denk geldiği anlamına gelir, zira -0.5 'in on tabanlı ters logaritması alınınca yaklaşık $1/3$ çıkmaktadır: $10^{-0.5}=0.32$.

Aşağıdaki Tablo 3 ve Tablo 4'te görülen sonuçlar ile Şekil 1'de görülen 2003–2008 yıllarında Türkiye'nin Suriye, Lübnan ve Ürdün'e olan ihracatının hızla artmış olduğu gözlemlenmesi bu sonuçla çelişki yaratıyor gibi gözükebilir. Ancak bu sonuç ihracatın mutlak değer olarak azaldığı anlamına değil, sadece Türkiye'ye aynı mesafede olan ve bu ülkelerle aynı ekonomik büyüklüğe sahip olan diğer ülkelerle karşılaştırıldığında daha az olduğu anlamına gelir. Örneğin, Bulgaristan'ın 2007 yılı GSMH'sının Suriye ile aynı seviyede olmasına rağmen Türkiye'nin Bulgaristan'a olan ihracatı Suriye'ye olan ihracatının iki buçuk katından fazladır.¹⁵

Regresyon sonuçları, ithalat için SLJ kukla değişkeninin sadece 1994, 2006 ve 2007 yıllarında negatif ve istatistiksel açıdan önemli çıktığını göstermiştir. Bu durum bu üç ülke içinde Türkiye'nin ithalatının en fazla

¹⁵ 2007 yılında Türkiye'nin Bulgaristan'a ihracatı 2,06 Milyar \$ olarak gerçekleşmiştir. Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, Türkiye-Bulgaristan Ticari ve Ekonomik İlişkileri, http://www.deik.org.tr/Pages/TR/IK_TicarilliskilerDetay.aspx?tiDetId=48&IKID=68 (10.02.2011) 2007 yılında Türkiye'nin Suriye'ye ihracatı 798 Milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. Dış Ticaret Müsteşarlığı, Dış Ticaret Verileri, <http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detayrk& yayinID=1116&icerikID=1225&dil=TR> (10.02.2011)

olduğu Suriye'den ithalatımızın 1994 ve 2006 yıllarında çok düşük seviyede seyretmiş olmasıyla açıklanır.

Tablo 3: SLJ Kukla Değişkeni İçin Regresyon Analizi Sonuçları Özeti (İHRACAT)

	Gözlem Sayısı	R ²	GSMH Katsayısı	GSMH Standart Hata	Mesafe Katsayısı	Mesafe Standart Hata	SLJ Katsayısı	SLJ Standart Hata
Yıllar	N	R ²	GDP		DISTANCE		SLJ	
1993	71	.422	.61	(.09)	-1.039	(.218)	.154	(.314)
1994	70	.530	.613	(.074)	-1.165	(.183)	.052	(.261)
1995	70	.516	.587	(.076)	-1.289	(.188)	-.052	(.270)
1996	71	.542	.613	(.073)	-1.261	(.178)	-.044	(.254)
1997	71	.520	.574	(.072)	-1.201	(.173)	-.188	(.245)
1998	70	.561	.603	(.072)	-1.296	(.171)	-.214	(.247)
1999	70	.596	.63	(.069)	-1.316	(.163)	-.314	(.232)
2000	70	.604	.641	(.068)	-1.286	(.159)	-.356	(.225)
2001	70	.64	.663	(.065)	-1.303	(.152)	-.272	(.216)
2002	70	.636	.662	(.067)	-1.366	(.156)	-.386	(.226)
2003	71	.632	.628	(.066)	-1.411	(.152)	-.477	(.223)
2004	71	.676	.653	(.062)	-1.435	(.141)	-.460*	(.207)*
2005	71	.69	.645	(.061)	-1.462	(.136)	-.497*	(.199)*
2006	71	.662	.63	(.064)	-1.421	(.140)	-.508*	(.204)*
2007	71	.655	.589	(.063)	-1.414	(.137)	-.517*	(.201)*
2008	71	.579	.533	(.068)	-1.254	(.143)	-.449*	(.213)*

* SLJ kukla değişkeninin istatistiksel olarak önemli olma durumunu belirtir. ($\alpha = 0.05$ için)

Tablo 4: SLJ Kukla Değişkeni İçin Regresyon Analizi Sonuçları Özeti (İTHALAT)

	Gözlem Sayısı	R ²	GSMH Katsayısı	GSMH Standart Hata	Mesafe Katsayısı	Mesafe Standart Hata	SLJ Katsayısı	SLJ Standart Hata
Yıllar	N	R ²	GDP		DISTANCE		SLJ	
1993	68	.706	.931	(.078)	-0.898	(.187)	-.458	(.268)
1994	68	.705	.905	(.076)	-1.029	(.184)	-.611*	(.262)*
1995	69	.671	.922	(.082)	-0.921	(.202)	-.251	(.290)
1996	71	.700	.971	(.080)	-0.972	(.194)	-.189	(.276)
1997	70	.691	.915	(.077)	-0.926	(.184)	-.228	(.259)
1998	69	.682	.928	(.082)	-0.884	(.191)	-.482	(.274)
1999	69	.638	.904	(.088)	-0.888	(.206)	-.491	(.292)
2000	70	.619	.909	(.090)	-0.976	(.213)	-.455	(.301)
2001	69	.626	.872	(.086)	-0.882	(.200)	-.435	(.284)
2002	69	.622	.841	(.084)	-0.722	(.193)	-.374	(.280)
2003	70	.595	.811	(.086)	-0.734	(.196)	-.423	(.285)
2004	71	.601	.877	(.091)	-0.877	(.207)	-.528	(.303)
2005	71	.637	.874	(.084)	-0.835	(.189)	-.520	(.276)
2006	70	.659	.871	(.085)	-0.756	(.185)	-.787*	(.268)*
2007	70	.656	.856	(.084)	-0.686	(.180)	-.707*	(.263)*
2008	71	.599	.928	(.098)	-0.788	(.208)	-.545	(.308)

* SLJ kukla değişkeninin istatistiksel olarak önemli olma durumunu belirtir. ($\alpha = 0.05$ için)

Modele MENA ve NEIGHBOR Kukla Değişkenleri İlavesi ile Çıkan Sonuçlar

Çalışmamızda yukarıda elde ettiğimiz sonuçların Türkiye'nin sadece Suriye, Lübnan ve Ürdün ile ticari ilişkilerine has olup olmadığını belirlemek amacıyla bu ülkelerle benzer özelliklere sahip diğer ülke gruplarını da kukla değişken olarak alan analizler yapılmıştır.

Bu analizlerin ilk seti klasik çekim modeline İsrail hariç, Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerini içeren MENA kukla değişkeninin katılmasıyla oluşturulmuştur. Çalışmamızda klasik çekim modeline MENA kukla değişkenini ilave ederek yine Türkiye'nin dış ticaret hacminin % 98'ini teşkil

eden 71 ülke ile her bir 16 yıl için ihracat ve ithalat ayrı ayrı olmak suretiyle 32 adet regresyon analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları hem ihracat hem de ithalat için MENA kukla değişkeninin tüm yıllarda istatistiksel açıdan önemsiz olduğunu ortaya koymuştur.

Bu analizlerin ikinci seti klasik çekim modeline Türkiye ile kara sınırı olan ülkeleri içeren NEIGHBOR kukla değişkeninin katılmasıyla oluşturulmuştur. Bu ülkelere, Türkiye ile kara sınırı olmamasına rağmen, coğrafi yakınlığı ve analizimizin esas konusu olması nedeniyle Lübnan, Ürdün ve İsrail de dahil edilmiştir. Çalışmamızda klasik çekim modeline NEIGHBOR kukla değişkenini ilave ederek yine Türkiye'nin dış ticaret hacminin % 98'ini teşkil eden 71 ülke ile her bir 16 yıl için ihracat ve ithalat ayrı ayrı olmak suretiyle 32 adet regresyon analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları hem ihracat hem de ithalat için NEIGHBOR kukla değişkeninin de tüm yıllarda istatistiksel açıdan önemsiz olduğunu ortaya koymuştur.

Sonuç

Ortadoğu bölgesi genel yapısı itibariyle, İsrail hariç olmak üzere, yakın din, dil, kültür gibi unsurlara sahiptir. Bu yakınlığın bölge içi ve yakın komşular ile yapılan ticaret üzerine olumlu etkileri olması beklenmektedir. Fakat bölge ülkelerinin ekonomik yapılarının benzer olması, ekonomilerin petrol ve doğalgaz gibi doğal kaynak ihracatına dayanmaları, benzer iklim koşulları nedeni ile sınırlı tarımsal üretim imkanlarına sahip olmaları, ülkelerin birbirileri ile olan ticaretlerini kısıtlamaktadır. Bölge için dış ticaretteki bir diğer belirleyici unsur, bu ülkelerdeki politik sistemin dış ticareti kısıtlayıcı bir etken olmasıdır.

Çalışmamızda elde edilen sonuçlar, Türkiye'nin Suriye, Lübnan ve Ürdün ile olan ihracat potansiyelinin sadece bu üç ülkeye has bir özellik olduğunu, benzer ülkeleri kapsamadığını ortaya koymuştur. Son yıllarda Türkiye'nin bu üç ülke ile olan ihracatının diğer ülkelere göre düşük olması Türkiye'nin bu ülkelere önemli ölçüde ihracat potansiyelinin olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durumda bu üç ülkeyle kurulması söz konusu olan serbest ticaret bölgesi Türkiye'nin bu potansiyeli gerçekleştirmesine büyük ölçüde katkıda bulunacaktır.

Bu veriler ışığında çalışmamızda, Türkiye, Suriye, Lübnan ve Ürdün arasındaki mevcut ticaret hacminin çekim modelinin beklediğinden daha düşük olması dolayısıyla, ülkeler arasında bir serbest ticaret bölgesi

kurulmasının Türkiye için bir dış ticaret fazlası yaratabileceği tahmin edilmiştir.

Kaynakça

Anderson, J. E., ‘‘A Theoretical Foundation for the Gravity Equation’’, *The American Economic Review* içinde 69(1), (1979), 106-116.

Armstrong, S., Measuring Trade and Trade Potential: A Survey. *Australia-Japan Research Center Working Paper*, No:368, Australian National University, (2007).

Bergstrand, J. H., ‘‘The Gravity Equation In International Trade: Some Microeconomic Foundations and Empirical Evidence’’, *The Review of Economics and Statistics* içinde, 67(3), (1985), 474-481.

Bergstrand, J. H. ‘‘The Generalized Gravity Equation, Monopolistic Competition, and the Factor-Proportions Theory in International Trade’’, *The Review of Economics and Statistics* içinde, 71(1), (1989), 143-153.

Birleşmiş Milletler Ulusal Hesaplar Veritabanı, <http://unstats.un.org/unsd/snaama/introduction.asp> (10.02.2011)

Deardoff, A. V., Determinants of Bilateral Trade: Does Gravity Work in a Neoclassical World, İlk çalışma: Research Seminar in International Economics, University of Michigan in its series Working Paper with number 382, (1995).

Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, Türkiye-Bulgaristan Ticari ve Ekonomik İlişkileri, http://www.deik.org.tr/Pages/TR/IK_TicariIliskilerDetay.aspx?tiDetId=48&IKID=68 (10.02.2011)

Dış Ticaret Müsteşarlığı, Dış Ticaret Verileri, <http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detayrk&yayinID=1116&icerikID=1225&dil=TR> (10.02.2011)

Ekholm, K., Torstensson, J. & Torstensson, R., ‘‘The Economics of the Middle East Peace Process: Are There Prospects for Trade and Growth’’, *The World Economy* içinde, 19(5), (1996), 555-574.

Ertürk, E. (1993). *Uluslararası İktisat*, 3. Baskı, Alfa Basım, İstanbul, 2010.

Fischer, Stanley, ‘‘Prospects for Regional Integration in the Middle East’’, Jaime De Melo ve Arvind Panagariya (Der.), *New Dimensions in Regional Integration* içinde (423-448), Cambridge University Press,

Cambridge.

Helpman, E., & Krugman, P.R., *Market Structure and Foreign Trade: Increasing Returns, Imperfect Competition and the International Economy*, MIT Pres, Cambridge, (1985).

Golovko, A., ‘‘Çekim Modeli: Avrasya Ülkelerinin Dış Ticareti’’, *EconAnadolu 2009: Anadolu Uluslararası İktisat Kongresi*, Eskişehir, (2009).

Grosse, R.,& Kujawa, D., *International Business, 2. Baskı*, Richard D. Irwin Inc., Boston, (1992).

Hirsch, S., & Hashai, N., ‘‘The Arab-Israeli Trade Potential: The Role of Distance-Sensitive Products’’, *The International Trade Journal* içinde, 14 (1), (2000), 1-35.

Karagöz, K., & Karagöz, M., ‘‘Türkiye’nin Küresel Ticaret Potansiyeli: Çekim Modeli Yaklaşımı’’, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* içinde, 10(2), (2009), 127-144.

Kepapstoglu, K., Karlaftis, M. G.,& Tsamboulas, D., ‘‘The Gravity Model Specification For Modeling International Trade Flows and Trade Agreement Effects: A 10-Year Review of Empirical Studies’’, *The Open Economics Journal* , 3, (2010), 1–13.

Kula, F., & Aslan, A., ‘‘Türkiye’nin Ortadoğu’da Ekonomik Geleceği: Türkiye’nin İhracat Potansiyeline Yönelik Ampirik Bir Analiz’’, (2008), <http://mpira.ub.uni-muechen.de/10688>. (11.12.2010)

Linnemann, H., *An Econometric Study of International Trade Flows*, North Holland Publishing Company, Amsterdam, (1966).

Maddala, G. S., *Introduction to Econometrics, 2. Baskı*, Macmillan, New York, (1992).

Matinez-Zarzoso, Inmaculada, ‘‘Gravity Model: An Application to Trade Between Regional Blocs’’ *Atlantic Economic Journal*, 31(2), (2003), 174–187.

Mehanna, R. A., ‘‘Do Politics and Culture Affect Middle East Trade? Evidence from the Gravity Model’’, *Review of Middle East Economics and Finance*, 1(2), (2003), 155–170.

Öztürk, Harun, ‘‘Türkiye, Suriye, Ürdün ve Lübnan Serbest Ticaret Bölgesi Türkiye için Avrupa Birliği’ne Bir Alternatif Oluşturabilir mi?’’, *Ortadoğu Analiz*, Cilt 2, Sayı:23, Kasım 2010.

Peridy, N., ‘‘Towards a New Policy Between the USA and Middle-East Countries: Estimating Trade Resistance and Export Potential’’, *The*

World Economy, 28 (4), (2005), 491–518.

Pöyhönen, P., ‘‘A Tentative Model for the Volume of Trade Between Countries’’, *Weltwirtschaftliches Archiv*, 90, (1963), 93–100.

Porojan, A., ‘‘Trade Flows and Spatial Effects: The Gravity Model Revisited’’, *Open Economics Review*, 12, (2001), 265-280.

Rivlin, P., ‘‘Trade Potential in the Middle East: Some Optimistic Findings’’, *Middle East Review of International Affairs* içinde , 4(1), (2000), 56–66.

Seyidoğlu, H., *İktisat Biliminin Temelleri*, Güzem Can Yayınları, İstanbul, (2006).

Söderling, L., ‘‘Is the Middle East and North Africa Region Achieving Its Trade Potential’’, *IMF Working Paper*, WP/05/90, Washington, (2005).

Tinbergen, J., *Shaping the World Economy: Suggestions for an International Economic Policy*, The Twentieth Century Fund, New York, (1962).

Tovias, A., Kalaycıoğlu, S., Dafni, İ., Ruben, E., & Herman, L., ‘‘What Would Normalisation of Economic Relations Between Mashrek Countries, Turkey and Israel Imply?’’, *The World Economy*, 30(4), (2007), 665–684.

Yayın: *The Regionalization of the World Economy* içinde (7-32), The University of Chicago Press, Chicago, 1998.

www.mapcrow.info (10.02.2011)

SAĞLIKTA DÖNÜŞÜM UYGULAMASI SONRASI HASTANE TERCİHLERİNDEKİ DEĞİŞİMİN İNCELENMESİ

*Münevver TURANLI**
*Özlem DENİZ BAŞAR***

ÖZET

Ülkemizde 1 Ekim 2009 tarihinden itibaren Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) tarafından tahsil edilen Katılım Payı uygulamasına başlanmıştır. Bu çalışmanın amacı Sağlıkta Dönüşüm Projesi öncesi, diğer bir ifade ile Katılım Payı uygulaması öncesi hastaların, belirlenen hastalıklar için gittikleri hastaneler ile Katılım Payı uygulaması sonrası gittikleri hastanelerin değişimlerinin kümeleme analizi ve çok boyutlu ölçekleme analizi ile incelenmesidir.

Anahtar Kelimeler: Sağlıkta Dönüşüm Projesi, Çok Boyutlu Ölçekleme, Kümeleme Analizi, Hastane Tercihleri

A RESEARCH ON THE CHANGE OF HOSPITAL PREFERENCES AFTER HEALTH TRANSITION PROJECT

ABSTRACT

Social Security Institution (SSI) started the application of contribution fee as of 1 October 2009. The aim of this study is to evaluate the changes of patients' hospital preferences for specified diseases before and after health transition project by using Multidimensional Scaling and Cluster Analysis.

Key Words: Health Transition Project, Multidimensional Scaling, Cluster Analysis, Hospital Preferences.

* Prof. Dr., İstanbul Ticaret Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, İstatistik Bölümü, mturanlı@iticu.edu.tr

** Dr., İstanbul Ticaret Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, İstatistik Bölümü, odeniz@iticu.edu.tr

1. Giriş

İnsanlığın var oluşundan günümüze kadar insanların haklarının en temel olanı sağlık hizmeti almaktır. Ancak sağlık hizmetlerinin maliyetlerinin yüksek olması nedeniyle bu hizmetlerin yapılabilmesi için önemli finansman kaynaklarına ihtiyaç vardır. Devlet bu finansman ihtiyacını karşılamakta, ancak sağlık hizmeti alan kişilerin maliyete katılımının sağlanması durumunda, hem sağlık hizmetlerinin kalitesinde bir artış meydana gelecek ve hem de ek bir kaynak yaratılabilecektir. Bu düşünce ile 1 Ekim 2009 tarihinden geçerli olmak üzere ülkemizde Katılım Payı uygulamasına başlanılmıştır. Bu uygulama çerçevesinde sağlık kuruluşları üç gruba ayrılmıştır. Birinci grupta; Sağlık Ocakları, Dispanserler ve Aile Hekimleri, ikinci grupta; Devlet Hastaneleri, Üniversite Hastaneleri, Eğitim ve Araştırma Hastaneleri, üçüncü grupta ise Özel Sağlık Kuruluşları yer almaktadır. Bu uygulamaya göre birinci gruptaki sağlık kuruluşlarına giden hastalar reçete almadan tedavi olma durumunda hiç para ödenmemekte, ikinci grupta yer alan hastanelere gidenler 5 TL katılım payı ödemekte, üçüncü grupta yer alan hastanelere gidenler ise 3 TL katılım payı ödemektedirler. Bu çalışmada amaç; belirlenen hastalıklar için hastaların Katılım Payı uygulamasından önce gittikleri hastaneler ile Katılım Payı uygulamasından sonra gittikleri hastaneler arasındaki değişimin incelenmesidir (Turanlı vd.: 2009).

Bu incelemenin yapılabilmesi için 1197 kişilik örneklem tabakalı örnekleme yöntemine göre seçilmiş ve bu örneklemin yarısının kamu hastanelerinden, diğer yarısının ise Sağlık Bakanlığı ile anlaşması bulunan özel hastanelerden alınmasına karar verilmiştir. Diğer taraftan bu örneğe hazımsızlık, hemoroit, migren, uzun öksürük, hipertansiyon, şeker, menopoz, osteoporoz, kadın hastalıkları, gebelik, çocuk, sağlam çocuk, karın-mide hastalıkları, öksürük, soğuk algınlığı gibi hastalıklar için düzenlenen anket uygulanmış, böylece yukarıda belirtilen hastalıklar için Katılım Payı öncesi ve Katılım Payı sonrasındaki hastane tercihlerindeki değişimler Kümeleme Analizi ve Çok Boyutlu Ölçekleme Analizi yöntemleri ile incelenmiştir.

2. Kullanılan Yöntemler

Bu bölümde hastaların sağlıkta dönüşüm uygulaması sonrası hastane tercihlerindeki değişimleri ortaya koymak adına kullanılacak olan Kümeleme analizi ve Çok Boyutlu Ölçekleme Analizi konuları açıklanacaktır.

2.1. Kümeleme Analizi

Kümeleme analizi, gruplanmamış verileri benzerliklerine göre sınıflandırmayı amaçlayan bir analiz olarak tanımlanır (Tatlidil, 2002: 329). Bu yöntem yardımıyla birbirlerine çok benzer olan birimler veya değişkenler aynı kümelere atanırlar. Oluşturulan kümeler benzerlik açısından incelendiğinde, kendi içerisinde yüksek homojenliğe, kümeler arasında ise yüksek heterojenliğe sahip olması gerekmektedir. Eğer uygulanan kümeleme analizi başarılı olmuş ise geometrik olarak küme içindeki birimlerin birbirlerine yakın, farklı kümelerdeki birimlerin ise daha uzakta konumlanması beklenir (Hair, Anderson, Tatham, 1990: 295).

Kümeleme yöntemleri, hiyerarşik kümeleme yöntemleri, hiyerarşik olmayan kümeleme yöntemleri ve hacim ilişkisine dayalı kümeleme yöntemi olmak üzere üç başlık altında incelenebilir. Bu çalışmada hiyerarşik kümeleme yöntemi kullanıldığından bu bölümde sadece bu yöntem açıklanmıştır.

Hiyerarşik Kümeleme Yöntemleri: Dendrogram adı verilen iki boyutlu grafik yardımıyla gösterilen bu yöntemde benzer özelliklere sahip veriler bir arada gruplanırlar. N birim (gözlem veya değişken) için hiyerarşik kümeleme yöntemi algoritması aşağıdaki gibi gösterilebilir.

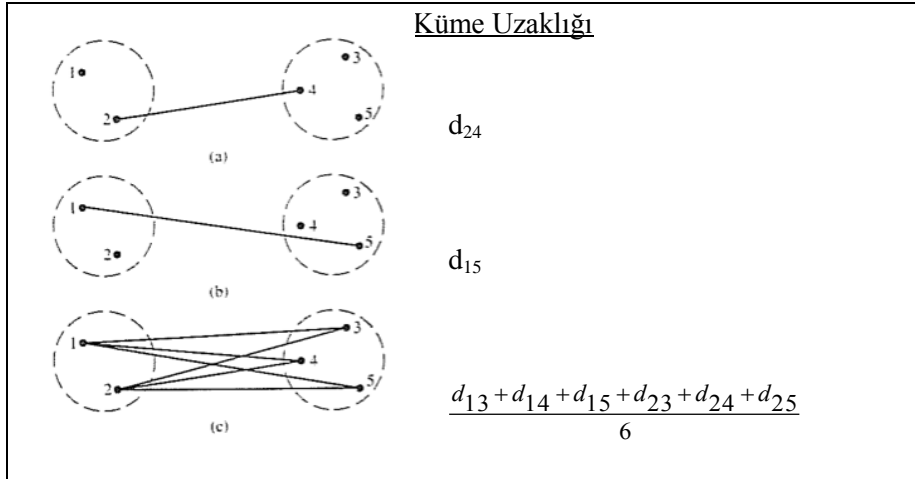
- Her bir birim bir küme olmak üzere N küme ile sürece başlanır. Burada uzaklıklardan ($D=d_{ik}$) oluşan $N \times N$ boyutlu simetrik matris elde edilir.

- Uzaklık matrisi yardımıyla belirlenen en yakın iki küme birleştirilir. Birbirine en yakın kümeler U ve V olarak gösterilirse, aralarındaki uzaklık d_{UV} olarak gösterilir.

- U ve V kümeleri birleştirilerek UV adını alır. Uzaklıklar matrisi de (a) U ve V kümelerinin birleştiği satır ve sütun silinerek ve (b) UV kümesinin diğer kümelerle olan uzaklığını gösteren satır ve sütun eklenerek güncellenir.

- 2 ve 3'üncü adımlar N-1 kez tekrarlanır (Johnson, Wichern, 2002: 681).

Uzaklıkların hesaplanmaları göz önüne alındığında hiyerarşik kümeleme yöntemleri de kendi içerisinde alt başlıklara ayrılmaktadır. Bunlardan en sık kullanılanları tek bağlantı tekniği, tam bağlantı tekniği ve ortalama bağlantı tekniğidir. Bu tekniklerde kullanılan uzaklık değerlerinin belirlenmesi Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1. Küme içi uzaklıklar (a) tek bağlantı tekniği (b) tam bağlantı tekniği (c) ortalama bağlantı tekniği (Johnson, Wichern, 2002: 680).

Tek bağlantı tekniğinde uzaklık olarak birbirine en yakın olan birimler (Şekil 1-a) küme olarak belirlenir ve bu işlem ard arda tekrarlanarak işlem sürdürülür. Tam bağlantı tekniğinde birbirine en uzak olan iki birim (Şekil 1-b) bir küme olarak adlandırılır ve süreç ard arda tekrarlanır. Ortalama bağlantı tekniğinde ise tüm birimlerin birbirlerine olan uzaklıklarının ortalaması alınarak (Şekil 1-c) kümeleme süreci uygulanır.

2.2. Çok Boyutlu Ölçekleme Analizi

Çok boyutlu ölçekleme analizi, nesnelere arasındaki ilişkilerin bilinmediği, fakat aralarındaki uzaklıkların hesaplanabildiği durumlarda uzaklıklardan yararlanılarak nesnelere arasındaki ilişkileri ortaya koymaya yarayan istatistiksel bir yöntemdir. Hem metrik, hem de metrik olmayan

değişkenlere uygulanabilmesi nedeniyle çok boyutlu ölçekleme analizinin uygulama alanı oldukça geniştir (Kalaycı, 2005: 379).

Çok boyutlu ölçekleme analizinde birimler, özelliklerine göre koordinat ekseninde gösterileceği için, birimlerin birbirlerine göre uzaklıklarının hesaplanması gerekmektedir. Bu durumda N birim için $[N(N-1)/2]$ tane uzaklık hesaplanacak ve bunların rank sıralaması dikkate alınacaktır. Geometrik gösterimde N birimin sayısal büyüklükleri yerine uzaklıkların rankları kullanılırsa bu süreç metrik olmayan çok boyutlu ölçekleme analizi adını alır. Eğer uzaklıkların rankları yerine gerçek değerleri kullanılırsa bu sürece de metrik çok boyutlu ölçekleme analizi adı verilir (Johnson, Wichern, 2002: 700).

Çalışmada metrik olmayan çok boyutlu ölçekleme yöntemi kullanıldığı için açıklamalara bu yöntemin uygulanış şekli ile devam edilecektir.

Metrik olmayan ölçekleme yönteminde kullanılan stress değeri;

$$S = \left\{ \frac{\sum_{r,s} (d_{rs} - \hat{d}_{rs})^2}{\sum_{r,s} d_{rs}^2} \right\} \quad (2.1)$$

olarak hesaplanacaktır (Cox, Cox, 2001: 64).

Bu stress değerinin uygunluğunun bir ölçüsü olarak Kruskal tarafından geliştirilmiş tolerans oranlarından yararlanılmaktadır. Buna göre;

$S \geq 0.20$ ise zayıf uyum

$S = 0.10$ ise orta uyum

$S = 0.05$ ise iyi uyum

$S = 0.00$ ise tam uyum

olduğu düşünülmektedir (Tatlıdil, 2002: 363).

3. Bulgular

Bu çalışmada İstanbul genelinde bulunan 120 hastaneye tedavi olmak amacıyla gelen 1197 hastaya yüz yüze görüşme tekniği ile anket uygulanmıştır. Kişilere Katılım Payı uygulaması öncesi ve sonrasında belirtilmiş olan hazımsızlık, hemoroit, migren, uzun öksürük, hipertansiyon, şeker, menopoz, osteoporoz, kadın hastalıkları, gebelik, çocuk, sağlam çocuk, karın-mide, öksürük ve soğuk algınlığı rahatsızlıklarında, Sağlık Ocakları, Üniversite Hastaneleri, Eğitim ve Araştırma Hastaneleri, Devlet Hastaneleri, Ayakta Tedavi veren Özel Sağlık Kuruluşları ve Özel

Hastaneler içerisinde hangisini tercih ettikleri sorulmuştur. Hastaların Katılım Payı öncesi ve sonrası yaptıkları hastane seçimlerine ilişkin tercihleri arasındaki fark mutlak değerce incelenmiş ve her bir rahatsızlık için aşağıda belirtilen kodlama sistemi (Hodgkinson, Padmore, Tomes, 1991: 41-60) uygulanmıştır.

Hiç Benzemez	Benzemez	Biraz Benzemez	Biraz Benzer	Benzer	Çok Benzer
1	2	3	4	5	6

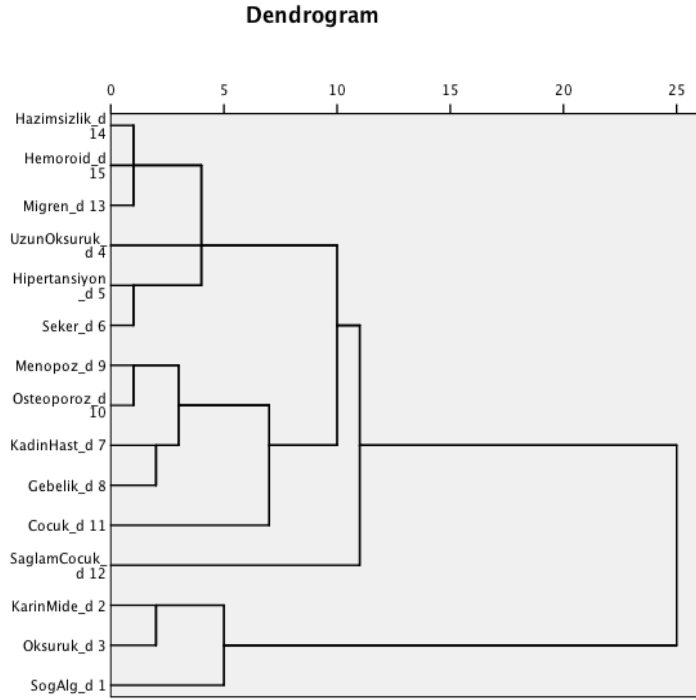
Bu sistem yardımıyla kişi Katılım Payı uygulaması öncesinde tercih ettiği sağlık kurumunu, uygulama sonrasında da değiştirmemişse “6” kodlanmıştır. Benzer şekilde kişinin Katılım Payı öncesinde tercih ettiği sağlık kurumu ile uygulama sonrasında tercih ettiği sağlık kurumu arasında fark varsa, bu fark mutlak değerce uzaklığa bağlı olarak kodlanmıştır.

Elde edilmiş olan bu veriler yardımıyla Sağlıkta Dönüşüm Projesi çerçevesinde Katılım Payı uygulaması öncesi ve sonrası hastaların, daha önce belirtilmiş olan hastalıklar için hastane tercihlerindeki değişimin (tercihlerdeki benzerlik veya benzemezlik) incelenmesi için öncelikle kümeleme analizi, ardından çok boyutlu ölçekleme analizi uygulanmıştır.

3.1. Kümeleme Analizi Sonuçları

Çalışmanın bu bölümünde hiyerarşik kümeleme analizi yöntemi kullanılmıştır.

Hastaların verdikleri cevaplar doğrultusunda tercih ettikleri hastane türündeki benzerliğin incelenmesi amacıyla uygulanan kümeleme analizine ilişkin dendrogram Şekil 2’de gösterilmiştir.

Şekil 2. Hastane Tercihlerindeki Benzerliğe Ait Dendrogram

Dendrogram incelendiğinde hastaların Katılım Payı uygulaması öncesi ve sonrasında tercihlerindeki benzerliklerinin üç kümede incelenebileceği görülmüştür.

I. Küme: Hazımsızlık, hemoroit, migren, uzun öksürük, hipertansiyon ve şeker hastalıklarının bu kümede bir arada yer aldıkları görülmektedir.

II. Küme: Menopoz, osteoporoz, kadın hastalıkları, gebelik, sağlam çocuk ve çocuk hastalıklarının bu kümede yer aldıkları görülmektedir. Eğer dendrogram incelenirse çocuk ve özellikle sağlam çocuk ifadelerinin bu küme içerisinde diğer hastalıklardan daha uzakta oldukları gözlenmektedir. Bu küme içerisinde geriye kalan hastalıkların tamamının da kadın hastalığı olması ilgi çekici bir sonuç olarak gösterilebilmektedir.

III. Küme: Karın-mide, öksürük ve soğuk algınlığı hastalıkları bu kümede yer almaktadır.

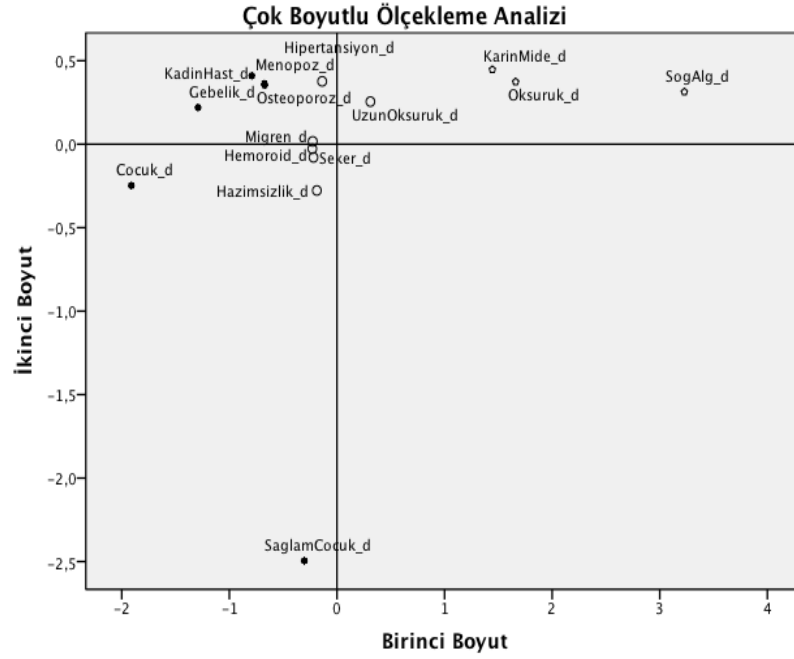
Kişilerin verdikleri cevaplar doğrultusunda oluşturulan kümeler incelendiğinde, birinci kümede yer alan hastalıklar için hastaların Katılım Payı uygulaması öncesi veya sonrası kararlarının çok benzer oldukları, dolayısıyla kişilerin bu hastalıklar için gittikleri sağlık kurumlarını değiştirmedikleri söylenebilmektedir. İkinci kümede bulunan hastalıklara sahip kişilerin uygulama öncesi ve sonrası verdikleri cevapların benzer, üçüncü kümede bulunan hastalıklara sahip kişilerin tercihlerinin ise biraz benzer oldukları, bu hastalıklar için hesaplanmış olan ortalamalar yardımıyla söylenebilmektedir.

3.2. Çok Boyutlu Ölçekleme Analizi Sonuçları

Bu çalışmada verilerin yapısı gereği metrik olmayan ölçekleme yöntemi kullanılmıştır.

Çok boyutlu analizin uygulanmasının ilk adımında, analizde kullanılan boyut sayısının uygun olup olmadığını gösteren stress değeri hesaplanır. Bu çalışmada stress değeri 0,075 bulunmuştur. Bu değer 2.2 nolu bölümde verilmiş olan tolerans değerleri ile karşılaştırıldığında iyi uyum olduğu, dolayısıyla çok boyutlu ölçekleme analizine iki boyut ile devam edilebileceği söylenebilir.

İki boyut için çizilen diyagram Şekil 3'te gösterilmiştir. Bu diyagramda "*" ile gösterilen hastalıkların bir grup, "o" ile gösterilen hastalıklar diğer bir grup ve "◇" ile gösterilen hastalıkların da başka bir grup olabilecekleri söylenebilmektedir. Buradan yola çıkarak karın-mide, öksürük ve soğuk algınlığı diğer bütün hastalıklardan uzakta bir grup; hazımsızlık, hemoroit, migren, uzun öksürük, hipertansiyon ve şeker hastalıklarının diğer bir grup ve menoz, osteoporoz, kadın hastalıkları ve gebelik hastalıklarının da başka bir grup olarak gösterilebileceği diyagramdan açıkça görülmektedir. Burada çocuk ve sağlam çocuk hastalıklarının diğer bütün hastalıklardan daha uzakta, dolayısıyla daha farklı oldukları söylenebilmektedir.

Şekil 3. Hastane Tercihlerindeki Benzerliğe Ait Çok Boyutlu Ölçekleme Analizi

Kümeleme analizi ile elde edilen sonuçlarla çok boyutlu ölçekleme analizi ile elde edilen sonuçlar ile karşılaştırıldığında, neredeyse aynı yorumların yapılabileceği görülmektedir. Uygulama öncesi ve sonrası kişilerin hastalıklara göre hastane tercihlerinde benzerliklerine göre, aynı kümeleme analizinde olduğu gibi, üç farklı grupta incelenebileceği çok boyutlu ölçekleme analizi ile de gösterilmiştir. Çok boyutlu ölçekleme analizinde tek farklılık olarak, özellikle sağlam çocuk hastalıklarının bu üç gruptan farklı olarak tek başına gösterilebileceği söylenebilir. Ancak bu veriler için uygulanmış olan kümeleme analizi sonuçları incelendiğinde de bu hastalığın bağlantı uzaklığının aynı grupta yer alan diğer hastalıkların bağlantı uzaklıklarından çok daha büyük olduğu görülmektedir. Bu hastalık kümeleme analizinde kadın hastalıklarının bulunduğu gruba dahil olması nedeniyle, çok boyutlu ölçekleme analizinde de aynı grupta olabileceğini söylemek mümkün olmaktadır.

4. Sonuç

Ülkemizde 1 Ekim 2009 tarihinden itibaren Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) tarafından tahsil edilen Katılım Payı uygulamasına başlanmıştır. Bu çalışmanın amacı Sağlıkta Dönüşüm Projesi öncesi, diğer bir ifade ile Katılım Payı uygulaması öncesi hastaların, belirlenen hastalıklar için gittikleri hastaneler ile, Katılım Payı uygulaması sonrası gittikleri hastanelerin değişimlerinin ölçülmesidir. Bu ölçümün yapılabilmesi için hazımsızlık, hemoroit, migren, uzun öksürük, hipertansiyon, şeker, menopoz, osteoporoz, kadın hastalıkları, gebelik, çocuk, sağlam çocuk, karın-mide, öksürük ve soğuk algınlığı rahatsızlıklarında, Sağlık Ocakları, Üniversite Hastaneleri, Eğitim ve Araştırma Hastaneleri, Devlet Hastaneleri, Ayakta Tedavi veren Özel Sağlık Kuruluşları ve Özel Hastaneler içerisinde hangisini tercih ettikleri sorulmuştur. Katılım Payı öncesi ve sonrası kişilerin verdikleri cevaplardaki benzerlikleri ölçmek için kümeleme analizi ve çok boyutlu ölçekleme analizi kullanılmıştır.

Yapılan kümeleme analizi sonucunda hazımsızlık, hemoroit, migren, uzun öksürük, hipertansiyon ve şeker hastalıkları bir küme, menopoz, osteoporoz, kadın hastalıkları, gebelik, sağlam çocuk ve çocuk hastalıkları bir küme ve karın-mide, öksürük ve soğuk algınlığı rahatsızlıkları bir küme olarak gruplanmıştır. Çok boyutlu ölçekleme analizi sonucunda da aynı gruplaşma ile karşılaşmıştır.

Analizler sonucunda kişilerin Katılım Payı uygulaması öncesi ve sonrasında hastane tercihlerindeki benzerlikler açısından üç grupta incelenebileceği söylenebilmektedir. Hazımsızlık, hemoroit, migren, uzun öksürük, hipertansiyon ve şeker hastalıklarına sahip kişilerin uygulama öncesi ve sonrasında hastane tercihleri birbirlerine çok benzer olarak bulunmuştur. Diğer bir ifade ile bu rahatsızlığa sahip kişilerin uygulama ile tercih ettikleri sağlık kurumunu değiştirmedikleri söylenebilmektedir. Menopoz, osteoporoz, kadın hastalıkları, gebelik, sağlam çocuk ve çocuk hastalıklarına sahip kişilerin uygulama öncesi ve sonrası verdikleri cevapların benzer; karın-mide, öksürük ve soğuk algınlığı rahatsızlıklarına sahip kişilerin tercihlerinin ise biraz benzer oldukları, bu hastalıklar için hesaplanmış olan ortalamalar yardımıyla söylenebilmektedir.

Tüm bu analizler sonucunda, 1 Ekim 2009 yılından itibaren yürürlükte olan Katılım Payı uygulamasının, kişilerin rahatsızlıklar bazında hastane tercihlerini değiştirici bir unsur olarak karşımıza çıkmadığı söylenebilir.

İncelenen rahatsızlıklar için sadece karın-mide, öksürük ve soğuk algınlığı rahatsızlıklarını yaşayan kişilerin bir kısmının, uygulama öncesi ve sonrası tercih ettikleri hastanelerde farklılıklar olduğu belirlenmiştir.

Kaynakça

Cox, T., Cox, M., *Multidimensional Scaling*, 2. Ed., Chapman&Hall Press, Boca Raton, (2001).

Hair, J., Anderson, R., & Tatham, R., *Multivariate Data Analysis with Readings*, Macmillan Publishing Company, New York, (1990).

Hodgkinson, G., Padmore, J., & Tomes, A., "Mapping Consumers' Cognitive Structures: A Comparison of Similarity Trees with Multidimensional Scaling and Cluster Analysis", *European Journal of Marketing*, Vol. 25, No. 7, (1991), MCB University Press, pp. 41-60.

Johnson, R., Wichern, D., *Applied Multivariate Statistics*, 5. Ed., Prentice-Hall, New Jersey, (2002).

Kalaycı, Ş., *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, (2005).

Tatlıdil, H., *Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Analiz*, Ziraat Matbaacılık, Ankara, (2002).

Turanlı, M., Cengiz, D., Özden, Ü., Başar, Ö., Genç, E., & Bağdatlı, S., *Sosyal Güvenlik Kurumuna Bağlı ve Özel Hastanelerden Yaralanan Hastaların Sağlıkta Dönüşüm Projesine Bakış Açıları*, İTO Projesi (Basım Aşamasında), İstanbul, (2009)

FAKTÖR ANALİZİ VE VERİ ZARFLAMA ANALİZİ İLE AVRUPA BİRLİĞİ'NE ÜYE VE SEÇİLMİŞ BAZI ÜLKELERİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Ünal H. ÖZDEN*

ÖZET

Çalışmada, Avrupa Birliği'ne (AB) üye ve seçilmiş bazı ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin faktör analizi ve veri zarflama analizi (VZA) ile belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaca yönelik olarak analizde 2008 yılı makro ekonomik göstergeleri kullanılmıştır. Veri zarflama analizi homojen birimlerin performans göstergelerinden birisi olan etkinliklerin ölçülmesinde kullanılan bir yöntemdir. Analizde VZA ile elde edilen etkinlik skorları ülkelerin gelişmişlik düzeyleri olarak kabul edilmiş ve bu ülkeler sıralanmıştır. VZA' da değişken sayısının çok olması etkin ve etkin olmayan ülkelerin ayrıştırma gücünü azaltmaktadır. Bu nedenle, faktör analizinde kullanılan değişkenlerin tamamı kullanılamamıştır. Diğer taraftan bu çalışmada, Faktör analizi ile ülkelerin faktör skorlarına göre sıralaması yapılmış ve VZA ile yapılan sıralama ile karşılaştırılarak elde edilen farklılıklar belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: AB ülkeleri, Veri zarflama Analizi, Faktör Analizi.

EUROPEAN UNION CANDIDATE COUNTRY AND SOME COUNTRIES COMPARATIVE ANALYSIS WITH FACTOR ANALYSIS AND DATA ENVELOPMENT ANALYSIS

ABSTRACT

In this conducted study, socio-economical developmental index of European Union Candidate country and some selected countries is calculated with factor analysis and data envelopment analysis (DEA). For calculating this index 2008 year macro economical indicators are used. Data envelopment analysis is an approach of measuring efficiency of homogeneous units. In the analysis, the efficiency scores which are calculated with DEA are accepted development index of countries. DEA's decomposition power of efficient and nonefficient countries are decreased if the variable number is too much. For this reason all the variables in factor analysis couldn't use in the analysis. On the other hand, countries are ranked

* Doç. Dr. İstanbul Ticaret Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi İstatistik Bölümü.

with factor analysis according to factor loadings and compared with DEA ranking and are determined dissimilarities.

Key Words: *European Union Countries, Data Envelopment Analysis, Factor Analysis.*

Giriş

Bu çalışmanın amacı AB ülkeleri ve seçilmiş bazı ülkelerin performanslarını faktör analizi ve veri zarflama analizi ile ölçmek ve performanslarına göre bu ülkeleri sıralamaktır.

Araştırma iki aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşamada, temel ekonomik göstergeler kullanılarak faktör analizi (FA) yapılmış ve faktör analizi sonucunda faktör skorlarına göre ülkeler sıralanmıştır. Faktör analizinde kullanılan temel ekonomik göstergeler, İstanbul Sanayi Odası'nın 2008 yılında yayınlamış olduğu bir araştırmada kullandığı Avrupa Birliği göstergeleridir. Bu göstergeler; Nüfus (Bin Kişi), Nüfus Artış Hızı (%), Satınalma Gücü Paritesine Göre Kişi Başına Düşen GYİH (AB-27=100), GSYİH Reel Artışı (%) (2000 Yılı Piyasa Fiyatlarıyla), Özel Nihai Tüketim Harcamaları / GSYİH (%), Gayri Safi Sabit Sermaye Oluşumu / GSYİH (%), Tüketici Fiyatları Endeksi Yıllık Ortalama Artışı (%), Mal ve Hizmet İhracatı / GSYİH (%), Mal ve Hizmet İthalatı / GSYİH (%), Sosyal Güvenlik Gelirleri Hariç Vergi Yükü (Vergi Gelirleri / GSYİH) (%), Sosyal Güvenlik Gelirleri (Gerçek) Dahil Vergi Yükü (Vergi Gelirleri / GSYİH) (%), Toplam Kamu Gelirleri / GSYİH) (%), Toplam Kamu Giderleri / GSYİH) (%), Cari İşlemler Dengesi / GSYİH) (%), Genel Yönetim Nominal Borç Stoku / GSYİH) (%), Kamu Kesimi Genel Dengesi / GSYİH) (%), İşsizlik Oranı (%) olarak belirlenmiştir.

Çalışmanın ikinci aşamasında ise, veri zarflama analizi ile ülkeler sıralanmıştır. VZA ile yapılan sıralamada FA'da kullanılan değişkenlerin tamamı kullanılamamıştır. Çünkü VZA' da kullanılabilir değişken sayısı, karar verme birimlerinin (KVB) sayısı ile ilişkilidir. Literatürde, karar verme birimlerinin sayısının (n), girdi(m) ve çıktı (s) değişkenleri sayısının en az üç katı olması ' $n \geq 3(m+s)$ ' önerilmektedir¹. Diğer taraftan VZA' da çok sayıda girdi ve çıktı değişkeninin olması, VZA' nın etkinliğe ilişkin ayırım gücünü azaltmakta ve bazı karar birimlerini etkin olmadıkları halde etkin olarak

¹ M. Vassiloglou, D. Giokas, A Study of The Relative Efficiency of Bank Branches: An Application of Data Envelopment Analysis. *Journal of Operational Research Society*. 41, 7, 591-597, (1990).

gösterebilmektedir. Literatürde bu sorunları gidermek amacıyla özellikle Zhu'nun çalışmalarında temel bileşenlerden yararlanılmış ve ayırım gücü artırılmıştır. Premachandra tarafından yayınlanan çalışmada ise, bu durumun sadece belirli veri setlerine uyarlanabileceği sunulmuştur². Bu çalışmada da temel bileşenler analizi yerine faktör analizi ile yapılan sıralamanın VZA ile yapılan sıralama ile benzerliklerini karşılaştırmak amaçlanmıştır. Ancak bu amaç için, faktör analizinde kullanılan değişkenler ile VZA' da kullanılan değişkenlerin aynı olması gerekmektedir. Bu durum karar verme birimlerinin sayısından dolayı mümkün olmamaktadır. Bu sorunu ortadan kaldırmak için faktör analizinde oluşmuş faktörler VZA' inde kullanılmıştır. Bu aşamada VZA' da kullanılacak girdi ve çıktı değişkenlerinin belirlenmesi bu değişkenlere ayrı ayrı faktör analizinin uygulanması gerekmektedir. Bu nedenle uzman görüşlerine bağlı kalınarak, Toplam Kamu Giderleri / GSYİH (%), Mal ve Hizmet İthalatı / GSYİH (%) ve Nüfus, girdi değişkenleri olarak, Mal ve Hizmet İhracatı / GSYİH (%), Özel Nihai Tüketim Harcamaları / GSYİH (%) ve Satınalma Gücü Paritesine Göre Kişi Başına Düşen GYİH (AB-27=100) ise çıktı değişkenleri olarak tanımlanmıştır. Çalışmanın ikinci aşamasında öncelikle bu değişkenlerle VZA kullanılarak sıralama yapılmıştır. Daha sonra ise girdi ve çıktı değişkenlerine ayrı ayrı faktör analizi yapılmış ve girdi değişkenleri tek bir faktörde çıktı değişkenleri yine tek bir faktörde toplanmıştır. Bu girdi faktörü girdi değişkeni, çıktı faktörü de çıktı değişkeni olarak kullanılarak VZA uygulanmıştır ve ülkeler etkinliklerine göre sıralanmıştır.

Faktör Analizi Tekniği İle Ülkelerin Sıralanması

Faktör analizi, birbirleriyle ilişkili çok sayıda değişkeni az sayıda, anlamlı ve birbirinden bağımsız faktörler haline getiren ve yaygın olarak kullanılan çok değişkenli tekniklerden biridir³. Faktör analizi boyut indirgeme ve bağımsızlığı yok etme amacı ile kullanımı yanında farklı amaçlarla da kullanılır⁴. Diğer taraftan regresyon ve diskriminant analizi tekniklerinde ilişkili değişkenleri belirlemek, değişkenler arasında

² E. Zeren, Veri Zarflama Analizi Sürecinde Temel Bileşenler Analizinin Ayırım Gücünü Artırıcı Etkisi, *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt: 38, Sayı 1, 66-83, (2009).

³ Ş. Kalaycı, (Ed.). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım, (2006).

⁴ D. Altaş, *Türk Bankacılık Sektörünün İstatistik Tekniklerle Analizi*: İstanbul: Derin Yayınları, (2006).

gözlemlenemeyen gizli boyutları ortaya çıkarmak, değişkenler arasındaki ilişkileri ortaya koymak, bu ilişkileri açıklayan faktörleri belirlemek, en az bilgi kaybıyla çok sayıdaki verinin içerdiği bilgiyi az sayıdaki faktörle özetlemek, diğer istatistiksel analizlere veri hazırlamak, çeşitli istatistiksel modeller için gerekli varsayımların geçerliliğini sağlamak amacıyla da kullanılmaktadır⁵.

Çalışmada, ilk adım veri setinin faktör analizine uygun olup olmadığının belirlenmesidir. Bu amaç için öncelikle korelasyon matrisi incelenmiş ve 0,05 anlam düzeyinde anlamlı korelasyonlar saptanmış, ayrıca KMO ve Bartlett küresellik testi uygulanmıştır. Bu testin sonucunda, KMO uygunluk ölçüsü 0,610 ve Bartlett testi 0,05 anlam düzeyinde anlamlı çıktığından, veri setinin faktör analizine uygun olduğu görülmüştür. İkinci adım olarak, açıklanan toplam varyans elde edilmiştir. Bu değerler Tablo 1’de görülmektedir. Tablo 1’e göre, 5 faktör oluşmuş ve oluşan 5 faktör birlikte, toplam varyansın %78,81’ini açıklamaktadır.

Tablo 1: Açıklanan Toplam Varyans

Faktör (2008)	İlk Özdeğerler			Türetilen Kareli Ağırlıklar Toplamı			Çevrilmiş Kareli Ağırlıklar Toplamı		
	Toplam	Varyans (%)	Kümülatif (%)	Toplam	Varyans (%)	Kümülatif (%)	Toplam	Varyans (%)	Kümülatif (%)
1	6.106	35.916	35.916	5.923	34.842	34.842	3.355	19.734	19.734
2	3.239	19.052	54.968	3.076	18.094	52.936	3.079	18.109	37.844
3	2.274	13.376	68.344	2.021	11.888	64.824	2.823	16.607	54.451
4	1.539	9.050	77.394	1.279	7.525	72.350	2.085	12.264	66.715
5	1.298	7.633	85.027	1.098	6.461	78.811	2.056	12.096	78.811

Açıklanan toplam varyans elde edildikten sonra, faktörler ağırlıklandırılmamış en küçük kareler tekniği ile tahmin edilmiş ve kavramsal anlamlılık sağlamak adına, bütün teknikler ile döndürme gerçekleştirilmiş ve en uygun sonuçlar Tablo 2’de görülen equamax tekniği ile elde edilmiştir⁶.

Çalışmada faktör analizini uygulamanın amacı, ülkelerin ekonomik göstergelere göre bir indeksinin bulunup, sıralama yapılması olduğundan, incelenen değişkenlerin işaretlerinin ve yüklerinin iktisadi olarak anlamlı olması gerekmektedir. Örneğin; “GSYİH Reel Artışı”nın pozitif olması

⁵ H. Tathdil, *Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Analiz*. Ankara: Akademi Matbaası, (2002).

⁶ M. Turanlı, Finansal Krizin Ülkeler Üzerindeki Etkilerinin İstatistiksel Olarak İncelenmesi, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 12 Sayı 1, 218-230, (2010).

ülkenin endeksini pozitif yönde etkileyeceği, aynı zamanda “Genel Yönetim Nominal Borç Stoku / GSYİH (%)” ile aralarında negatif yönlü bir ilişkinin olduğu anlamını taşır. Bütün değişkenler bu amaca yönelik olarak incelenmiş ve en anlamlı sonuçları veren tekniğin equamax tekniği olduğu görülmüştür. Faktör analizinde önemli bir nokta olan döndürülmüş faktör matrisleri içerisindeki değişkenlerin, sadece tek bir faktörle yüksek derecede ilişkili olması da bu teknikte sağlanmıştır.

Tablo 2: Döndürülmüş Faktör Matrisi

Değişkenler	Faktör				
	1	2	3	4	5
Sosyal Güvenlik Gelirleri (Gerçek) Dahil Vergi Yüku (Vergi Gelirleri / GSYİH) (%)	0.870				
Sosyal Güvenlik Gelirleri Hariç Vergi Yüku	0.846				
Toplam Kamu Giderleri / GSYİH (%)	0.735				
Toplam Kamu Gelirleri / GSYİH (%)	0.697				
Kamu Kesimi Genel Dengesi / GSYİH (%)	0.470				
Genel Yönetim Nominal Borç Stoku / GSYİH (%)		-0.771			
Tüketici Fiyatları Endeksi Yıllık Ortalama Artış (%)		0.724			
GSYİH Reel Artışı (%) (2000 Yılı Piyasa Fiyatlarıyla)		0.691			
Cari İşlemler Dengesi / GSYİH (%)		-0.651			
Gayri Safi Sabit Sermaye Oluşumu / GSYİH (%)		0.598			
Mal ve Hizmet İhracatı / GSYİH (%)			0.973		
Mal ve Hizmet İthalatı / GSYİH (%)			0.864		
Özel Nihai Tüketim Harcamaları / GSYİH (%)			-0.673		

Tablo 2: Döndürülmüş Faktör Matrisi (Devam)

Değişkenler	Faktör				
	1	2	3	4	5
Nüfus Artış Hızı (%)				0.835	
Nüfus (Bin Kişi)				0.706	
Satınalma Gücü Paritesine Göre Kişi Başına Düşen GSYİH (AB- 27=100)				0.548	
İşsizlik Oranı (%)					-0.909

Faktör skorlarına göre ülkelerin endekslerinin belirlenebilmesi için, döndürülmüş faktör skorları matrisini kullanarak her ülkenin her faktördeki skorunun hesaplanması gerekir⁷. Hesaplanan bu skorların en önemli özelliği normal dağılım şartını taşımaları ve çoklu doğrusal bağlantı problemi taşıyor olmalarıdır. Elde edilen faktör skorları, her bir ülke için özdeğerleri ile çarpılıp toplanarak her bir ülke için tek skor elde edilmiştir. Bu şekilde elde edilen ağırlıklandırılmış her bir skor, ülkelere ait ele alınan değişkenlerden oluşan endeks olarak değerlendirilmiştir. Ülkelere göre sıralanmış endeks değerleri Tablo 3.'de görüldüğü gibi verilmiştir.

Tablo 3: Ülkelerin Endeks Değerleri

Sıra Sayısı	Ülkeler	2008 Endeksleri
1	İsveç	17,09
2	Danimarka	16,68
3	Finlandiya	9,51
4	Lüksemburg	8,1
5	Kıbrıs Rum Kesimi	7,54
6	Belçika	5,7
7	Avusturya	4,92
8	İspanya	3,06

⁷ H. Tathdil, *Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Analiz*. Ankara: Akademi Matbaası, (2002).

Tablo 3: Ülkelerin Endeks Değerleri (Devam)

Sıra Sayısı	Ülkeler	2008 Endeksleri
9	Bulgaristan	2,93
10	İrlanda	2,1
11	Fransa	1,44
12	Litvanya	1,42
13	Hırvatistan	1,37
14	İngiltere	1,24
15	Estonya	0,93
16	Slovenya	0,04
17	İtalya	-0,73
18	Malta 4	-0,92
19	Almanya	-1,39
20	Polonya	-2,35
21	Macaristan	-2,65
22	Yunanistan	-2,91
23	Hollanda	-3,26
24	Çek Cum	-3,51
25	Slovakya	-3,82
26	Letonya	-3,88
27	Portekiz	-4,07
28	Makedonya	-4,8
29	Türkiye	-6,15
30	Romanya	-7,45
31	ABD	-12,26
32	Japonya	-23,93

Veri Zarflama Analizi ile Ülkelerin Sıralanması

VZA, ilk olarak Charnes, Cooper ve Rhodes (1978) tarafından benzer mal veya hizmet üreten ve karar verme birimi (KVB) olarak isimlendirilen sistemlerin görece etkinliklerinin ölçülmesi amacı ile geliştirilmiştir. Bu yöntem; farklı ölçü birimlerine sahip, çok sayıda girdi ile çıktı değişkeninin olduğu ve bunların ortak bir ölçüt temeline indirgenemediği durumlarda, KVB'lerin görece toplam faktör etkinliğini ölçmeye imkan veren, doğrusal programlama (DP) esaslı bir yaklaşımdır⁸.

VZA, her bir KVB'yi yalnızca en iyi KVB'lerle karşılaştırmaktadır. En iyi olarak belirlenen bu KVB'ler etkinlik sınırını oluştururken herhangi bir KVB'nin etkinliği bu sınıra göre ölçülmektedir. Yöntem, etkinlik sınırı üzerinde yer alan en iyi KVB'leri görece etkin olarak değerlendirir ve bu

⁸ Z. Aydemir, *Bölgesel Rekabet Edebilirlik Kapsamında İllerin*. DPT Uzmanlık Tezi, Ankara, s. 45, 89, 91-92, (2002).

birimler referans kümesi olarak ifade edilir⁹. Etkinlik sınırı üzerinde yer almayan diğer KVB' ler ise görece etkin olmayan birimlerdir.

Her bir sistemin girdi ve çıktı ağırlıklarını, kendi etkinlik derecesini en çoklayacak şekilde seçeceğini varsayan VZA' da kullanılan bir çok model vardır. Genel olarak hangi tür modelin kullanılması gerektiği, araştırmanın kapsamına ve kullanılacak varsayımlara göre değişir. KVB' lerin ölçeğe göre sabit getiriye sahip oldukları varsayılıyorsa ve birimlerin toplam etkinlikleri belirlenmek isteniyorsa, CCR modelleri kullanılabilir. Eğer, KVB' ler için ölçeğe göre değişken getiri varsayımı geçerli ise ve yalnızca birimlerin teknik etkinlikleri hesaplanmak isteniyorsa, BCC veya toplamsal modellerinin kullanılması yeterlidir. Ancak KVB' lerin etkinlikleriyle ilgili daha ayrıntılı bilgiler edinilmek isteniyorsa, yani toplam etkin olmayan KVB' lerin etkinsizliğinin teknik etkinlikten mi, yoksa ölçekten mi kaynaklandığı da belirlenmek isteniyorsa o zaman; toplam, teknik ve ölçek etkinliklerin hepsinin hesaplanması gerekmektedir. Bununla birlikte VZA' da kullanılan CCR ve BCC modelleri; girdi yönelimli ve çıktı yönelimli olmak üzere iki farklı şekilde kurulabilir. Eğer girdiler üzerinde kontrol azsa (ya da yoksa) çıktı yönelimli bir model; eğer çıktılar üzerinde kontrol azsa (ya da yoksa) girdi yönelimli bir model kurulmalıdır. Girdi yönelimli modellerde; mevcut çıktının üretilmesi için en az girdinin kullanılmasına, çıktı yönelimli modellerde ise mevcut girdi ile en fazla çıktının üretilmesine çalışılır¹⁰. Çıktı ve girdi yönelimli CCR modelleriyle hesaplanan etkinlik sonuçları birbirine eşittir. Çalışmada CCR ve modeli kullanıldığından yalnızca bu model kısaca anlatılacaktır.

VZA' da n adet karar verme biriminin her birisine ait m adet girdi ve s adet çıktı varsa, j' inci karar verme biriminin i' inci girdi miktarı $X_{ij} \geq 0$ ve j' inci karar verme birimi tarafından üretilen r' inci çıktı miktarı $Y_{rj} \geq 0$ olmak üzere, girdi yönelimli kesirli VZA modeli

$$Enb \frac{u_1 \cdot Y_{1k} + u_2 \cdot Y_{2k} + \dots + u_s \cdot Y_{sk}}{v_1 \cdot X_{1k} + v_2 \cdot X_{2k} + \dots + v_m \cdot X_{mk}} = Enb \frac{\sum_{r=1}^s u_r \cdot Y_{rk}}{\sum_{i=1}^m v_i \cdot X_{ik}}$$

⁹ E. Thanassoulis, M. C. Portela, R. Allen, Incorporating Value Judgment In DEA, in *Handbook on Data Envelopment Analysis* (W. W. Cooper, L. M. Seifort ve J. Zhu), Kluwer Academic Publisher, New York, 4, pp.132,216, (2004).

¹⁰ M. Dinç, K. E. Haynes, Sources of Regional Inefficiency: An Integrated Shift-Share, Data Envelopment Analysis and Input-Output Approach. *The Annals of Regional Science*. 33, 469-489, (1999).

$$\frac{u_1.Y_{1j} + u_2.Y_{2j} + \dots + u_s.Y_{sj}}{v_1.X_{1j} + v_2.X_{2j} + \dots + v_m.X_{mj}} \leq 1 \Rightarrow \frac{\sum_{r=1}^s u_r Y_{rj}}{\sum_{i=1}^m v_i X_{ij}} \leq 1 \quad ; \quad j = 1, \dots, n$$

$$u_r \geq \varepsilon > 0 \quad ; \quad r = 1, \dots, s$$

$$v_i \geq \varepsilon > 0 \quad ; \quad i = 1, \dots, m$$

biçiminde gösterilir. Modelde

Enb : Enbüyükleme

u_r : k karar birimi tarafından r' inci çıktıya verilen ağırlık,

v_i : k karar birimi tarafından i' inci girdiye verilen ağırlık,

Y_{rk} : k karar birimi tarafından üretilen r' inci çıktı,

X_{ik} : k karar birimi tarafından kullanılan i' inci girdi,

Y_{rj} : j' inci KVB tarafından üretilen r' inci çıktı,

X_{ij} : j' inci KVB tarafından kullanılan i' inci girdi,

ε : Pozitif çok küçük bir değer

olarak ifade edilir. VZA' da n tane KVB varsa, n tane model oluşturulur ve her bir KVB' nin görece etkinliğinin ölçülebilmesi için n tane en iyileme modelinin çözülmesi gerekir. Modellerin amaç fonksiyonu, k karar verme birimi için toplam ağırlıklandırılmış çıktıların (sanal çıktıların), toplam ağırlıklandırılmış girdilere (sanal girdilere) oranının enbüyüklenmesidir ¹¹. Modeldeki kısıtlar, her bir KVB için sanal çıktının sanal girdiye oranının 1'i geçmemesi gerektiğini ve en iyi amaç fonksiyonu değerinin (θk^*) en fazla 1 olacağını gösterir. Yukarıda tanımlanan kesirli modelin DP çözüm

$$\sum_{i=1}^m v_i X_{ik} = 1$$

yöntemleri ile çözülebilmesi için Charnes ve Cooper 1962'de dönüşümünü yapmışlar ve modeli;

$$Enb \ u_1 Y_{1k} + u_2 Y_{2k} + \dots + u_s Y_{sk} = Enb \ \sum_{r=1}^s u_r Y_{rk}$$

¹¹ S. Sharma, *Applied Multivariate Techniques*. New Jersey: John Wiley, (1996).

$$v_1 X_{1k} + v_2 X_{2k} + \dots + v_m X_{mk} = 1 \Rightarrow \sum_{i=1}^m v_i X_{ik} = 1$$

$$u_1 Y_{1j} + u_2 Y_{2j} + \dots + u_s Y_{sj} \leq v_1 X_{1j} + v_2 X_{2j} + \dots + v_m X_{mj} \Rightarrow \sum_{r=1}^s u_r Y_{rj} - \sum_{i=1}^m v_i X_{ij} \leq 0$$

$$u_1, u_2, \dots, u_s \geq 0; v_1, v_2, \dots, v_m \geq 0 \Rightarrow u_r \geq 0; v_i \geq 0$$

şeklinde ifade ederek DP modelini geliştirmişlerdir. Girdi yönelimli CCR modeli denilen bu model; ölçüğe göre sabit getiri varsayımı altında, görece toplam etkinliği ölçmekte ve kesirli modelle aynı en iyi çözümü vermektedir.

CCR modelleri ile elde edilen görece etkinsizlik değerlerinden yola çıkarak KVB'lerin etkinsizliği (1-etkinlik) en az olandan en çok olana doğru etkinlik sıralaması yapılabilir. Ancak etkin olan KVB'lerin etkinlik değerleri 1'e eşit olduğundan, bu şekilde sıralamak mümkün değildir. Bu sıralamanın yapılabilmesi için Andersen ve Petersen'in 1993 yılında geliştirdikleri süper etkinlik modelleri kullanılmaktadır. Süper etkinlik modelleri; etkin olan bir KVB'yi etkinlik sınırından çıkarıp, bu KVB'nin etkin sınıra uzaklığını ölçmektedir. Süper etkinlik modellerinden elde edilen bu değerler arasından en yüksek değere sahip olan KVB en etkin birim olacaktır. Etkin olan birimlere ilişkin hesaplanan süper etkinlik değerleri en büyükten en küçüğe doğru sıralanarak etkin olan birimler arasında da bir etkinlik sırası elde edilmiş olur. Etkin olmayan KVB'lerin süper etkinlik değerleri ile görece etkinlik değerleri birbirine eşit olacağından, bunların etkinlik sıra numarası değişmeyecektir¹².

Veri Zarflama analizi ile ilk aşamada üç girdi (Toplam Kamu Giderleri / GSYİH (%), Mal ve Hizmet İthalatı / GSYİH (%) ve Nüfus) ve üç çıktı (Mal ve Hizmet İhracatı / GSYİH (%), Satın Alma Gücü Paritesine Göre Kişi Başına Düşen GSYİH (AB-27=100)) değişkenleri ile DEA Excel Solver paket programı kullanılarak çözülmüştür. Ülkelerin belirlenen bu değişkenlere göre sıralanması amacıyla çıktı yönelimli CCR modeli kullanılmıştır. Bu analiz sonucunda elde edilen etkinlik skorları Tablo4'te verilmiştir. Tablo 4'deki sonuçlara göre 9 ülkenin görece toplam etkinliği 1 çıkmıştır. Yani bu ülkeler görece etkindir. Ancak, bu çalışmadaki asıl amaç sadece etkin olmayan ülkelerin sıralanması değil, etkin olan ülkelerin de sıralanmasıdır. Bu amaçla aynı veri seti ile süper etkinlik skorları hesaplanmış ve etkin olan ülkeler de süper etkinlik skorlarına göre

¹² T. R. Anderson, Benchmarking in Sports, in *Handbook on Data Envelopment Analysis* (W. W. Cooper, L. M. Seifort ve J. Zhu), Kluwer Academic Publisher, New York, 15, pp.444-446, (2004).

sıralanmıştır. Süper etkinlik skorları etkin olmayan ülkelerin sıralamalarını değiştirmemekte sadece etkin olan ülkeleri sıralamaya sokmaktadır. Süper etkinlik skorları ve ülkelerin bu skorlara göre sıralanmış hali Tablo 5'te görülmektedir. Tablo 5'teki sonuçlar incelendiğinde Lüksemburg ilk sırada ve Kıbrıs Rum Kesimi son sırada yer almaktadır.

Tablo 4: Görece Toplam Etkinlik Değerleri ve Sıralaması

Ülkeler	Görece Toplam Etkinlik	Görece Toplam Etkinlik Sıralaması
İsveç	1	1
Finlandiya	1	1
Lüksemburg	1	1
İrlanda	1	1
Estonya	1	1
Slovenya	1	1
Yunanistan	1	1
Slovakya	1	1
Letonya	1	1
Makedonya	1	1
Türkiye	1	1
ABD	1	1
Japonya	1	1
Almanya	0,995819	14
Avusturya	0,987503	15
Romanya	0,976031	16
İtalya	0,971149	17
Litvanya	0,970057	18
İngiltere	0,967628	19
Portekiz	0,962233	20
İspanya	0,956028	21
Polonya	0,939549	22
Hollanda	0,929911	23

Bulgaristan	0,928621	24
Fransa	0,926698	25
Malta 4	0,918567	26
Hırvatistan	0,90405	27
Danimarka	0,899225	28
Macaristan	0,898484	29
Çek Cum	0,897894	30
Belçika	0,881389	31
Kıbrıs Rum Kesimi	0,868087	32

Tablo 5: Super Etkinlik Modeli Sonuçları

Ülkeler	Görece Toplam Etkinlik	Görece Toplam Etkinlik Sıralaması
Lüksemburg	2,096371	1
İrlanda	1,613183	2
Estonya	1,484525	3
Yunanistan	1,438651	4
ABD	1,417643	5
Makedonya	1,368113	6
Japonya	1,229543	7
Finlandiya	1,204142	8
Slovakya	1,186278	9
Letonya	1,14381	10
Türkiye	1,042105	11
Slovenya	1,038369	12
İsveç	1,022571	13
Almanya	0,995819	14
Avusturya	0,987503	15
Romanya	0,976031	16
İtalya	0,971149	17
Litvanya	0,970057	18
İngiltere	0,967628	19
Portekiz	0,962233	20
İspanya	0,956028	21

Polonya	0,939549	22
Hollanda	0,929911	23
Bulgaristan	0,928621	24
Fransa	0,926698	25
Malta 4	0,918567	26
Hırvatistan	0,90405	27
Danimarka	0,899225	28
Macaristan	0,898484	29
Çek Cum	0,897894	30
Belçika	0,881389	31
Kıbrıs Rum Kesimi	0,868087	32

Çalışmanın bu aşamasından sonra, VZA' nın girdi ve çıktı değişkenlerine ayrı ayrı faktör analizi uygulanmış ve üç girdi değişkeni bir faktörle % 45 oranında açıklanmış, üç çıktı değişkeni ise bir faktörle %73 oranında açıklanmıştır. Faktör analizi sonucunda elde edilen girdi ve çıktı faktörleri veri zarflama analizinde kullanılmıştır. Ancak burada çok önemli bir sorunla karşılaşmaktadır. Faktör skorları negatif olabilmekte fakat veri zarflama analizi negatif değerleri kabul etmemektedir. Bu amaçla faktör skorlarına sabit bir sayı eklenmiş ve bu sorun ortadan kaldırılmıştır. Faktör skorları ile yapılan çıktı yönelimli CCR modeli sonuçlarına göre sadece Fransa etkin çıkmıştır. Bu sebeple süper etkinliklerin hesaplanmasına gerek kalmamıştır. Etkinlik sonuçları ve bu sonuçlara göre ülkelerin sıralaması Tablo 6'da gösterilmiştir. Bu sonuçlara göre ilk analizde birinci sırada alan Lüksemburg 13. sırada görülmektedir.

Tablo 6: Girdi ve Çıktı Faktörlerine Uygulanan Super Etkinlik Modeli Sonuçları

Ülkeler	Görece Toplam Etkinlik	Görece Toplam Etkinlik Sıralaması
Fransa	1	1
İsveç	0,814202	2
Danimarka	0,51626	3
Finlandiya	0,408713	4
İtalya	0,37889	5
Avusturya	0,341395	6

Tablo 6: Girdi ve Çıktı Faktörlerine Uygulanan Super Etkinlik Modeli Sonuçları (Devam)

Ülkeler	Görece Toplam Etkinlik	Görece Toplam Etkinlik Sıralaması
Hollanda	0,300435	7
Belçika	0,24253	8
Macaristan	0,223738	9
Almanya	0,221791	10
İngiltere	0,213307	11
Japonya	0,20581	12
Lüksemburg	0,199305	13
İrlanda	0,196517	14
Slovenya	0,185276	15
Çek Cum	0,184392	16
Portekiz	0,180091	17
İspanya	0,165779	18
Yunanistan	0,151271	19
Hırvatistan	0,139232	20
Polonya	0,132071	21
Türkiye	0,131915	22
Estonya	0,119128	23
Slovakya	0,11342	24
ABD	0,107337	25
Malta 4	0,103315	26
Kıbrıs Rum Kesimi	0,094409	27
Letonya	0,0819	28
Litvanya	0,0773	29
Bulgaristan	0,0607	30
Romanya	0,0548	31
Makedonya	0,0277	32

Sonuç

AB ülkeleri ve seçilmiş bazı ülkelerin performanslarını faktör analizi ve veri zarflama analizi ile ölçmeyi, performanslarına göre bu ülkeleri

sıralamayı ve elde edilen bulguların karşılaştırılmasını amaçlayan bu çalışmada aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

- Üç girdi ve üç çıktı değişkeni ile yapılan VZA ile faktör analizi ile indirgenmiş VZA sonuçları arasında bir ilişki olup olmadığını analiz etmek için spearman sıra korelasyonu kullanılmış ve korelasyon katsayısı -0.135 bulunmuştur. Ancak bu katsayısı 0,05 anlamlılık düzeyine göre önemli bulunmamıştır.($p=0,462$) Yani bu iki sıralama arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

- Faktör analizi ile yapılan ilk sıralama ile, 3 girdi ve 3 çıktı değişken kullanılarak yapılan veri zarflama analizi sonuçları arasındaki ilişki spearman korelasyon katsayısı ile araştırılmış ve bu katsayı -0,233 bulunmuş, ancak bu katsayısı 0,05 anlamlılık düzeyine göre önemli bulunmamıştır.($p=0,200$) Yani bu iki sıralama arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

- Faktör analizi ile yapılan ilk sıralama ile girdi ve çıktı değişkenlerine faktör analizi uygulandıktan sonra yapılan veri zarflama analizi sonuçları arasındaki ilişki spearman korelasyon katsayısı ile araştırılmış ve bu katsayı 0,448 olarak bulunmuş ve 0,05 anlamlılık düzeyinde anlamlı bulunmuştur($p=0,01$) . Yani bu iki sıralama arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır denilir.

Bu sonuçlara göre girdi ve çıktı değişkenlerine ayrı ayrı faktör analizi yaptıktan sonra veri zarflama analizi yapmak çok daha anlamlı sonuçlar vermektedir. Bir taraftan 17 değişken ile yapılan sıralama öbür taraftan 3 değişken girdi ve 3 çıktı değişkeni ile yapılan sıralamanın birbirleri ile ilişkili olması az değişkenle benzer sonuçların elde edilebileceğinin göstergesidir.

Kaynakça

Altaş, D., *Türk Bankacılık Sektörünün İstatistik Tekniklerle Analizi*, İstanbul: Derin Yayınları, (2006).

Anderson, T. R., Benchmarking in Sports, in Handbook on Data Envelopment Analysis (W. W. Cooper, L. M. Seifort ve J. Zhu), Kluwer Academic Publisher, New York, 15, (2004), 444-446.

Aydemir, Z., '*Bölgesel Rekabet Edebilirlik Kapsamında İllerin*', DPT Uzmanlık Tezi, Ankara, (2002).

Babacan, A., Kartal, M., Bircan M. H., '*Cumhuriyet Üniversitesi'nin Etkinliğinin Kamu Üniversiteleri ile Karşılaştırılması: Bir VZA Tekniği*

Uygulaması'', *C.U. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8,(2), (2007), 97-114.

Cinemre, N., *Doğrusal Programlama*. Beta Basım Yayım, İstanbul, (2004).

Cooper, W. W., Seiford, L. M., Zhu, J. *Data Envelopment Analysis: History, Models and Interpretations, in Handbook on Data Envelopment Analysis* (W. W. Cooper, L. M. Seifort ve J. Zhu), Kluwer Academic Publisher, New York, (2004).

Cooper, W. W., Seiford, L. M., & Tone, K., *Data Envelopment Analysis: A Comprehensive Text whith Models, Application, References and DEA-Solver Software*, Second Edition, Springer Science, New York, (2007).

Diñç, M., K., & Haynes, E., ''Sources of Regional Inefficiency: An Integrated Shift-Share, Data Envelopment Analysis and Input-Output Approach'', *The Annals of Regional Science*, 33, (1999), 469-489.

Kalaycı, Ş., *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, Ankara: Asil Yayın Dağıtım, (2006).

Sharma, S., *Applied Multivariate Techniques*, New Jersey: John Wiley, (1996).

Tatlıdil, H., *Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Analiz*, Ankara: Akademi Matbaası, (2002).

Thanassoulis, E., Portela, M. C., Allen, R., *Incorporating Value Judgment In DEA, in Handbook on Data Envelopment Analysis* (W. Cooper, W., L. M. Seifort ve J. Zhu), Kluwer Academic Publisher, New York, (2004).

Turanlı, M., ''Finansal Krizin Ülkeler Üzerindeki Etkilerinin İstatistiksel Olarak İncelenmesi'', *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), (2010), 218-230.

Vassiloglou, M., & Giokas, D., ''A Study of The Relative Efficiency of Bank Branches: An Application of Data Envelopment Analysis, *Journal of Operational Research Society*, 41(7), (1990), 591-597.

Zeren E., ''Veri Zarflama Analizi Sürecinde Temel Bileşenler Analizinin Ayırım Gücünü Artırıcı Etkisi'', *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 38(1), (2009), 66-83.

**BİLGİSAYAR DESTEKLİ EĞİTİM YAZILIMLARINDA
KULLANILAN GERİ BİLDİRİM TÜRLERİNİN AKADEMİK
BAŞARIYA ETKİSİ*****Hasan ÖZGÜR****ÖZET**

Bu araştırmada, farklı geribildirim türlerinin akademik başarı üzerindeki etkileri incelenmiştir. Araştırmada, Geribildirimsiz Geribildirim (GG), Doğrulayıcı Geribildirim (DG) ve Ayrıntılandırılmış Geribildirim (AG) olmak üzere üç farklı geribildirim türü kullanılmıştır. Araştırmanın denek grubunu 90 ilkokul 5. sınıf öğrencisi oluşturmuştur. Araştırmada trafik işaret ve levhaları konusunu anlatan 1 saatlik bir öğretim materyali kullanılmıştır. Araştırmaya katılan deneklere ön test uygulanmış ve ön test sonuçlarına göre birbirine denk üç grup oluşturulmuştur. Birinci gruptaki deneklere Geribildirimsiz Geribildirim (GG), ikinci gruptaki deneklere Doğrulayıcı Geribildirim ve üçüncü gruptaki deneklere de Ayrıntılandırılmış Geribildirim kullanılarak eğitim verilmiştir. Eğitim sonunda deneklere başarı testi uygulanmıştır. Denemeden dört hafta sonra başarı testi, öğrenmenin kalıcılığını öğrenmek üzere yeniden uygulanmıştır. Araştırmada elde edilen sonuçlar topluca değerlendirildiğinde, geribildirim türü akademik başarıyı anlamlı olarak etkilemiştir. Bilgilerin kalıcılığının ölçüldüğü hatırlama testinde de geribildirim türünün hatırlama üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Geribildirim, Bilgisayar Destekli Eğitim, Akademik Başarı, Eğitim.

** Bu çalışma, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Anabilim Dalında hazırlanan “İlköğretim için Hazırlanmış olan BDE Yazılımlarında Kullanılan Geribildirim Türlerinin Akademik Başarıya Etkileri” isimli yüksek lisans tez çalışmasından üretilmiştir.

* Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Öğretmenliği Bölümü, Edirne.
E-posta: hasanozgur@gmail.com

**THE EFFECT OF FEEDBACK TYPES ON ACADEMIC ACHIEVEMENT THAT USED
IN COMPUTER BASED TRAINING SOFTWARE**

ABSTRACT

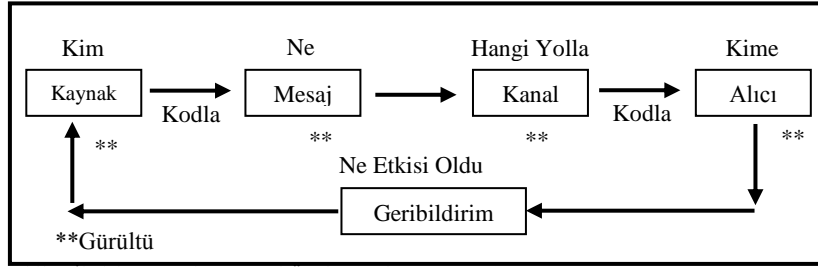
The aim of this study is to examine the effects of feedback types on student academic achievement. Three feedback types were used in this study: No Feedback (NF), Corrective Feedback (CF) and Elaborative Feedback (EF). At the beginning of the study, subjects separated to three equal groups. First group's education type is named as No Feedback, second group's education type is named as Corrective Feedback, and third group's education type is named as Elaborative Feedback. Students completed a one hour program about traffic signs and each student took an achievement test at the end of the program. A retest used in order to measure students' retention levels four weeks after the study. Results indicated that the feedback types have a significant effect on academic achievement. And the feedback types also significantly affected students' retention levels.

Key Words: *Feedback, Computer Assisted Education, Academic Achievement, Education.*

Giriş

İletişim, Latince'de bölüşme anlamına gelen (Communis) kelimesinden çıkarılmış bir terimdir. İletişim olgusu, pek çok kişi tarafından çok farklı yönleri önemsenererek, çok farklı biçimlerde açıklanmaktadır. Ergin (1995) iletişimi, konuşma ve sözel semboller olarak görmüş, düşünce ve görüşlerin sözlü olarak karşılıklı alışverişi olarak tanımlamıştır. Berlo (1987) ise iletişimi, bizim başkalarını, başkalarının da bizi anlamalarını sağlayan bir süreç olarak isimlendirmiştir (Akt: Alderson, 2000). Genel olarak iletişim, bireyler, gruplar ve toplumlar arasında söz, yazı, görüntü, el-kol hareketleri vb. simgeler aracılığı ile düşünce, dilek ve duyguların karşılıklı aktarımını sağlayan bir etkileşim sürecidir. Daha yalın bir ifade ile iletişim iki birim arasında cereyan eden ileti alışveriştir.

Bir iletişimde etkili olan beş değişkenden söz edilebilir. Bunlar; kaynak, mesaj, kanal, gürültü, alıcı ve dönüttür (Demirel, 2001; Cüceloğlu, 2002; Çilenti, 1984). Aşağıdaki Şekil 1'de, adı geçen iletişim döngüsü ve bu döngünün temel öğeleri gösterilmektedir.

Şekil 1. İletişim Süreci ve Temel Öğeler (Yalın, 2000, s.6)

İletişim sürecindeki herhangi bir ögenin eksikliği iletişimin kurulamamasına sebep olur ya da daha doğru bir ifade ile sağlıklı bir iletişimin kurulmasına engel olur. Şimdi sırası ile bu temel öğeleri ele alalım.

Kaynak: Demirel (2001) kaynağı, bir başkası ile paylaşacak bir fikre sahip bireydir diye tanımlamıştır. Bu birey, bir insan grubu ya da bir kurum olabilir. Ergin (1995) ise kaynağı, hedeflediği kişi ya da grupta (alıcıda) davranış değişikliği oluşturmak üzere iletişim sürecini başlatan kişi olarak tanımlamaktadır. Bu tanımda üzerinde durulan özellik, kaynağın sahip olduğu bilgiyi veya fikri paylaşabilmesidir.

Mesaj: Bir iletişim sürecinde iletişime esas olan haber ya da bilgi olarak nitelendirilir. Bu hareket, jest, mimik, ses, ışık, resim, yazı, işaret gibi bir sembol olabilir (Ergin, 1995, s. 62). Kaynağın, alıcıda amaçladığı davranış değişmesini oluşturabilmesi için mesajını alıcının anlayabileceği sembollerden oluşturması, bir başka deyişle, mesajını alıcının çözümleyebileceği bir biçimde kodlaması gerekir (Çilenti, 1984, s.44). Öğretim ortamlarında etkili ve kalıcı öğrenmenin sağlanabilmesi için, alıcının verilmek istenen mesajı doğru bir şekilde anlaması ve yorumlaması gerekmektedir. Bu nedenle, aktarılabilecek olan mesajların düzenlenmesi ve organize edilmesi gerekmektedir.

Kanal: İletişim sürecinde, kaynağın amaçları doğrultusunda alıcıya gönderdiği mesajları taşıyan ortam (araç, gereç), yöntem ve tekniklerdir (Ergin, 1995, s.91). Herhangi bir öğrenme-öğretme durumunda öğrenciye iletilmek istenen mesajlar bulunmakta ve bu mesajlar öğrenciye belli bazı yöntemlerle iletmeye çalışılmaktadır. Yöntem, öğrencilerin istenilen davranışları geliştirmeleri için seçilen işlemler bütünüdür (Ergin, 1995, s.91). Ortam, öğrenme-öğretme süreçlerinde bilgi iletme işleminin meydana geldiği ve öğrencinin konuyla etkileşimde bulunduğu personel, araç, gereç, tesis ve organizasyon öğelerinden oluşan çevresidir (Çilenti, 1984, s.6).

Kaynaktan gelen mesaj bir araç ya da yöntem yardımı ile kanaldan geçerek alıcının duyu organlarından en az birine iletilmek durumundadır. Genelde ne kadar çok duyu organı devreye girerse, iletişim o derece etkin olur. Bu nedenle, kanalda en etkili araçlar görsel işitsel araçlardır (Demirel, 2001, s.18). Mesajın yapılmış olduğu sembol ya da şifre çeşitleri aslında alıcının duyu organlarına etki yapan optik, mekanik, termik ya da kimyasal uyarıcılardır. Kanal ise bu sembol ya da şifre çeşitlerini alıcının duyu organlarına ileten sözsüz ve sözlü iletişim teknikleri; müzik, plak, teyp, yansıtılan yansıtılmayan fotoğraf ve resimler; kroki, harita, grafik, sergi çeşitleri, yazı tahtası, kumaş kaplı tahta ve yazılı ya da basılı öğretim araçları ve yöntemlerdir (Çilenti, 1984, s.27).

Gürültü: Kaynağın gönderdiği mesajların hedef olan kişi ya da kişilere ulaşması esnasında, iletinin aktarıldığı ortamda meydana gelen olumsuz etmenlerdir (Ergin, 1995, s.136)

Alıcı: Bir iletişim sürecinde alıcı, kaynağın gönderdiği mesajlara hedef olan kişi ya da kişilerdir. (Ergin, 1995, s.195) İletişim sürecinde istenen tepkiyi vermesi beklenenler, bu süreçte "alıcı" rolünü üstlenenlerdir.

Dönüt: İngilizce deki "feedback" karşılığı olarak dilimizde bu anlama gelebilecek pek çok sözcük kullanılmaktadır. "Aydınlatıcı yankı", "geri besleme", "geribildirim", "besleyici yankı" ve "dönüt" gibi sözcükler değişik kaynaklarda hep "feedback" anlamını açıklamak için kullanılmıştır (Ergin, 1995, s.202). İletişim sürecinde kaynak, alıcısına gönderdiği mesajların alınıp alınmadığını; alındıysa anlaşılıp anlaşılmadığını; ya da ne denli anlaşıldığını alıcıdan kendisine yönelecek tepkilerden anlayacaktır. İşte alıcıdan kaynağa yönelen bu tepkiler "dönüt" olarak isimlendirilmektedir. Eğitim – öğretim sürecinin bir iletişim süreci olarak ele almak da mümkündür (Ergin, 1995, s. 124). Bu bağlamda eğitim iletişiminde adı geçen "dönüt" (geribildirim) kavramı ele alınacaktır. Alanyazın araştırması bize farklı dönüt tiplerinin akademik başarıda farklı etkileri olduğunu göstermektedir (Akt: Batino, 1992; Gilman, 1996; Mory, 1996). Bu çalışmada, bilgisayar destekli eğitim ortamlarında kullanılan farklı dönüt tiplerinin, öğrenci başarısını nasıl etkilediği irdelenmektedir.

Yöntem

Klasik sınıf ortamlarında verilen geribildirim öğrenci başarısını arttırdığı yapılan birçok araştırmayla ortaya konmuştur (Ross & Morrison,

1993; Wager & Wager, 1996; Freedman, 1991). Eğitim ortamlarının var olagelmış belki de en önemli sorunlarından biri, sınıf mevcutlarının her geçen gün olanaklarla orantısız bir şekilde artmakta olduğudur (Ross & Morrison, 1993). Bu sıkıntıların çözülmesi ve etkili ve kalıcı bir eğitimin sağlanması için, bu ve benzeri önemli sorunların çözülmesi gereklidir. Çözüm için ise, gelişen teknolojiler sınıf ortamına taşınarak, klasik sınıf ortamlarındaki eğitim birebir ve etkileşimli eğitime dönüştürülmelidir. Bu bağlamda kullanılacak en önemli araç, bilgisayarlar ve beraberinde gelen teknolojilerdir.

Eğitsel yazılımlar, sınıf ortamındaki öğretmen öğrenci sayısı arasındaki orantısızlığı ortadan kaldırmak ve böylece birebir eğitimi sağlamak amacıyla geliştirilmiş araçlardır. Etkin ve kalıcı öğrenmeyi sağlamak için geliştirilen eğitsel yazılımların, bazı unsurlara dikkat edilerek hazırlanması gereklidir. Bu nedenle ekran tasarımı, içerik tasarımı, hedef kitle özelliklerine uygunluk, müfredat programına uygunluk, kültürel geleneksel değerlere uygunluk vb. gibi nitelikler dikkate alınmalıdır. Eğitsel yazılımların tasarımında dikkat edilecek bu özelliklerden biri de öğrenen kitlenin özelliklerine uygun bir geribildirim türünün yazılımda kullanılmasıdır. Bu bağlamda çalışmamızın amacı, eğitsel yazılımların tasarımında ve geliştirilmesinde uygun geribildirim türü seçiminin öğrencinin akademik başarısı ve hatırdaki kalıcılığı üzerindeki etkisini tespit etmektir.

Bu bölümde araştırmanın çalışma grubu, veri toplama aracı ve verilerin analizi açıklanmaktadır.

Araştırma Grubu

Deneyssel olarak yapılan bu araştırma, 2004-2005 eğitim-öğretim yılı Cemal Diker İlköğretim okulu 5. sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Çalışma Grubunu oluşturan öğrencilerin cinsiyete göre dağılımı Tablo 1'de sunulmuştur. Araştırmaya katılan öğrencilerin 50'si (%55.5) kız, 40'ı (%44.5) erkektir.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan öğrencilerin Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	n	f (%)
Kız	50	55.5
Erkek	40	44.5
Toplam	90	100

Veri Toplama Aracı

Bu araştırmada, ilköğretim 5. sınıf öğrencilerine “trafik eğitimi” vermek üzere, araştırmacı tarafından geliştirilen eğitsel elektronik yazılım bilgileri, A, B, ve C CD’leri içerisinde üç farklı özellikte (Geribildirimsiz Geribildirim- GG, Doğrulamalı Geribildirim- DG ve Ayrıntılandırılmış Geribildirim AG) oluşturulmuştur. 20’şer sorudan oluşan ön teste göre öğrenciler homojen gruplara bölünmüş, son test yardımı ile eğitim süreci sonunda hangi geribildirim türünün daha etkili olduğu incelenmiş ve beklenen olası etkinlik boyutlarının nedenleri yorumlanmıştır. Araştırmada kullanılan başarı testinin yarım test (Split Half) güvenilirliği 0.78, KR-20 (Kuder Richardson) güvenilirliği 0.85, ortalama madde güçlüğü 0.78 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca iç tutarlılık (Sperman Brown) katsayısı 0.79 olarak bulunmuştur.

Verilerin Toplanması

Geliştirilen materyaller aynı anda, iki ders saati boyunca öğrencilere sunulmuş ders sonunda öğrencilere son test uygulanmıştır. Uygulamanın bitiminde dört hafta sonra, üç gruba yine aynı ders saati içerisinde son test hatırlama testi olarak uygulanmıştır.

Verilerin Analizi

Akademik başarı testine verilen cevaplar araştırmacı tarafından SPSS (Statistical Package for Social Sciences) istatistik paket programına işlenmiştir. Tüm istatistiksel çözümlerinde .05 anlamlılık düzeyi temel alınmıştır. Edilen verilerin çözümlenmesinde; aritmetik ortalama, standart sapma, ilişkisiz örneklem için t-testi, ilişkili örneklem için t-testi, ilişkisiz örneklem için tek faktörlü varyans analizi (One-Way ANOVA) testleri kullanılmıştır.

İlişkisiz örneklem için tek faktörlü varyans analizi (One-Way

ANOVA) sonuçlarında, farkın hangi değişkenlerden kaynaklandığının belirlenmesi amacıyla post-hoc testi olarak da Scheffe testi kullanılmıştır.

Bulgular

Bu başlık altında, araştırmamızda uygulama öncesi ve uygulama sonrası elde edilen verilerin analizleri yer almaktadır.

Araştırmaya katılan öğrencileri -bilgisayar bilgi düzeyleri açısından- üç eşit gruba ayırabilmek amacıyla, 5. sınıflarda dört farklı şubedeki 150 öğrenciye ön test uygulanmıştır. Çalışmaya katılan bu öğrencilerin ön test puanları sonuçları ile son bilgisayar dersi sınavından almış oldukları puanları göz önüne alınarak, birbirine denk 30'ar kişilik üç homojen grup oluşturulmuştur.

Çalışma grubunu oluşturan 90 öğrencinin bilgisayar dersi sınavından aldıkları puanlar analiz edilmiş, elde edilen analiz sonucu bulgular Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Bilgisayar Dersi Son Sınav Sonuçlarına Göre Frekans ve Yüzdeler

Puan	Frekans (f)	Yüzdelerik (%f)
10	2	2,2
15	3	3,3
20	3	3,3
25	1	1,1
30	2	2,2
35	3	3,3
40	2	2,2
45	2	2,2
50	11	12,2
55	6	6,7
60	11	12,2
65	5	5,6
70	16	17,8
80	9	10,0
90	7	7,8
100	7	7,8
Toplam	90	100.0

Tablo 2'de görüldüğü gibi öğrencilerin son bilgisayar dersi sınav sonuçlarına göre frekans dağılımlarında; minimum puan 10, maksimum puan 100'dür. Grubun % 17.8'inin puanı 70, % 12.2'sinin puanı 60, % 12.2'sinin puanı 50'dir. % 7.8'inin puanı ise 90 ve % 7.8'inin puanı 100'dür.

Öğrencilerin bilgisayar dersi sınavından aldıkları puanların genel analizi Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Öğrencilerin Son Bilgisayar Sınavı Sonuçları

Puan	N	\bar{X}	S	Standart Hata	Mod	Medyan
Bilgisayar Başarı Puanı	90	61.33	22.72	2.39	70.00	60.00

Tablo 3, bize araştırmaya katılan öğrencilerin son bilgisayar dersi sınavından almış oldukları notların medyan, mod, standart sapmalarını, standart hata ve ortalamalarını göstermektedir. Çalışmaya katılan toplam öğrenci sayısı 90'dır. Bu öğrencilerin son bilgisayar sınavından almış oldukları notların medyanı 60.00, modu 70.00, standart sapması ise 22.720'dir. Standart hatası 2.39 ve ortalama ise 61.33 olarak bulunmuştur.

Araştırmaya katılan öğrencilerin Bilgisayar sınavı notlarının normal dağılıma uygunluğunun belirlenmesi amacıyla Kolmogorov-Smirnov testi yapılmış ve elde edilen değerler Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Son Bilgisayar Sınavı Puan Ortalamalarının Kolmogorov-Smirnov Normal Dağılıma Uygunluk Testi Değerleri, Merkezi Eğilim ve Dağılım Ölçüleri

N=90	
Ortalama	61.33
Standart sapma	22.72
Medyan	60.00
Mod	70.00
Varyans	516.18
Çarpıklık (Skewness)	-0.35
Çarpıklığın standart hatası	0.25
Çarpıklık Z değeri	-1.40
Basıklık (Kurtosis)	-0.22
Basıklığın standart hatası	0.50
Basıklık Z değeri	-0.44
Yüzdeler	
25	50.00
50	60.00
75	80.00
Absolute	0.11
Pozitif	0.96
Negatif	-0.11
Kolmogorov-Smirnov Z	1.03
p	0.24

Tablo 4. incelendiğinde Bilgisayar dersi sınav notlarının medyan değerinin 60.00, ortalamasının ise 61.33 olduğu görülmektedir. Medyan, ortalamasının solunda kaldığı için sola çarpık bir dağılım görülmektedir. Öte yandan, bilgisayar sınavı puanlarına ait Çarpıklık Z (-1.40) ve Basıklık Z (-

0.44) değerleri 1.96'dan küçük olduğu için dağılımın normalliğini etkileyen bir durumun söz konusu olmadığı sonucuna varılabilir. Bu bulgular, dağılımın normal dağılım eğrisi içinde yer aldığını yani dağılımın normal olduğunu göstermektedir (Kolmogorov-Smirnov $Z=1.03$, $p>0.05$).

Çalışmanın örneklemini oluşturan 90 öğrencinin ön test sınavından aldıkları puanlar analiz edilmiş, elde edilen analiz sonucu bulgular Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Ön Test Sonuçlarına Göre Frekans ve Yüzdeler

Puan	Frekans (f)	Yüzdeler (%f)
25	4	4.4
30	10	11.1
35	15	16.7
40	27	30.0
45	19	21.1
50	12	13.3
55	3	3.3
Toplam	90	100,0

Tablo 5'te görüldüğü üzere, öğrencilerin ön test sonuçlarına göre, frekans dağılımında minimum puan 25.00, maksimum puan 55.00 olarak bulunmuştur. Grubun % 30'unun puanı 40.00, % 21.1'nin puanı 45.00 ve %16.7'sinin puanı ise 35.00 olarak bulunmuştur.

Öğrencilerin ön testten aldıkları puanların genel analizi Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Ön Test Sonuçlarının Karşılaştırılması

Ölçüm	N	\bar{X}	S	Standart Hata	Mod	Medyan
Ön Test	90	30.28	7.20	0.76	40.00	40.00

Tablo 6'da araştırmaya katılan öğrencilerin ön testten almış oldukları puanların medyan, mod, standart sapma, standart hata ve ortalamalarını göstermektedir. Çalışmaya katılan toplam öğrenci sayısı 90'dır. Bu öğrencilerin ön testten almış oldukları puanların medyanı 40.00, modu 40.00 ve standart sapması ise 7.20'dir. Standart hatası 0.76 ve ortalama ise 30.28 olarak bulunmuştur.

Araştırmaya katılan öğrencilerin ön test puan ortalamalarının normal dağılıma uygunluğunun belirlenmesi amacıyla Kolmogorov-Smirnov testi yapılmış ve elde edilen değerler Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7. Ön Test Puan Ortalamalarının Kolmogorov-Smirnov Normal Dağılıma Uygunluk Testi Değerleri, Merkezi Eğilim ve Dağılım Ölçüleri

N=90		
Ortalama		40.28
Standart sapma		7.20
Medyan		40.00
Mod		40.00
Varyans		51.89
Çarpıklık (Skewness)		-0.15
Çarpıklığın standart hatası		0.25
Çarpıklık Z değeri		-0.60
Basıklık (Kurtosis)		-0.43
Basıklığın standart hatası		0.50
Basıklık Z değeri		-0.86
Yüzdeler		
	25	35.00
	50	40.00
	75	45.00
Absolute		0.16
Pozitif		0.14
Negatif		-0.16
Kolmogorov-Smirnov Z		1.51
p		0.17

Tablo 7 incelendiğinde, ön test puan ortalamalarının medyan değerinin 40.00, ortalamasının ise 40.28 olduğu görülmektedir. Medyan, ortalamasının solunda kaldığı için sola çarpık bir dağılım görülmektedir. Ön test puanlarına ait Çarpıklık Z (-0.60) ve Basıklık Z (-0.86) değerleri 1.96'dan küçük olduğu için dağılımın normalliğini etkileyen bir durumun söz konusu olmadığı sonucuna varılabilir. Bu bulgular, dağılımın normal dağılım eğrisi içinde yer aldığını yani dağılımın normal olduğunu göstermektedir (Kolmogorov-Smirnov Z=1.51, p>0.05). Elde edilen bu bulgu ayrıca grupların homojen olduğunun da gösteren bir başka önemli bulgudur.

Rastgele seçilerek oluşturulan gruplarda yer alan öğrencilerin ortalamalar Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8. Çalışmaya Katılan Öğrencilerin Ayrıntılı Analizi Sonuçları

Grup	N	Bilgisayar Sınavı		Cinsiyet
		\bar{X}	Ön Test	
1	30	61.00	40.17	16 E – 14 K
2	30	60.83	40.00	11 E – 19 K
3	30	62.17	40.67	13 E – 17 K

Tablo 8’de adı geçen Grup 1 (Geribildirim-siz Geribildirim-GG), Grup 2 (Doğrulayıcı Geribildirim-DG), Grup 3 (Ayrıntılandırılmış Geribildirim-AG) olarak isimlendirilmiştir. Çalışmaya birinci grupta 16’sı erkek, 14’ü kız olmak üzere toplam 30 öğrenci katılmıştır. Bu öğrencilerin son bilgisayar sınavından almış oldukları notların ortalaması 61.00 ve ön test ortalaması ise 40.17’dir. İkinci grupta ise 11 erkek, 19 kız, toplam 30 öğrenci yer almıştır. İkinci grupta yer alan bu öğrencilerin bilgisayar sınavı ortalaması 60.83, ön test ortalaması 40.00 olarak bulunmuştur. Üçüncü grupta ise 13’ü erkek, 17’si kız toplam 30 öğrenci yer almıştır. Bu öğrencilerin bilgisayar sınavı ortalaması 62.17 iken ön test ortalamaları 40.67 olarak bulunmuştur.

Bu bulgular ışığında, ön test puan ortalamalarının gruplara göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla ilişkisiz örneklem için tek faktörlü varyans analizi (One-Way ANOVA) testi uygulanmış ve analiz sonuçları Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9. Ön Test Ortalamalarının Gruplara Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	7.222	2	3.611	0.068	.934
Gruplarıçi	4610.833	87	52.998		
Toplam	4618.056	89			

Analiz sonuçları, oluşturulan üç grup arasında ön test puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir [$F_{(2,87)}=0.07$, $p>.05$]. Grupların ön test puanları arasında anlamlı bir farklılık olmadığından, gruplar denk kabul edilerek çalışmaya başlanmıştır.

Ayrıntılandırılmış Geribildirim (AG) sunulan grubun son test puan ortalamasının, ön test puan ortalamasından daha yüksek olup olmadığına ilişkin ilişkili örneklem t-testi sonuçları Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10. Ön Test- Son Test Ortalama Puanlarının t-Testi Sonuçları

Ölçüm	N	\bar{X}	S	sd	t	p
Ön test	30	40.67	7.04	29	-20.45	.000
Son test	30	65.67	7.74			

Tablo 10 incelendiğinde, ön test ortalamaları ile son test ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur [$t_{(29)}=20.45$, $p<.05$]. Ayrıntılandırılmış Geribildirim (AG) verilen grubun ön test ortalaması ($\bar{X}=40.67$) iken, son test ortalaması ($\bar{X}=65.67$)’ye yükselmiştir.

Doğrulamalı Geribildirim (DG) sunulan grubun son test puan ortalamasının, ön test puan ortalamasından daha yüksek olup olmadığına ilişkin ilişkili örneklem t-testi sonuçları Tablo 11’de verilmiştir.

Tablo 11. Ön Test- Son Test Ortalama Puanlarının t-Testi Sonuçları

Ölçüm	N	\bar{X}	S	sd	t	p
Ön test	30	40.00	7.54	29	-17.44	.000
Son test	30	58.67	5.61			

t-testi sonuçları incelendiğinde, ön test ortalamaları ile son test ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur [$t_{(29)}=17.44$, $p<.05$]. Doğrulamalı Geribildirim (DG) verilen grubun ön test puan ortalaması ($\bar{X}=40.00$) iken son test puanlarının ortalaması ($\bar{X}=58.67$)’ye yükselmiştir.

Geribildirimsiz Geribildirim (GG) sunulan grubun son test puan ortalamasının, ön test puan ortalamasından daha yüksek olup olmadığına ilişkin ilişkili örneklem t-testi sonuçları Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12. Ön Test- Son Test Ortalama Puanlarının t-Testi Sonuçları

Ölçüm	N	\bar{X}	S	sd	t	p
Ön test	30	40.17	7.25	29	-14.47	.000
Son test	30	53.67	7.76			

Tablo 12 incelendiğinde, ön test ortalamaları ile son test ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur [$t_{(29)}=14.47$, $p<.05$]. Geribildirimsiz Geribildirim (GG) verilen grubun ön test puan ortalaması ($\bar{X}=40.17$) iken son testin puan ortalaması ($\bar{X}=53.67$)’ye yükselmiştir.

Bu bulgular ışığında, her üç grubun ön test ortalamaları ile son test ortalamaları arasında 0.05 anlamlılık düzeyinde fark bulunmuştur. En yüksek akademik başarı, Ayrıntılandırılmış Geribildirim (AG) sunulan grupta ortaya çıkmıştır. Doğrulamalı Geribildirim (DG) kullanılan grubun başarısı, Geribildirimsiz Geribildirim (GG) kullanılan grubun başarısından yüksek çıkmıştır.

Her üç grupta yer alan öğrencilerin, son test puan ortalamalarının gruplara göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla ilişkisiz örneklem için tek faktörlü varyans analizi (One-Way ANOVA) testi uygulanmış ve analiz sonuçları Tablo 13’te sunulmuştur.

Tablo 13. Son Test Ortalamalarının Gruplara Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Gruplararası	2180.000	2	1090.000	21.651	.000	A-B,
Gruplarıçi	4380.000	87	50.345			A-C, B-C
Toplam	6560.000	89				

*A: Ayrıntılandırılmış Geribildirim (AG) *B: Doğrulatoryıcı Geribildirim (DG) *C:
Geribildirimsiz Geribildirim (GG)

Tablo 13'ün sonuçlarına göre, son test puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmektedir [$F_{(2,87)}=21.65$, $p<.05$, $\eta^2=.33$]. Gruplar arası farkın hangi gruplar arasında olduğunu bulmak için yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre, Ayrıntılandırılmış Geribildirim (AG) alan grupta yer alan öğrencilerin son test puan ortalamaları ($\bar{X}=65.67$, $S=7.74$) ile Doğrulatoryıcı Geribildirim (DG) alan grupta yer alan öğrencilerin son test puan ortalamaları ($\bar{X}=58.67$, $S=5.61$), Geribildirimsiz Geribildirim (GG) alan grupta yer alan öğrencilerin son test puan ortalamalarından ($\bar{X}=53.67$, $S=7.61$) daha yüksektir. Son test ortalamaları toplam varyansın %33'ünü açıklamaktadır.

Her üç grupta yer alan öğrencilerin, hatırlama testi puan ortalamalarının gruplara göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla ilişkisiz örneklem için tek faktörlü varyans analizi (One-Way ANOVA) testi uygulanmış ve analiz sonuçları Tablo 14'te sunulmuştur.

Tablo 14. Hatırlama Testi Ortalamalarının Gruplara Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Gruplararası	1311.667	2	655.833	9.819	.000	A-B
Gruplarıçi	5810.833	87	66.791			A-C
Toplam	7122.500	89				

*A: Ayrıntılandırılmış Geribildirim (AG) *B: Doğrulatoryıcı Geribildirim (DG) *C:
Geribildirimsiz Geribildirim (GG)

Tablo 14'ün sonuçlarına göre, son test puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmektedir [$F_{(2,87)}=9.82$, $p<.05$, $\eta^2=.18$]. Gruplar arası farkın hangi gruplar arasında olduğunu bulmak için yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre, günde Ayrıntılandırılmış Geribildirim (AG) alan grupta yer alan öğrencilerin hatırlama testi ortalamaları ($\bar{X}=50.00$, $S=9.38$) ile Doğrulatoryıcı Geribildirim (DG) alan grupta yer alan öğrencilerin son test ortalamaları ($\bar{X}=44.83$, $S=7.37$),

Geribildirimsiz Geribildirim (GG) alan grupta yer alan öğrencilerin son test ortalamalarından ($\bar{X}=40.67$, $S=7.63$) daha yüksektir. Son test ortalamaları toplam varyansın %18'ini açıklamaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Araştırmanın sonuçlarına göre; üç farklı geribildirim alan üç grubun son test puanları arasında ($p<0.05$) anlamlı bir fark bulunmuştur. Bu farka göre Ayrıntılandırılmış Geribildirim (AG) alan öğrencilerin son test puan ortalamaları Doğrulayıcı ve Geribildirimsiz Geribildirim alan grubun son test puan ortalamalarından daha yüksektir. Bu bulgular ışığında verilen geribildirim ne kadar ayrıntılandırılırsa akademik başarının da o denli artacağı söylenebilir. Araştırmada ortaya çıkan bu sonuç, alan yazındaki benzer araştırmaların sonuçları ile de desteklenmektedir (Hoska, 1993; Klein, 1990; Barrington & Gholsen, 1997, Gordjin & Nijhof, 2002).

Yapılan gözlemlerde, Ayrıntılandırılmış Geribildirim sunulan grupta yer alan öğrencilerin uygulamayı tamamlamak için harcadıkları sürenin, diğer gruplarda yer alan öğrencilerden daha fazla olduğu görülmüştür. Bu durum öğrencilerin sunulan geribildirimini okumak için zaman ayırdıklarını ortaya koymaktadır. Uygulama sonunda öğrencilerle yapılan görüşmelerde, Ayrıntılandırılmış Geribildirim (AG) alan gruptaki öğrencilerin memnuniyetlerinin, diğer gruptaki öğrencilerden daha fazla olduğu görülmüştür.

Araştırmanın yanıtını aradığı sorulardan bir diğeri de her üç grupta yer alan öğrencilerin hatırlama testi ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığıdır.

Elde edilen bulgulara göre, Ayrıntılandırılmış Geribildirim (AG) sunulan grubun hatırlama testi puan ortalamaları ile Doğrulayıcı Geribildirim (DG) sunulan grubun hatırlama testi puan ortalamaları arasında anlamlı bir farkın olduğunu göstermektedir. Ayrıca Geribildirimsiz Geribildirim (GG) sunulan grubun hatırlama testi puan ortalamaları ile Ayrıntılandırılmış Geribildirim (AG) sunulan grubun hatırlama testi puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir.

Elde edilen bulgulardan da anlaşılacağı üzere, Ayrıntılandırılmış Geribildirim (AG) sunulan grubun hatırlama testi puan ortalaması, diğer iki gruptan anlamlı düzeyde yüksek çıkmıştır. Bu sonuçlar, eğitsel yazılımlarda kullanılacak olan geribildirimlerin öğrencilerin yanıtlarının doğru ya da

yanlış olduğunu bildirmekten çok, öğrencilerin nerede yanlış yaptığını, doğru yanıtı ulaşmak için neler yapması gerektiğini ve geribildirimlerin içeriğinin de görsel ve işitsel nesnelere zenginleştirilme gerektiğini göstermiştir.

Hatırlama testinden en yüksek ortalama puanı Ayrıntılandırılmış Geribildirim (AG) grubu alırken, en düşük ortalama puanı da Geribildirimsiz Geribildirim (GG) sunulan grubun aldığı görülmüştür. Bu bağlamda, öğretimin vazgeçilmez unsurlarından biri olan geribildirimlerin eğitsel yazılımlarda kullanılmasının, bilgilerin daha kolay öğrenilmesi ve daha uzun süre hatırlanması açısından olumlu etkilere vesile olduğu söylenebilir.

Bilgisayar tabanlı öğretimlerde de geri bildirim ayrıntılı olarak verilmesi, ortaya çıkabilecek etkileşim eksikliklerinin bir kısmını giderebilecek önemdedir. Bu nedenle, eğitim yazılımlarında geribildirim sıklıkla kullanılması, eğitimin kuram ve uygulamasında önemle ele alınması gereken konulardan biridir. Ancak, geribildirim bu denli önemli bir konu olmasına rağmen çoğu durumda hak ettiği değeri alamamaktadır. Çünkü hazırlanmış eğitsel yazılımlara geri bildirim açısından bakıldığında, hepsinde olmasa da birçoğunda geribildirimlerin yalnızca onaylama ya da onaylamama şeklinde verildiği görülmektedir.

Bu bağlamda, hazırlanacak olan eğitim materyallerinde tasarımcıların, temel işlevi yanıtların doğru ya da yanlış olduğunu belirten ve doğru yanıtı yinelemekten öteye gitmeyen geribildirim türleri yanında, öğrencilerin hataları üzerinde yoğunlaşan ve iletile yüklediği ek bilgi ya da açıklamalarla hataları en aza indirmeyi amaçlayan geribildirim türlerini de yer verilmelidir. Öte yandan, farklı öğrenme konularında farklı geribildirim türlerinin kullanılması gerekliliği de gözden kaçırılmamalıdır. Bunun yanında, geribildirim verilme zamanının da değişik öğrenme alanlarında değişik etkiler sergilediği unutulmamalıdır. Dolayısıyla “her zaman en fazla bilgiyi içeren geribildirim, her öğrenme alanında en etkilidir” gibi bir yaklaşım doğru değildir.

Görsel ve işitsel nesnelere zenginleştirilen geribildirimler, öğrenciyi daha kolay güdülemekte, öğrenmeyi kolaylaştırmakta ve birden fazla duyuya aynı anda hitap ettiğinden dolayı hatırlanması daha kolay olmaktadır. Bu nedenle sunulacak olan geribildirimlerin bilgisayar teknolojilerinin de yardımıyla görsel ve işitsel nesnelere zenginleştirilmesi gereklidir.

Bu çalışma sonunda elde edilen bulgular ve alan yazından yola çıkarak, gelecekte yapılacak araştırmalar için aşağıdaki öneriler

geliştirilmiştir.

1. Farklı geribildirim türlerinin farklı öğrenme alanlarındaki başarıyı nasıl etkileyeceği araştırılmalıdır.

2. Araştırmaya ilköğretim düzeyinde denekler katılmıştır. Ancak, farklı yaş düzeyleri farklı sonuçlar çıkarabilir. Bu yönde yapılacak çalışmalara ihtiyaç vardır.

3. Bu çalışmada bireysel öğretime önem verilmiştir. Ancak, farklı öğrenme türleri ve farklı öğrenme ortamlarında geribildirim türlerinin başarıya etkileri konularında araştırmalar yapılmalıdır.

4. Bu çalışmada, öğrencilere hangi geribildirim türünü seçebilecekleri konusunda bir seçim hakkı tanınmamıştır. Öğrencilerin geribildirim türlerini seçme şansı tanıyan çalışmalar yapılmalıdır.

5. Geribildirim türünün seçiminde değişik büyüklükteki gruplar arasında doğabilecek farklılıklar araştırılmalıdır.

6. Bu çalışmada konu ile ilgili ön bilgiye sahip olmayan denekler kullanılmıştır. Ön bilgiye sahip olan deneklerin benzer nitelikte geribildirim sunulması ile elde edilecek başarı sonuçlarını inceleyen araştırmalara ihtiyaç vardır.

7. Bu çalışmada Ayrıntılandırılmış Geribildirim sunulurken öğrenciye ilgili sorunun cevabını bulabilmek için üç deneme fırsatı sunulmaktadır. Tek cevaplama fırsatı sunularak Ayrıntılandırılmış Geribildirim sunulan araştırmalara ihtiyaç vardır.

8. Farklılaştırılmış geribildirim takvimleri kullanılarak yapılacak olan çalışmaların, öğrencinin akademik başarısı üzerindeki etkisinin araştırılmasına ihtiyaç vardır.

Kaynakça

Alderson, J. C., "Technology in Testing: The Present and Future", *Elsevier Science Document System*, (28), (2000), 593-603.

Allesi, S. M, & Troollip, S. R., "Multimedia for Learning: Methods and Development", (3 rd Ed), Massachusetts: Allyn and Bacon Needham Heights, (2001).

Anderson, R.C., Kulhavy, R.W., & Andre, T., "Feedback procedures in programmed instruction", *Journal of Educational Psychology*, (62), (1971), 148-156.

Aydın, A., *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*, (1. baskı), Ankara: Anı

Yayıncılık, (1999).

Batino, B., "The Effects of Three Feedback Forms on Learning Through a Computer-Based Tutorial", *Calico Journal*, 10(1), (1992), 45-52.

Cüceloğlu, D., *İnsan ve Davranışı-Psikolojinin Temel Kavramları*, İstanbul: Remzi Kitabevi, (2002).

Çilenti, K., *Eğitim Teknolojisi ve Öğretim*, (2. baskı), Ankara: Kadioğlu Matbaası, (1984).

Demirel, Ö., *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*, (1. baskı), Ankara: Pegem Yayıncılık, (2001).

Dempsey, J. V., Driscoll, M. P., & Swindell, L. K., "Text-based feedback" In J.V. Dempsey & G.C. Sales, (Eds.), *Interactive Instruction and Feedback*, 21-54. Englewood Cliffs, NJ: Educational Technology, (1993).

Ergin, A., *Öğretim Teknolojisi İletişim*, (1. baskı), Ankara: Pegem Yayınları, (1995).

Freedman, K., "Possibilities of Interactive Computer Graphics for Art Instruction: A summary of research", *Art Education*, 44(3), (1991), 41-47.

Gilman, D. A., "Comparison of several feedback methods for correcting errors by computer-assisted instruction", *Journal of Educational Psychology*, 60(6), (1996), 503-508.

Gordjin, J., & Nijhof J. W., "Effects of Complex Feedback on Computer-Assisted Modular Instructions", *Computers & Education*, 9, (2002), 183-200.

Hoska, D. M., Motivating learners through CBI feedback: developing a positive learner perspective. In J.V. Dempsey & G.C. Sales, (Eds.), *Interactive Instruction and Feedback*. Englewood Cliffs, NJ: Educational Technology, (1993).

Klein, J. D., & Keller, J. M., "Influence of the student ability, locus of control and type of instructional control on performance and confidence", *Journal of Educational Research*, 83(3), (1990), 140-146.

Kulhavy, R. W., & Wager, W., Feedback in Programmed Instruction: Historical Context and Implications for Practice. In J.V. Dempsey & G.C. Sales (Eds.), *Interactive Instruction and Feedback*, Englewood Cliffs. NJ: Educational Technology Publications, (1993).

Lin, S. S. J., Liu, E. Z. F., & Yuan, S. M., "Web Based Peer Assesment: Feedback For Students With Various Learning Styles", *Journal of Computer Assited Learning*, (17), (2001), 420-432.

Mory, H. E., "The use of Informational Feedback in Instruction:

Implications for Future Research”, *Educational Technology & Research Development*, 40(3), (1992), 5-20.

Mory, H. E., ‘‘Feedback research’’, *Journal of Educational Communications and Technology* 4(2), (1996), 56-65.

Ross, S. M., & Morrison, G. R., Using Feedback to Adapt Instructions for Individuals, In J.V. Dempsey & G.C. Sales (Eds.), *Interactive Instruction and Feedback*, Englewood Cliffs, NJ: Educational Technology Publication, (1993).

Sales, G. C., *Adapted and adaptive feedback in technology-based instruction*, Englewood Cliffs, NJ: Educational Technology Publications, 1993, pp: 159-175.

Wager, W., & Wager, S., ‘‘Presenting Questions, Processing Responses, And Providing Feedback in CIA’’, *Journal of Instructional Development*, 8(4), (1996), 2-8.

Yalın, H. İ., *Eğitimde İletişim*, (3. baskı), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, (2000).

**KIRKLARELİ İLİNİN SOSYO EKONOMİK KALKINMASINDA
MEKAN (ŞEHİR) PAZARLAMASININ ROLÜ**

*Gülnur ETİ İÇLİ**
*Beste BURCU VURAL***

ÖZET

Mekan sahip olduğu çekim gücüne bağlı olarak değişik kitlelerin ekonomik faaliyetlere katılmalarını sağlayabilir. Ancak mekanın gelişebilmesi, yeterli talebe ulaşması ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşması çağdaş pazarlama imkanlarını ne derece kullandığına bağlıdır. Bu bakımdan, mekan (şehir) pazarlaması ihmal edilemeyecek kadar önemli bir yönetim aracıdır.

Mekanın korunması, geliştirilmesi ve pazardan gereken payı alabilmesi için etkin bir pazarlama faaliyetinin uygulanması gerekmektedir. Mekanların temel sorunlarından birisi planlı, programlı ve örgütlü etkin bir pazarlama faaliyetinin olmayışıdır. Artık mekanlar, merkezi hükümetlerin yürüttüğü ve ülke imajını ön plana alan pazarlama anlayışından, mekanın özelliklerine uygun yerel motifleri ön plana çıkaran pazarlama faaliyetlerine yönelmek zorundadırlar.

Bu çalışmada Kırklareli ilinin sosyoekonomik kalkınmasında mekan (şehir) pazarlamasının rolü incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Pazarlama, Mekan Pazarlama, Kalkınma, Kırklareli.

**THE ROLE OF PLACE MARKETING IN SOCIOECONOMIC DEVELOPMENT OF
KIRKLARELI****ABSTRACT**

Place can be attracting for different people to develop their economical activities depending on the attraction power it has. On the other hand, a sustainable, developed and efficiently demanded place depends on how much it uses the contemporary marketing facilities. In this term, place marketing is a very important management tool.

An efficient marketing must be implicated to preserve and develop a place in order to make it benefit enough from market. One of the major issues of place is lack of a marketing program which is planned and organized. Thus, places must move from the marketing concept that are being led by government and are focusing on the image of country to marketing

* Doç. Dr., Kırklareli Üniversitesi, İ.İ.B.F. İşletme Bölümü.

** Öğr. Gör., Kırklareli Üniversitesi, Babaeski Meslek Yüksekokulu, Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, bestebv@hotmail.com

concept that highlightens the local motives appropriate for the place's features.

In this study the role of place marketing in socio-economic development of Kırklareli is examined.

Key Words: *Marketing, Place Marketing, Development, Kırklareli.*

Giriş

Günümüzde hızla gelişen dünya ortamında pazarlamaya verilen önem günden güne artarak devam etmektedir. Pazarlama sayesinde, ürünler ve hizmetlerin hedef kitle olan tüketicilere sunulması ile birlikte işletmeler pazarlarda kar açısından istikrar sağlamaya başlamışlardır. Pazarlama günümüzde konu olduğu alanda stratejik öneme sahip bir fonksiyondur. Artan önemi ile birlikte pazarlamanın alanı da günden güne genişlemiş, pazarlama sadece işletmelere özgü bir faaliyet olmaktan çıkmış; bireylerin, kurumların, şehirlerin ve hatta devletlerin kar elde etmek, farklılaşmak ve hayatta kalabilmek için kullandıkları önemli bir araç olmuştur.

Pazarlama; üretim öncesi başlayan bir işletme fonksiyonu olup mal, hizmet ve fikirlerin meydana getirilmesi, fiyatlandırılması, tanıtılması ve dağıtılması sürecidir. İyi teşkilatlanmış iç ve dış pazarların oluşması, kalkınmada istikrarı sağlar ve ekonomik gelişmeyi güvenli kılar. Üretime önem veren ve bu amaçla yatırıma ağırlık veren ekonomiler, üretilen mal ve hizmetleri, tüketicilere ulaştırabilecek pazarlama tekniklerini de ön plana çıkarmıştır. Bununla birlikte pazarlama faaliyetlerinin etkin şekilde uygulanması, milli gelirin artış hızına ve dolayısıyla ekonomik kalkınmaya katkı sağlamaktadır; denilebilir ki pazarlama ekonomik gelişmeyi uyaran bir etkiye sahiptir¹.

Kalkınma, iktisadi büyüme ile birlikte sosyal, kültürel, ekonomik ve örgütsel değişme olarak tanımlanabilir². Ekonomik açıdan bir ülkenin kalkınması milli kaynakların en verimli şekilde kullanılarak dünya standartlarında mal ve hizmet üretmesine bağlıdır. Üretilen mal ve hizmetlerin değer kazanabilmesi ve ülke ekonomisine katkıda bulunması ancak yurt içinde ya da yurt dışında pazar bulması ve etkin pazarlama faaliyetleri ile mümkün olmaktadır.

¹ Suzanne Hosley, Chow Hou, Wee, "Marketing and Economic Development: Focusing On the Loss Developed Countries", Journal Os Macromarketing, Vol 8, No 1, 1988, 43-53

² Birol Tenekecioglu, *Makro Pazarlama*, Bilim Teknik Yayınevi, 1994

Mekan (Şehir) Pazarlaması Kavramı ve Önemi

Ülkelerin ekonomik gelişimleri açısından sahip oldukları mekanlar oldukça büyük öneme sahiptir. Çünkü mekanlar ekonomiye değer katan çeşitli aktivitelerin oluşumuna katkıda bulunurlar. Sanayi, teknoloji, eğitim, sağlık, eğlence, turizm vb. olayların planlamasında, olayların mekanları ile bir bütün şekilde ele alınması gerekmektedir. Bu sayede mekanlar, gerçekleştirilen olaylara çeşitli şekillerde değer katmaktadır.

Amerikan Pazarlama Örgütü elektronik sözlüğünde mekan (şehir) pazarlaması kavramı; pazarlamanın, hedef kitleyi etkilemek üzere itibarlı bazı olumlu yaklaşımlarla davranarak ürün ve hizmetlerin spesifik bir mekan ile ilişkilendirilecek şekilde tasarlanması olarak ifade edilmiştir³

Mekan (şehir) pazarlaması; mekanların hedef pazarlarındaki ihtiyaçları tatmin etmek için tasarlanması olarak tanımlanmaktadır⁴

Küreselleşen dünyada mekanların pazarlamaya konu olması, mekanlar arasında ciddi bir rekabet doğurmuştur. Söz konusu rekabetin günden güne artması, mekanların da ürün ve hizmetler gibi pazarlama stratejileri geliştirmelerine ve uygulamalarına sebep olmaktadır. Rekabet güçlerini, turist ve ziyaretçi sayılarını arttırmak, mevcut ekonomik birimlerini geliştirmek, yeni yatırımlarla ekonomilerini ve ihracat hacimlerini büyütmek isteyen şehirler ancak mekan (şehir) pazarlaması ile söz konusu hedeflere ulaşabilmektedirler. Pazarlama denince akla sadece tanıtmak gelebilmektedir oysa pazarlama sadece tanıtmaktan değil; ürünün, hizmetin, fikrin, şehrin v.b meydana getirilmesi, fiyatlandırılması, tanıtım ve dağıtım faaliyetlerinin hepsini birden içine alan bir kavramdır. Bu nedenle şehir pazarlaması sadece şehrin tanıtımını yapmaktan ibaret değildir; kısa süreli değildir ve şehirlerin sürdürülebilir kalkınmasına yönelik uzun süreye yayılan entegre bir süreçtir.

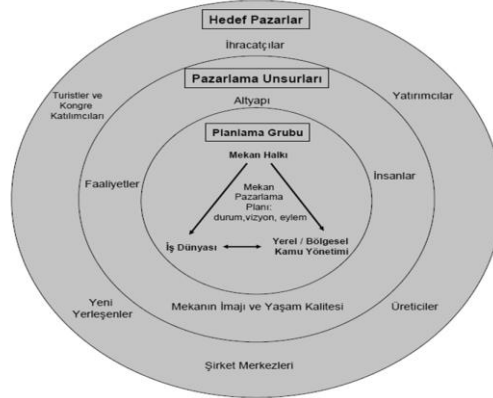
Kotler (1993), mekan (şehir) pazarlaması ile ilgili olarak mekan pazarlama düzeylerinden söz etmektedir⁵. Kotler'e göre stratejik şehir pazarlaması düzeyleri sistematik bir yapıdan oluşmaktadır ve bunlar hedef pazarlar, pazarlama unsurları ve planlama grubundan oluşan düzeylerdir ve aşağıdaki şekilde açıklanmaktadır.

³ <http://www.marketingpower.com> Erişim Tarihi:12.12.2009

⁴ Philip Kotler, Donald H. Haider, Rein Irving, "Marketing Places Attracting Investment, Industry, And Tourism To Cities, States and Nations" The Press, Newyork, 1993, s: 99

⁵ Philip Kotler, a.g.e.,s:24

Şekil 4 Mekan Pazarlamasının Düzeyleri

Kaynak: Kotler, Philip, Haider, Donald H., Rein Irving, "Marketing Places Attracting Investment, Industry, and Tourism to Cities, States and Nations", The Free Press, New York, 1993, s:19

Sırasıyla hedef pazarlar, şehirle ilgili pazarlama mesajlarının gönderileceği, belirlenmiş hedef kitleyi ifade etmektedir. Bir şehrin pazarlama faaliyetlerini yürüttüğü hedef gruplar; diğer bir ifadeyle şehir pazarlaması için hedef pazarlar şunlardan oluşmaktadır⁶:

1-Ziyaretçiler

İşle ilgili ziyaretçiler (herhangi bir iş kurumuna ya da toplantıya katılanlar, bir mekanı inceleyenler, bir şeyler satmaya ve almaya gelenler) .
İş dışı ziyaretçiler (turistler ve seyahat edenler)
Profesyonel çalışanlar (bilim adamları, doktorlar)

2-Yerleşik Yaşayanlar ve Çalışanlar

Yetenekli çalışanlar
Varlıklı bireyler
Yatırımcılar
Araştırmacılar
Girişimciler
Vasıfsız çalışanlar

⁶ Philip Kotler, a.g.e.,s:24

3-İş ve Endüstri Kurumları

Ağır endüstri
Montaj sanayi, yüksek teknoloji,
hizmet şirketleri v.b Girişimciler

4-İhraç Pazarları

Uluslar arası pazarlar
İçinde yerel pazarların da bulunduğu
diğer pazarlar

Kotler'in şehir pazarlaması düzeylerinde yer alan **pazarlama faktörleri** ile şehrin cazip tarafları, alt yapı tesisleri, şehrin imajı ve yaşam kalitesi ifade edilmektedir. Modeldeki **planlama** ile ise belediye, ticaret odası, valilik, çeşitli sektörlerden iş toplulukları, üniversite, medya, vatandaşlar gibi aktörlerin bir araya gelerek ortaklaşa çalışmaları ve mevcut durumu değerlendirilmesi neticesinde belirlenecek vizyon ve uygulama planı anlatılmaktadır. Planlama aşamasında bir şehrin sahip olduğu değerler tespit edilip, şehirler kimliklendirilmeli ve şehirlere yeni değerler katma üzerinde odaklanılmalıdır. Bir şehir için katma değer yaratılması süreci 4 pazarlama adımından oluşmaktadır⁷:

1. Temel hizmetler sağlanmalıdır ve şehrin alt yapı tesisleri vatandaşlar, iş çevreleri ve şehir ziyaretçilerinin memnun olması için yapılmalıdır.
2. Bir şehir, mevcut işleri sürdürmesi ve kamu desteğini alması ve yeni yatırımları, işleri ve insanları şehre çekebilmek için yeni cazibelere gereksinim duyabilir.
3. Bir şehir, iyi imaj ve iletişim programıyla özelliklerini ve faydalarını iletmeye ihtiyaç duyar
4. Bir şehir, vatandaşları, liderleri ve yeni şirketleri şehre çekecek kuruluşlardan destek almalıdır.

Şehir pazarlama sürecinde rol oynayan önemli aktörler vardır. Şehre olan ilgiyi arttırmak ve çeşitli yatırımcıları motive edip koordinasyonlarını sağlamak için bu aktörler kritik role sahiptir. Şehir pazarlama sürecinin sözü edilen aktörleri (sorumluları); yerel, bölgesel, ulusal ve uluslar arası aktörlerdir.

⁷Seppo K. Rainisto, "Success Factors Of Place Marketing: A Study Of Place Marketing In Northern Europe and The United States", Helsinki University of Technology, Institute of Strategy and International Business Doctoral Dissertations 2003/4, s:44

YEREL SORUMLULAR	
Kamu Sorumluları	Özel Sektör Sorumluları
<ul style="list-style-type: none"> • Belediye başkanı/şehir sorumlusu • Toplumsal iş sektörünü geliştirme departmanı • Toplumsal şehir planlaması şubesi (ulaşım, eğitim, hıfzısıhha) • Turizm bürosu • Toplantı (kongre) bürosu • Basın bürosu 	<ul style="list-style-type: none"> • Bireysel vatandaşlar • Önemli kuruluşlar • Emlakçılar • Finans Kurumları (bankalar ve sigorta şirketleri) • Elektrik ve doğalgaz hizmetleri ve telekomünikasyon şirketleri • Ticaret ve diğer iş sektörü komisyonu • Ağırlama ve perakende satış organizasyonları (restoranlar mağazalar, diğer satış kuruluşları gösteri ve toplantı merkezleri) • Seyahat acenteleri • İşçi kurumları • Mimarlar • Ulaşım şirketleri (hava, kara,tren) • Medya (gazete, radyo, televizyon)
BÖLGESEL SORUMLULAR	
<ul style="list-style-type: none"> • Ekonomiyi geliştirme bölgesel acentaları • Yerel ve bölgesel devlet • Bölgesel turizm sorumluları 	
ULUSAL SORUMLULAR	
<ul style="list-style-type: none"> • Politikadan sorumlu devlet görevlileri • Ülke içindeki yatırım acenteleri • Ulusal turizm organizatörleri 	
ULUSLARARASI SORUMLULAR	
<ul style="list-style-type: none"> • Elçilikler ve konsolosluklar • Ülke içindeki yatırım acenteleri • Belirli bir bölge ve şehirle bağlantılı ekonomik kalkınma acentaları • Sabit yer bağlantısı olan uluslararası şirketler 	

Kaynak: Kotler, Philip, Haider, Donalt H., Rein Irving, "Marketing Places Attracting Investment, Industry, and Tourism to Cities, States and Nations",The Free Press, New York, 1993, s:34

Mekan pazarlaması sürecinin yerel aktörleri, kamu ve özel sektör olarak iki ayrı bölümde incelenmektedir. Yerel aktörler, pazarlama planının oluşmasında ve uygulanması noktasında önemli görevler üstlenmektedirler. Mekana ait alt yapı, yerleşim ve mimarinin planlanması, ulaşım, sağlık, eğitim hizmetlerinin etkin şekilde yürütülmesi görevleri yerel kamu yönetim ve organizasyonun görevlerindedir. Özel sektör aktörleri daha çok iş dünyasına ilişkin çalışmaları yürütmektedir. Mekanda yaşayan yerleşik halkı oluşturan insanların istihdamı, ihtiyaçlarının giderilmesi ve mekanın ekonomisine ilişkin faaliyetler özel sektör aktörleri tarafından

gerçekleştirilmektedir.

Mekan pazarlamasında yer alan bölgesel aktörler, bölgenin kalkınmasına yönelik oluşturulmuş bölgesel acenteler, yerel ve devlet yönetim organları veya yöneticileri, bölgesel turizm sorumlularını kapsamaktadır.

Mekan pazarlaması sürecindeki ulusal aktörler, hükümet ve devletin ilgili yönetim birimleri, ülke içindeki yatırım kurumları ve turizm ulusal organizatörleri v.b. gibi turizm birimlerini ifade etmektedir.

Mekan pazarlaması sürecinde uluslararası aktörlerin kapsamında elçilik ve konsolosluklar, yatırım acenteleri, şehir veya bölge ile bağlantılı ekonomik kalkınma acentaları ile uluslararası şirketler yer almaktadır.

Mekan (şehir) pazarlamasında, mekan sakinlerinin ve iş dünyasının toplu halde memnun edilmeleri gerekmektedir ve bu da gelen turistlerin, yatırımcıların v.b'nin beklentilerinin karşılanması ile mümkün olmaktadır⁸. Bir mekanın (şehrin) pazarlanması süreci beş temel adımdan oluşmaktadır⁹;

I. Mekanın denetiminin amaçları, mekanın çekici faktörlerinin, mekanın temel rakiplerinin, (güçlü, eş düzey ve zayıf rakipler şeklinde ayrılmış şekilde) ve başlıca eğilimlerin ve toplumsal gelişimlerin tanımlanmasıdır. SWOT analizi mekan denetimi anlamında önemli araçlardan biridir.

II. Vizyon ve amaçlar geliştirilirken, düşünülmüş umulan bir senaryoya dayandırılmalı ve mekanın 20 yıl sonra nasıl görüneceği sorgulanmalıdır. Senaryolar önceden amaçlara ulaşmak için gerekli olan ön koşulları, hedef pazarları düşünmek ve uzun dönem ve kısa dönem amaçları ayırt etmek gerekmektedir.

III. Strateji oluşturma aşamasında stratejinin mekana mukayeseli avantaj sağlaması ve başarılı bir strateji uygulanması için gereken kaynakların tanımlanması gerekmektedir.

IV. Eylem planı, sorumlulukları ve yürütmeye ilişkin detayları tanımlayan, maliyet ve uygulama tarihlerini içerir.

V. Yürütme ve kontrol mekanizmasında, eylem planında öngörülenler mekanın paydaşları tarafından yürütülür, bu aşamada genel olarak kamuoyu ve potansiyel mekan paydaşlarına yıllık raporlama yoluyla bilgi vermek en temel araçtır.

⁸ Philip Kotler, a.g.e.,s:99

⁹ Roy Langer, "Place Images and Place Marketing", CCC Working Paper, 2001, No :1, s:14

Dünyada şehir pazarlama konusunda yaklaşık son 10 yılda ilerleme kaydeden ve şehirlerini pazarlanabilir kılan örnekler artmaktadır. Bunun için pazarlama ekibi kuran, profesyonel destek alan, bütçe ayıran şehirler yeni yatırımları, yeni ziyaretçileri ve yeni iş alanlarını bölgelerine getirebilmişlerdir. New York (New York'u seviyorum - I love NY ve Uyumayan şehir - The city that never sleeps), Helsinki (Kuzey Avrupa'nın yeni ticaret merkezi), Stokholm (Dünyanın en önemli kenti), Edinburg (Festival Şehri Edinburgh) gibi bazıları şehir pazarlama departmanları kurarak şehirlerinin gelirlerini artırmış örneklerdir. Bunlardan örneğin Finlandiya'nın başkenti Helsinki 1998'de bölgesel pazarlama projesi ile yabancı şirketler ve organizasyonların bölgeye yatırım yapması için pazarlama çabalarını başlatmıştır. İlk önceleri profesyonel yatırımcı dergilerinde iletişim kurmakla başlayan süreç 1999'da Helsinki iş rehberi ve web sitesi ile devam etmiştir. Yabancı basın ziyaretleri ile ülkenin farkındalığı artmaya başlamış ve yabancı medyanın ilgisini çekmiştir¹⁰.

Uluslararası alanda en iyi rekabet gücü olan mekanlar sakinlerinin yaşam kalitelerini en iyi seviyede olması için endüstriyel yapılanmaların yanında hizmet ekonomisi de geliştirilmiştir¹¹. Bu örneklerden biri de şehir pazarlaması işine pazarlama bürosu kurarak başlayan Glasgow şehridir. Avrupa kentleri arasında çöküşteki sanayi şehri olan ve en sağlıksız şehir olarak nitelendirilen Glasgow'da, 1961'de nüfus 1.1 milyondan fazla iken 1991'de 662.000'e gerilemiş ve 1980'lerin başında şehrin pazarlanması fikri ile proaktif ve iki yönlü stratejiler geliştirilmiştir. Bunun sonucunda iç yatırımlar artırılarak şehir imajının gelişimi sağlanmıştır. Şehir pazarlaması sayesinde 1984 yılında 4 olan otel sayısında 2005 yılında 114 otele ulaşılmıştır. Şehir 1990'larda Avrupa'nın kültür başkenti haline gelmiştir¹². Bugün şehir ekonomisi ile uluslararası platformda rekabet gücüne sahiptir. Güçlü iletişim altyapısı, lojistik alanları, güçlü telekomünikasyon temelleri şehrin başarısı için paha biçilemez değerlerdir.

Yukarıdaki örneklere bakıldığında mekan (şehir) pazarlama faaliyetlerinin şehirlere kazandırdıkları değerlerin önemi anlaşılmaktadır. Mekan kalkındırmada başarılı olmuş uygulamalar incelendiğinde¹³;

- Bölgesel liderlik, ortak vizyon, koordinasyon, finansman yaratmak,

¹⁰ Seppo K. Rainisto, a.g.m.,s:58

¹¹ Gert-Jan Hospers, "Place Marketing In Europe, The Branding Of The Oresund Region" Journal of Intereconomics, Vol.39, N.5, Semptember, 2004, s:272

¹² <http://ilef.ankara.edu.tr/reklam/yazi.php?yad=10470> Erişim Tarihi:12.12.2009

¹³ Seppo K. Rainistio, a.g.m., s:60

- Bölgesel kaynaklara odaklanmak,
- Girişimcileri desteklemek,
- İş ve eğitimi beraber sürdürüp geliştirmek,
- Dahili ve harici yatırım imkanlarından yararlanmak ve yeni pazarlar geliştirmek için ulusal ve uluslararası bağıntılar kurma gibi ilgili alanlarda yerel rekabet avantajı elde etmenin şehir pazarlama faaliyetleri sayesinde mümkün olduğu anlaşılmaktadır.

Kırklareli Örneği

Pazarlama literatüründe yapılan örnek çalışma ve tartışmaların bulguları ışığında şehir pazarlama uygulamalarına yönelik dokuz farklı başarı faktörü belirlenmiştir. Bu başarı faktörleri şunlardır¹⁴:

1. Grup oluşturma
2. Vizyon ve stratejik analiz
3. Şehir kimliği ve şehrin imajı
4. Kamu sektörü ve özel sektör ortaklığı
5. Politik birlik
6. Global pazar alanı
7. Yerel kalkınma (Global Pazar alanlarının öngördüğü)
8. Aşamaların uyumlu işleyişi
9. Liderlik

Bütün bunlardan hareketle Kırklareli ili açısından şehir pazarlaması faaliyetleri değerlendirildiğinde bu tür faaliyetlerin Kırklareli için ilin hem sosyal hem de ekonomik açıdan gelişmesinde ve dolayısıyla global rekabetle başa çıkabilmesinde son derece gerekli olduğu açıktır. Söz konusu başarı faktörleri Kırklareli ili için düşünüldüğünde:

Kırklareli ilinin şehir pazarlama faaliyetleri için öncelikli olarak;

1. İlin yerel ve bölgesel resmi temsilcilerinden (valilik, kaymakamlıklar, belediyeler, il özel idareler gibi) bir grup oluşturulmalıdır. Bu grup iş çevresinden topluluklarca desteklenebilir. Oluşturulan bu grup ile şehrin zayıf ve güçlü yanları ile şehir için fırsat ve tehditler belirlenmelidir.

¹⁴ Seppo K. Rainistio, a.g.m., s:61

Kırklareli ilinin güçlü ve zayıf yanları şunlardır¹⁵;

güçlü yanları;

- ilde yaşayan insanların eğitim düzeyi yüksekliği,
- verimli toprak ve su kaynaklarına sahip oluşu, klasik tarım ürünleri yanı sıra katma değeri yüksek meyvecilik, sebzeçilik, bağcılık yapmanın mümkün olması,
- gelir düzeyinin ülke ortalamasının üzerinde olması,
- longoz ormanları (milli park), kıyı turizmi potansiyelinin varlığı v.b

zayıf yanları;

- ilin göç vermesi,
- çevre düzeni konusundaki yetersizlikler,
- kültürel ve sportif altyapının eksikliği
- genel görünüşü ile ilgili tedbirlerin yetersizliği (dinlenme alanları, yeşil alanlar, cadde ve binaların genel görünüşü, yeterli araç park alanları, yollar v.b)
- turizm alt yapısının yetersizliği,
- birlikte hareket etme gücünden yoksunluk v.b sayılabilir.

2. Vizyonun belirlenmesi ve stratejik analizin yapılması gerekmektedir. Kırklareli ilinin vizyonu oluşturulmalı, gelecek 10-15 yılın hareket planları hazırlanmalıdır. Vizyon, şehrin gelecekteki uzun dönemli pozisyonuna dair öngörüdür. Stratejik analiz; şehrin amaçlarını ve bunlara ulaşma yollarını belirledikten sonra hangi hareket tarzları ile hangi kaynaklarla şehrin amaçlarına ulaşacağı, kaynakların nasıl tahsis edileceği ile ilgili konuları kapsamaktadır. Vizyon oluştururken ve strateji belirlenirken dikkat edilmesi gereken unsurlar:

- Vizyon, ortaklar tarafından birlikte belirlenmeli ve uzun vadeli hedeflere yönelik pürüzsüz anlaşma sağlanmalıdır. Uygulama sonrası elde edilecek sonuçlar yanında uzun ve kısa vadeli hedeflerde anlaşılmalı ve tanımlanmalıdır.

¹⁵ Gülnur Eti İçli, "Kırklareli İlinin Ekonomik Gelişmesinde Turizm Sektörünün Yeri ve Önemi", Kırklareli İlinin Ekonomik Gelişmesi Semineri, İktisadi Araştırmalar Vakfı, İ.A.V Yayınları, Mayıs 2009

- Şehrin sunacağı avantajlar konusunda karar verme amaçlı detaylı ve doğru analiz yapılmalıdır (SWOT). Analiz esnasında temel eğilim ve gelişmelerinde anlaşılması sağlanmalıdır.
- Şehrin hedef pazarları ve müşteri segmentleri belirlenmelidir.
- Şehrin ürünü (hizmeti) müşterinin ihtiyaçlarına cevap vermelidir ve müşterinin kazançlarını (elde edeceği yararlar) doğru bir şekilde açıkça tanımlanmalıdır. Sonuç ve beklenti uyumlu olmalıdır.
- Müşterilerin seçebileceği rakipler tanınmalıdır. Rakip analizi gereklidir.
- Müşterilerin başka bir yeri değil de neden bu mekanı (Kırklareli ilini) seçtiğini açıklayan ayırt edici özellikler oluşturulmalıdır.

3. Kırklareli ilinin şehir imajı ve şehir kimliği oluşturulmalıdır. Şehir kimliği şehrin nasıl algılanmak istendiği ile ilgili bir kavramdır. Bunun için öncelikle şehrin logosunun, tanıtımının yapılabilmesi için güncellenen web sitesinin, markalaşabilecek ticari ürün ve hizmetlerinin bulunması gerekmektedir. Şehir kimliği, bir şehri diğerinden ayırt etmektedir. Şehir imajı ise kişilerin şehirle ilgili sahip olduğu izlenim, fikir ve inançlar toplamıdır ve bir şehrin imajı; geçerli, inandırıcı, sade, çekici, ve ayırıcı olmalıdır. Şehir imajının ve kimliğinin belirlenmesi Kırklareli ilinin markalaşma sürecine girmesinde gerekli adımlardır. Markalaşma sayesinde şehir gerek turistler gerek yatırımcılar gerekse şehre yeni yerleşenler için cazip hale gelecek ve şehrin itibarı yükselecektir.

4. Kamu sektörü ve özel sektör ortaklığının olması gerekmektedir. Bu ortaklığa Kırklareli Üniversitesini de eklemek uygun olacaktır. Üniversiteler, kamu-özel kesim işbirliğinde önemli bir partnerdir. Çünkü bir şehirde üniversitenin varlığı bilgi temelli ve araştırma odaklı şirketlerin ilgisini çekmektedir. Kırklareli Üniversitesinin varlığı, şehrin pazarlanması sürecine önemli bir ivme kazandıracaktır.

5. Politik birlik sağlanmalıdır. Karar vericiler arasında alınacak kararlar konusunda politik uyum olmalıdır. Bazen şehirlerin rekabetçi stratejileri ile ilgi grupları arasında güç savaşları olabilmektedir. Bu durumlar eğer uzlaşma sağlanamaz ise şehirlerin kalkınmasında risk doğurmaktadır.

6. Global pazarlar hedef alınarak yerel kalkınma için çalışılmalıdır.

7. Güçlü yerel kalkınma çabaları global bir perspektif ve uluslar arası bir yaklaşımla birlikte bir şehrin kalkınmasında güçlü bir yapı oluşturur. Kırklareli en iyi olduğu, farklılık yaratabileceğini düşündüğü alanlara bakarak yerel coğrafi avantajlardan yararlanmayı öğrenmeli ve bunu global pazarlara taşıyabilmelidir. Markalaşma konusunda çabalar artırılmalıdır. Yerel markalar yaratıp bunları geliştirmek gerekmektedir. Hemen her şehir; doğru müşteri ve hedef pazarlar için müşteri değeri yaratacak, ilgi çekici bir teklif olabilecek özel bir ürüne, hizmete, doğal güzele, tarihi yerlere v.b sahiptir. Kırklareli ilinin de başta turizm olmak üzere ormanlarına ve bağıcılığa kadar uzanan değerlendirebileceği özel ürünleri mevcuttur. Bu ürünler ilin markalaşma çabalarında ve global pazarlara açılmalarında oldukça önemli bir yere sahiptir. Buradan hareketle Kırklareli ili için üzerinde durulması gereken hususlar;

- Kırklareli'nde Yıldız Dağlarının Karadeniz'e bakan yamaçları sık bir orman örtüsü ile kaplıdır. Bu ormanlar Avrupa'da neredeyse yok olmuş, ülkemizde ise en iyi özelliklerini İğneada'da göstermektedir. Bu nadirlik ve enderlik botanik turizmine ilgi duyan ekoturistlerin büyük ilgisini çekebilecek potansiyele sahiptir. Ayrıca çalışma alanında endemik ve/veya nadir yayılış gösteren bitki türlerinin bulunması İğneada'yı botanik turizmi açısından önemli bir hale getirmektedir. Kırklareli; her şeyden önce doğanın ve yeşilin giderek yok olduğu dünyamızda olağanüstü güzelliği ve zenginliği olan langoz ormanlarına sahip olmasıyla pek çok turizm merkezi arasında göreceli bir rekabet üstünlüğüne sahiptir.

- Hem kırsal (doğal güzellikler ve değerler) hem kültür turizmi hem de kıyı turizmi için uygun bir bölgedir. Dolayısıyla turizm potansiyeli çeşitlilik içermektedir ve bu durum Kırklareli için iyi değerlendirilmesi gereken bir fırsattır.

- İstanbul'a yakınlık fırsattır, çünkü yoğun şehir yaşantısından yorgun düşmüş, birkaç gün de olsa yakın yöreleri ziyaret etmek isteyen kişiler için Kırklareli oldukça iyi bir alternatif olacaktır. Gününbirlik ziyaret yapacak kişiler için gerekli donanımın sağlanması, örneğin; kıyılarda ev pansiyonculuğuna önem verilmesi ve yöre halkının ev pansiyonculuğu hakkında eğitilmesi, kamp kurmak isteyenler için gerekli alt yapının sağlanması gerekmektedir. Özellikle kıyı bölgelerde pansiyon ve butik oteller açılmalıdır.

▪ Bulgaristan'a sınır bir kent olması gününbirlik ziyaretçilerin de olması anlamına gelir. Bu da turizminin ve ekonomisinin gelişmesi için ilin elinde bulundurduğu önemli bir güçtür. Bir sınır kenti olması sebebiyle sınır ötesi ilişkileri geliştirmek için düzenlenen çeşitli festivaller v.b -örneğin kakava şenlikleri gibi- sınır ülke ile işbirliği yapılarak gerçekleştirilebilir, "kardeş kentler" oluşturularak kültürel temaslar ve ekonomik işbirlikleri sağlanabilir.

▪ Kırklareli'nin tarihi incelendiğinde; bağcılığın eskiden gelişmiş düzeyde olduğundan bahsedilmektedir. Geçmişte Kırklareli'nde 91 bin dekar bağ alanı olduğu çeşitli kaynaklarda belirtilmektedir. Evliya Çelebi bile ünlü Seyahatname'sinde "İçinde adam gezse kaybolacak" bağlardan bahsetmektedir. Trakya'nın iç kesimlerinden birleşerek gelen tarihi şarap yolları Kırklareli ve Üsküp'te kesiştiği, tarihi "Diyonissos Şarap Yolu" adını alan bu yolun, Istranca Dağları üzerinden Midye (Kıyıköy) limanlarına ulaşmakta olduğu belirtilmektedir. Geçen yüzyılda yörede yaşayan Rum ve Bulgar azınlıklarının elinde olan şarap imalatına karşılık, Türklerin bağcılıkla uğraşları Kırklareli'ye özgün bir ürün olan hardaliyeyi bırakmıştır¹⁶.

▪ Hardaliye, Kırklareli'ne özgü üzüm suyuna hardal ilave edilerek hazırlanan, kendine has tat ve kokusu olan alkolsüz bir içecektir. Vişne rengi, damağı hafif yakan ve buruk tatlı bir lezzete hakim olan hardaliye, mayalanmadığı için de şarap gibi düşünülemez. Eskiden sıcak ramazan gecelerinin ferahlatan içeceği olan hardaliyenin, Osmanlı İstanbul'unda "Meşhur Kırkkilise (Kırklareli) Hardaliyesi" adıyla çok seçkin tüccarlarca satıldığı bilinmektedir¹⁷. Atatürk 1930'da Kırklareli'ne geldiğinde kendisine ikram edilen hardaliyeyi çok beğenmiş ve ulusal içecek haline getirilmesini istemiştir. "Bunu milli içecek haline getiriniz" şeklinde bir direktifi de bulunmaktadır. Bu nedenle Kırklareli'nde bağcılık yeniden canlandırılmalı ve hardaliye ulusal içecek haline getirilmeye çalışılmalıdır.

▪ Bu besleyici ve doğal olan içeceğin Kırklareli ili için şehir pazarlamasında lokomotif görevi görececek bir ürün olması mümkündür. Bu nedenle hardaliyeyi tanımayan kitlelere tanıtımının yapılması ve tüketiminin artırılması gerekmektedir. Bu içecek Türkiye dışında diğer müslüman ülkelere de pazarlanabilecek önemli ürünlerden biri olabilir. Bu pazarı değerlendirmek gerekmektedir aksi halde AB ülkeleri bu pazarda yer almaya çalışacaklardır.

¹⁶ www.trakyaagezi.com (Temmuz 2009)

¹⁷ www.trakyaagezi.com (Temmuz 2009)

▪ Hardaliye de dahil olmak üzere Kırklareli yöresine ait yemeklerin ve diğer geleneksel Türk yemeklerinin de tanıtılabileceği gastronomi turizmi de tek başına değilse bile diğer turizm alternatiflerinin yanı sıra geliştirilebilir.

8. Süreç aşamalarının uyumlu işleyişi önemlidir. Şehir pazarlama sürecinde süreç işlerken bazen beklenmedik olaylar (ekonomik krizler, vatandaşların baskıları, doğadaki bazı değişimler- toprağın kirlenmesi, yeraltı sularındaki azalma, gürültü vb.- v.b) meydana gelebilir. Böyle durumlarda sağduyulu davranıp karar vericilerin pazarlama stratejilerini gözden geçirerek yollarına devam etmeleri gerekmektedir. Sürecin işleyişinde medyanın halkın düşüncelerini ortaya çıkarmada ve hem halk hem de süreci yürüten kesim arasındaki iletişimde çok önemli rolü bulunmaktadır.

9. İyi bir liderlik, şehir pazarlama sürecinde şehrin gelişimine oldukça yardımcı olmaktadır. İyi bir lider olmaksızın yürütülmeye çalışılan şehir pazarlama projeleri başarısız olmuşlardır. Karizmatik, ortaklaşa çalışma yeteneği olan, aldığı kararlarla etrafındaki kişileri peşinden sürükleyecek bir kişi Kırklareli ilinin şehir pazarlama sürecinde gereklidir.

Sonuç

Her geçen gün pek çok şehir yöneticisi şehre daha fazla yatırımcı çekebilme, şehirde oturanların sorunlarını çözebilme, şehre ziyaretçi sayısını arttırabilme, eğitimli yeni yerleşimci sayısını arttırabilme, global dünya ile entegre olabilmek için alacakları stratejik kararlarda ve uygulayacakları planlarda pazarlama faaliyetlerinden yararlanmanın gereğini fark etmektedir.

Türkiye'deki şehirler belki dünyadaki örneklerden çok daha kendine özgü pazarlanabilir özellikleri olmasına karşın pazarlama düşüncesiyle yoğunlaşmadığı için sorunlarla karşılaşmakta ve bunlarla nasıl başa çıkacaklarını bilememektedirler. Kırklareli ili için de benzer durum söz konusudur. Bu nedenle ilin sosyo ekonomik gelişiminde şehir pazarlama faaliyetlerinin rolü büyüktür ve en kısa süre içinde Kırklareli ilinin de bu faaliyetlere başlaması gerekmektedir. Şehir pazarlama sürecinde başarı için ise:

- Yapısal değişim ve yenilikçi yöntemler konusunda samimi istek,
- Tüm önemli alanlarda eşgüdümlü gelişim projeleri ve
- Şehrin kurumlarının sürece bir bütün olarak dahil olması (Sivil toplum, iş dünyası, üniversite, turizm, kültür vd.) gerektiği unutulmamalıdır. Çünkü şehir pazarlaması sadece şehrin tanıtımını yapmaktan ibaret değildir; kısa süreli değildir ve şehirlerin sürdürülebilir kalkınmasına yönelik uzun süreye yayılan entegre bir süreçtir.

Kaynakça

Eti İçli, G., Kırklareli İlinin Ekonomik Gelişmesinde Turizm Sektörünün Yeri ve Önemi, *Kırklareli İlinin Ekonomik Gelişmesi Semineri*, İktisadi Araştırmalar Vakfı, İ.A.V Yayınları, (Mayıs 2009).

Hosley, Suzanne ve Wee, Chow Hou, "Marketing and Economic Development: Focusing On The Less Developed Countries", *Journal Of Macromarketing*, Vol 8, No 1, (1988), 43-53

Hospers, Gert-Jan, "Place Marketing In Europe, The Branding Of The Oresund Region", *Journal of Intereconomics*, Vol.39, N.5, September 2004.

Kotler, Philip ve Haider, Donald H. ve Rein Irving, *Marketing Places Attracting Investment, Industry, and Tourism to Cities, States and Nations*, The Free Press, New York, (1993).

Kotler, Philip ve Asplund, C., ve Rein, Irving, ve Haider, Donald, "Marketing Places Europe", *Pearson Education LTD.*, London, (1999).

Langer, Roy, Place Images and Place Marketing. CCC Working Paper, No: 1, (2001), s: 14.

Rainisto, Seppo K., *Success Factors Of Place Marketing: A Study Of Place Marketing In Northern Europe and The United States*, Helsinki University of Technology, Institute of Strategy and International Business Doctoral Dissertations/4, (2003).

Tenekecioğlu, Birol, *Makro Pazarlama*, Bilim Teknik Yayınevi, (1994).

<http://www.marketingpower.com>

<http://ilef.ankara.edu.tr>

www.trakyaagezi.com

TÜRK GİRİŞİMCİLERİN İŞ VE YAŞAM DEĞERLERİNİN DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLERLE İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: BURSA İLİ UYGULAMASI

*Ayhan SEYFULLAHOĞULLARI**

ÖZET

Girişimcilik değerleri üzerine yapılmış çalışma çok azdır ve değer kavramı pek kullanılmamaktadır. Bu çalışmanın amacı, Türk girişimcilerin hangi girişimcilik değerlerinin etkisinde kaldıklarını belirlemek, girişimcilerin demografik özelliklerine göre dağılımını incelemek ve girişimcilerin demografik özelliklerinin iş ve yaşam değerlerine etkisini araştırmaktır. Bu amaca yönelik olarak öncelikle faktör analizi ile iş ve yaşam değerlerine ait faktörler ortaya çıkarılmış, sonra da eğitim ve mülkiyetin iş ve yaşam değerleri üzerindeki etkisini ölçmek üzere çok değişkenli varyans analizi uygulanmıştır. Analiz neticesinde Türk girişimcilerin, “birlikte çalışmanın vereceği mutluluğu paylaşmak, toplumsal çalışkanlığımızı göstermek, geride övünebilecek bir şeyler bırakmak” iş ve yaşam değerlerini öne çıkardıkları, iş ve yaşam değerleri için önemli değişkenin ise eğitim olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Girişimcilik, Çok Değişkenli Varyans Analizi.

A RESEARCH ON THE RELATIONSHIP BETWEEN THE TURKISH ENTREPRENEURS' DEMOGRAPHIC VARIABLES AND OCCUPATIONAL, LIFE VALUES: BURSA PROVINCE INSTANCE

ABSTRACT

There are few studies about entrepreneurial values and concept of value. The purpose of this study is to determine the Turkish entrepreneurs under the effects of entrepreneurial values as well as to determine the distribution of demographic characteristics of entrepreneurs and to investigate the effects on the occupational and life values of entrepreneurs. Based on this purpose initially factors of life values are determined by factor analysis. Then, in order to measure the effects of education and property on life values, multivariate analysis of variance is being applied. As a result of analysis, it is found out that “sharing the work, community diligence, putting proud of something” are significant and education is the important variable for the occupational and life values of the entrepreneurs.

Key Words: Entrepreneurship, Multivariate Analysis of Variance.

* Yrd. Doç. Dr., Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu. E-Posta: cetins@marmara.edu.tr

Giriş

Girişimcilik genel olarak, yeni bir işe başlamak yada iş kurmak için risk ve sorumluluk almak olarak tanımlanmaktadır. Girişimcilik kavramına daha geniş bir açıdan bakıldığında ise, karşımızda bir yaklaşım yada değerler bütünü görmekteyiz.

Girişimcilerin işletmelerini kurarken veya yaşamlarının diğer alanlarında faaliyette bulunurken sahip oldukları değerlerden bağımsız hareket etmedikleri bilinmektedir. Çalışmamızın, ülkenin kalkınmasında büyük bir güç olan girişimcilerin kendilerini motive eden girişimcilik değerlerinin saptanmasında, girişimcilik yaşam değerlerini etkileyen kişisel (demografik) özelliklerin belirlenmesinde ve buna göre izlenecek politikaların oluşturulmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışmanın Birinci bölümünde girişimcilik tanımı, girişimcilik değerleri ele alınmış, İkinci bölümde girişimciliğin günümüze kadarki gelişim süreci irdelenmiş ve Türkiye’de girişimciliğin gelişimine ilişkin genel bilgiler verilmiştir. Üçüncü bölümde araştırmanın yöntemine ilişkin genel bir çerçeveden sonra, girişimcilerin iş ve yaşam değerlerinin, faktör analizi ile oluşturulan faktör yapısı ortaya konmuştur. Yine bu bölümde çok değişkenli varyans analizi (Multivariate Analysis of Variance) yer almaktadır. Çalışmanın son. Bölümünde ise; girişimcilerin demografik özelliklerine ilişkin bulgular ile iş ve yaşam değerlerinden eğitim ve mülkiyet durumunun etkisi analiz edilmiştir.

Girişimcilik ve Girişimcilik Değerleri

Girişimci Fransızca "entrepreneur" kelimesinden gelmektedir. Bir şeyi yapmaya başlayan kişi anlamına gelmekte olup, girişmek fiilinden türemiştir. Girişimcilik ise, girişimcilerin risk alma, fırsatları kovalama, hayata geçirme ve yenilik yapma süreçlerinin tümüne verilen addır.

Girişimci emek, teknoloji, sermaye ve doğal kaynakları bir araya getirerek mal veya hizmet üreten bireydir. Girişimcilik; yaşanılan çevre içerisinde ortaya çıkan fırsatları sezme, o sezgilerden yola çıkarak projeler oluşturma, projeleri yaşama taşıma becerisine sahip olmaktır Johnson (2001, s.135).

Girişimcilik, bireyler ve onların davranış süreçleriyle yakından ilişkilidir. Girişimciler tarafından sergilenen davranışların temelini, sadece içinde buldukları ortamın gereksinimleri değil, aynı zamanda

girişimcilerin inanç, değer ve tutularının oluşturduğu belirtilmektedir Gasse (1986, s. 50). Davranışların biçimlenmesinde ise ‘değerler’ yol gösteren standartlar olarak işlev görür Schwartz and Bilsky (1987, s. 557). “Değer”, insanın tercihlerine göre faaliyette bulunduğuna yönelik inanç olarak tanımlanabilir Allport (1980, s. 4)

Her bir girişimcinin ayrı ayrı değer, inanç ve amaçları olabilir. “Değerleri” amaç ve araç değerler olarak ayırdığımızda, genellikle girişimcilerle birlikte anılan araçsal değerler, heyecan vericilik, bağımsızlık, faaliyet özgürlüğü ve yaratıcılık gibi değerleri kapsamaktadır. Girişimcilerin amaç değerleri ise, refah, finansal güven, şöhret gibi geleneksel ödüller ile toplum, aşkınlık, hayırseverlik ve sosyal adalet gibi değerleri kapsamaktadır Kao (1989, s. 21).

Literatür

Türkiye’de girişimciliğin gelişimi cumhuriyetin ilan edilmesinden dokuz ay önce 1923 şubat ayında toplanan birinci iktisat kongresinde “Türk insanından girişimci yaratmak” kararı ile olmuştur. Girişimciliğin ve özel sektörün istenen ölçüde gelişmemesi ve dünya ekonomisindeki büyük bunalımın da etkisiyle 1930’lu yıllarda devlet öncülüğünde sanayileşme süreci başlatılmıştır. 1930–1939 döneminde sanayi kesimi, cumhuriyet tarihinin bundan sonraki hiçbir döneminde ulaşamayan (%11.6) yüksek bir oranda büyümüştür Boratav (1990, s. 54). Özel sanayi sermayesi bu dönemde devlet sanayi ile rekabet değil, tamamlayıcılık ilişkileri içinde olmuştur.

Türkiye’de Planlı Dönemin başladığı 1960’lı yıllarda ise özel kesim çeşitli özendirici ve desteklerle, plan hedeflerine uygun yatırım projelerine yönlendirilmeye çalışılmıştır. Birinci Beş Yıllık Plan, büyümenin sürükleyici gücü olarak kamu yatırımlarına ve devlet işletmeciliğine ağırlık verirken, İkinci ve Üçüncü planlar ise özel birikimi yaygın teşvik ve subvansiyonlarla ön plana çıkarıyordu. 1980 yılı başlarından itibaren Türkiye de dünyadaki eğilimlere paralel olarak sanayileşme stratejisinin ve ekonomik politikaların köklü biçimde değiştiği bir döneme girmiştir. Ekonomik ilişkilerin düzenleyicisi olarak piyasanın etkinliğinin esas alındığı bu dönemde genel olarak “bireysel teşebbüs gücü, ekonomik gelişmenin esas unsuru” kabul edilmiştir. (Anavatan Kongresi,1983). Bu dönemde gençler arasında girişimcilik ve iş adamlığı, meslek tercihinde en üst sırada yer almaya başlamıştır Börü (2006, s. 11).

Ülkemizde sanayinin temelini süphesiz ki KOBİ ve orta ölçekte işletmeler oluşturmaktadır. KOBİ ve orta ölçekteki işletmelerin de büyük kısmı doğal olarak aile işletmeleridir. Aile işletmesi, sahipliği ve yönetimi doğrudan bir aile ya da birden fazla aile bünyesinde olan girişimlerdir. Türkiye'deki yerli sermayeli işletmelerin yaklaşık % 95'i aile işletmesidir. Aile işletmeleri tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de ekonominin önemli bir parçası olarak görülmektedir Tonus (2004, s.35).

1990'larda bir devlet kurumu olan KOSGEB'in kurulması ile beraber, ulusal girişimcilik hareketi daha da gelişmeye başlamış ve KOSGEB bu alanda öncü bir role sahip olmuştur. Gürol ve Aydınlık (2008,s.93). 1996 yılında Gümrük Birliği uygulamaya geçtikten sonra KOBİ'ler bugün rekabet güçlerini giderek arttırmaktadırlar. Yüzlerce yıl ticari hayatın dışında kalmış olan Türk insanı sahip olduğu cesaret, hırs, yeniliğe karşı uyum gibi girişimcilik açısından fevkalade önemli olan nitelikler eğitim ve bilgi açığının da kapatılmasıyla, inanıyoruz ki Türk girişimciliği önümüzdeki yıllarda çok büyük bir atılım gösterecektir Müftüoğlu ve Durukan (2004, s. 9).

David Mc Clelland, toplumun ekonomik gelişmesinin bireysel girişimciliğe bağlı olduğu savunmuş, yüksek derecede başarılı güdüsüne sahip olan kişilerin fazla bulunduğu toplumların ekonomik gelişmeyi başardıklarını ileri sürmüştür Can (1985, s. 64). Girişimciliğin tarihsel gelişimindeki önemli yazarlardan birisi olan Thomas C. Coachran ekonomik değişimde girişimci faktörlerini analiz etmiş, özellikle ekonomik değişim sırasındaki sosyal modelleme ihtiyacı üzerine odaklanmıştır Coachran (1971, s. 95). Thomas C. Coachran' a göre son 150 yılda işletme yöneticileri, önemleri ihmal edilemeyecekleri üç değişimle karşı karşıya gelmiştir. 1. Hızlı Sanayileşme, 2.Profesyonel Yönetimin Önem Kazanması, 3.Kitle Üretimin Yapılması Akt. Arıkan (2004, s. 9).

Ülkemizde girişimcilik üzerine ilk kapsamlı çalışma, 1961 yılında Arif Payaslıoğlu tarafından yapılan "Türkiye'de Özel Sanayi Alanında Müteşebbisler ve Teşebbüsler" isimli araştırmadır. Araştırmanın ulaştığı bazı sonuçlara göre; girişimciler genellikle zengin ve ticaret alanında faaliyet gösteren ailelerden gelmekte, %30'u yükseköğrenim görmüş veya uzun süreli yurt dışında bulunmuş, % 97'si gerekli sermayeyi veya bunun önemli bir bölümünü kendileri sağlamıştır. Girişimcilerin faaliyet gösterdikleri sanayi kolları, önem sırasına göre, dokuma, gıda, tütün, kimyasal maddeler olarak sıralanmıştır. Bir başka araştırma, Erdoğan Soral'ın 1974 yılında yaptığı "Özel Kesimde Türk Müteşebbisleri" adını taşıyan araştırmadır.

Soral'ın araştırmasında “kazanç arzusu ve başarıya ulaşma duygusu” nun ileri yaşlarda düştüğü saptanmıştır.

1995 yılında Canan Çilingir ve Erol Sayın'ın yaptıkları “Küçük ve Orta Ölçekli Sanayiinde Girişimcilik Eğitimi: OSTİM Örneği” başlıklı araştırmadır. Çilingir ve Sayın çalışmanın amacını “OSTİM’de (Orta Doğu Sanayii ve Ticaret Merkezi) alınacak bir örnek yardımıyla bu tür sitelerde faaliyet gösteren imalat sanayi şirketlerinin genel yapısını ve eğitim gereksinmelerini araştırmak ve küçük sanayinin gelişerek rekabet gücünü arttırmasında rol alabilecek konulara dikkat çekmek” olarak belirtmişlerdir.

Bir başka çalışma, Ayşe Buğra'nın 1997 yılında yayımladığı “Devlet ve İşadamları” başlıklı araştırmasıdır. Araştırma 40 kişiyle yapılan görüşmelere dayandırılmıştır. Buğra'ya göre, Türk işadamları devleti, karşılaştıkları en önemli güçlük olarak görmektedirler. Ama aynı zamanda, yalnız servetlerini değil toplumsal konumlarını da devlete borçlu olduklarını kabul etmektedirler. Bu saptamanın, tarihsel temellerine inen araştırmacı, Türk girişimci sınıfının oluşumunun devlet müdahalesiyle olduğunun ve ulusal gelişme programının bir parçası olarak belirlediğinin altını çizmektedir.

Hüsnü Kapu, 2001 yılında yayınlanan “Orta ve Güneydoğu Anadolu’da Yaşayan Girişimcilerin Yaşam ve Girişimcilik Değerleri” isimli doktora çalışmasında Orta ve Güneydoğu Anadolu’da yaşayan 270 girişimci ile yapılan anket ve görüşmelerin sonucunda, toplumsal statü, kendini gerçekleştirme, topluma katkı, sosyal kimliğin güçlendirilmesi, aile geleneğini sürdürme, ekonomik neden gibi 6 girişimcilik değeri ve sekülerlik, değişim ve mücadele, konformistlik, cemaatçilik, iç uyum, egoizm, yetkencilik, Makyavelizm, diğergamlık ve evrensellik gibi 10 yaşam değeri bulunmuştur.

Demet Tuncer, 2002 yılında yaptığı “İşe Cezbolma ve Şirketiçi Girişimcilik Davranışı Üzerine Bir Araştırma” isimli yüksek lisans tezi çalışmasında, işe cezbolma durumu boyutlarının şirket içi girişimcilik davranışının boyutlarını olumlu etkilemekle birlikte, tek başına bir öncül olamayacağını; başka birtakım demografik değişkenlerin de (yenilikçilik, takımdaşlık, özgüven) var olması gerektiğini ortaya koymuştur.

Seyfi Top ise, 2006 yılında yazdığı “Girişimcilik Keşif Süreci” isimli kitap çalışmasında Türk girişimcileri, (sözlü şeylere inanan, öce telefon sonra faks, kısa vadeli düşünen, işi delege etmeyip kontrolü elde tutan, kişisel ilişkilerle iş yürüten, proje iyi gitmediği zaman başka proje bakan, patrona ses çıkarma, duygularıyla hareket eden, her yerde her zaman iş konuşan, şikayeti seven, uzlaşmaz) olarak tanımlarken, Avrupalı

girişimcileri ise, (yazılı şeylere inanan, önce faks sonra telefon, uzun süreli düşünen, işi delege edip sorumluluk veren, kurumsal ilişkilerle iş yürüten, proje iyi gitmediği zaman iyileştiren, patron hata yaptığı zaman uyarıda bulunan, akıllarıyla hareket eden, acil durum hariç hafta sonu iş konuşmayan, çözümü seven, uzlaşmacı) olarak tanımlamıştır.

Hasan Fehmi Kınay, 2007 yılında “Girişimcilik Kalkınma ve Rekabet İlişkisi”, adını taşıyan kitap çalışmasında, eğitimin önemini vurgulamıştır. Girişimcilik eğitimi alan kişilerin, yeni iş kurmada üç kat daha fazla istekli oldukları, yıllık % 27 fazla gelir elde ettikleri, mal varlıklarının % 62 daha fazla olduğunu saptamıştır.

Araştırma ve Yöntem

Araştırmanın Amacı: Türk girişimcilerin demografik özelliklere bağlı olarak dağılımını incelemek ve girişimcilerin demografik özelliklerinin iş ve yaşam değerlerine etkisini araştırmaktır.

Araştırmanın Kapsamı: Araştırmanın anakütlesini Bursa bölgesindeki girişimciler oluşturmaktadır. Bursa Sanayi Odasına kayıtlı 33.678 girişimci bulunmaktadır. Homojen yapıda olmayan bu çerçevede tesadüfi olarak belirlenen 230 girişimciye anket soruları gönderilmiştir. Elde edilen anketlerden 213 tanesi değerlendirmeye alınmış, hatalı ve eksik doldurulan 17 anket değerlendirme dışı bırakılmıştır. Çalışmanın kapsamı içinde yer alan Bursa, ekonomik yönüyle, Türkiye ekonomisinin geliştirilmesi açısından yönlendirici bir gücü temsil etmektedir. Ülke ve bölge ekonomisinin gelişmesine, döviz girdisi sağlanmasına ve sanayi altyapısının güçlenmesine sağladığı katkılarla Bursa, ekonomik açıdan büyük bir dinamizm sergilemektedir. Bursa, ülke ekonomisine sağladığı katma değer açısından İstanbul, Kocaeli ve İzmir’den sonra 4. sırada yer almaktadır. İmalat sanayinde ise Türkiye katma değerinin % 8-9’unu tek başına sağlamaktadır. Bursa’nın Türkiye GSMH’sine katkısı 1980 yılında %3,2, 1990’da %3,5, 2000’de %3,7, 2004 yılında %3,9 iken, 2008 yılında %4,2 olarak gerçekleşmiştir. İşyeri ve çalışan sayılarına göre Bursa, Marmara Bölgesi’nde İstanbul’dan sonra ikinci sırada bulunmaktadır.

Veri Toplama Yöntemleri: Araştırma verileri, ulaşabildiğimiz yöneticilere önceden eğitim verilen anketörler yardımı ile araştırmacı tarafından hazırlanan anket formu kullanılarak toplanmıştır. Araştırma kapsamındaki diğer anket formları ise örneklem grubundaki yöneticilerin bir kısmına posta ile gönderilmiş, bir kısmına ise elden dağıtılmıştır.

Anket Sorularının Hazırlanması: Araştırma verileri, araştırmacı tarafından hazırlanan anket formu kullanılarak toplanmıştır. Anket formları, örneklem grubundaki girişimcilere elden dağıtılmış, doldurulmalarını müteakip teslim alınmıştır. Anket girişimcilerin demografik özellikleri, iş ve yaşam değerlerini ölçen sorulardan oluşmaktadır. Değerlendirme sorularında beşli likert ölçeği kullanılmıştır. İş ve Yaşam Değerleri ölçeğinde; (1) Çok Etkili Oldu, (2) Etkili Oldu, (3) Biraz Etkili Oldu, (4) Pek Etkili Olmadı, (5) Hiç Etkili Olmadı seçenekleri, kullanılmıştır.

Verilerin Çözümü ve Yorumlanması: Araştırmada veri toplama araçları ile elde edilen bilgilerin çözümlenmesi SPSS 15 paket programı kullanılarak bilgisayar ortamında gerçekleştirilmiştir. Anketin güvenilirliğinin test edilmesinde Alfa Katsayısından (Cronbach Alfa) yararlanılmıştır. Yapılan analizlerde 213 katılımcıdan elde edilen veriler kullanılmıştır. Bu çerçevede anketi oluşturan her bir ölçeğin iç tutarlılığını gösteren Alfa Katsayıları (Cronbach Alfa) bulunmuştur. Anket formunda iş ve yaşam değerlerine ait 28 soru bulunmaktadır. Soruların, alfa katsayısına ne derecede ve ne yönde etkide bulduklarını saptayabilmek için; “Değişken Silindiği Taktirde Ölçeğin Alfa Katsayısı” (Alpha if Item Deleted) değerleri her bir ölçek için ayrı ayrı hesaplanmıştır. Söz konusu değerler, herhangi bir değişken silindiği takdirde, geri kalan değişkenlerin iç tutarlılıklarını göstermektedir. Bu kapsamda madde silindiğinde Cronbach Alpha değerleri incelendiğinde ise 1, 6, 9, 13, 16, 17, 19, 23, 26 ve 28 numaralı maddelerin ölçekten çıkarılmasının ölçeğin güvenilirliğini arttıracakları anlaşılmaktadır. Bu çerçevede söz konusu maddeler ölçekten çıkarılarak analiz tekrarlanmıştır. İş ve Yaşam Değerleri Ölçeğinin güvenilirlik katsayısının $\alpha = 0,590$ olduğu gözlenmektedir. Madde silindiğinde Cronbach Alpha değerleri incelendiğinde ise 2, 3, 4, 10 ve 24 numaralı maddelerin ölçekten çıkartılmasının ölçeğin güvenilirliğini arttıracakları anlaşılmaktadır. Bu çerçevede söz konusu maddeler ölçekten çıkarılarak analiz tekrarlanmış ve Cronbach Alpha katsayısının $\alpha = 0,685$ ve madde sayısının 13 olduğu gözlenmiş, ölçeğin güvenilirliği sınanmıştır.

Verilere Ait Faktör Yapısının Belirlenmesi: Ölçeğin faktör yapısının belirlenmesinde ise Faktör Analizi Yöntemi kullanılmıştır. Bu amaçla, Bartlett testi uygulanmıştır. Tablo 1’de gösterilen KMO ve Bartlett testi sonuçlarına göre, KMO test istatistiği % 63,6 (0,636)’olduğundan (0,636>0,50) veri setimizin faktör analizi için uygun olduğunu söyleyebiliriz. Tabloda gösterilen Bartlett test istatistiği, (631,722) $p=0,01$ ’e göre anlamlı (0,000) olması, değişkenler arasında yüksek korelasyon

olduğunu göstermektedir.

Tablo 1: KMO ve Bartlett Testi Sonuçları

Kaiser-Meyer-Olkin Test İstatistiği (%)	0,636
Bartlett Test İstatistiği	631,722
Serbestlik Derecesi	378
Anlamlılık	0,000

Tablo 2'deki Faktör Analizi sonuçlarından ölçeğin 3 faktörden oluştuğu anlaşılmaktadır. Ayrıca varyans değerleri incelendiğinde anketi oluşturan 3 faktörün toplam varyansın yaklaşık % 75'ini (% 75,3) açıkladığı, diğer bir ifade ile girişimcilerin iş ve yaşam değerlerini % 75 gibi yüksek bir oranda ölçtüğü söylenebilir.

Tablo2: Özdeğer İstatistiğine Bağlı Faktör Sayısı ve Açıklama Varyans Yüzdesi

Bileşen	İlk Özdeğerler			Yüklemeler Toplamı		
	Toplam	% Varyans	Toplamsal %	Toplam	% Varyans	Toplamsal %
1	5,213	34,768	34,768	5,067	32,748	20,748
2	4,085	28,064	62,832	3,966	25,070	57,818
3	2,864	12,493	75,325	3,261	14,109	71,927

Temel Bileşenler analizi sonrasında elde edilen bileşen matrisinde de ölçeğin 3 faktörden oluştuğu anlaşılmakla birlikte, belirgin bir faktör yapısı elde edilememiştir. Bu nedenle her bir faktörün yüklemelerini daha net olarak görebilmek için faktörler arası karşılaştırmaya imkan vermek amacıyla elde edilen 3 faktörlük sonuç, yönlendirmeye tabii tutulmuştur. Bu amaçla Varimax Yönlendirme metodu kullanılmıştır.

Tablo 4'te görüldüğü gibi, yönlendirme sonrasında 5, 7, 14, 21, 27 nci soruların 1 nci Faktörü, 8, 12, 20, 22 nci soruların 2 nci Faktörü, 11, 15, 18 ve 25'inci soruların 3 ncü Faktörü oluşturduğu belirlenmiştir.

Yönlendirme sonrasında oluşturulan faktör yapısı ve bu faktör yapısında yer alan maddeler aşağıda verilmiştir. Buna göre;

FAKTÖR 1 Kişisel Gelişim İş Değeri

- İYD 5. Yeniliklerin ve gelişmelerin öncüsü olmak
- İYD 14. Kendi aldığım kararlarla bireysel gelişim sağlamak
- İYD 21. Hayatı doya doya yaşayabilmek
- İYD 27. Bireysel yaratıcılığımı göstermek
- İYD 7. Ekonomik özgürlüğe kavuşmak

FAKTÖR 2 Takımdaşlık Değeri

- İYD 12. Birlikte çalışmakla başarı ve gücünü arttırmak
İYD 20. Başarı için uzlaşmacı olmak
İYD 22. Birlikte çalışmanın vereceği mutluluğu paylaşmak
İYD 8. Yakın çevremdeki insanların gelişimine katkıda bulunmak

FAKTÖR 3 Toplumsal Yaşam Değeri

- İYD 18. Toplumsal çalışkanlığımızı göstermek
İYD 11. Geride övünebilecek bir şeyler bırakmak
İYD 15. Daha sonra, yaptığım iyiliklerle anılmak
İYD 25. Ahreti kazanmanın yolu dünyadan geçer

Tablo 4. Döndürülmüş Faktör Matrisi

	1	2	3
ÇYD5	,522	-,477	,206
ÇYD7	,709	,190	-,435
ÇYD8	0,030	,901	,097
ÇYD11	,102	,491	,772
ÇYD12	,245	,640	,126
ÇYD14	,794	-,114	-,020
ÇYD15	,286	,179	,579
ÇYD18	-,152	,103	,688
ÇYD20	,105	,721	-,097
ÇYD21	,662	-,052	-,048
ÇYD22	-,040	,758	,174
ÇYD25	,248	,088	,730
ÇYD27	,830	-,100	,076

Çok Değişkenli Varyans Analizi (MANOVA)

Varyans analizinde, temel hedef ortalamalar arasında fark olup olmadığını anlamaktır. Sonuca ulaşmak, iki tip varyansın kıyaslanmasında kullanıldığı için işlem, varyans analizi olarak adlandırılmıştır. Gruplar arası elde edilen varyans ile gruplar içinden elde edilen varyans arasında anlamlı bir fark olup olmasına göre de hipotez testi yapılmaktadır Stevens (1986, s. 263).

Bu çalışmada varsayımları sağlayan iki bağımsız değişken; girişimcilerin eğitim ve mülkiyet grupları ve Takımdaşlık değeri, Kişisel Gelişim İş Değeri, Toplumsal Yaşam Değeri düzeylerini ölçen üç bağımlı

değişken söz konusudur. Bağımsız değişkenlerin tamamının, bağımlı değişken üzerinde bir etki gösterip göstermediğini test etmek için İki Yönlü MANOVA kullanılmıştır. Eğitim ve mülkiyet gruplarına göre ayrılmış olan girişimcilerin iş ve yaşam değer düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup olmadığı analiz edilmiştir. Hesaplanan test istatistiği olarak F değeri kullanılmıştır. Demografik değişkenlere (bağımsız değişken) göre iş ve yaşam değerleri (bağımlı değişken) ortalamalarından elde edilen gruplar arası varyans ile gruplar içi varyans arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığı araştırılması ile istatistiksel test süreci tamamlanmıştır.

İki yönlü varyans analizinin uygulamada geniş yer tuttuğunu görüyoruz. 2004 yılında yapılan bir çalışmada, Ayça Güler, üniversite öğrencilerinin geleceğe ilişkin tutumları ve bu tutumların benlik kurguları ile ilişkileri incelenmiştir. Benlik yönelimi ve cinsiyete ilişkin çoklu varyans analizi (MANOVA) sonuçlarından, gelecek zaman yönelimlerinin, ilişkisel ve gelişimsel yönelimlerden etkilendiğini, ancak cinsiyetten etkilenmediğini göstermiştir. 2005 yılında yapılan bir diğer çalışma da, Arkar, H.; O.Sorias; Z.Tunca; Şafak C.; Aklın T.; Akdede B.;Şahin S.; Akvardar Y.; Sarı Ö., tarafından kişiliğin yapısını ve gelişimini tanımlama amacıyla yapılmıştır. İlişki modeli dört mizaç boyutu (yenilik arayışı, zarardan kaçınma, ödül bağımlılığı ve sebat etme) ve üç karakter boyutunu (kendini yönetme, iş birliği yapma ve kendini aşma) içermektedir. Yani birden çok bağımlı ve birden çok bağımsız değişken vardır. Bu yüzden MANOVA kullanılmıştır. Sosyal bilimlerden bir uygulamada sınıf öğretmenleri adaylarının fen öğretimine ilişkin öz-yeterlik inançlarının cinsiyet, öğrenim türü ve üniversitelerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı MANOVA ile incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, sınıf öğretmenleri adaylarının fen öğretimine yönelik öz-yeterlik inançlarının ve sonuç beklentilerinin cinsiyetlerine göre farklılaşmadığı, öğrenim türlerine göre ele alındığında ise fen öğretimine ilişkin öz-yeterlik inancının farklılaşmadığı, sonuç beklentilerinin farklılaştığı görülmektedir. Ayrıca, sınıf öğretmenleri adaylarının fen öğretimine ilişkin öz-yeterlik inançlarının ve sonuç beklentilerinin üniversitelerine göre farklılaştığı görülmüştür Akbaş ve Çelikkaleli (2006, s. 98).

Bulgular ve Yorum**Girişimcilerin Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular**

Bu bölümde araştırmaya katılan girişimcilerin demografik özellikleri, frekans ve yüzde tanımlayıcı istatistikleri ile gösterilmiştir. Tablo 5'te görüldüğü gibi; girişimciler yaş, eğitim durumu, endüstriyel faaliyet kolu, sektördeki çalışma süresi, işletmenin mülkiyet durumu ve ailenin gelir durumu özellikleri açısından incelenmiştir.

Tablo 5: Girişimcilerin Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Demografik Özellikler	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamsal Yüzde
Yaş	25-30	16	7.5	7.5
	31-35	82	38.5	38.5
	36-40	95	44.6	44.6
	41-45	12	5.6	5.6
	46 ve üzeri	8	3.8	3.8
	Toplam	213	100.0	100.0
Eğitim	İlköğretim	44	20.7	20.7
	Lise	86	40.4	40.4
	Lisans	67	31.5	31.5
	Yüksek L.	16	7.5	7.5
	Toplam	213	100.0	100.0
Endüstriyel Faaliyet Kolu	Tekstil	56	26.3	26.3
	Gıda	68	31.9	31.9
	Çelik Eşya	41	19.2	19.2
	Madencilik	25	11.7	11.7
	Kimya	23	10.8	10.8
	Toplam	213	100.0	100.0
Sektörde Çalışma Süresi	1-5	42	19.7	19.7
	6-10	98	46.0	46.0
	11-15	60	28.2	28.2
	16-20	12	5.6	5.6
	21 ve üzeri	1	0.5	0.5
	Toplam	213	100.0	100.0
Mülkiyet Durumu	Şahıs Şirketi	80	37.6	37.6
	Aile Şirketi	105	49.3	49.3
	Çok Ortak Ş.	28	13.1	13.1
	Toplam	213	100.0	100.0
Gelir Durumu	Çok Yüksek	22	10.3	10.3
	Yüksek	116	54.5	54.5
	Orta	63	29.6	29.6
	Düşük	12	5.6	5.6
	Toplam	213	100.0	100.0

Örnekleme grubu yaş değişkeni baz alınarak incelendiğinde, araştırmaya katılan girişimcilerin yaklaşık % 7'sinin 25-30, % 39'unun 31-35, % 45'inin 36-40, % 6'sının 41-45 yaş arasında, % 3'ünün ise 46 yaşın üzerinde olduğu anlaşılmaktadır. Eğitim düzeyi değişkeni baz alınarak incelendiğinde, araştırmaya katılan girişimcilerin yaklaşık % 21'inin ilköğretim, % 40'ının lise, % 31'inin lisans, % 8'inin ise yüksek lisans mezunu olduğu anlaşılmaktadır. Örnekleme grubu endüstriyel faaliyet kolu baz alınarak incelendiğinde, araştırmaya katılan girişimcilerin yaklaşık % 26'sının tekstil-konfeksiyon, % 32'sinin gıda, % 19'unun çelik eşya, % 12'sinin madencilik, % 11'inin kimya faaliyet kolunda olduğu anlaşılmaktadır. Çalışma süresi baz alınarak incelendiğinde, araştırmaya katılan girişimcilerin yaklaşık % 20'sinin 1-5, % 46'sının 6-10, % 27'sinin 11-15, % 6'sının 16-20 arası, % 1'inin ise 21 yıldan uzun bir süredir sektörde faaliyet gösterdiği anlaşılmaktadır. Şirket mülkiyetleri baz alındığında; araştırmaya katılan girişimcilerin yaklaşık % 38'inin şahıs şirketi, % 49'unun aile şirketi, % 13'ünün ise çok ortaklı şirket olarak faaliyet gösterdikleri anlaşılmaktadır. Örnekleme grubu gelir baz alınarak incelendiğinde ise; araştırmaya katılan girişimcilerin yaklaşık % 10'unun çok yüksek, % 55'inin yüksek, % 30'unun orta, % 5'inin ise düşük gelire sahip oldukları anlaşılmaktadır.

Girişimcilerin Demografik Özelliklerinin İş ve Yaşam Değerlerine Etkisinin İki Yönlü MANOVA Analizi Sonuçları

Çalışmanın bu bölümünde, girişimcilerin eğitim seviyesi ve mülkiyet durumunun (bağımsız değişkenler) iş ve yaşam değerlerine etkisi iki yönlü MANOVA analizi ile incelenmiştir. İki Yönlü MANOVA yapılmasının nedeni ise, yukarıda da belirtildiği gibi; bağımlı değişken sayısı ve bağımsız değişken sayısının birden çok oluşudur. Girişimcilerin demografik özelliklerine ait 6 farklı demografik özellik (bağımsız değişken) söz konusudur. İş ve yaşam değerlerini etkileyen bağımsız değişkenler olarak sadece iki bağımsız değişkenin (eğitim ve mülkiyet) alınmasının nedeni; diğer bağımsız değişkenlerin (çalışma süresi, gelir, yaş, endüstriyel faaliyet kolu), iş ve yaşam değerleriyle iki yönlü varyans analizi (MANOVA) sonuçlarında varsayımları sağlamamasıdır.

Çalışmanın uygulama aşamasında kullanılan bağımlı ve bağımsız değişkenler aşağıda verilmiştir.

Bağımlı Değişkenler

- 1-Toplumsal yaşam değeri
- 2-Takımdaşlık değeri
- 3-Kişisel gelişim iş değeri

Bağımsız Değişkenler

- 1-Eğitim
- 2-Mülkiyet

Tablo 6’da her bir bağımsız değişkenin her bir alt grubundaki örneklem sayıları verilmiştir.

Tablo 6: Bağımsız Değişken Gruplarındaki Örneklem Büyüklükleri

		Kategori İsimleri	N
Eğitim	1	İlköğretim	44
	2	Lise	86
	3	Lisans	67
	4	Yüksek lisans	16
Mülkiyet	1	Şahıs şirketi	80
	2	Aile şirketi	105
	3	Çok ortaklı şirket	28

Kovaryans matrislerinin eşitliğini test eden aşağıdaki Tablo 7’de, Box’M değeri (77,007) ve anlamlılık (0,298) olduğu için kovaryans matrislerinin eşit olduğu sonucunu çıkarabiliriz.

Tablo 7: Kovaryansların Eşitliği Varsayımı Test Sonuçları

Box’M	77,007
F	1,095
S.D.1	54
S.D.2	8407,012
Anlamlılık	0,298

Tablo 8’de; her bir bağımlı değişkenin bağımsız değişkenlerdeki gruplara göre varyans eşitliği (homojenlik) sınanmıştır. Anlamlılık sütunundaki değerler, 0,05 ‘ten büyük olduğu için varyans eşitliğinin gerçekleştiği söylenebilir. Böylece MANOVA ‘nın temel varsayımları sağlanmış olur.

Tablo 8: Varyansların Eşitliği Varsayımı Test Sonuçları

	F	S.D.1	S.D.2	Anlamlılık
Kişisel Gelişim D.	1,237	10	202	0,276
Takımdaşlık D.	0,573	10	202	0,833
Toplumsal Y.D.	1,313	10	202	0,233

Tablo 9’da çoklu karşılaştırma tablosu yer almaktadır. Çoklu karşılaştırma tablosunda en güvenilir test Pillai’s Trace testi olsa da genellikle Wilks Lambda testinin sonuçları kullanılmıştır.

Tablo 9: Bağımsız Değişkenlere Ait Çoklu Karşılaştırma

	Değer	F	S.D.	Hata S.D.	Anlamlılık	Etki Derecesi
Ara Uzaklık Pillai’s T.	,955	751,779 ^a	3,000	200,000	,000	,955
Wilk’s lambda	,045	751,779 ^a	3,000	200,00	,000	,955
Hotelling’s trace	21,078	751,779 ^a	3,000	200,000	,000	,955
Roy’s Largest	21,078	751,779 ^a	3,000	200,00	,000	,955
Eğitim Pillai’s Trace	,278	3,717	9,000	606,000	,000	,093
Wilk’s lambda	,731	3,979	9,000	486,89	,000	,099
Hotelling’s Trace	,355	4,172	9,000	596,000	,000	,106
Roy’s Largest	,316	11,468 ^b	3,000	202,00	,000	,240
Mülkiyet Pillai’s Trace	,054	1,007	6,000	402,000	,442	,027
Wilk’s lambda	,946	1,002 ^a	6,000	400,00	,425	,027
Hotelling’s Trace	,056	,998	6,000	398,000	,428	,027
Roy’s Largest	,045	1,613 ^b	3,000	201,00	,191	,043
Eğit.&Mülk. Pillai’s T.	,113	,857	15,000	606,000	,613	,038
Wilk’s lambda	,889	,856	15,000	532,51	,615	,038
Hotelling’s Trace	,121	,854	15,000	596,000	,617	,039
Roy’s Largest	,087	1,903 ^b	5,000	202,00	,100	,080

Tablo 9’da eğitim ve mülkiyet (bağımsız) değişkenlerinin bağımlı değişkenler üzerindeki etkisi verilmekle beraber eğitim & mülkiyet (eğitim ve mülkiyetin birlikte) değişkenlerinin birlikte bağımlı değişkenler üzerindeki etkisi de verilmiştir. Anlamlılık sütununa bakıldığında eğitim değişkeninin model üzerinde $p=0,05$ ’e göre istatistiksel anlamlı olduğu (0,000), mülkiyet değişkeninin model üzerinde istatistiksel olarak anlamlı olmadığı (0,425) ve birlikte etkileşimin anlamlı olmadığı (0,615) saptanmıştır. Yani girişimcilerin iş ve yaşam değerleri üzerinde etkili olan bağımsız değişken,

eğitimidir, ya da bir başka deyişle; girişimcilerin iş ve yaşam değerleriyle eğitim arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlıdır. Mülkiyet değişkeni iş ve yaşam değerleri üzerinde etkili değildir. Etki derecelerine bakıldığında eğitim 0,099, mülkiyet 0,027 ve eğitim & mülkiyet (birlikte etkileşim) 0,038 olduğu saptanmıştır.

Tablo 10'da Varyans analizi tablosunda her bir bağımsız değişkenin her bir bağımlı değişken üzerindeki etkisi görülmektedir. Girişimcilerin iş ve yaşam değerleri üzerinde etkili olduğu görülen eğitim değişkeni için; takımdaşlık değeri üzerindeki etkisinin $p=0,05$ 'e göre anlamlı olduğu (0,000), toplumsal yaşam değeri üzerindeki etkisinin anlamlı olduğu (0,027) ve kişisel gelişim iş değeri üzerinde anlamlı olmadığı (0,225) anlaşılmaktadır. Yani girişimcilerin iş ve yaşam değerleri üzerinde etkili olduğu saptanan eğitim (bağımsız değişken) değişkeni ile takımdaşlık değerleri ve toplumsal yaşam değerleri arasındaki farklılığın istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğunu söyleyebiliriz. Eğitimin girişimcilerin iş ve yaşam değerlerinden olan, kişisel gelişimin iş değeri üzerinde etkili olmadığı görülmektedir. Mülkiyet (bağımsız değişken) ile tüm bağımlı değişkenler (iş ve yaşam değerleri) arasındaki ilişkinin $p=0,05$ 'e göre istatistiksel olarak anlamlı olmadığı (1. Bağımlı değişken =0,539, 2. Bağımlı değişken =0,093, 3. Bağımlı değişken =0,760) görülmüştür. Etki derecelerine bakıldığında; eğitimin, takımdaşlık değeri üzerindeki etkisinin (0,209), eğitimin toplumsal yaşam değeri üzerindeki etkisinden (0,081) büyük olduğu görülmektedir.

Tablo 10: Varyans Analizi

	Bağımlı değişken	Kareler Toplamı	S.D.	Ort. Fark	F	Anlam lılık	Etki Derecesi
Düzeltilmiş Model	Kişisel Gelişim İş Değeri	9,976 ^a	10	,998	1,606	,114	,128
	Takımdaşlık Değeri	9,270 ^b	10	,927	4,321	,000	,284
	Toplumsal Yaşam Değeri	3,134 ^c	10	,313	1,513	,144	,122
Ara Uzaklık	Kişisel Gelişim İş Değeri	251,238	1	251,2	404,3	,000	,788
	Takımdaşlık Değeri	280,175	1	280,1	1306,	,000	,923
	Toplumsal Yaşam Değeri	248,199	1	248,1	97,84	,000	,917

Eğitim	Kişisel Gelişim İş Değeri	2,752	3	,917	1,476	,225	,039
	Takımdaşlık Değeri	6,196	3	2,065	9,628	,000	,209
	Toplumsal aşam Değeri	1,979	3	,660	3,183	,027	,081
Mülkiyet	Kişisel Gelişim İş Değeri	,773	2	,386	,622	,539	,011
	Takımdaşlık Değeri	1,043	2	,522	2,431	,093	,043
	Toplumsal Yaşam Değeri	,114	2	,057	,275	,760	,005
Eğitim&Mülkiyet	Kişisel Gelişim İş Değeri	2,964	5	,593	,954	,449	,042
	Takımdaşlık Değeri	1,247	5	,249	1,163	,332	,051
	Toplumsal Yaşam Değeri	,380	5	,076	,367	,870	,017
Hata	Kişisel Gelişim İş Değeri	67,724	202	,621			
	Takımdaşlık Değeri	23,382	202	,215			
	Toplumsal Yaşam Değeri	22,585	202	,207			
Toplam	Kişisel Gelişim İş Değeri	582,000	213				
	Takımdaşlık Değeri	507,333	213				
	Toplumsal Yaşam Değeri	473,480	213				
Düzeltilmiş Toplam	Kişisel Gelişim İş Değeri	77,700	212				
	Takımdaşlık Değeri	32,652	212				
	Toplumsal Yaşam Değeri	25,720	212				

Tablo 11’de eğitim değişkeninin Çoklu karşılaştırma (Multiple Comparison) tablosu yer almaktadır. Girişimcilerin iş ve yaşam değerleri üzerinde etkili olduğu saptanan eğitim değişkenine ait, ortalama fark (mean difference) ve anlamlılık (Significance) değerlerine göre; takımdaşlık değeri

ve toplumsal yaşam değeri üzerinde en fazla etkili olan eğitim grubunun, yüksek lisans yapan girişimciler olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 11: Eğitim Değişkeninin Çoklu Karşılaştırma Tablosu

Bağımlı Değişken	Eğitim (I)	Eğitim(J)	Ortalama Fark	Std. Hata	Anlamlılık
Örgütsel İş İnanç Değeri	İlköğretim	Lise	-,2708	,10710	,061
		Lisans	-,3089*	,11328	,037
		Y. Lisans	-1,0208*	,18308	,000
	Lise	İlköğretim	,2708	,10710	,061
		Lisans	-,0381	,10438	,983
		Y. Lisans	-,7500*	,17771	,000
	Lisans	İlköğretim	,3089*	,11328	,037
		Lise	,0381	,10438	,983
		Y. Lisans	-,7119*	,18150	,001
	Yüksek lisans	İlköğretim	1,0208*	,18308	,000
		Lise	,7500*	,17771	,000
		Lisans	,7119*	,18150	,001
Toplumsal Yaşam Değeri	İlköğretim	Lise	-,0568	,10526	,949
		Lisans	-,1755	,11133	,396
		Y. Lisans	-,6063*	,17993	,006
	Lise	İlköğretim	,0568	,10526	,949
		Lisans	-,1187	,10259	,655
		Y. Lisans	-,5494*	,17466	,011
	Lisans	İlköğretim	,1755	,11133	,396
		Lise	,1187	,10259	,655
		Y. Lisans	-,4307	,17838	,080
	Yüksek lisans	İlköğretim	,6063*	,17993	,006
		Lise	,5494	,17466	,011
		Lisans	,4307	,17838	,080

Buradaki ortalama fark değerlerinin üzerindeki indislerden anlamlı olduğu gözlenen eğitim grupları, anlamlılık sütununda yer alan değerlerin bir sağlaması olarak görülebilir. Girişimcilerin takımdaşlık değeri ile, istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu gözlenen eğitim grupları ortalamalarından hareketle, yüksek lisans-lisans için 0,7119, yüksek lisans-lise için 0,7500, yüksek lisans-ilköğretim için 1,0208, lisans-ilköğretim için 0,3089 ortalama fark değerleri tespit edilmiştir. Anlamlılık değerlerine bakıldığında $p=0,05$ 'e göre; girişimcilerin takımdaşlık değeri için, yüksek lisans&lisans (0,000), yüksek lisans&lise ((0,000), y,lisans&ilköğretim (0,001) ve lisans&ilköğretim'in (0,037) değerlerinden, birlikte etkileşimin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu söyleyebiliriz. Lisans&lise (0,983) ve lise&ilköğretim (0,061) etkileşiminin, $p=0,05$ 'e göre, girişimcilerin takımdaşlık değeri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık

yaratmadığı görülmektedir. Toplumsal yaşam değeri için istatistiksel olarak anlamlı olduğu gözlenen eğitim gruplarından, yüksek lisans-lise (0,5494), yüksek lisans-ilköğretim (0,6063) ortalama fark değerleri elde edilmiştir. $p=0,05$ 'e göre anlamlı olduğu görülen yüksek lisans&lise (0,011), yüksek lisans&ilköğretim (0,006) etkileşiminin, girişimcilerin toplumsal yaşam değeri üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir. $p=0,05$ 'e göre; Lise&ilköğretim (0,949), Lisans&lise (0,655), lisans&ilköğretim (0,396), yüksek lisans&lisans (0,080) etkileşimlerinin, girişimcilerin toplumsal yaşam değeri üzerinde etkili olmadığı görülmüştür. Buradan anlaşılıyor ki; eğitim seviyesi yükseldikçe iş ve yaşam değerler ortalaması da yükselmektedir. Ancak yüksek lisans ortalama değerinin, diğer grup değerlerinden oldukça farklı olduğu görülmektedir.

Sonuç

Türk Girişimcilerin İş ve Yaşam Değerlerine ait ölçeğin faktör yapısının belirlenmesinde Faktör Analizi Yöntemi kullanılmıştır. Faktör Analizi sonuçlarından ölçeğin 3 faktörden oluştuğu anlaşılmaktadır. Ayrıca varyans değerleri incelendiğinde anketi oluşturan 3 faktörün toplam varyansın yaklaşık % 75'ini açıkladığı, diğer bir ifade ile girişimcilerin iş ve yaşam değerlerini % 75 gibi oldukça yüksek bir oranda ölçtüğü söylenebilir. Bunlar, FAKTÖR 1: Kişisel Gelişim İş Değeri FAKTÖR 2: Takımdaşlık Değeri, FAKTÖR 3: Toplumsal Yaşam Değeri olarak belirlenmiştir.

Girişimcilerin iş ve yaşam değerlerini etkilediği düşünülen çeşitli demografik özelliklere göre İki Yönlü Varyans Analizine (MANOVA) geçmeden önce, varsayımlar sınanmıştır. Kovaryans matrislerinin eşitliğini test eden Box'M değerine göre kovaryans matrislerinin eşit olduğu, her bir bağımlı değişkenin bağımsız değişkenlerdeki gruplara göre varyans eşitliği (homojenlik) varsayımı için Levene's test istatistik değerlerine bakıldığında; bağımlı değişken gruplarındaki homojenlik (varyans eşitliği) varsayımı sonucunu çıkarabiliriz Diğer demografik değişkenlerin (Çalışma süresi, gelir, yaş, faaliyet kolu) iş ve yaşam değerleriyle olan ilişkisinin iki yönlü MANOVA sonuçlarında varsayımların sağlanmadığı görülmüştür.

Yukarıda bahsi geçen varsayımları sağlayan iki demografik değişken söz konusudur. Birincisi eğitim, ikincisi mülkiyet durumudur. Dolayısıyla bu çalışmada, varsayımları sağladıkları gerekçesiyle, eğitim ve mülkiyet (bağımsız) değişkenlerinin etkisi altında, girişimcilerin iş ve yaşam değerlerinin (bağımlı değişken) iki yönlü varyans analizi sonuçlarına yer

verilmiştir.

Bağımsız değişkenlere ait çoklu karşılaştırma tablosunda yer alan sonuçlara göre; girişimcilerin iş ve yaşam değerleri üzerinde etkili olan ya da bir başka deyişle; istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yaratan bağımsız değişken, eğitimidir. Girişimciler için mülkiyet durumunun, iş ve yaşam değerleri üzerinde etkili olmadığı gözlenmiştir. Birlikte etkileşime (eğitim&mülkiyet) bakıldığında; girişimcilerin iş ve yaşam değerleri üzerinde etkili olmadığını (istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığını) görmekteyiz. Varyans analizi tablosundan hareketle, girişimcilerin iş ve yaşam değerleri üzerinde etkili olduğu saptanan eğitim (bağımsız değişken) değişkeninin, takımdaşlık değeri (birlikte çalışmakla başarı ve gücünü arttırmak, başarı için uzlaşmacı olmak, birlikte çalışmanın vereceği mutluluğu paylaşmak, yakın çevremdeki insanların gelişimine katkıda bulunmak) ve toplumsal yaşam değeri (toplumsal çalışkanlığımızı göstermek, geride övünebilecek bir şeyler bırakmak, daha sonra yaptığım iyiliklerle anılmak, ahreti kazanmanın yolu dünyadan geçmek) üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yarattığını, başka bir deyişle; etkili olduğunu söyleyebiliriz. Eğitimin iş ve yaşam değerlerinden, kişisel gelişim iş değeri üzerinde etkili olmadığı görülmüştür. Etki derecelerine bakıldığında; eğitimin takımdaşlık değeri üzerindeki etkisinin, eğitimin toplumsal yaşam değeri üzerindeki etkisinden büyük olduğu tespit edilmiştir.

Girişimcilerin iş ve yaşam değerleri üzerinde etkili olduğu saptanan eğitim değişkeninin, ortalama fark (mean difference) ve anlamlılık değerlerine göre; takımdaşlık değeri ve toplumsal yaşam değeri üzerinde en fazla etkili olan eğitim grubunun Yüksek lisans olduğu gözlenmektedir. Girişimcilerin takımdaşlık değeri ile yüksek lisans&lisans, yüksek lisans&lise, y,lisans&ilköğretim ve lisans&ilköğretim, etkileşimleri arasında, istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğunu söyleyebiliriz. Lisans&lise, lise&ilköğretim etkileşimi ile girişimcilerin takımdaşlık değeri arasında, istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı anlaşılmıştır. Anlamlı olduğu görülen yüksek lisans&lise, yüksek lisans&ilköğretim etkileşiminin, girişimcilerin toplumsal yaşam değeri üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir. Lise&ilköğretim, Lisans&lise, lisans&ilköğretim, yüksek lisans&lisans etkileşimlerinin, girişimcilerin toplumsal yaşam değeri üzerinde etkili olmadığı görülmüştür. Buradan eğitim seviyesi yükseldikçe iş ve yaşam değerleri ortalamasının da yükseldiği sonucu çıkarılabilir.

İş ve yaşam değerlerini geliştirmede, demografik değişkenler arasında en önemli bileşenin eğitim olduğu sonucuna varılmıştır..

Girişimciler için eğitim, hayatın bütününe yayılmalı ve bir yaşam felsefesi haline dönüştürülmelidir. Girişimcilere eğitim desteği vermek üzere devletimiz yeterli kaynağı ayırmalıdır. Bu çerçevede yapılabilecekleri; girişim okullarının açılması, ileri düzeyde bilimsel çalışmalar yapılması (endüstriyel ve sosyal araştırmalar), uluslararası nitelikte işgücünün yetiştirilmesi olarak sayabiliriz.

Kaynakça

- Akbaş, A.; Ö.Çelikkaleli, “Sınıf Öğretmeni Adaylarının Fen Öğretimi Öz Yeterlik İnançlarının Cinsiyet, Öğretim Türü ve Üniversitelerine göre İncelenmesi”, *Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2006,2(1):98-110.
- Allport,G.W., *Attitudes Handbook of Social Psychology*, Clark University Press, (1980), s.3-7.
- Arıkan, Semra, *Girişimcilik Temel Kavramlar ve Bazı güncel Konular*, Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi, (2004).
- Boratav, K., *Türkiye İktisat Tarihi (1908-1985)*, 3.Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, (1990).
- Börü, D., *Girişimcilik Eğilimi Marmara Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma*, M.Ü. Yayın No:733, (2006).
- Buğra, A., *Devlet ve İşadamları*, (2.Baskı), İletişim, İstanbul, (1997), s:17.
- Çilingir, C.& Sayın, E., “Küçük Ölçekli İmalat Sanayinde Girişimcilik Eğitimi”, OSİAD, Ankara, (1994), s:40-44.
- Dollinger, Marc J., *Entrepreneurship*, Second Edition, (1999).
- Gasse, Y., *The Development of New Entrepreneurs: A Belief-Based Approach*, Bollinger Publishing Company, Massachuset, (1986).
- Güröl, Y. ve Aydınlik, A.Ü., “Entrepreneurship Education In Turkish Universities”, *18th Annual Global Conference, Internationalizing Entrepreneurship Education and Training*, 17-20 July 2008, Ohio, USA.
- Johnson, D., *What Is Innovation and Entrepreneurship? , Lessons For Larger Organizations*,Industrial and Commercial Training, 2001, Vol:33, No:4.
- Kapu, H., *Orta ve Güneydoğu Anadolu’da Yaşayan Girişimcilerin Yaşam ve Girişimcilik Değerleri*, Doktora Tezi, İstanbul, (2001).
- Kao, John, *Entrepreneurship, Creativity & Organization*, Prentice Hall, New Jersey, (1989).

Kınay, H.F., *Girişimcilik Kalkınma ve Rekabet İlişkisi*, Afşaroğlu Matbaası, Ankara, (2007).

Müftüoğlu, T., ve Durukan, T., *Girişimcilik ve KOBİ'ler*, Gazi Kitabevi, Ankara, (2004).

Payaslıoğlu, A., *Türkiye'de Özel Sanayi Alanında Müteşebbisler ve Teşebbisler*, SBF Enstitüsü, Ankara, (1961), s:34.

Schwartz, Shalom H. and Bilsky, W., "Toward a Universal Psychological Structure of Human Values.", *Journal of Personality and Social Psychology*, (1987).

Soral, E., "Özel Kesimde Türk Müteşebbisleri", *Ankara İ.T.İ.A.*, Ankara, (1974), s:151-175.

Stevens, J., *Applied Multivariate Statistics for Social Sciences*, Lawrence, Erlbourn Associate, Inc., New Jersey, (1986).

Tonus, Z., "Yöneticilerin Aile İşletmeleri Sorunlarına Bakışı: Eskisehir Sanayi Odasına Bağlı Aile İşletmelerinde Bir Araştırma", *Kültür Üniversitesi 1. Aile İşletmeleri Kongresi Bildiri Kitabı*, İstanbul, (2004), 223-232.

Top, S., *Girişimcilik Keşif Süreci*, Beta Yayınları, İstanbul, (2006).

Tuncer, D., *İşe Cezbolma ve Şirketiçi Girişimcilik Davranışı Üzerine Bir Araştırma*, Yüksek lisans Tezi, İstanbul, (2002).

**DIE TÜRKISCHE ENERGIEPOLITIK- DIE STEIGENDE
BEDEUTUNG ERNEUERBARER ENERGIETRÄGER IM JAHR 2008***Fahri TÜRK****ZUSAMMENFASSUNG**

Aufgrund der hohen Importabhängigkeit der Türkei von fossiler Energieträger- dies liegt bei Erdgas fast 99 Prozent- konzentriert sich die Türkei zunehmend auf Nachhaltigkeit und somit auch auf erneuerbaren Energien. Ziel dieses Aufsatzes ist es, Energiepolitik der Türkei im Hinblick auf erneuerbaren Energiequellen zu beleuchten. Da die Entwicklungen in der Geothermal-, Solar- und Bioenergie noch in den Kinderschuhen stecken, wird der Schwerpunkt auf Wasserkraft- und Windkraftenergie gelegt.

Schlagworte: Energieabhängigkeit der Türkei, Nachhaltigkeit, Erneuerbare Energiequellen.

**2008 YILINDA YENİLENEBİLİR ENERJİ KAYNAKLARININ ARTAN ÖNEMİ-
TÜRK ENERJİ POLİTİKASI****ÖZET**

Türkiye büyük ölçüde fosil enerji kaynakları ithalatına - Doğalgazada bu bağımlılık yüzde 99'dur- bağımlı olduğundan son dönemlerde enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji kaynaklarının enerji üretiminde kullanılmasına büyük bir önem vermektedir. Bu makalenin amacı Türkiye'nin yenilenebilir enerji kaynakları politikasını analiz etmektir. Türkiye'de yenilenebilir enerji kaynakları olarak jeotermal, güneş ve biomas enerji kullanımının henüz embriyonik aşamada bulunması nedeniyle bu makale hidrolik ve rüzgar enerjilerine odaklanarak Türkiye'nin yenilenebilir enerji politikasını açıklamayı almayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye'nin Enerji Bağımlılığı, Enerji Verimliliği, Yenilenebilir Enerji Kaynakları

In den letzten Jahren musste man weltweit eine Preissteigerung für Energie hinnehmen, mit deren Folgen gerade die Türkei besonders hart zu kämpfen hat. Der Verbraucherpreis für Erdöl und Erdgas stieg in den letzten Jahren in der Welt rasant an, wovon die türkischen Verbraucher im Jahr

* Assoziierte Prof. Dr., Dozent im Fachbereich Politikwissenschaften an der Universität Trakya in Edirne/Türkei.

2008 sehr stark betroffen sind. Der Erdgaspreis wurde in der Türkei im Jahr 2008 mehr als 60 Prozent erhöht. Da die Türkei fast die Hälfte (49,3 Prozent) ihres Strombedarfes durch Erdgas deckt, bedeutet die Preissteigerung des Erdgases ebenfalls einen indirekten Preisanstieg der Strompreise.

Das große Wachstum einiger Länder wie China und Indien entfachte weltweit einen Konkurrenzkampf um fossile Energieressourcen. Die Türkei muss Primärenergieträger importieren, um ihren Energiebedarf decken zu können. Die Importabhängigkeit der Türkei vom Erdgas liegt bei fast 99 Prozent. Mit anderen Worten: Das Land am Bosphorus bleibt auf absehbarer Zeit noch stärker auf Energieimporte angewiesen. Aus diesen Gründen konzentriert sich die Türkei zunehmend auf Nachhaltigkeit und somit auf erneuerbaren Energien, um langfristig von fossilen Energieträgern unabhängig zu sein. Darüber hinaus will das türkische Energieministerium die Energieeffizienz steigern, die die Abhängigkeit der Türkei von Energieimporten verringern soll. Deswegen fokussiert die türkische Energiepolitik in den letzten Jahren zunehmend an erneuerbaren Energien. Die treibende Kraft bei der Entwicklung der erneuerbaren Energien in der Türkei ist das Erneuerbare-Energien-Gesetz (EEG), das am 10. Mai 2005 in Kraft getreten ist und den privaten Investoren einen festen Vergütungssatz von 5 bis 5,5 Cent € pro kW/h zuschreibt. Ziel des EEG's ist es, den Anteil der erneuerbaren Energien am Stromverbrauch zu erhöhen und CO₂-Emissionen zu senken. Diversifizierung der Bezugsquellen, Senkung der CO₂-Emissionen, Wiederverwertung des Mülls und Umweltschutzes sind weitere Bestandteile des EEG's. (EEG, www.enerji.gov.tr/mevzuat/5346.doc, abgerufen am 29. September 2008.)

Ziel dieses Aufsatzes ist es, Energiepolitik der Türkei im Hinblick auf erneuerbaren Energiequellen zu beleuchten. Dabei wird der Schwerpunkt auf Wasserkraft- und Windkraftenergie gelegt. Da die Entwicklungen in der Geothermal-, Solar- und Bioenergie noch in den Kinderschuhen stecken, wird der Schwerpunkt auf Wasserkraft- und Windkraftenergie gelegt.

Die türkische Energiepolitik auf dem Weg zur Unabhängigkeit von fossilen Energieträgern

Energieeffizienz

Das türkische Energieministerium bemüht sich sowohl um die Diversifizierung der Bezugsquellen anhand erneuerbarer Quellen als auch um eine Steigerung der Energieeffizienz, um sich von den Energieimporten befreien zu können. Zu diesem Zweck wird das Energieeffizienz-Projekt (En-Ver) durchgeführt, in dessen Rahmen man energiesparende Glühbirnen an jeden Haushalt verteilen will. Berechnungen zufolge kann man in dieser Weise jährlich Strom im Gesamtwert von drei Milliarden US-Dollar einsparen. Darüber hinaus werden die Wohnhäuser isoliert und die Maßnahmen zur effizienten Verwendung der Energie in der Industrie ergriffen. 2008 wurde zum Jahr der Energieeffizienz erklärt. (Zaman, 21. April 2008, S. 8.) Neben diesen Vorkehrungen plant die türkische Regierung Steuervergünstigungen für energiesparende Haushaltsgeräte, wie Fernseher, Waschmaschinen, Kühlschrank usw. (Zaman, 25. April 2008, S. 8.) Ankara will außerdem mit Kopenhagen in der Effizienzfrage zusammenarbeiten. Denn Kopenhagen räumt man den dritten Platz hinter Tokio und Berlin für die effiziente Verwendung der Energie ein. (<http://www.enerji.gov.tr/ayrinti.asp?numara=91>, abgerufen am 29. September 2008.)

Die Umstellung auf die erneuerbaren Energiequellen

Wie bereits erwähnt, konzentriert sich die Türkei zunehmend auf die erneuerbaren Energiequellen, um ihren Energiebedarf reibungslos decken zu können. Aus diesem Grund macht die Türkei sich fit aus Wind- und Wasserkraft Energie zu erschliessen. Das türkische Energieministerium fördert einerseits die Privatfirmen, die in erneuerbaren Energien investieren wollen, andererseits schafft es die institutionellen Rahmenbedingungen, die die Erschließung der Energie aus diesen Quellen erleichtern soll. Nach dem Inkrafttreten des EEG's erfuhr die Türkei tatsächlich ein Investitionsboom im Bereich der erneuerbaren Energien. Bis zum Jahre 2020 wird in der Türkei 125 Milliarden US-Dollar (davon allein 100 Milliarden US-Dollar für die Stromerzeugung) in den Energiesektor investiert werden. (<http://www.enerji.gov.tr/ayrinti.asp?numara=61>, abgerufen am 29. September

2008.)

Im Juli 2008 beschloss das türkische Parlament ein Gesetz, das die Installation von Wasser- und Windrädern mit einer Leistungsfähigkeit von 500 kW ermöglichen soll, ohne die Genehmigung des Energieministeriums eingeholt wird. (Zaman, 10. September 2008, S. 12.)

Tabelle 1: Stromgewinnung der Türkei nach Quellen zwischen 1998 und 2007

Stromgewinnung der Türkei nach Quellen 1998-2007							
Jahre	Fossile Quellen (GW/h)			Erneuerbare Energiequellen (GW/h)			Insgesamt
	Versch.	Erdgas	Thermisch	Bioasse	Wasser	Geothermal und Wind	
1998	43610,8	24837,5	68702,9	254,6	42229,0	90,5	179725,3
1999	45110,4	36345,9	81661,0	204,7	34677,5	101,4	198100,9
2000	47497,1	46216,9	93934,2	220,2	30878,5	108,9	218855,8
2001	48783,7	49549,2	98562,8	229,9	24009,9	152,0	221287,5
2002	42892,9	52496,5	95563,1	173,7	33683,8	152,6	224962,6
2003	41449,1	63536,0	105101,0	115,9	35329,5	150,0	245681,5
2004	42117,9	62241,8	104463,7	104,0	46083,7	150,9	255162,0
2005	48675,0	73444,9	122243,3	122,4	39560,5	153,4	284199,5
2006	50989,9	80691,2	131835,1	154,0	44244,2	220,5	308134,9
2007	61977,3	92769,2	154922,4	175,9	35797,9	516,7	346159,4
Insgesamt	473104,1	582129,1	1056989,5	1755,3	366494,5	1796,9	2482269,4

(Datenquelle: [http://enerji.gov.tr/istatistik_belge/\(1970-2007\)B.uretim.xls](http://enerji.gov.tr/istatistik_belge/(1970-2007)B.uretim.xls), abgerufen am 29. September 2008.)

Die Kapazitätserweiterung der Wasserkraftanlagen durch den Bau von neuen Staudämmen

Im Juli 2008 gab es in der Türkei insgesamt 61 Wasserkraftwerke im Bau, deren Nennleistung auf 2.778 MW zu beziffern ist. Dies macht 6,8 Prozent der installierten Gesamtleistung der Türkei aus. Wenn diese gesamten Wasserkraftwerke in Betrieb genommen werden, produziert man dadurch jährlich zehn Milliarden kW/h Strom. Dafür werden türkische Privatunternehmer ca. vier Milliarden US-Dollar investieren. Die Firma Sanko gibt allein für den Bau des Yedigöze Staudammes 600 Millionen US-Dollar aus, dessen Nennleistung 320 MW ist. (Hürriyet 7. September 2008, S. 12.) Die Nennleistung dieser 61 Wasserkraftwerke ist mit insgesamt 2778 MW größer als die des Atatürk-Staudammes von 2.400 MW. Die Bauzeiten dieser Wasserkraftwerke sind unterschiedlich lang, die von einem Jahr bis zu sechs Jahren dauern kann. Auf diesen Baustellen arbeiten z. Z. ca. 20.000 Menschen, wo bei der Inbetriebnahme dieser Werke fast 500 Leute fest

eingestellt werden können.(Sabah 10. Juli 2008, S. 11 und Milliyet 10. Juli 2008, S. 5.) Die staatlichen Wasserwerke (DSI) haben Baulizenzen für die 560 Wasserkraftwerke im August 2008 erteilt. Es gibt noch 716 solche Anträge (vgl. Tabelle 2), die noch bearbeitet werden müssen.(Sabah 20. August 2008, S. 11.)

Tabelle 2: Nennleistung der türkischen Wasserkraftwerke um 2008

Kapazität der türkischen Wasserkraftwerke um 2008		
Zustand der Wasserkraftwerke	Anzahl	Nennleistung (MW)
In Betrieb	150	13.395
In Bau	40	3.497
Lizenziert	526	19.805
Noch zu genehmigen	716	36.697
Insgesamt	1.432	73.394

(Datenquelle: Sabah 20 August 2008, S. 11)

Am 5. August 2008 legte man beim Ilisu Staudamm Grundstein, den man im Jahre 2014 in Betrieb nehmen wird. Durch dessen Inbetriebnahme wird die Stromproduktion der Türkei um 35 Prozent erhöht. Außerdem kann man eine Landfläche von 121.000 Hektar bewässern, wodurch die landwirtschaftliche Produktion der Region um vielfache erhöht wird. Dieser Staudamm ist eine Megainvestition der Türkei in Südostanatolien, bei dessen Bau man ca. 8.000 Menschen einstellt und damit ein Handelsvolumen von ca. 600 bis 700 Millionen US-Dollar bewirkt wird. Was in diesem Zusammenhang noch zu betonen ist, dass nach der Inbetriebnahme dieses Staudammes 80.000 Menschen in der Region eine Beschäftigung finden können. Die Baukosten des Ilisu Staudammes sind auf 1,2 Milliarden Euro geschätzt. Diese Summe wird von Deutschland, Schweiz und Österreich gemeinsam zur Verfügung gestellt.(Sabah 12. September 2008, S. 5.) Die Deutsche Entwicklungsbank wirkt bei der Finanzierung des Ilisu Staudammes mit, auf die die deutschen Umweltorganisationen einen starken Druck ausüben, um den Bau dieses Staudammes stoppen zu können. Denn es befindet sich im Baugebiet die historische Stadt Hasankeyf, die mit dem Bau des Staudammes unter dem Wasser bleibt.(Hürriyet, 30. November 2008, S. 17.)

Windkraftanlagen- Lieblingssektor der türkischen Investoren ?

Das Energieministerium stellte die Windkarte den Investoren zur Verfügung, dessen Informationen zufolge das Land eine Leistungsfähigkeit von 48.000 MW im Hinblick auf die Windkraftenergie besitzt. Die Windräderrichtung ist ein Markt mit einem Umsatz von ungefähr 15 Milliarden US-Dollar. (<http://www.enerji.gov.tr/ayrinti.asp?numara=60>, abgerufen am 29. September 2008.) Früher gab es in der Türkei nur noch fünf bis sechs Privatfirmen, die im Energiesektor tätig waren. Die Zahl der Investoren ist heutzutage dagegen auf 3.000 gestiegen. Während vor zehn Jahren die installierte Leistungsfähigkeit der türkischen Windparks 17 MW zu beziffern war, erweiterte man sie auf 475 MW im Jahr 2008. Laut Informationen des türkischen Energieministeriums plant man diese Leistungsfähigkeit auf 20.000 MW zu erweitern. (<http://www.enerji.gov.tr/ayrinti.asp?numara=90>, abgerufen am 30. September 2008.)

Tabelle 3: Die Lizenzvergabe des türkischen Energieministeriums

Die Lizenzvergabe des türkischen Energieministeriums				
Kraftwerke	Stückzahl	Kapazität (mW)	Jährliche Produktion (kWh)	Geschätzte Investitionssumme (€)
Thermisch	257	14.482,3	100.125.254.098	7.241.128.000
Wasser	367	11.295,1	40.567.814.657	9.036.065.284
Wind Ern.En.	96	2.996,4	9.567.585.911	2.996.439.000
Insgesamt	720	28.773,8	150.257.654.666	19.273.632.284

(Datenquelle: Sabah 7. Juli 2008, S.8)

Wie bereits darauf hingewiesen, erlebte man nach der Annahme des EEG's ein Investitionsboom im erneuerbaren Energiesektor besonders im Bezug auf die Windenergie. Nach Hasan Köktaş, dem Vorsitzenden des Amtes für die Regulierung des Energiemarktes, werden zwölf Windräder im Jahr 2008 gebaut, wodurch die installierte Leistungsfähigkeit des Landes auf 500 MW erhöht wird.

Tabelle 4: Prozentualer Anteil der Quellen für die Stromerzeugung im Januar 2008

Prozentualer Anteil der Energieträger für die Stromerzeugung	
Quelle	Prozent
Erdgas	49,3
Braunkohle	19,2
Wasserkraft	17,0
Kohle (importiert)	6,8
Diesel	5,0
Steinkohle	1,7
Windkraft	0,3
Geothermie	0,1
Unterschiedliches	0,6
	100

(Datenquelle: Zaman 18. April 2008, S. 8.)

Im Jahre 2006 war der Anteil der Wind- und Geothermalkraft in der türkischen Stromerzeugung zusammengenommen 0,1 Prozent gewesen. (Sabah, 12. April 2008, S. 10.) Dagegen stieg der prozentuale Anteil der Windkraft an der Gesamtstromproduktion auf 0,3 Prozent im Januar 2008 an. (Vgl. Tabelle 4) Die Türkei erschliesst nur ca. 17,4 Prozent ihres Gesamtbedarfes an Strom aus erneuerbaren Energieträgern, wie aus der Tabelle 4 zu entnehmen ist.

Die Privatfirmen als Investoren in der Errichtung der Windkraftanlagen

Wie oben darauf hingewiesen, fing eine Reihe von Privatfirmen nach dem Inkrafttreten des EEG's an, sich für den Bau von Windkraftanlagen zu interessieren. Die Firma „Dost Enerji“ errichtete z. B. einen Windpark im Berg Yuntdağı bei Bergama in der Westtürkei mit einer Nennleistung von 42,5 MW, welcher das größte Windkraftwerk hinsichtlich der Leistungsfähigkeit ist. Wenn man die gesamte installierte Leistung der türkischen Windparks von z. Z. 333 MW in Betracht zieht, tritt die Bedeutung des Windparks im Berg Yuntdağı deutlich zutage. Dieser Windpark, der von der deutschen Firma Nordex produziert und errichtet wurde, besteht insgesamt aus 17 Tribunen mit einer Leistungsfähigkeit von je Stück 2,5 MW. Darüber hinaus verhindert dieser Windpark jährlich 113.000 Tonnen CO₂-Emissionen in die Luft. Die Firma „Dost Energie“ gab für diese Investition 52 Millionen Euro aus. Außerdem baut sie ein weiterer Windpark mit einer Gesamtleistung von 15 MW bei Çeşme in Izmir, wo man insgesamt sechs Windräder mit einer Leistungsfähigkeit von je Stück 2,5

MW verwendet.(<http://www.enerji.gov.tr/ayrinti.asp?numara=83>, abgerufen am 29. September 2008, vgl. auch Sabah 13. Juli 2008, S. 9 und Hürriyet 13. Juli 2008, S. 9.)

Die Energiefirmen „Polat Energie“ und „Demirer Energie“ installierten einen Windpark in Sayalar bei Manisa im Juni 2008, der den Energiebedarf von 39.000 Haushalten decken wird. In diesen Windpark, der eine Leistungsfähigkeit von 34,2 MW besitzt, investiert man 40 Millionen Euro, durch den man jährlich 116 Millionen kW/h Strom erzeugen kann. Adnan Polat, der Vorsitzende der Polat Energie, weist darauf hin, dass seine Firma noch fünf Windparks in zehn Jahren errichtet hat, worin man 450 Millionen Euro investieren wird. A. Polat sagte, dass man in einem Jahr einen weiteren Windpark mit einer Nennleistung von 141 MW in Soma bei Manisa in Betrieb nehmen wird.(Zaman 28. Juni 2008, S. 13.) Die Firma „Demirer Energie“, die seit 1998 im Energiesektor tätig ist, errichtete Windparks in Datça, Susurluk und Ezine in der Westtürkei im August 2008. Vor fünf Jahren gab es in der Türkei nur noch vier installierte Windparks mit einer Leistungsfähigkeit von insgesamt 20 MW. In den letzten zwei Jahren nahm man elf neue Windparks in Betrieb, indem man die installierte Leistungsfähigkeit der Türkei auf 333 MW vervielfacht hat.(<http://www.enerji.gov.tr/ayrinti.asp?numara=80>, abgerufen am 30. September 2008.)

Die Firma „Aksa Enerji“ installierte einen Windpark mit einer Gesamtleistung von 30 MW in Yayladağı-Samandağ in der Südtürkei, der aus 15 Windräder besteht. In diesem Windpark investierte man 60 Millionen Euro. Diese Summe wird als Kredit von Dänemark und Deutschland gewährt. In diesem Windpark wird jährlich 110 Millionen kW/h Strom produziert. Bis zum April 2008 erteilte das Energieministerium für die Errichtung von Windparks insgesamt 57 Lizenzen mit einer Leistungsfähigkeit von 2086 MW. Darüber hinaus wird es 36 Projekte mit einer Gesamtleistung von 1318 MW genehmigt.(<http://www.enerji.gov.tr/ayrinti.asp?numara=10>, abgerufen am 01. Oktober 2008.) Hüsnü Özyeğin, der Vorsitzende der FIBA Holding, ist ein weiterer Investor im Energiesektor, wer in den kommenden fünf Jahren eine Investitionssumme von 1,2 Milliarden Euro für die Stromerzeugung mit einer Leistungskapazität von 500 bis 1000 MW plant.(Hürriyet 3. Juni 2008, S.11.) H. Özyeğin will noch an 47 verschiedenen Orten der Türkei, darunter auch in Thrakien, Konya usw. investieren.(Sabah 3. Juni 2008, S. 21.) Ein anderer kapitalkräftige Investor ist Kazım Türker, der erst seit fünf Jahren im

Energiesektor tätig ist. Wenn K. Türker für seine Investitionen nötige Lizenzen erteilt bekommt, wäre er bereit, 1,5 Millionen Euro in den Energiesektor aufzuwenden. Die Firma „Türkerler“ bekam eine Lizenz erteilt für den Bau von acht Wasserkraftwerken mit einer Gesamtleistungskapazität von einer Milliarde kW/h. Außerdem stellte sie einen Antrag auf die Erteilung eines Lizenzrechtes für den Bau eines thermischen Kraftwerkes mit einer Leistungsfähigkeit von 600 MW. (Zaman 12. April 2008, S. 7.) Eine andere Privatfirma, die in die Windenergie investieren will, ist der traditionelle Farbenhersteller „Polisan Holdings“, der den Energiesektor als Alternative zur Farbenherstellung aus der Krise betrachtet. (Hürriyet, 14. Juli 2008, S. 23.)

Die Firma „Nett Enerji“ gründet eine Windtribunenfabrik in Akyazı bei Adapazarı in der Türkei, die voraussichtlich im April 2009 zu produzieren beginnt. İlkem Şahin, der Vorsitzende dieser Firma weist darauf hin, dass man in dieser Fabrik zuerst Windräder mit einer Leistungskapazität von 250, 500 und 600 kW produziert, die den Energiebedarf einer kleinen Stadt bzw. einer Fabrik decken kann. Die von dieser Firma zu produzierenden Windräder werden pro Stück ca. 200.000 Euro kosten. (Zaman 10. September 2008, S. 12.) Darüber hinaus sind ausländische Windradhersteller in der Türkei tätig. So unterhält beispielsweise die deutsche Firma „Enercon“, die weltweit einen Marktanteil von 15,4 Prozent (Sabah 1. Juni 2008, S. 15.) ausweist, eine Produktionsstätte in der Türkei. (<http://www.enercon.de/www/de/marktanteile.nsf/04ca674831391e59c1256e89002fe7>, abgerufen am 6. November 2008.)

Die weiteren Firmen, die sich für die Investitionen im Windkraftanlagenbau in der Türkei interessieren, sind folgende: Fiba Holdings, Polat Holdings, Sanko, Tüpraş, Zorlu, Enerjisa, Turcas, BP, Westwind, Botaş und Iberdrola. (Zaman 10. September 2008, S. 12.) Außer Privatfirmen investieren ebenfalls staatliche Behörden in erneuerbaren Energien. So ließ die kommunale Verwaltung von Darıca bei Kocaeli ein Windrad mit einer Leistungsfähigkeit von 200 kW errichten, um den Energiebedarf der Straßenlampen und Laternen der Stadt decken zu können. (Zaman 28. Juni 2008, S. 25.)

Kooperation mit ausländischen Partnern

Die französische Energiefirma „Perfect Wind“ installiert einen Windpark mit einer Leistungskapazität von 150 MW in Kırşehir in der

Zentraltürkei. Für dieses Projekt stellte sie ein Anfangskapital in Höhe von 210 Millionen Euro zur Verfügung. Bis zum Ende des Jahres 2011 plant die Firma „Perfect Wind“, für die Errichtung einiger Windparks mit einer Leistungskapazität von 400 MW 550 Millionen Euro auszugeben. Diese Firma will in den kommenden fünf Jahren mindestens 1,5 Milliarden Euro für erneuerbare Energien in der Türkei aufwenden.(Hürriyet 27. August 2008, S. 13.)

Die türkische Regierung schloss mit Dänemark einen Kooperationsvertrag über die erneuerbaren Energien und Energieeffizienz im August 2008 ab. Da Dänemark 40 Prozent der Windtribunen in der Welt herstellt und eine hohe Technologie zur Energierschließung aus Biomasse besitzt, will die Türkei in diesem Gebiet mit diesem Land zusammenarbeiten. Der Energieminister H. Güler lud die dänischen Geschäftsleute zur Türkei ein, um im Energiesektor besonders in Windtribunen mit ihren eventuellen türkischen Partnern zu investieren.(<http://www.enerji.gov.tr/ayrinti.asp?numara=91>, abgerufen am 01. Oktober 2008.)

Geothermie- als Hoffnungsträger der türkischen Energiepolitik

Das erste Geothermalkraftwerk der Türkei zur Stromerzeugung wurde im Jahre 1984 in Sarayköy bei Denizli in der Westtürkei gegründet, die z. Z. von der Firma „Zorlu Energie“ betrieben wird. Der Einsatz der Geothermalquellen für die Stromerzeugung gewann in der Türkei in den letzten Jahren zunehmend an Bedeutung, wo heutzutage 125.000 Haushalte an 16 verschiedenen Orten mit geothermal Energie geheizt werden. Aus insgesamt 31.500 MW Tonnen bewiesener Kapazität der Geothermalenergie wird heutzutage nur 3.600 MW Tonnen für die Stromerzeugung verwendet. Man errichtet ein Geothermalkraftwerk mit einer Kapazität von 45 MW. In der Türkei gibt es z. Z. 600 Felder, auf denen man nach Geothermalenergie sucht. Die Zahl der Felder ist verglichen mit Japan (26.000 Felder) sehr unzureichend. Das Amt für Förderung der Bodenschätze will sich von der Ausbeutung der Geothermalfelder zurückziehen und diesen Sektor für die Privatfirmen attraktiver machen. Aus diesem Grund veranstaltete es eine Auktion für die Privatisierung von sechs geothermal Felder, an der insgesamt 118 Investoren teilnahmen.(Zaman 14. November 2008, S. 12.) Laut Informationen des türkischen Energieministeriums werden die in letzter Zeit entdeckten 33 Geothermalfelder und 32 Ausbeutungslöcher dem

Privatsektor zur Verfügung gestellt. Mit anderen Worten: Diese Felder werden von den Privatfirmen ausgebeutet, aus denen man jährlich mindestens 800 Millionen kW/h Strom produzieren kann. (Zaman 19. August 2008, S. 8.) Die aus Geothermalquellen gewonnene Energie wird hauptsächlich bei der Stromproduktion, Wohnheizung und in den Treibhäusern verwendet. Nach der Annahme des Gesetzes über die Stromproduktion aus erneuerbaren Energiequellen fingen die türkischen Investoren an, sich für Hydrolik-, Wasser- und Geothermalenergie zu interessieren. Die Türkei rangiert bei der Geothermalenergie mit einer bewiesenen Reserve von 31.500 MW an zehnter Stelle in der Welt und an der ersten in Europa. Durch die Erschließung von insgesamt 187 Geothermalfelder bis zum Herbst 2008 wird 4.000 MW Tonnen Geothermalenergie zur Verfügung gestellt. Die Türkei kann aus technischen und finanziellen Unzulänglichkeiten z. Z. nur 20 Prozent ihrer Geothermalfelder ausbeuten. (<http://www.enerji.gov.tr/ayrinti.asp?numara=93>, abgerufen am 01. Oktober 2008.)

Die Westtürkei ist sehr reich an Geothermalquellen. In Aydın wird beispielsweise ein Geothermalfeld erschlossen, das eine Leistungskapazität von 200 MW ausweist. (<http://www.enerji.gov.tr/ayrinti.asp?numara=18>, abgerufen am 01. Oktober 2008.) Eine andere Stadt, in der Geothermie als Energiequelle verwendet wird, ist Bursa, deren Verwaltung Energie aus Geothermalquellen gewinnen will. (Zaman 26. Oktober 2008, S. 24.)

Bis zum Jahre 2013 wird die Türkei aus geothermalen Energieträgern 4,4 Milliarden kW/h Strom produzieren, so Energieminister H. Güler. Infolgedessen verhindert man jährlich die Abgabe von 4 Millionen Tonnen CO₂-Emissionen in die Luft und die Bevölkerung erspart dabei 315 Millionen Euro Heizkosten. Wenn man aber in Erinnerung ruft, dass die Türkei zwischen 1998 und 2007 aus Geothermal- und Windenergie insgesamt 1796,9 GW/h Strom erzeugt hat (vgl. Tabelle 1), kann die Erschließung von 4,4 Milliarden kW/h Strom aus diesen Quellen bis zum Jahr 2013 als ein ehrgeiziges Vorhaben betrachtet werden. Die türkische Regierung will für die Ausbeutung der Geothermalfelder notwendige Technologie aus Island transferieren. Da Island in der Ausbeutung der Geothermalfelder weit fortgestritten ist, plant das türkische Energieministerium die Zusammenarbeit mit den isländischen Firmen auszubauen. (Sabah 9. Mai 2008, S. 13.)

Ist-Zustand der Biokraftenergie in der Türkei

Um ihre Bezugsquellen diversifizieren zu können, produziert die Türkei Strom aus Biokraftstoffe. In diesem Kontext muss man allerdings darauf hinweisen, dass man in der Türkei Biomasse für die Stromerzeugung grundsätzlich nicht verwendet. Denn in der Türkei wird Biomasse hauptsächlich in der Landwirtschaft verwendet. Die Firma „Mimsan“ aus Malatya installiert Müllverbrennungsanlagen, in denen man Strom produziert. Diese Firma errichtete in 15 unterschiedlichen Industriebetrieben Müllverbrennungsanlagen. Durch die Installierung einer solchen Müllverbrennungsanlage kann die betreffende Firma 50 bis 80 Prozent Energie einsparen. Anfang 2008 errichtete Mimsan das erste thermische Kraftwerk, in dem man durch die Verbrennung des Fabrikmülls Strom gewinnt. Eine solche Verbrennungsanlage wurde von der Firma „Mimsan“ für die „Oyak Papierfabrik“ installiert, deren Baukosten auf drei Millionen Euro belief. Die Türkei könne jährlich 10 Milliarden US-Dollar einsparen, wenn sie aus Biokraftstoffe Strom herstelle. (Hürriyet 6. Mai 2008, S. 10.)

Die Firmen, die in den energieintensiven Sektoren wie in der Zementindustrie arbeiten, investieren in Müllverbrennungsanlagen um ihre Energiekosten senken zu können. Die Mehrheit dieser Firmen sind Zementfabriken wie die Nuh, Akçansa, Çimsa usw. Laut Hakan Gürdal, der Manager von Akçansa, verbrennt man jährlich 10 bis 15 Tonnen Autoreifen sowie Plastik und landwirtschaftliche Endprodukte in seiner Fabrik. Außer der Zementindustrie gibt es andere Firmen wie „Petkim“, „Yeşim Textilien“ Oyak Papierfabrik“ und „Metro Gruppe“, die über Müllverbrennungsanlagen verfügen, in denen man allerlei Fabrikmüll zur Energieerschließung verwenden kann. (Hürriyet, 24. August 2008, S. 12.)

Der Einsatz der Bioethanolanlagen zur Energieerzeugung verbreitet sich ebenfalls in der Türkei. Laut Energieminister H. Güler gründete man in vier verschiedenen Städten der Türkei Verarbeitungsanlagen für Bioethanol. Eine solche Anlage wurde von der Firma „Tezkim“ in Adana geründet. Durch die Verwendung von Bioethanol als Treibkraftstoff wird eine große Menge energie gespart. Allerdings findet Bioethanol noch nicht eine verbreitete Verwendung in der Industrie. (<http://www.enerji.gov.tr/ayrinti.asp?numara=34>, abgerufen am 29. September 2008.)

Solarenergie- das Stiefkind der türkischen Energiepolitik?

Das türkische Energieministerium stellte kürzlich die Solarenergiekarte des Landes den Investoren zur Verfügung. Offiziellen Berechnungen zufolge kann man in der Türkei jährlich 380 Milliarden kW/h Strom aus der Sonne erschliessen. Da die Produktionskosten der Solarenergie mit 20 Cent € pro kW/h zu teuer ist, kann die Türkei dieses Potential nicht zur vollen Verwendung bringen. Wenn man 80 Prozent der Dächer in Antalya mit Solarstromanlagen bestückt, würde man 24,6 Milliarden kW/h Strom erzeugen, was einem Erdgaswerk mit einer Leistungskapazität von 3.630 MW entspricht, so Güler.(<http://www.enerji.gov.tr/ayrinti.asp?numara=28>, abgerufen am 29. September 2008.) Das türkische Energieministerium plant, Solarstromanlagen auf Dächern von Häusern zu installieren, indem man mit der öffentlichen Baugesellschaft "TOKI" zusammenarbeitet. Die Türkei hat zum Ziel gesetzt, Solarbatterien und Solaranlagen in der Türkei herzustellen. Zu diesem Zweck sucht sie Kooperationspartner in Deutschland, Holland, Spanien und sowie in den USA.(Hürriyet, 11. Mai 2008, S. 18.)

Zusammenfassung und Ausblick

Um sich vom Import der fossilen Energieträger befreien zu können, will die türkische Regierung ihre Bezugsquellen diversifizieren, in dem sie die Investitionen im Bereich der erneuerbaren Energien fördert. In diesem Zusammenhang kommt der Energieeffizienz ebenfalls eine besondere Bedeutung zu. Wie bereits darauf hingewiesen wurde, erklärte das türkische Energieministerium 2008 das Jahr für Energieeffizienz. Dabei geht es in erster Linie um die Verteilung der energiesparsamen Glühbirnen, die Isolierung der Wohnhäuser und sowie die Steigerung der Energieeffizienz in der industriellen Verwendung. Das EEG vom 10. Mai 2005 führte ein Investitionsboom in der erneuerbaren Energiebranche vor allem in Windkraftanlagen herbei. Denn dem Energieministerium wurde bewusst, dass man nicht mehr an den erneuerbaren Energiequellen vorbeischaun kann, falls man die Hauptenergieträger des Landes diversifizieren will.

Wie aus der Tabelle 1 zu entnehmen ist, ist der Anteil der erneuerbaren Energiequellen an der gesamten Stromerzeugung der Türkei mit 370046,7 GW/h immer noch zu gering. Um den Anteil der erneuerbaren Energien an der Stromerzeugung erhöhen zu können, erweitert die Türkei

die vorhandene Kapazität ihrer Wasserkraftanlagen durch die neue Lizenzvergabe für den Bau von neuen Staudämmen. Nach der Erstellung der Windkarte durch das Energieministerium zeigten die türkischen Privatfirmen wie die "Polat Energie", "Aksa Energie" sowie "Dost Energie" ein großes Interesse für die Investitionen in die Windkraftanlagen, für deren Installierung die türkischen Firmen auf die Hilfe von ausländischen Partnern wie die deutsche Firma „Nordex“ angewiesen sind. Darüber hinaus besitzt die deutsche Firma „Enercon“ eine Produktionsstätte in der Türkei. Zieht man die Investitionsmöglichkeiten der türkischen Firmen in der Errichtung von Windkraftanlagen in den kommenden Jahren in Betracht, bietet Windanlagenbau ein gutes Kooperationsfeld für die deutschen Hersteller mit ihren türkischen Partnern.

Neben der Windkraftenergie hegt die türkische Regierung große Hoffnungen auf die Ausbeutung der reichen Geothermalfelder des Landes. Aufgrund ihrer vorhandenen Kapazität in Höhe von 32.555 MW will die Türkei sich zunehmend auf die Ausbeutung der Geothermalfelder konzentrieren. Was die Biokraftenergie angeht, handelt es sich dabei z. Z. in erster Linie um Müllverbrennungsanlagen. Biomasse kommt aufgrund ihrer Verwendung in der Landwirtschaft in absehbarer Zeit nicht in Frage. Da die Installierung der Solaranlagen zu teuer ist, sind die Möglichkeiten der Türkei für die Erschließung der Energie aus Solarquellen sehr begrenzt. Aus diesem Grund ist Solarenergie z. Z. als Stiefkind der erneuerbaren Energien in der Türkei zu betrachten.

Literaturverzeichnis

- [http://enerji.gov.tr/istatistik_belge/\(1970-2007\)B.uretim.xls](http://enerji.gov.tr/istatistik_belge/(1970-2007)B.uretim.xls),
(abgerufen am 29. 09.2008).
- <http://www.enerji.gov.tr/ayrinti.asp?numara=91>, (abgerufen am 29. 09.2008).
- <http://www.enerji.gov.tr/ayrinti.asp?numara=61>, (abgerufen am 29.09.2008).
- <http://www.enerji.gov.tr/ayrinti.asp?numara=60>, (abgerufen am 29. 09.2008).
- <http://www.enerji.gov.tr/ayrinti.asp?numara=90>, (abgerufen am 30.09. 2008).
- <http://www.enerji.gov.tr/ayrinti.asp?numara=83>, (abgerufen am 29.09.2008).

<http://www.enerji.gov.tr/ayrinti.asp?numara=80>, (abgerufen am 30.09.2008).

<http://www.enerji.gov.tr/ayrinti.asp?numara=10>, (abgerufen am 01.10.2008).

<http://www.enercon.de/www/de/marktanteile.nsf/04ca674831391e59c1256e89002fe7>, (abgerufen am 6.11.2008).

<http://www.enerji.gov.tr/ayrinti.asp?numara=91>, (abgerufen am 01.10.2008).

<http://www.enerji.gov.tr/ayrinti.asp?numara=93>, (abgerufen am 01.10.2008).

<http://www.enerji.gov.tr/ayrinti.asp?numara=18>, (abgerufen am 01.10.2008).

<http://www.enerji.gov.tr/ayrinti.asp?numara=34>, (abgerufen am 29.09.2008).

<http://www.enerji.gov.tr/ayrinti.asp?numara=28>, (abgerufen am 29.09.2008).

<http://www.enerji.gov.tr/mevzuat/5346.doc>, (abgerufen am 29.09.2008).

Hürriyet, 06. Mai 2008.

Hürriyet, 11. Mai 2008.

Hürriyet, 03. Juni 2008.

Hürriyet, 13. Juli 2008.

Hürriyet, 14. Juli 2008.

Hürriyet, 24. August 2008.

Hürriyet, 27. August 2008.

Hürriyet, 07. September 2008.

Hürriyet, 30. November 2008.

Milliyet, 10. Juli 2008.

Sabah, 12. April 2008.

Sabah, 09. Mai 2008.

Sabah, 01. Juni 2008.

Sabah, 03. Juni 2008.

Sabah, 07. Juli 2008.

Sabah, 10. Juli 2008.

Sabah, 13. Juli 2008.

Sabah, 20. August 2008.

Sabah, 12. September 2008.

Zaman, 12. April 2008.

Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
Haziran 2011 Cilt 13 Sayı 1 (176-191)

Zaman, 18. April 2008.
Zaman, 21. April 2008.
Zaman, 25. April 2008.
Zaman, 28. Juni 2008.
Zaman, 19. August 2008.
Zaman, 10. September 2008.
Zaman, 26. Oktober 2008.
Zaman, 14. November 2008.

TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ'NDE PROFESYONELLEŞME ÇALIŞMALARI

*Cenk ÖZGEN**

ÖZET

Bu makalenin amacı, Türkiye'de son dönemlerde önemli bir gündem maddesini oluşturan Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK)'daki profesyonelleşme çalışmalarını incelemektir. Bu çerçevede, TSK tarafından İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen süreçte başlatılan profesyonelleşme çalışmaları, özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde ivme kazanmıştır. TSK'da devamlılık arz eden teknik ve kritik görevler için uzman çavuş ve onbaşlar, küçük rütbeli subay ihtiyacına yönelik olarak ise, sözleşmeli subay ve astsubaylar istihdam edilmeye başlanmıştır. Aynı şekilde, iç güvenlik harekâtlarındaki etkinliğin artırılması amacıyla sözleşmeli er ve erbaş uygulaması da hayata geçirilmiştir. Araştırma sonucunda, kısa ve orta vadede Türkiye'de zorunlu askerlik uygulamasının devam edeceği ortaya konulmuştur. Ancak güvenlik alanında yaşanacak olumlu gelişmelere bağlı olarak, profesyonel orduya geçiş tartışmalarının kamuoyunda giderek artan biçimde gündem oluşturacağı da belirtilmiştir.

***Anahtar Kelimeler:** Zorunlu Askerlik Hizmeti, Paralı Asker, Profesyonel Asker, Profesyonel Ordu.*

PROFESSIONALIZATION TRYOUTS IN TURKISH ARMED FORCES

ABSTRACT

The aim of this article is to examine the professionalization tryouts in Turkish Armed Forces (TAF) which have recently been a significant agenda item. Within this context, professionalization tryouts, which were started by TAF after the Second World War, accelerated especially in the post Cold War period. For technical and critical tasks which require continuity specialist sergeants and corporals have started to be employed, while contract officers and non-commissioned officers have been taken into office for the need of rating in TAF. Likewise the employment of contract privates and contract sergeants/corporals has been implemented to increase the effectiveness in domestic safety operations. At the end of the study, it is pointed out that the conscription is likely to continue in Turkey in the short

* Okutman, Uludağ Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü.

and medium term. On the other hand, depending on the positive developments in security perception, it is stated that discussions on the transition to professional army will gradually increase in the public agenda.

Key Words: *Compulsory Military Service, Mercenary, Professional Soldier, Professional Army.*

Giriş

Soğuk Savaş'ın sona ermesi, Batılı ülkelerin güvenlik algılamalarında önemli değişimler yaşanmasını beraberinde getirmiştir. Bu kapsamda, 7-8 Kasım 1991 tarihleri arasında Roma'da gerçekleştirilen NATO Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi, yaşanan değişimin ilk ipuçlarının ortaya çıktığı yer olmuştur. Zirvede kabul edilen İttifakın Yeni Strateji Konsepti (The Alliance's New Strategy Concept) başlıklı belgede, NATO'nun güvenlik anlayışının ana hatları çizilmiştir. Tehdit yerine güvenliğe yönelik meydan okuma ve risk kavramlarına yer verilen belgede, NATO üyesi ülkelerin artık Doğu Avrupa'dan kaynaklanan kitlesel bir saldırı tehdidi altında olmadığı belirtilmiştir. Aynı belgede kitlesel saldırı tehdidinin yerini farklı yönlerden gelebilecek, çok boyutlu ve önceden tespit edilmesi güç risklere bıraktığına işaret edilmiştir (NATO).

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte NATO'da bu gelişmeler yaşanırken, ittifak üyesi ülkeler kendi ulusal güvenlik anlayışlarını yeniden yapılandırmış; benzer eğilim Orta ve Doğu Avrupa'daki eski Varşova Pakti üyesi ülkelerde de görülmüştür. Bu dönemde güvenlik, salt askeri boyutuyla ele alınmayıp, siyasi, iktisadi, sosyal ve çevresel yönleriyle bir bütün olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Yeni dönemde; bölgesel ve etnik çatışmalar, ülkelerdeki siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar, kitle imha silahlarının ve uzun menzilli füzelerin yayılması, köktendincilik, uyuşturucu ve her tür silah kaçakçılığı ile uluslararası terörizm gibi yeni risk ve tehditler öne çıkmıştır (Milli Savunma Bakanlığı, 2000, s. 35).

İki kutuplu dünya düzeninin ortadan kalkmasını müteakip oluşan yeni yapıda tehdit ve buna bağlı olarak güvenlik algılamalarının önemli ölçüde değişmesi (Küçükşahin ve Akkan, 2007, s. 43), orduların görev tanımlarında da bazı değişimler yaşanmasına neden olmuştur. Bu gelişme özellikle Batı ordularında bir dizi yapısal değişim ve dönüşümün gerçekleşmesi sonucunu doğurmuştur. Bu dönemde pek çok ülkede silahlı kuvvetler küçültülmüştür. Harekât ihtiyaçlarını karşılamadığı düşüncesinden hareketle zorunlu askerlik uygulamasının sorgulandığı süreçte,

profesyonelleşme kavramı ön plana çıkmaya başlamıştır. Nitekim özellikle Batı ülkelerinde, erinden en üst rütbeli subayına kadar profesyonel askerlerin görev yaptığı profesyonel orduların teşkil edildiği görülmüştür.

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra güvenlik anlayışında yaşanan değişim, Batı ülkeleri gibi Türkiye'yi de derinden etkilemiştir. Ancak bu dönemde karar verici konumundaki kişilerin Türkiye'nin "kanat ülkesi" konumundan "cephe ülkesi" konumuna geldiğine ilişkin değerlendirmeleri (Savunma Dergisi, 1998, s. 19-20) ve iç tehdit unsurunun giderek ön plana çıkması (Ülman, 2000, s. 102; Parker, 2010, s. 411), Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) içerisinde Batı ordularındakine benzer yapısal değişim ve dönüşümün gerekliliğini gölgelemiş, tek neden olmamakla birlikte, bu yöndeki planların ertelenmesine neden olmuştur (Akyürek, 2010, s. 1). Bugün çekirdek kadrosu profesyonel askerlerden oluşan TSK, nicelik açısından yükümlü personelin ağırlıklı olduğu bir kurum olma özelliğini devam ettirmektedir. Ne var ki özellikle Kürdistan İşçi Partisi (PKK)'ya karşı yürütülen mücadeleye paralel olarak bu yapı hızla değişmekte ve TSK bünyesindeki profesyonel askerlerin genel mevcut içerisindeki oranı giderek artmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de son zamanlarda önemli bir gündem maddesini oluşturan TSK'nın profesyonel askerlik konusunda gerçekleştirdiği girişimleri incelemektir. Akademik alanda konu hakkında yapılmış çalışmaların sınırlı sayıda olduğu dikkate alındığında önemli bir boşluğu dolduracağı değerlendirilen araştırmada, TSK bünyesindeki profesyonelleşme çalışmalarının İkinci Dünya Savaşı'nın akabinde başladığı, Soğuk Savaş sonrası dönemde ise hız kazandığı ortaya konulmuştur. Çalışmada, kısa ve orta vade için TSK nezdinde bir çalışma olmamakla birlikte, profesyonel orduya geçiş tartışmalarının kamuoyunda giderek artan biçimde gündem oluşturacağı belirtilmiştir. Bu noktada, özellikle güvenlik alanında yaşanacak gelişmelerin belirleyici olacağına altı çizilmiştir.

Bu çerçevede, çalışmada ilk önce Türkiye'de uygulanmakta olan zorunlu askerlik sisteminin genel bir değerlendirmesi yapılacaktır. Daha sonra cumhuriyet tarihi boyunca profesyonelleşme konusunda atılan adımlar incelenecektir. Müteakiben, TSK açısından profesyonelleşme çalışmalarının değişen öncelikleri üzerinde durulacaktır. Son olarak da elde edilen veriler ışığında geleceğe yönelik çıkarsamalarda bulunulacaktır.

Kavramsal Çerçeve

Zorunlu askerlik, askerlik hizmetinin gönüllü olarak değil devletin uyruğundaki özgür bireyler tarafından yükümlülük esasına göre yerine getirilmesidir.¹ Profesyonel askerlik ise, mesleki kariyer açısından askerliğin seçilmesi ve belli bir maddi kazanç karşılığında uyruğunda bulunulan devlete hizmet edilmesidir.²

Bu noktada, hemen her platformda gözlemlenen bir tanımlama hatasından bahsetmek yerinde olacaktır. Uygulama açısından birbirinden tamamen farklı askere alma modelleri olmakla birlikte, profesyonel askerlik ile paralı askerlik ekseriyetle eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Profesyonel askerliğin kariyer açısından askerlik mesleğinin seçilmesi ve yapılan işten maddi kazanç elde edilmesi açısından paralı askerlikle ortak özellikler taşıdığı doğrudur. Ancak ‘sadece uyruğunda bulunulan devlete hizmet’ esaslı profesyonel askerliğin aksine paralı askerlik, işveren ile ulusal ya da uluslararası işgücü pazarı arasındaki ilişkiye dayanmaktadır (Lucassen ve Zürcher, 2003, s. 8).³ Paralı askerler bireysel ya da toplu olarak askere alınmakta ve belli bir bedel karşılığında, sadece uyruğunda buldukları devlete değil talepte bulunan ‘herkese’ hizmet sunmaktadır.⁴ Dolayısıyla hizmetin kime verildiği hususu, profesyonel askerlik ile paralı askerliği kesin

¹ Zorunlu askerlik uygulaması ilk olarak 23 Ağustos 1793 Konvansiyonu ile Fransa’da yürürlüğe girmiştir. Konvansiyonun “Levee en Masse” olarak adlandırılan zorunlu askerlik uygulamasına ilişkin 1. maddesi şu şekildedir: “Şu andan itibaren, düşmanlarımızın tümü Cumhuriyet topraklarından çıkartılana kadar, Fransızların hepsi ordularda hizmet etmek üzere sürekli göreve alınmıştır. Genç erkekler muharebeye gidecekler; evli erkekler silah yapacaklar ve harp malzemesi taşıyacaklar; kadınlar çadır ve giyecek yapacaklar ve hastanelerde hizmet edecekler; çocuklar eski ketenlerden pansuman bezi yapacaklar; yaşlı erkekler meydanlarda Cumhuriyetin lehinde ve krallara karşı nefret dolu konuşmalar yaparak askerlerin cesaretlerini arttıracaklar” (Brinton, Craig ve Gilbert, 2003, s. 71).

² Subay atamalarıyla ilgili 6 Ağustos 1808’de Prusya’da yayınlanan kararname, modern profesyonel askerlik kurumunun başlangıç tarihi olarak kabul edilmektedir. Subaylığı paralı askerler ile aristokratların tekelinden çıkaran kararname şu şekildedir: “Bir subayın mevkisini belirleyici tek unsur barış zamanlarında öğrenim ve bilgi; savaş zamanlarında ise üstün cesaret ve kavrayış olacaktır. Dolayısıyla ulusumuzun bu niteliklere sahip tüm fertleri en yüksek askeri makamlar için uygundur. Evvelce varolan tüm sınıf tercihleri ortadan kaldırılmış olup, kökenine bakılmaksızın her erkeğe eşit sorumluluk ve eşit haklar tanınmıştır” (Huntington, 2004, s. 41).

³ Paralı askerliğin tarihçesinin harp tarihi ile başladığı söylenebilir. Ancak söz konusu askere alma sisteminin günümüzde anlaşıldığı biçimdeki ilk uygulaması kapitalizm ve para ekonomisinin hızla yayıldığı Orta Çağ Avrupa’sında başlamıştır (Belge, 2005, s. 196).

⁴ Paralı askerlerin ön plana çıktığı son olay Libya’daki halk hareketidir. Libya lideri Kaddafi’nin başta Afrika ülkeleri olmak üzere, yabancı ülkelere getirdiği paralı askerleri isyancı unsurlara karşı kullandığı görsel ve yazılı basında geniş yer bulmuştur (Radikal, 23 Şubat 2011; Hürriyet, 28 Şubat 2011; Sabah, 3 Mart 2011; CNN Türk, 21 Mart 2011).

çizgilerle birbirinden ayırmaktadır.⁵

Türkiye’de Zorunlu Askerlik Sistemi

“Vatan hizmeti her Türk’ün hakkı ve ödevidir. Bu hizmetin silahlı kuvvetlerde veya kamu kesiminde ne şekilde yerine getirileceği veya getirilmiş sayılacağı kanunla düzenlenir” (Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası). Anayasanın 72’nci maddesinde bu ifadelerle yer alan zorunlu askerlik uygulaması, Türkiye Cumhuriyeti uyruğunda olan her erkek için mecburi kılınmıştır. Bugün zorunlu askerlik uygulaması, 16 Haziran 1927 tarih ve 1076 sayılı Yedek Subaylar ve Yedek Askeri Memurlar Kanunu ile 21 Haziran 1927 tarih ve 1111 sayılı Askerlik Kanunu çerçevesinde yürütülmektedir. Mükellefiyet sistemi olarak adlandırılan uygulamada, askerlik çağı her erkeğin 20 yaşına girdiği senenin Ocak ayının birinci günü başlamakta ve 41 yaşına girdiği senenin Ocak ayının birinci günü sona ermektedir. Askerlik çağının süresi en fazla 21 yıldır. Ancak bu süre Bakanlar Kurulu’nun kararıyla 5 yıla kadar uzatılabilmekte veya kısaltılabilmektedir (ASAL, Askerlik Kanunu).

Hâlihazırda uygulanan modelde, askerlik çağı 3 devreden oluşmaktadır: Yoklama, muvazzaf ve ihtiyat. Yoklama devresi, askerlik çağının başlangıcından silâh altına alınmaya kadar geçen dönemi kapsamaktadır. Muvazzaf devresi, okul, kıt’a, askeri kurum veya kamu kurum ve kuruluşlarında askerlik hizmetinin icra edildiği dönemdir. İhtiyat devresi ise, terhis olunmasından askerlik çağının sonuna kadar geçen dönemdir (ASAL, Askerlik Kanunu).

Yarı askeri kuvvetler kapsamında yer alan Jandarma ve Sahil Güvenlik Komutanlıkları hariç tutulduğunda, 2005 yılı itibarıyla TSK’nın toplam insan gücü toplam 511.000 kişidir. Bunun 442.000’i yükümlü personeldir. Yükümlü personelin kuvvetlere göre dağılımı ise, karacı; 373.000, denizci; 35.000 ve havacı; 34.000’dir (The World Defence

⁵ Söz konusu yanlış kullanıma ilişkin verilebilecek örneklerden biri, Sözleşmeli Erbaş ve Er Kanunu Tasarısı’nın TBMM Genel Kurulu’ndaki görüşmeleridir. Tasarı hakkında söz alan BDP Şırnak milletvekili Hasip Kaplan, profesyonel asker kategorisinde değerlendirilmesi gereken sözleşmeli erbaş ve erleri paralı asker olarak tanımlamıştır: “...Paralı askerlik, sözleşmeli er, ayda 2 milyar lira maaş alacak bir paralı askerlik sistemi. Lejyoner sistemden esinlenmiş” (TBMM Tutanak Dergisi, 10 Mart 2011). Benzer kullanıma ilişkin verilebilecek bir diğer örnek, Milliyet Gazetesi’nin, Devlet Bakanı ve AB Başmüzakerecisi Egemen Bağış’ın profesyonel orduya geçişin gerçekleşmesi durumunda 500 bin kişinin istihdam edilebileceğine ilişkin açıklamasını konu alan haberde atılan, “500 Bin Paralı Asker” şeklindeki başlıktır (Milliyet, 30 Haziran 2010). Aynı haber, Kanal D’nin internet sitesinde, “500 Bin Paralı Asker Geliyor” şeklinde duyurulmuştur (Kanal D, 30 Haziran 2010).

Almanac, 2005, s. 192-194).

Türkiye’de askerlik hizmet çeşitleri en son 23 Haziran 2003 tarihinde düzenlenmiştir. Buna göre, askerliğe elverişli olduğu tespit edilen her Türkiye Cumhuriyeti uyruğundaki erkek; 12 ay yedek subay, 6 ay kısa dönem er/erbaş, 15 ay er/erbaş ve dövizle askerlik olarak adlandırılan hizmet çeşitlerinden birisi kapsamında askere alınmaktadır.⁶

Söz konusu hizmet çeşitlerinden 12 ay yedek subaylık, 4 yıl veya daha uzun süreli üniversitesi mezunu yükümlüleri kapsamaktadır. 6 ay kısa dönem er/erbaşlık, yedek subay olmaya haiz yükümlülerden ihtiyaç fazlası olanların yararlandığı bir uygulamadır. 15 ay er/erbaşlık, 4 yıldan kısa süreli yüksek okul mezunlarıyla daha aşağı tahsil grubuna giren yükümlüleri kapsamaktadır. Dövizle askerlik ise, oturma ve çalışma iznine sahip olarak işçi, işveren veya bir meslek ya da sanatı icra ederek en az 3 yıl süreyle yurtdışında bulunan yükümlülere yönelik hayata geçirilmiş bir uygulamadır. Bu uygulamadan yararlanmak isteyenlerden 38 yaş sınırı içinde bulunanlar 5112 Euro, 38 yaş sınırını aşanlar ise 7668 Euro veya karşılığı yabancı ülke parasını ödemek koşuluyla 21 gün süreli askerlik hizmeti yapmaktadır (ASAL, Askerlik Hizmet Çeşitleri).

Öte yandan bu noktada bir parantez açarak, TSK’nın asker ihtiyacının karşılanamadığı tespitinden hareketle, “askerlik sadeleşecek” sözüyle ilk kez Genelkurmay Başkanı Org. İlker Başbuğ tarafından dile getirilen (Hürriyet, 1 Mayıs 2009) ve kamuoyunda “tek tip askerlik” ya da “eşit süreli askerlik” olarak bilinen farklı askerlik hizmet çeşitlerinin kaldırılacağı yönündeki tartışmaların son dönemlerde önemli bir gündem maddesi oluşturduğu belirtilmelidir. Görevi Org. İlker Başbuğ’dan devralan Genelkurmay Başkanı Org. Işık Koşaner tarafından hükümete sunulan çalışmanın, “eşit süreli askerlik sistemi” başlığı taşıdığı bilinmekle birlikte (Hürriyet, 21 Ekim 2010), uygulamanın ne şekilde olmasının planlandığı hakkında net bir bilgi yoktur. Kamuoyuna yansıyan bilgilere göre, TSK, hükümete herkesin 12 ay veya 9 ay askerlik yapacağı iki ayrı formül önermiştir. Hükümet kanadı ise, uzun dönemi 9 veya 6 aya, kısa dönemi de 4 aya indirmeye yönelik formüller üzerinde çalışmaktadır. Yine hükümet kanadının bedelli askerlik konusunda çalışmaları yürüttüğü ve bu alanda

⁶ Türkiye’de bazı ülkelerin yasalarında yer alan vicdani retçilik ve kamuda alternatif hizmet uygulaması bulunmamaktadır. Yasalara göre, orduda silah taşımayı reddeden kişiler TSK İç Hizmet Kanunu’nun 63. maddesine göre ceza alabilmektedir. Aynı kişiler vicdani retçi olduklarını görsel veya yazılı medya yoluyla kamuoyuna duyurmaları durumunda ise, insanları askerlikten soğutma suçu işledikleri gerekçesiyle 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 155. maddesi uyarınca 6 aydan 2 yıla kadar hapis cezasına çarptırılabilir (War Resisters International, 23 Ekim 2008).

adım atmaya kararlı olduğu da kamuoyuna yansıyan bilgiler arasındadır (Milliyet, 1 Ekim 2010).

Profesyonelleşme Konusunda İlk Girişimler

TSK'daki profesyonel askerlik çalışmalarını incelemeye başlamadan önce yanıtlanması gereken soru şudur: TSK'da profesyonelleşme çalışmalarından bahsederken tam olarak ne kastedilmektedir? Bu sorunun yanıtı; mükellefiyet sistemi kapsamında askerlik hizmetini yerine getiren yedek subay, erbaş ve erlerin kadrolarının bu işi meslek olarak edinmiş personelce doldurup doldurulamayacağıdır.

Hiç şüphe yok ki, TSK bünyesinde yapılan profesyonelleşme çalışmalarının gerçek anlamda başlangıç noktasını, 1986 yılından itibaren orduda uzman erbaşların istihdam edilmesi oluşturmaktadır. Bu uygulama bir sonraki başlık altında ayrıntılı olarak incelenecek olmakla birlikte, daha önceki yıllarda yapılan ancak çeşitli nedenlerden istenen verimin alınmadığı bazı girişimlere kısaca değinmek yerinde olacaktır.

Buna göre, TSK'nın profesyonelleşmesi yönünde atılan adımlardan ilki, 11 Haziran 1949 tarihinde yürürlüğe giren 5430 sayılı Uzman Çavuş Yetiştirilmesi Hakkında Kanun'dur. MSB tarafından hazırlanan ve Bakanlar Kurulu'nca Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'ye sunulan kanun tasarısının gerekçesi, ordunun yeni yapılanmasına göre envanterde gittikçe önemli bir yer işgal etmeye başlayan gelişmiş silah sistemlerini kullanacak makinist ve işletmecilerin TSK'da istihdam edilmesidir (TBMM Zabıt Ceridesi, 6 Haziran 1949). Bu amaçla kanun, orduda görev yapmakta olan muvazzaf erattan isteklilerin veya orduya dışarıdan katılmak isteyenlerin uzman çavuş olarak yetiştirilmesi ve görevlendirilmesi konusunda MSB'yi yetkili kılmıştır (Resmi Gazete, 11 Haziran 1949).

Profesyonelleşme konusunda atılan bir başka adım, 10 Mart 1954 tarihinde yürürlüğe giren 6320 sayılı Çavuş ve Uzman Çavuş Kanunu'dur. MSB tarafından hazırlanan ve Bakanlar Kurulu'nca TBMM'ye sunulan kanun tasarısının gerekçesi, 1 Haziran 1927 tarihinde yürürlüğe giren 1059 sayılı Piyade Küçük Zabit Kanunu⁷ ile bir önceki paragrafta anlatılan 5430

⁷ Piyade Küçük Zabit Kanunu, kıt'aya dahil olan acemi piyade eratı içerisinden erbaş seçimini düzenlemekte ve isteklilerin terhisleri sonrasında da görevlerine devam etmesini olanaklı kılmaktadır (TBMM Zabıt Ceridesi, 28 Mayıs 1927). Söz konusu kanunun uygulanması hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Ancak uzmanlaşmaya yönelik olması dikkate alındığında, düzenlemenin TSK'daki profesyonelleşme çalışmaları kapsamında değerlendirilebileceği söylenebilir.

sayılı Uzman Çavuş Yetiştirilmesi Hakkındaki Kanun'un mahzurlarının giderilmesidir (TBMM Zabıt Ceridesi, 3 Mart 1954). Nitekim yeni kanunla, birliklere acemi olarak gelen erat arasından erbaş adaylarının belirlenmesi için öngörülen 1 haftalık süre 6 aya çıkarılmış, ayrıca mesleğin daha cazip hale getirilmesi için ek maddi düzenlemeler yapılmıştır (Resmi Gazete, 10 Mart 1954).

Profesyonelleşme konusunda dikkati çeken bir diğer adım ise, 961 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanunu'na 7 Temmuz 1971 tarihli ve 1424 sayılı kanunla eklenen ek 12'nci maddedir. Yapılan düzenlemeyle, TSK'da ihtiyaç duyulan sınıflar için sözleşmeli subay alınabilmesinin önü açılmıştır (TBMM Tutanak Dergisi, 13 Haziran 2001).

Yukarıda kısaca aktarılmaya çalışılan yasal düzenlemelerin hepsi profesyonelleşme yönünde atılan adımlardır. Ne var ki düzenlemelerin hiçbirisi arzu edilen sonuçları vermemiştir. Bunun nedeni, 5430 sayılı Uzman Çavuş Yetiştirilebilmesi Kanunu'nda ve 6320 sayılı Çavuş ve Uzman Çavuş Kanunu'nda cazip koşulların yaratılamaması, sözleşmeli subay alımına yönelik kanunda ise, gereken ek yasal düzenlemelerin yapılmamasıdır. Dolayısıyla buraya kadar elde edilen verilerden, TSK'da ciddi anlamda bir profesyonelleşmenin söz konusu düzenlemelerle hayata geçirilemediğini söylemek yanlış bir değerlendirme olmayacaktır.

Profesyonelleşmenin Hız Kazanması

TSK'da profesyonelleşme konusunda yapılan çalışmaların dönüm noktası, 25 Mart 1986 tarihinde yürürlüğe giren 3269 sayılı Uzman Erbaş Kanunu'dur. MSB tarafından hazırlanan ve Bakanlar Kurulu'nca onaylanarak TBMM'ye gönderilen Uzman Erbaş Kanunu tasarısının genel gerekçesi, TSK bünyesinde devamlılık arz eden teknik ve kritik görevlerde yetişmiş personel ihtiyacının karşılanmasıdır (TBMM Tutanak Dergisi, 18 Mart 1986).⁸ Nitekim kanun, yetişmiş personel ihtiyacını karşılamak amacıyla istihdam edilecek olan erbaşların temini, hizmet şartları, görev ve hakları, yükümlülükleri ve astsubay sınıfına geçirilmeleriyle ilgili esas ve usulleri düzenlemektedir (Resmi Gazete, 25 Mart 1986).

Hâlihazırda TSK bünyesinde uzman erbaş statüsünde istihdam edilmekte olan personel sayısı hakkında kesin rakamlar mevcut değildir.

⁸ Kanun tasarısının genel gerekçesinde uzman erbaşların; tank şoförü, telsiz operatörü, radar operatörü, eğitim merkezlerinde öğretmen yardımcısı, top/taret komutanı, nişancı ve iş makineleri operatörü gibi görev yerlerinde istihdam edileceği ifade edilmektedir.

Ancak uygulamanın başarıyla yürütüldüğü kıymetlendirilmektedir. Bunun en iyi göstergelerinden biri, 27 Haziran 2007'de Kara Kuvvetleri Komutanı Org. İlker Başbuğ tarafından kamuoyuna açıklanan (Öztürk, 28 Haziran 2007) ve 2010 yılı itibarıyla başarıyla tamamlanan (Savunma ve Havacılık Dergisi, 2010, s. 30) "Komando Tugaylarının Profesyoneleştirilmesi Projesi"dir. Öyle ki 5'i Kara Kuvvetleri Komutanlığı, 1'i ise, Jandarma Genel Komutanlığı kuruluşunda olmak üzere, toplam 6 komando tugayının operasyonlarda görev alan komando kol unsurlarının profesyonel askerlerden oluşturulmasını öngören proje uyarınca istihdam edilen personel, Uzman Erbaş Kanunu kapsamında hizmet vermektedir.

TSK'da profesyonelleşme yönünde atılan bir diğer adım, 21 Haziran 2001 tarihinde yürürlüğe giren 4678 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri'nde İstihdam Edilecek Sözleşmeli Subay ve Astsubaylar Hakkında Kanun'dur. MSB tarafından hazırlanan ve Bakanlar Kurulu'nca kabulünün ardından TBMM'ye gönderilen kanun tasarısının genel gerekçesi, TSK'nın ihtiyaç duyduğu küçük rütbeli subay/astsubay ihtiyacının karşılanması ve halen yedek subaylar tarafından icra edilen kimi görevlerin daha etkin olarak yerine getirilmesidir. Aynı şekilde, üst rütbelerde yaşanan birikmenin önlenmesi ve uygulamanın başarıyla gerçekleştirilmesi durumunda yedek subaylığın ileride tamamen kaldırılması da genel gerekçe de yer almaktadır (TBMM Tutanak Dergisi, 13 Haziran 2001). Bu amaçları gerçekleştirmek için kanun, sözleşmeli subay ve astsubayların temini, yetiştirilmesi, sınıflandırılması, hizmet şartları, yükselmeleri, atama ve yer değiştirilmeleri, görev ve yükümlülükleri, özlük ve sosyal hakları, muvazzaf subay ve astsubaylık statüsüne geçmeleri, ayırma ve ayrılma esas ve usulleri düzenlemektedir (Resmi Gazete, 21 Haziran 2001).

Uzman erbaşlık uygulamasında olduğu gibi TSK bünyesinde istihdam edilmekte olan sözleşmeli subay ve astsubayların sayısı hakkında da kesin rakamlar vermek mümkün değildir. Ancak uygulamanın başarıyla yürütüldüğü ve bununla bağlantılı olarak da yakın bir gelecekte yedeklik subaylığın tamamen kaldırılacağı değerlendirilmektedir.

TSK'nın profesyonelleşmesi yönünde atılan en son adım ise, 22 Mart 2011 tarihinde yürürlüğe giren 6191 sayılı Sözleşmeli Erbaş ve Er Kanunu'dur. MSB tarafından hazırlanan ve Bakanlar Kurulu'nca kabulünün ardından TBMM'ye gönderilen Sözleşmeli Erbaş ve Er Kanunu tasarısının genel gerekçesinde, Uzman Erbaş Kanunu kapsamında hizmet veren uzman erbaşların devamlılık arz eden teknik ve kritik görev yerlerinde istihdam edildiği ancak uzun yıllar boyunca elde edilen tecrübelerden 30 yaşını geçen

personelin özellikle fiziksel güç gerektiren görev yerlerinde verimliliklerinin azaldığına dikkat çekilmektedir. Yine yükümlü personel statüsündeki erbaş ve erlerin 3 ay süreli temel askerlik eğitimini müteakip iç güvenlik birliklerinde görevlendirilmesi, bölgeye alışı, terörle mücadelede tam olarak tecrübe kazandıkları en verimli çağlarında ise terhis edilmeleri önemli bir olumsuzluk olarak gösterilmektedir. Bu bağlamda, Sözleşmeli Erbaş ve Er Kanunu ile Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bölücü terör örgütüne karşı yürütülen mücadeledeki yetişmiş personel açığının giderilmesi amaçlanmakta ve yükümlü erbaş ve erlerin yerine iyi eğitilmiş ve profesyonel asker statüsünde olan sözleşmeli personelin istihdam edilmesi öngörülmektedir (TBMM, 10 Mart 2011). Bu doğrultuda kanun, sözleşmeli erbaş ve erlerin temini, yetiştirilmeleri, görevde yükselmeleri, tertip edilmeleri, geçici görevlendirilmeleri, hizmet şartları, görev ve hakları, yükümlülükleri, ayırma ve ayrılmalarıyla ilgili usul ve esasları düzenlemektedir (Resmi Gazete, 22 Mart 2011).

Kamuoyuna yansıyan bilgilerde, TSK'nın önümüzdeki 5 yıl içerisinde 50 bin sözleşmeli personeli istihdam etmeyi planladığı ve söz konusu askerlerin ağırlıklı olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki sınır birliklerinde görevlendirileceği belirtilmektedir (Dağlı, 24 Şubat 2011).

Değişen Öncelikler

TSK'nın profesyonelleşme yönündeki girişimleri irdelendiğinde, yapılan çalışmaların Soğuk Savaş dönemindeki ile günümüzdeki amaçları arasında önemli farklar olduğu görülmektedir. Soğuk Savaş yıllarında profesyonelleşme konusunda yapılan çalışmalar da ağırlıklı olarak ordu içerisinde yetişmiş personel istihdamının arttırılması amacı ön planda tutulmuştur. İki kutuplu düzenin ortadan kalkmasını izleyen süreçte ise, küçülme ve yeniden yapılanma amacı da önemli bir gündem maddesi oluşturmaya başlamıştır.

Bunun nedenleri somut verilerle tartışılacak olursa, Soğuk Savaş yıllarında TSK'nın Sovyetler Birliği'nin önderliğindeki Varşova Paktı kuvvetlerine karşı Trakya ve Doğu Anadolu harekât alanlarında mücadele etmesi beklenmiştir (Özsoy, 1987, s. 67-77). Bu durum, Türkiye'nin bütünlüğünü ve güvenliğini doğrudan etkileyecek çapta bir mücadele olduğundan, ülkenin genel bir seferberlik tarzı içerisinde hazırlanması gerekmiştir. Söz konusu hazırlıkların en önemli sonuçlardan biri, Türkiye'nin Soğuk Savaş yıllarında niceliğe önem verme anlayışı olarak

ifade edilebilecek sayısal bakımdan büyük çaplı bir silahlı kuvveti idame ettirmesidir. Bu bir ölçüde ülkenin nitelik anlamında istenen teçhizat ve malzemeye sahip olamamasıyla alakalıdır. Ancak dönemin gelişmiş NATO ülkelerinin de Türkiye ile benzer yaklaşımı izlediği düşünülürse, bunun aslında bir zorunluluktan doğduğu ortadadır. Sovyetler Birliği'nin planlanmış Güneybatı ve Güney Askeri Harekât Alanları (TVD) içerisinde yer alan Türkiye'nin muhtemel bir savaşta büyük çaplı kuvvetlerle karşılaşacağı değerlendirilmekte, buna karşı koyabilmek için nitelik kadar nicelik anlamında da büyük kuvvetlerin hazırlanması gerekmektedir. İşte Soğuk Savaş yıllarındaki profesyonelleşme çalışmalarının dönemin tehdit anlayışıyla doğrudan bağlantısı bulunmaktadır. Profesyonelleşmeye yönelik çalışmalarla TSK, kritik ve devamlılık arz eden yerlerde uzman personel istihdam etmeyi öngörmekte ancak herhangi bir şekilde küçülme düşünmemektedir. Soğuk Savaş döneminde çıkarılan Uzman Erbaş Kanunu'nun genel gerekçesinde düzenlemeyle TSK'nın etkinliğinin arttırılacağı vurgusunun yapılması ve küçülme ya da yeniden yapılanma konularına hiç değinilmemesi bunun kanıtıdır (TBMM Tutanak Dergisi, 18 Mart 1986).

Öte yandan Soğuk Savaş sonrası dönemdeki durum oldukça farklıdır. MSB'nin analizlerine istinaden bu tespit açılacak olursa, Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye'nin güvenliğine yönelik tehdit ve riskler önemli ölçüde değişmiştir. Soğuk Savaş yıllarında varolan bloklar arası mücadelenin sona ermesi, küreselleşme anlayışına dayalı yeni bir dünya düzenini ortaya çıkarmış, bu durum tehdit kavramını önemli ölçüde değiştirmiştir. Tehdit kavramı daha önceki dönemde belirgin ve kitlesel iken, çok yönlü, çok boyutlu ve değişken bir hal almış, ortama belirsizlik hâkim olmuştur (Milli Savunma Bakanlığı, 2000, s. 35). Ortaya çıkan bu yeni tehdit anlayışı TSK'nın profesyonelleşme anlayışına doğrudan yansımıştır. TSK, Soğuk Savaş döneminde varolan topyekûn harp olasılığının büyük oranda azaldığını değerlendirmekte ve günümüzde profesyonelleşmeyi, küçülme ve yeniden yapılanmanın önemli bir ayağı olarak değerlendirmektedir.⁹ Nitekim Türk Silahlı Kuvvetleri'nde İstihdam Edilecek Sözleşmeli Subay ve Astsubaylar Hakkında Kanun'un amaçları arasında kritik ve devamlılık arz eden görev yerlerindeki kadro ihtiyacının giderilmesine ek olarak, daha önce

⁹ Hâlihazırda Kara Kuvvetleri Komutanlığı tarafından yürütülen Kuvvet-2014 konsepti, TSK bünyesinde devam eden küçülme ve yeniden yapılanma çalışmalarına verilebilecek örneklerden birisidir. Proje, kuvvet yapısı bakımından yıllara sari olarak %20-%30 oranında küçülmeyi öngörmektedir (Savunma ve Havacılık Dergisi, 2006, s. 10).

gündeme getirilmeyen daha küçük ve kısmen profesyonel bir orduya geçişte de önemli bir adım atılacağına vurgu yapılması, bunun açık bir göstergesidir (TBMM Tutanak Dergisi, 13 Haziran 2001).

Hedef Profesyonel Ordu mu?

Hâlihazırda TSK bünyesinde profesyonel asker statüsünde görev yapmakta olan personel; subaylar (yedek subaylar hariç), astsubaylar, uzman erbaşlar ve uzman jandarmalardır. Yakın bir gelecekte bunlara, sözleşmeli erbaş ve erlerin eklenmesi de beklenmektedir. Gizlilik gerekçesiyle kesin rakamlara ulaşmak mümkün olmamakla birlikte, Milli Savunma Bakanı Mehmet Gölhan, 1995 yılında profesyonel asker tanımına girecek personelin silahlı kuvvetler içerisindeki genel mevcuda oranının %18’ler seviyesinde olduğunu belirtmiştir (Aris, 1995, s. 22). Açıklamanın yapıldığı dönemde sözleşmeli subay/astsubay uygulaması yürürlükte olmadığına göre, günümüzde bu rakamın bir miktar artmış olduğu değerlendirilebilir. Ayrıca, 2008 yılında başlatılan komando tugaylarının profesyonelleştirilmesi sürecinde önemli miktarda uzman erbaş istihdamı gerçekleştirilmiştir. Bu gelişme de genel mevcuttaki profesyonel personel oranını arttırmıştır. Ancak yine de ordu mevcudunun büyük çoğunluğunun hala mükellefiyet sistemiyle askerlik görevini icra etmekte olan gençlerden oluştuğu açıktır.

Her ne kadar son zamanlarda birçok siyasetçi, akademisyen ve gazeteci tarafından tam profesyonel orduya geçilmesi yönünde fikirler ortaya atılsa da,¹⁰ TSK’nın böyle bir çalışmasının bulunmadığı bilinmektedir. Genelkurmay Başkanı Org. Işık Koşaner’in, 27 Ağustos 2010 tarihinde düzenlenen Genelkurmay Başkanlığı devir-teslim töreni sırasında, “...Türk Silahlı Kuvvetleri’nin temel unsurunu vatan hizmetini yerine getirmek üzere silahaltına koşan Mehmetçik teşkil eder... Türk Silahlı Kuvvetlerini’nin bazı unsurlarında, tecrübe gerektiren görevler için sınırlı sayıda profesyonel personel görevlendirilmesi hiçbir şekilde profesyonel orduya geçiş demek değildir... Türk Silahlı Kuvvetleri’nin temel taşı kahraman Mehmetçiktir ve böyle olmaya devam edecektir” açıklaması (Genelkurmay Başkanlığı, 27 Ağustos 2010), bunun en yakın örneğidir.

¹⁰ Bu konuda verilebilecek örneklerden biri, Devlet Bakanı ve AB Başmüzakerecisi Egemen Bağış’ın, uzun vadede Türkiye’de de profesyonel orduya geçilmesinin şart olduğuna ilişkin açıklamasıdır (Zaman, 10 Temmuz 2010). Bu konuda verilebilecek bir diğer örnek, DP Genel Başkanı Namık Kemal Zeybek’in, Türkiye’nin bir an önce “doğruyu yapıp” profesyonel orduya geçmesi gerektiğine ilişkin sözleridir (Zaman, 15 Mart 2011).

Bu noktada yanıtlanması gereken soru şudur: TSK'da zorunlu askerlik sisteminin devam ettirilmesi yönünde bir irade olduğunda göre, yürütülen profesyonelleşme çalışmalarının kurum nezdinde sonuçlarının ne olması öngörülmektedir? Genelkurmay Başkanı Org. Kıvrıkoğlu, 1999 yılındaki bir söyleşide, profesyonelleşme alanındaki çalışmalarda temel amacın küçük rütbeli subay ihtiyacını karşılamak amacıyla sözleşmeli subay, devamlılık arz eden teknik ve kritik görevler için uzman erbaş ve savaşta ve barışta üniforma gerektirmeyen görev yerleri içinse sivil personel istihdamının yaygınlaştırılması olduğunu belirtmiştir (Ulusal Strateji Dergisi, 1999, s. 24). Açıklamanın yapıldığı tarihin üzerinden 10 yıldan fazla zaman geçmesine karşın bu düşüncenin değiştiğine ilişkin herhangi bir veri olmadığına göre, en azından kısa ve orta vade için TSK'nın benzer yaklaşımı devam ettirdiği yorumu yapılabilir.

Sonuç

TSK'da profesyonelleşmeye yönelik yürütülen çalışmalar İkinci Dünya Savaşı'nın hemen akabinde başta ABD olmak üzere, Batı ülkelerinin ordularıyla kurulan yakın ilişkilere paralel olarak başlamış, Soğuk Savaş sonrası dönemde ise, giderek hız kazanmıştır. Bu bağlamda, yapılan yasal düzenlemelerle silahlı kuvvetler bünyesinde devamlılık arz eden teknik ve kritik görev yerlerinde uzman çavuş ve onbaşlıların görev almalarına imkân tanınmıştır. Aynı şekilde, sözleşmeli subay ve astsubayların istihdam edilmesiyle küçük rütbeli subay açığının karşılanması öngörülmüş, sözleşmeli erbaş ve er istihdamıyla da, iç güvenlik harekâtlarındaki etkinliğin artırılması amaçlanmıştır.

Öte yandan profesyonelleşme yönünde yürütülen çalışmalardan, zorunlu askerlik uygulamasının kaldırılacağı sonucunu çıkarmak mümkün değildir. Nitekim değişen harekât ihtiyaçları doğrultusunda profesyonelleşme konusu önem kazanmakla birlikte, yükümlülük esasına göre hizmet vermekte olan 'Mehmetçik'lerin daha uzun yıllar boyunca TSK'nın temel unsuru olmaya devam edeceğini söylemek yanlış bir değerlendirme olmayacaktır.

Peki, profesyonel orduya geçişin Türkiye'de gerçekleşme olasılığı nedir? Kısa ve orta vade için TSK nezdinde zorunlu askerlik sisteminin devamı yönünde bir irade olduğu aşikârdır. Ancak profesyonel ordunun getireceği avantajlar/dezavantajlar da giderek artan biçimde kamuoyunda tartışılmaktadır. Bu noktada, güvenlik algılamalarında yaşanan olumlu

gelişmelere bağlı olarak, profesyonel orduya geçiş tartışmalarının kamuoyunda giderek artan biçimde gündem oluşturacağı değerlendirilmektedir.

Kaynakça

- Akyürek, Salih, *Zorunlu Askerlik ve Profesyonel Ordu* (1.b.), İstanbul: Bilgesam Yayınları, (2010).
- Anonim, "Güle Güle Karadayı", *Savunma Dergisi*, 1 (2). (1998), 17–25.
- Anonim, "Çatışmayı Önle, Gerginliği Azalt, İstikrarı Yükselt", *Ulusal Strateji Dergisi*, 2 (5), (1999), 18–26.
- Anonim, "Türk Kara Kuvvetleri'nin Zorlu Misyonu", *Savunma ve Havacılık Dergisi*, 20 (114), (2006), 8–24.
- Anonim, "Türk Silahlı Kuvvetleri'nde Nöbet Değişimi", *Savunma ve Havacılık Dergisi*, 24 (140), (2010), 28–40.
- Aris, Hakkı, "Türkiye Yurtta Sulh, Cihanda Sulh Bayrağını Her Yerde Dalgalandırıyor", *Savunma ve Havacılık Dergisi*, 9 (50), (1995), 8–22.
- ASAL. (b.t.), "Askerlik Hizmet Çeşitleri", <http://www.asal.msb.gov.tr/index.php>, Erişim Tarihi: 21 Şubat 2011
- ASAL. (b.t.), "Askerlik Kanunu", http://www.asal.msb.gov.tr/kanun/1111_As.Kanunu.pdf, Erişim Tarihi: 15 Ocak 2011.
- Belge, Murat, *Osmanlı'da Kurumlar ve Kültür* (1.b.), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, (2005).
- Brinton, C., Craig, G. A. ve Gilbert, F., *Modern Stratejinin Yaratıcıları* (1.b.) içinde (71–83), Jomini. E. M. Earle, (Ed.), D. Erdem, Ç. Erdem ve G. Ülgezen, (Çev.). Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, (2003).
- CNN Türk, "Kaddafi'yi 1500 Sırp Koruyor", (21 Mart 2011), <http://www.cnnturk.com/2011/dunya/03/21/kaddafiyi.1500.sirp.koruyor/610588.0/index.html>, Erişim Tarihi: 24 Mart 2011,
- Dağlı, Taha, "Sözleşmeli Er Bedellinin Yolunu Açar mı?", http://www.sabah.com.tr/Gundem/2011/02/24/sozlesmeli_er_bedellinin_yolunu_acar_mi?, Erişim Tarihi: 14 Mart 2011.
- Genelkurmay Başkanlığı, "Orgeneral Işık Koşaner'in Genelkurmay Başkanlığı Devir-Teslim Töreni Konuşması", (27 Ağustos 2010).

http://www.tsk.tr/10_ARSIV/10_1_Basin_Yayin_Faaliyetleri/10_1_7_Konu_smlar/2010/org_isikkosaner_dvrtslkonusmasi_27082010.html, Erişim Tarihi: 14 Ocak 2011.

Huntington, S. P., *Asker ve Devlet: Sivil-Asker İlişkilerinin Kuram ve Siyaseti*, K. U. Kızılaslan, (Çev.). (1.b.). İstanbul: Salyangoz Yayınları, (2004).

Hürriyet, “*Tek Tip Askerlik Geliyor*”, (1 Mayıs 2009), <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/11555782.asp>, Erişim Tarihi: 12 Şubat 2011.

Hürriyet, “*Erdoğan’a Tek Tip Askerlik Brifingi*”, (21 Ekim 2010), <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/16096867.asp>, Erişim Tarihi: 16 Ocak 2011.

Hürriyet, “*Kaddafi’nin Paralı Askerleri Libya Halkına Karşı*”, (28 Şubat 2011), <http://www.hurriyet.com.tr/planet/17109194.asp>, Erişim Tarihi: 24 Mart 2011.

Kanal D, “*500 Bin Paralı Asker Geliyor*”, (30 Haziran 2010), <http://haber.kanald.com.tr/Haber/G%C3%BCndem-32/500-bin-parali-asker-geliyor-5298.aspx>, Erişim Tarihi: 22 Mart 2011.

Küçükşahin, A. ve Akkan, T., “Değişen Güvenlik Algılamaları Işığında Tehdit ve Asimetrik Tehdit”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 3 (5), (2007), 41-66.

Lucassen, J. ve Zürcher, E. J., “Zorunlu Askerlik ve Direniş: Tarihi Çerçeve”, E. J. Zürcher, (Ed.), *Devletin Silahlanması: Ortadoğu’da ve Orta Asya’da Zorunlu Askerlik (1775-1925)* (1.b.) içinde (1-22), M. T. Akad, (Çev.). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, (2003).

Milli Savunma Bakanlığı, *Beyaz Kitap 2000* (1.b.), Ankara: Mönch Türkiye Yayınları, (2000).

Milliyet, “*500 Bin Paralı Asker*”, (30 Haziran 2010), <http://www.milliyet.com.tr/500-bin-parali-asker/siyaset/sondakika/30.06.2010/1257207/default.htm>, Erişim Tarihi: 22 Mart 2011.

Milliyet, “*Erdoğan’dan Tek Tip Askerlik Açıklaması*”, (1 Ekim 2010), <http://www.milliyet.com.tr/erdogan-dan-tek-tip-askerlik-aciklamasi/siyaset/sondakikaarsiv/01.10.2010/1296255/default.htm>, Erişim Tarihi: 16 Ocak 2011.

NATO. (b.t.), “*The Alliance’s New Strategic Concept*”, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23847.htm?selectedLocale=en, Erişim Tarihi: 18 Ocak 2011.

Özsoy, M., "Dünü ve Bugünüyle Türk Savunma Stratejisi", Dış politika Enstitüsü, (Der.), *Türkiye'nin Savunması* (1.b.) içinde (41-82). Ankara, (1987).

Öztürk, Saygı, "Komando Birlikleri Profesyonellerden Oluşacak", (28 Haziran 2007), <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/6787598.asp?gid=180>, Erişim Tarihi: 12 Şubat 2011.

Paker, E. B., "Dış Tehditten İç Tehdide: Türkiye'de Doksanlarda Ulusal Güvenliğin Yeniden İnşası", E. B. Paker, ve İ. Akça, (Der), *Türkiye'de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti* (1.b.) içinde (407-431), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, (2010).

Radikal, "İşte Kaddafi'nin Paralı Askerleri", (23 Şubat 2011), <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?ArticleID=1040912&CategoryID=81&aType=RadikalDetayV3>, Erişim Tarihi: 24 Mart 2011.

Resmi Gazete, "Uzman Çavuş Yetiştirilmesi Hakkında Kanun", Sayı: 7230, (11 Haziran 1949).

Resmi Gazete, "Çavuş ve Uzman Çavuş Kanunu", Sayı: 8654, (10 Mart 1954).

Resmi Gazete, "Uzman Erbaş Kanunu", Sayı: 19058, (25 Mart 1986).

Resmi Gazete, "Türk Silahlı Kuvvetlerinde İstihdam Edilecek Sözleşmeli Subay ve Astsubaylar Hakkında Kanun", Sayı: 24439, (21 Haziran 2001).

Resmi Gazete, "Sözleşmeli Erbaş ve Er Kanunu", (22 Mart 2011), <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/03/20110322.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/03/20110322.htm>, Erişim Tarihi: 24 Mart 2011.

Sabah, "İşte Kaddafi'nin Paralı Askerleri", (3 Mart 2011), http://www.sabah.com.tr/Dunya/2011/03/03/iste_kaddafinin_parali_askerleri, Erişim Tarihi: 24 Mart 2011.

TBMM, "Sözleşmeli Erbaş ve Er Kanunu Tasarısı", (10 Mart 2011), <http://www.tbmm.gov.tr/d23/1/1-0997.pdf>, Erişim Tarihi: 16 Mart 2011.

TBMM Zabıt Ceridesi, Uzman Çavuş Yetiştirilmesi Hakkında Kanun Tasarısı ve Milli Savunma ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/564), (6 Haziran 1949).

TBMM Zabıt Ceridesi, Çavuş ve Uzman Çavuş Kanunu Layihası ve Milli Müdafaa ve Bütçe Encümenleri Mazbataları (1/432), (3 Mart 1954).

TBMM Tutanak Dergisi, Uzman Erbaş Kanunu Tasarısı ve Milli Savunma; Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/732), (18 Mart 1986).

TBMM Tutanak Dergisi, Türk Silahlı Kuvvetlerinde İstihdam Edilecek Sözleşmeli Subay ve Astsubaylar Hakkında Kanun Tasarısı ve Plan ve Bütçe ve Milli Savunma Komisyonları Raporları (1/698), (13 Haziran 2001).

TBMM Tutanak Dergisi, “76’ncı Birleşim 10 Mart 2011 Perşembe”, (10 Mart 2011), <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem23/yil5/ham/b07601h.htm>, Erişim Tarihi: 24 Mart 2011.

TBMM Zabıt Ceridesi, Piyade Küçük Zabıt Kanunu, (28 Mayıs 1927).

The World Defence Almanac, Bonn: Mönch Publishing Group, (2005).

Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası.

Ülman, Burak, “Türkiye’nin Yeni Güvenlik Algılamaları ve Bölücülük”, G. Özcan ve Ş. Kut, (Ed.), *En Uzun Onyıl: Türkiye’nin Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar* (2.b.) içinde (99-130). İstanbul: Buke Yayınları, (2000).

War Resisters International, “Turkey”, (23 Ekim 2008), <http://www.wri-irg.org/co/rtba/turkey.htm>, Erişim Tarihi: 25 Mart 2011.

Zaman, “Egemen Bağış: Profesyonel Ordu Şart”, (10 Temmuz 2010), <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=1004309&title=egemen-bagis-profesyonel-ordu-sart>, Erişim Tarihi: 20 Mart 2011.

Zaman, “Zeybek: Türkiye, Bir An Önce Profesyonel Orduya Dönmeli”, (15 Mart 2011), <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=1107802&title=zeybek-turkiye-bir-an-once-profesyonel-orduya-donmeli>, Erişim Tarihi: 20 Mart 2011.

OSMANLI DEVLETİ'NDE İLK TİCARİ GAZETE: CERİDE-İ TİCARET

Aziz **TEKDEMİR***

ÖZET

XVIII. yüzyıl sonlarına kadar Osmanlı Devleti sınırları içinde yayınlanan bir gazeteye rastlanılmamaktadır. XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde Osmanlı Devleti'nde yabancılar tarafından Fransızca gazetelerin çıkarılmaya başladığı görülmektedir. 1831 yılının sonlarına doğru ise Osmanlı Devleti'nin ilk resmi gazetesi olan Takvim-i Vekayi yayınlanmaya başlamıştır. 1850'li yıllara gelindiğinde sadece İstanbul'da 23 gazetenin neşredildiği tespit edilmiş fakat ticaretle ilgili bir gazetenin olmadığı görülmüştür. Dönemin gazetelerinde eğitim, edebiyat, politika ve çeşitli haberlerden bahsedilmiş; sanayi, kara ve deniz ticareti ile ilgili konulara yer verilmemişti. Bu sebeple Ticaretin yaygınlaşabilmesi için bir yayın organına ihtiyaç duyulmuş ve gazetenin yayın hayatına başlaması ile ticaretin artacağı, buna bağlı olarak da halkın refah seviyesinin yükseleceği düşünülmüştür. Bunun içinde bir takım çalışmalar yürütülmeye başlanmış kısa süre sonra da ilk ticari gazete olan Ceride-i Ticaret yayınlanmaya başlamıştır.

***Anahtar Kelimeler:** Osmanlı Devleti, Takvim-i Vekayi, Ceride-i Ticaret, Gazete, Ticaret.*

THE FIRST COMMERCIAL NEWSPAPER IN THE OTTOMAN EMPIRE: CERIDE- I TICARET

ABSTRACT

We cannot see a newspaper published in the Ottoman Empire until the end of of 18th Century. In the first quarter of the 19th century, newspapers in French started to be published by the foreigners in the Ottoman Empire. The first official newspaper in the Ottoman Empire, Takvim-i Vekayi started to be published towards the end of 1831. In the 1850s only in Istanbul 23 newspapers were being published but no newspaper on commerce was available. Newspapers of that period dealt with education, literature, politics and various news but did not cover issues about industry, land and sea trade. So a newspaper was needed in order for trade to prosper. It was thought that when the newspaper started to be published, trade would flourish and consequently the welfare of the public will increase. Some works were carried

* Yrd. Doç. Dr., Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

out and after a short while, the first commercial newspaper, *Ceride-i Ticaret*, was started to be published.

Key Words: *Ottoman Empire, Takvim-i Vekayi, Ceride-i Ticaret, Newspaper, Trade*

Giriş

Avrupa’da gazetecilik XVII. yüzyılın başlarında Hollanda’da ortaya çıkmıştır¹. Osmanlı Devleti’nde yaklaşık iki yüz yıl sonra bu yenilikle tanışılmış ve ilk gazete yabancılar tarafından çıkartılmıştır. Yabancılar tarafından kendi menfaatleri için çıkarılan gazetelerin tarihi 1795’e kadar gitmektedir². Ayrıca 20 Kasım 1828’de Kahire’de, yarısı Türkçe, yarısı Arapça olarak ilk yerli gazete olan *Vaka-i Mısriye* yayınlanmıştır³. Devlet tarafından Türkçe olarak çıkarılan *Takvim-i Vekayi*⁴ ise 1 Kasım 1831 tarihinde yayın hayatına başlamış ve devletin resmi organı sayılmıştır⁵. *Takvim-i Vekayi*’nin çıkış nedeni *Mukaddime-i Takvim-i Vekayi* başlığı altında şu şekilde özetlenmiştir: Dönemin vakanüvisleri kendi çağlarının önemli olaylarını kaleme alsalar da ancak 20–30 yıl sonra bastırılır bu şekilde halk haberdar edilmiş olurdu. Halk olayları zamanında öğrenemediği için olaylar yanlış yorumlanır zaman zaman devletin aleyhine olurdu. Gazetenin çıkarılmaya başlanması ile aleyhte durum önlenmiş olaylar ve resmi haberler halka zamanında duyurulmuştur⁶.

İlk resmi gazete olan *Takvim-i Vekayi*’nin haftalık olarak çıkartılması ve bütün devlet kurumlarına, subaylara, taşra eşrafı ile elçiliklere gönderilmesi düşünülmüştür. Gazetenin ilk sayısı 5.000 adet

¹ Nesimi Yazıcı, *Takvim-i Vekayi “Belgeler”*, Ankara 1983, s. 9.

² Bunlar beş gazeteden ibaret olup ikisi İstanbul’da üçü İzmir’de Fransızca olarak çıkmıştır. Server İskit, *Türkiye’de Matbuat İdareleri ve Politikaları*, İstanbul 1943, s. XIV. İstanbul’da yayınlanan iki gazeteden birisi Fransız elçiliği tarafından *Bulletin des Nouvelles* ismiyle (Haberler Bülteni 1795 tarihinde), diğeri de *Gazette Française de Constantinople* (İstanbul’un Fransız Gazetesi) ismiyle yayınlanmıştır. İzmir’de ise *Le Smyrne*: (Hamza Çakır, *Osmanlı’da Basın İktidar İlişkileri*, Ankara 2002, s. 9) *Le Spectateur Oriental* (Doğulu Seyirci), *Le Courier de Smyrne* (İzmir Habercisi) olmak üzere üç gazete yayınlanmıştır: (Orhan Koloğlu, *Osmanlı’dan XXI. Yüzyıla Basın Tarihi*, İstanbul 2006, s. 21). *Le Spectateur Oriental* ve *Le Courier de Smyrne* hakkında detaylı bilgi için bkz. Orhan Koloğlu, *Osmanlı Basınının Doğuşu ve Blak Bey Ailesi*, İstanbul 1998, s. 9-32.

³ Orhan Koloğlu, *Osmanlı’dan...*, s. 24.

⁴ *Takvim-i Vekayi*, *Gazette d’Etat* olarak da anılmaktadır. M. A. Ubucini, *Türkiye 1850 (Tanzimat, Ulema, Basın)*, C. I, (çev. Cemal Karaağaçlı), s.245.

⁵ *Takvim-i Vekayi*, nr. 1, s. 1 (25 Ca. 1247/1 Kasım 1831); Ahmet Lûtfi Efendi, *Vak’anüvis Ahmet Lûtfi Efendi Tarihi*, (Osmanlıcadan aktaran; Yücel Demirel), C. III, İstanbul 1999, s. 651; İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C.IV, İstanbul 1972, s. 116.

⁶ Hıfzı Topuz, *Türk Basın Tarihi*, İstanbul 1973, s. 6; M. Nuri İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, İstanbul 1982, s. 175–177.

basılmış ve yıllık abone ücreti 120 kuruş olarak belirlenmiştir. Gazete, Umur-ı dahiliye, Mevad-ı askeriye, Umur-ı hariciye, Fünun, Tevcihat-ı ilmiye ile Ticaret ve es'ar olmak üzere altı başlıktan oluşmuştur⁷. Takvim-i Vekayi'nin yayın hayatına başlamasından beş gün sonra da Fransızcası olarak Le Moniteur Ottoman çıkartılmıştır⁸. Takvim-i Vekayi'den yaklaşık dokuz yıl sonra William Churchill tarafından 31 Temmuz 1840 tarihinde yarı resmi statüde olmak üzere Ceride-i Havadis çıkarılmıştır⁹. Ceride-i Havadis Osmanlı Devleti'nde özel sermaye ve caba ile çıkartılmış olması açısından önemlidir¹⁰. Bu iki gazete de 40X27 boyutunda çıkartılmıştır¹¹. Takvim-i Vekayi'nin haftalık, Ceride-i Havadis'in 10 günde bir çıkarılacağı beyan edilmişse de düzenli bir şekilde devam etmemiştir.

XVIII. yüzyılın sonlarında Osmanlı Devleti sınırları içinde gazetenin yayını hususunda akıbetinin ne olduğu bilinmezken çok kısa bir sürede meydana gelen olaylar neticesinde eğitim ve sanayi alanlarında gazeteler neşredilmeye başlanmıştır. 1850'li yıllara gelindiğinde sadece İstanbul'da 23 gazetenin yayımlandığı tespit edilmiş fakat ticaretle ilgili bir gazetenin olmadığı görülmüştür. Bu gazeteler maarif, edebiyat, politika ve çeşitli haberlerden bahsetmektedir. Sanayi, kara ve deniz ticareti ile ilgili konular kendi alanlarına girmemekteydi. İstanbul, ticaret açısından çok önemli bir coğrafi konuma sahip olması sebebiyle burada bir ticaret gazetesinin çıkarılması millet ve vatan için önem arz etmekteydi. Ayrıca ticaretin

⁷ Ahmet Lûtfî Efendi, *Lûtfî Tarihi*, C. III, s. 654; Hıfzı Topuz, *Türk...*, s. 6; M. Nuri İnuğur, *Basın...*, s. 175-177.

⁸ Orhan Koloğlu, *Osmanlı Basınının Doğuşu...*, s. 70-71. Le Moniteur Ottoman ile Takvim-i Vekayi'nin yazıları aynı değildir. Takvim-i Vekayi, iç olaylar kadar Avrupa olayları hakkında bilgi verirken Le Moniteur Ottoman, Türkiye olaylarını ve II. Mahmut'un reformlarını Avrupalı okuyuculara tanıtmaya çalışmıştır (Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul 1996, s. 200). Bazı eserlerde Le Moniteur Ottoman'ın Takvim-i Vekayi'den önce İzmir'de çıkarıldığı belirtilir de bu bilgi yanlıştır (Enver Behnan Şapolyo, *Türk Gazeteciliği Tarihi*, Ankara 1969, s. 99). Takvim-i Vekayi Fransızca dışında Rumca, Ermenice, Arapça ve Farsça da yayımlanmıştır. Nesimi Yazıcı, "Osmanlı Basınının Başlangıcı Üzerine Bazı Düşünceler", *Osmanlı Basın Yaşamı Sempozyumu*, Ankara 1999, s. 12; Nesimi Yazıcı, "Tanzimat Dönemi Basını Konusunda Bir Değerlendirme", *Tanzimat'ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu*, Ankara 1994, s. 55. Takvim-i Vekayi ve Le Moniteur Ottoman hakkında detaylı bilgi için bkz. Nesimi Yazıcı, *Takvim-i Vekayi "Belgeler"*, Ankara 1983, s. 39-66; Orhan Koloğlu, *Takvim-i Vekayi Türk Basınında 150 Yıl 1831-1981*, Ankara, s. 4-5.

⁹ *Ceride-i Havadis*, nr. 1, s. 1 (Gurre-i C. 1256). Ceride-i Havadis'in ilk sayısı Gurre-i C. 1256 tarihinde yayımlanmıştır. İkinci sayısı ise 11 C. 1256 tarihinde ve on gün ara ile yayımlandığı dikkate alınırsa ilk sayısının 1 C. 1256 (31 Temmuz 1840)'da neşredildiği anlaşılmaktadır. Bazı eserlerde Ceride-i Havadis'in ilk sayısının 1 Ağustos 1840 tarihinde yayımlandığı belirtilmiştir. (Server İskit, *Türkiye'de Matbuat...*, s. 4).

¹⁰ M. Nuri İnuğur, *Basın...*, s. 181. Özel sermaye ile kurulduğu iddia edilmekteyse de Osmanlı Devleti tarafından Churchill'e 7.000 kuruş aylık bağlanmıştır: Hamza Çakır, *Osmanlı'da Basın...*, s. 22).

¹¹ Hıfzı Topuz, *Türk...*, s. 6; M. Nuri İnuğur, *Basın...*, s. 181.

artması ahalinin refah seviyesinin yükselmesine ve memleketteki nüfus oranının artmasına sebep olacak, nüfus yoğunluğunun artması yerleşim yerlerine olan ihtiyacı ortaya çıkaracak bu ise imar faaliyetlerinin çoğalmasına vesile olacaktı. Bu noktalar göz önüne alınarak ticaretin yaygınlaşabilmesi için bir yayın organına ihtiyaç duyulmuş, bu vesile ile bir takım çalışmalar yürütülmeye başlanmıştı.

Ticaret arttıkça ticarete mahsus bir gazetenin bulunmaması üzerine birçok mütalaa ve müzakereler yapılmıştır. Hatta bir süre sonra diğer gazetelerde ticaretle ilgili haberler ve bilgiler verilmeye başlanmıştır. Fakat gazetenin asıl vazifesi dururken farklı konularda yazması, halk nazarında önemini kaybetmesine sebep oluyordu. Ayrıca diğer gazetelerin ticari konularda tecrübesi olmadığından yaptığı haberler de yeterince faydalı olamamaktaydı. Bu gazetelerde yapılan ticari haberler, tüccar ve sarraflar tarafından beğenilmemekteydi. Tüm bu nedenlerden dolayı bir ticaret gazetesinin çıkarılması elzem olmuştu.

Ceride-i Ticaret

Osmanlı Devleti'nde her sınıfın menfaatleri gözetilerek emniyetleri sağlandığı gibi Ticaret yapanların da iyi bir şekilde idare edilmesi, emniyetlerinin sağlanması ve bunlara yapacakları ticarete kolaylıklar gösterilmesi gerekmektedir. Ekonomik hayat, ticaretin yaygınlaştırılmasına, ticaretin geliştirilmesi ise üretici ve tüketici arasındaki haberleşmeye dayanmakta idi. Osmanlı Devleti'nde ekonominin durumunu görebilmek, ticaret yapan her kesimin birbirinden haberdar olmasını sağlamak ve imal edilen ürünlerin her kesime duyurulması için ticari konuları içeren bir gazetenin çıkarılması kaçınılmaz olmuştu.

Bu dönemde tüccar toplulukları işlerini serbest bir şekilde yapmakta iseler de tüccarın ve müşterilerinin yapacağı ticaretlerde daha dikkatli olabilmesi ve kendi menfaatlerini koruyabilmesi için emtia ve eşyayı ne kadara alıp ne kadara satabileceğini, önceden öğrenebilmesi gerekmektedir. Bu sebeple Ticaret Meclisi İ'lam Odası kâtiplerinden Enverî Efendi ticarete özel, Ceride-i Ticaret ismi ile Türkçe, Rumca ve ihtiyaç halinde farklı lisanlar kullanılarak bir gazetenin çıkarılmasını istemekteydi. Çıkarılacak gazetenin tüccar ve halkın yararına olacağını düşünerek Ticaret Nezaret'ine bir dilekçe verilmiş ve ticarete dair bir gazete çıkarılması için izin istenmiştir. Dilekçede gazetede yayınlanacak konuları da şu şekilde özetlenmiştir:

Gazetede günlük olarak İstanbul'a gelen ve taşraya giden gemiler ile bu gemilerin taşıdıkları yükler hakkında bilgi verilecek ayrıca gelen giden gemilerin her hafta merkezden bir listesi çıkarttırılarak gazetede ilan edilecekti.

Ziraat işleri Ticaret Nezareti'nin idaresi altında olduğundan ziraat ile ilgili konular da bu gazetede yer alacaktı. Ziraat ürünler alıp satan tüccar hakkında bilgiler verilerek, ürünün nerede ve ne miktarda yetiştiği bildirilecekti. Ayrıca bir bölgede yetişen ürünün azlığı, çokluğu ve doğal olaylar sonucunda zarar gördüğü ya da veriminin fazla olduğu hakkında bu gazetede bilgiler bulunacak, bu şekilde de tüccar bilgilendirilmiş olacaktı. Gazetede bu bilgilerin verilmesi, tüccarın en doğru şekilde yönlendirilmesine vesile olacaktı. Arazi mahsullerinde ise her bölgede ne kadar ziraat tohum ekildiği ve o mahsulden alınan verimin kalitesine dair Ticaret Nezareti tarafından gönderilen bilgiler ile ziraat müdürleri tarafından ticarethaneye gönderilecek haberlere yer verilecekti.

Kanun ve nizamca, Ticaret Nezareti tarafından ilanı gereken davalar vs konular hakkında bilgiler yer alacaktı.

Gazete, Ticaret Nezaretinin idaresinde haftada bir kez çıkarılacak, müsveddesi Ticaret Nezareti tarafından görülüp, onaylandıktan sonra yayınlanabilecekti.

Haftada bir kez çıkarılacak olan gazete, isteyenlere senelik 150 kuruşa verilecekti. Gazetenin 10 sene süresince hâsılatına müdahale edilmeyip, sonra giderler düşüldükten sonra gelirin 1/5 i ticaret veznesine verilecekti¹².

Ticaret meclisinde bu konunun incelenmesinden sonra Ticaret Nezareti tarafından böyle bir gazetenin yayınlanmasının tüccar ve halk için yararlı olacağı belirtilmiştir. Ayrıca Ticaret Nezareti tarafından kanunlara göre yayınlanarak ilan edilmesi gereken konuların, bu gazete vasıtası ile yayınlanmasının ticarethanenin işlerini kolaylaştıracağından bahsedilerek yazılı olan şartlar dahilinde bir gazetenin yayınlanmasının uygun olduğuna dair Ticaret Nazırına bir mazbata gönderilmiştir¹³. Ticaret Nazırı Safvet Paşa, yaptığı incelemelerden sonra böyle bir gazetenin yayınlanmasının faydalı olacağı kanaatine varmış ve imtiyaz süresi için Meclis-i Vâlâ'dan bilgi istemiştir¹⁴.

Meclis-i Vâlâ'ya gönderilen yazılar incelenip müzakerelerde

¹² BOA., İ.MVL., nr. 361 /15813 Lef. 1(4 L. 1272/8 Haziran 1856).

¹³ BOA., İ.MVL., nr. 361 /15813 Lef. 2(5 Za. 1272/8 Temmuz 1856).

¹⁴ BOA., İ.MVL., nr. 361 /15813 Lef. 3 (12 Za. 1272/15 Temmuz 1856).

bulunulduktan sonra Enverî Efendi'nin müzekkiresinde bu derginin Türkçe ve Rumca yayınlanması için dilekçe verilmişse de Rumca yayınlanmasının iyi olmayacağı belirtilip Türkçe yayınlanması istenmiştir. Bu durum karşısında Enverî Efendi, tüm tüccarın anlayabilmesi ve yararlanabilmesi için Rumca olarak da yayınlanmasının gerektiğini ifade etmiştir. Yapılan mütalaalardan sonra Türkçe olarak yayınlanması ve metnin altına da çeşitli dillerde tercümesinin yapılarak, "*Türkçesinin tercümesidir*" ifadesinin yazılmasına karar verilmiştir.

Gazetede yayınlanacak hadiselerin çeşitli dillere tercüme edilmesi, verilen izinden çıkılmaması, zamanla ticaret işlerinden başka konuların yazılmaması, hiçbir zaman zarar ziyan iddia edilmemesi, imtiyazın yedi sene olması, bu süre dolduktan ve yapılan masraflar çıkıldıktan sonra elde kalan hâsılâtın 1/5'nin ticaret veznesine verilmesi şartıyla gazetenin çıkarılması Meclisi Vâlâ'da uygun görülmüş ve durum padişaha sunulmak üzere sadarete bildirilmiştir¹⁵. 29 Ekim 1856 tarihinde de gazetenin çıkarılması için izin verilmiştir¹⁶.

Yapılan çalışmalardan sonra, Ceride-i Ticaret için gerekli olan tezgâhın kurulması amacıyla yer temin edilmiş ve basım için gerekli olan harfler temin edilmeye başlanmıştır. Rumca Ermenice Bulgarca harfler ve gerekli diğer malzemeler tedarik edilmiş, sadece Türkçe harfler temin edilememiştir. Bunun üzerine Ceride-i Ticaret'in geçici olarak Takvimhane'de çıkarılması kararlaştırılmış ise de burada çıkarılmasının pahalıya mal olacağı anlaşılmıştır. Türkçesi Takvimhane'de basılsa bile Rumca ve Ermenicesinin zaruri olarak başka bir yerde basılması gerekeceğinden bahsedilmiş, bu durumun da işlerin bölünmesine sebep olacağı kanısına varılmıştır. Ayrıca Türkçe harflerin yapımcısı olan Arapoğullarında harflerin bulunduğu fakat harfleri için Takvimhane'den izin alınması gerektiği, izin alınmadığı sürece harflerin verilemeyeceği beyan edilmiştir. Bunun üzerine Enverî Bey bir dilekçe yazarak durumu ticaret meclisine bildirmiştir¹⁷.

Ticaret meclisinde yapılan görüşmelerde, bu gazetenin daimi ve resmi olacağı, hâsılâtının da masrafını karşılayıp karşılayamayacağı belli olmadığı için kolaylık sağlanması ve gerekli yardımların yapılması yönünde karar çıkmıştır. Enverî Efendi'nin istediği Türkçe harflerin verilmesi hususu

¹⁵ BOA., İ.MVL., nr. 361 /15813 Lef. 4 (11 M. 1273/11 Eylül 1856).

¹⁶ BOA., İ.MVL., nr. 361 /15813 Lef. 5 (29 S. 1273/29 Ekim 1856).

¹⁷ BOA., BEO., A.MKT. NZD, nr. 227/8 Lef. 5.

için de ticaret meclisinden çıkarılan mazbata¹⁸ ile Ticaret Nazırı İsmail Paşa tarafından yazılan bir tezkire 28 Nisan 1857 tarihinde Takvimhane Nazırına gönderilerek Arapoğullarına harflerin verilmesinin uygun olduğuna dair bir belgenin gönderilmesi istenmiştir¹⁹. Böylece hem masraflar azaltılacak, hem de işlerin bölünmesi önlenecekti²⁰. Takvimhane Nazırı tarafından padişaha bildirilmek üzere sadarete yazılan tezkireye verilen cevapta ise harflerin bedelinin alınarak Ticaret Nezareti'ne verilmesi istenmiştir²¹.

Yapılan bu çalışmaların neticesi olarak Ceride-i Ticaret'in ilk sayısınının 18 Aralık 1857 tarihinde çıktığını görmekteyiz. İlk sayının mukaddimesinde ticaretin daha geniş alanlara yayılabilmesi, tüccar ile müşterinin yeterli derecede bilgilendirilebilmesi için her türlü kolaylıkların sağlanmasının ve gerekli düzenlemelerin yapılmasının gerekliliğinden bahsedilmiştir. Gazetede, karada ve denizde yapılan ticaretlerde çıkacak problemlerin çözümü için İstanbul'da ticarethanede kanun ve kaidelere ne derece uyulduğu, İstanbul'a gelip, taşraya giden gemilerin sayıları ile taşıdığı yükler ve bu ürünlerin fiyatı hakkında bilgiler bulunmaktadır. Ayrıca, taşra ticaret meclislerinde görüşülen davalarda verilen kararlar ile Osmanlı Devleti sınırları içinde her bölgede ekili olan alanların miktarı ve mevsime göre en iyi şekilde yetişecek ürünün çeşidi hakkında açıklamalar yapılacağı beyan edilmiştir. Sanayi eşyasının az ya da çok üretildiğine dair haberler, bu sanayi ürünlerinin fiyatları, iskeleler arasındaki mesafeler ile nakliye ücretleri ve tüccara gerekli olan ticaretle alakalı konuları içine alan bu gazete yayınlanmaya başlamıştır²².

Gazetede kara ve deniz ticaretine dair davalar ayrı başlıklar altında sınıflandırılmıştır²³. İlanlar başlığı altında da ithal edilen ürünler çeşitlerine

¹⁸ Bu mazbatada Gavril Efendi, Hayriye Şehbenderi Mehmet Emin, Mehmet Said, Mehmet Nuri ve iki Avrupa tüccarı vekili olmak üzere altı kişinin imzası bulunmaktadır. BOA., BEO., A.MKT. NZD, nr. 227/8 Leff. 4 (18 Ş. 1273/15 Nisan 1857).

¹⁹ BOA., BEO., A.MKT. NZD, nr. 227/8Leff. 3 (19 Ş. 1273/14 Nisan 1857).

²⁰ BOA., BEO., A.MKT. MHM, nr. 110/70 (4 N. 1273/28 Nisan 1857).

²¹ BOA., BEO., A.MKT. MHM, nr. 113/85 (15 Za. 1273/7 Temmuz 1857).

²² *Ceride-i Ticaret*, nr. 1, s. 1 (1 Ca. 1274/18 Aralık 1857).

²³ Örneğin, Giritli Mehmet Cemaleddin Efendi, İzmir ve çevresi tuz mültezimi Halil Efendi ile 150.000 kile tuz için mukavele imzalamış fakat verdiği sözde durmamıştır. Cemaleddin Efendi uğradığı zararı telafi için meclise başvurmuş, peşin olarak verdiği meblağ ile uğradığı zararın Bir yük 69.000 kuruş olduğunu iddia etmiştir. Dava, mecliste güvenilir birkaç tüccardan oluşan komisyona havale edilmiş ve konu hakkında tutulan rapor beyan edilmiştir. Fakat iki tarafın 5.000 kuruş karşılığında anlaşması üzerine dava kendiliğinden sonuçlanmıştır (*Ceride-i Ticaret*, nr. 1, s. 1 (1 Ca. 1274/18 Aralık 1857)). Bahriye davası için de şu örneği verebiliriz. Şirket-i Hayriye vapurlarından Arnautköy'e çalışmakta olan kaptan Kostantin'in idaresinde olan vapur, demir atmış bir şekilde duran bir İngiliz vapuruna çarpmıştır. Dava Liman Meclisine havale edilmiş tercüman ve tüccarın hazır bulunduğu görüşmelerde Şirket-i Hayriye

göre sıralanmıştır. Çeşidine göre ayrılan ürünlerin miktarı ve fiyatları belirtilmiştir²⁴. Ayrıca taşradan ve yabancı ülkelerden gelen gemilerin çeşidi, sayısı, tonilatosu, taşıdığı yük ve kaptanları hakkında bilgi verilmiştir²⁵.

Gazetenin birinci sayısının son sayfasında gazete ile ilgili bir açıklama göze çarpmaktadır. Gazetede yayınlanacak olan konuların önceden belirlenmesine rağmen bu duruma aykırı olarak ilk zamanlarda yayınlanan gazetede taşradan haberler yer almamıştır. Sadece İstanbul'da meydana gelen olaylar yazılmıştır. Taşraya dair konuların sonradan yazılacağı beyan edilmiştir. Bu gazetenin seneliği İstanbul için 150, taşra için posta masrafı ile birlikte 180 kuruş olacağı belirtilmiştir. İstanbul'da adamı var ise onun, yok ise ticaret meclisi bulunan bölgelerde şebender vekili ve tüccar vekillerinin, ticaret meclisi de yok ise vali mutasarrıf ve kaymakamlar tarafından isteyen kişilerin isimleri ve bölgeleri listelenerek gönderilecekti. Gazetenin bedelinin ise surre veya poliçe şeklinde gönderilmesi gerektiği belirtilmiştir²⁶.

1858 yılında Ceride-i Ticaret'te, zabtiye ile ilgili konulara da yer verildiği görülmektedir. Ticaret nazırı tarafından zabtiyeye gönderilen bir tezkirede yayınlanacak olan olayların 15 günde bir kere liste halinde gönderilmesi istenmiştir²⁷.

Sonuç

Ceride-i Ticaret'in yayın hayatına başlaması ile Osmanlı Devleti'nin ticari konulara değinen bir basın organı olmuş oldu. Gazetede ticari davalar geniş bir biçimde ele alınmış kara ve deniz olarak sınıflandırılmıştır. Bu bölümde davaların içeriği, takip edilen mevzuat, verilmesi gereken ceza ve

vapuru suçlu bulunarak 65 lira beş şilin tazminata mahkûm edilmişse de iki taraf 40 lirada anlaşmışlardır. *Ceride-i Ticaret*, nr. 1, s. 3 (1 Ca. 1274/18 Aralık 1857).

²⁴ Mesela Amerika kahvesinin 100 kıyyesinin 1.100 kuruş ile 1.120 kuruş arasında satıldığı, yemen kahvesinin 100 kıyyesinin ise 1.150 ile 1.200 kuruş arasında satıldığı görülmektedir (*Ceride-i Ticaret*, nr. 1, s. 3 (1 Ca. 1274/18 Aralık 1857)).

²⁵ Mesela 18 Teşrinsani 1857'den 3 Kanunvevel 1857 tarihine kadar İstanbul'a gelen gemilerin sayısı, taşıdığı yük ve tonilatosu hakkında bilgiler verilmiştir. Bunlardan birkaçını sıralayacak olursak: Kaptan Osman Bey'in idaresinde olan Eser-i Cedid isimli vapur, 15 yolcu, 187 asker ve çeşitli eşya ile İskenderiye'den hareket edip Beyrut, İzmir ve Çanakkale'ye uğradıktan sonra İstanbul'a ulaşmıştır. Yabancı devletlerden gelen gemilere örnek verecek olursak: Kaptan Dose'nin idaresindeki Loimidas isimli Fransız vapuru elli yolcu ve çeşitli eşyalar ile Atina İskelesinden hareket etmiş, Golos, Selanik, Çanakkale ve Gelibolu'ya uğradıktan sonra İstanbul'a ulaşmıştır. *Ceride-i Ticaret*, nr. 1, s. 3 (1 Ca. 1274/18 Aralık 1857).

²⁶ *Ceride-i Ticaret*, nr. 1, s. 4 (1 Ca. 1274/18 Aralık 1857).

²⁷ BOA., BEO., A.MKT. MHM, nr. 128/76 (6 Ş. 1274/22 Mart 1858).

sonuçlar açıklanarak halkın bilgi sahibi olması sağlanmıştır. Ayrıca ilanlar aşığı altında ithal edilen ürünler çeşitlerine göre sıralanmıştır. Çeşidine göre ayrılan ürünlerin miktarı ve fiyatları belirtilmiştir. Böylece halk ve tüccar ilanlarda yer alan ithal ürün ve fiyatları hakkında bilgi sahibi olmuştur. Ayrıca taşradan ve yabancı ülkelerden İstanbul'a gelen gemilerin çeşidi, sayısı, tonilatosu, taşıdığı yük ve kaptanları hakkında bilgi verilmiştir.

Yaptığımız araştırmalarda Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde Ceride-i Ticaret'in birinci ve yedinci sayısına ulaşabildik. Gazetenin kaç sayı çıktığı hakkında bir bilgi edinemedik. Ticari basın konusunda daha sonra da denemeler olmuştur. 27 Nisan 1863 tarihinde Mecmua-i Nezaret-i Ticaret isminde bir gazete çıkarılması için izin verilmişse de gazetenin yayınlandığına dair bir malumata sahip değiliz. Bir diğer ticari gazete ise Takvim-i Ticaret olmuştur. İlk sayısı 3 Şubat 1866 tarihinde yayınlanan Takvim-i Ticaret Ceride-i Ticaret'e göre daha kapsamlı olmuştur.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.)

a) Bâbîâlî Evrak Odası (BEO.)

Sadaret Mektûbî Kalemi, Mühimme (BEO., A. MKT. MHM)
Sadaret Mektubi Kalemi, Nezaret ve Devair (A. MKT. NZD.)

b) İradeler

İrade Meclisi Vala (İ.MVL)

Kaynak Eserler ve İncelemeler

Ahmet Lûtfî Efendi, *Vak'anüvîs Ahmet Lûtfî Efendi Tarihi*, (Osmanlıcadan aktaran; Yücel Demirel), C. III, İstanbul 1999
Berkes, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul 1996.
Çakır, Hamza, *Osmanlı'da Basın İktidar İlişkileri*, Ankara 2002.
Danişmend, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C.IV, İstanbul 1972.

- İnuğur, M. Nuri, *Basın ve Yayın Tarihi*, İstanbul 1982.
- İskit, Server, *Türkiye’de Matbuat Idareleri ve Politikaları*, İstanbul 1943, s. XIV.
- Koloğlu, Orhan, *Osmanlı Basınının Doğuşu ve Blak Bey Ailesi*, İstanbul 1998.
- Koloğlu, Orhan, *Osmanlı’dan XXI. Yüzyıla Basın Tarihi*, İstanbul 2006.
- Koloğlu, Orhan, *Takvim-i Vekayi Türk Basınında 150 Yıl 1831-1981*, Ankara.
- Şapolyo, Enver Behnan, *Türk Gazeteciliği Tarihi*, Ankara 1969.
- Topuz, Hıfzı, *Türk Basın Tarihi*, İstanbul 1973.
- Ubucini, M. A., *Türkiye 1850 (Tanzimat, Ulema, Basın)*, C. I, (çev. Cemal Karaağaçlı).
- Yazıcı, Nesimi, *Takvim-i Vekayi “Belgeler”*, Ankara 1983.
- Yazıcı, Nesimi, “Osmanlı Basınının Başlangıcı Üzerine Bazı Düşünceler” *Osmanlı Basın Yaşamı Sempozyumu*, Ankara 1999, s. 7-14.
- Yazıcı, Nesimi, “Tanzimat Dönemi Basını Konusunda Bir Değerlendirme”, *Tanzimat’ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu*, Ankara 1994, s. 55-84.

Gazeteler

Ceride-i Havadis
Ceride-i Ticaret
Takvim-i Vekayi

Ceride-i Ticaret'in Birinci Sayısının İlk Sayfası

Ceride-i Ticaret'in Yedinci Sayısının İlk Sayfası

GÜNÜMÜZDE BİYOLOJİ EĞİTİMİNİN ÖNEMİ

*Nurcan ÖZKAN**

ÖZET

Günümüzde öğretmen adayları yeni yüzyılımıza her bakımdan yön verecek bireyler olacaktır. Bu durum, onlara yaşadıkları süre içinde, sürekli ve gittikçe artan bir biçimde daha üst düzeylerde bilgi ve beceri kazandırmayı zorunlu hale getirecektir. Onların yetiştireceği öğrenciler, bilgiye dayalı küresel ekonomide diğer ülkelerin bireyleriyle başarılı bir biçimde yarışabilmelidir. Öğrenciler sorgulayabilen, neden-sonuç ilişkilerini görüp bunlar arasında mantıklı bağlar kurabilen ve gerçek problemleri anlayıp çözebilen bireyler olarak yetiştirilmelidir. Bu hedefe ulaşmak için üzerinde durulması gereken önemli hususlardan biri biyoloji bilimi ve bir diğeri biyoloji eğitimidir.

Ülkemizde belirtilen niteliklere sahip bireyleri yetiştirmek için mevcut olan biyoloji bilimleri öğrenimini ve biyoloji eğitim alt yapımızı daha da iyileştirmek, gelişmiş ülkelerdeki düzeyi yakalamak gerekir.

Bunun için yapılacak ilk iş; halen var olan biyoloji öğretim alt yapısından en üst düzeyde yararlanacak biçimde çağdaş ölçütlere sahip biyoloji öğretim programı geliştirmek ve çağdaş eğitim sistemine uygun yeni yöntemler uygulamaktır. Bu çalışmada, yaşamımızda biyoloji öğrenmenin gerekliliği tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Biyoloji Eğitimi, Biyoloji Bilimi, Önem, Bilgi.

THE IMPORTANCE OF BIOLOGY EDUCATION TODAY

ABSTRACT

Nowadays, teacher candidates will be individuals who will direct the new century in many aspects. This situation will make them obliged to bring in higher level knowledge and skills constantly and growingly throughout their lives. The students they are going to train should be able to compete with the individuals of other countries successfully in this global economy based on information. The students should be raised as individuals who can question, see the cause-effect relationships and make logical connections between them and find out the real problems and solve them. To reach this target, one of the significant issues to emphasize is the science of biology and the other is biology education.

In our country, in order to raise individuals with mentioned skills we need to improve

* Yrd. Doç. Dr., Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Fen Bilgisi Öğretmenliği Anabilim Dalı, Edirne.

the present sciences of biology education and infrastructure of biology education more and reach the level of developed countries.

The first thing to do for this aim is to develop a biology teaching program from the present biology teaching infrastructure in a way that we can benefit extensively and apply new methods acceptable in modern education system. In this study, the necessity of biology learning on our lives is argued.

Key Words: *Biology Education, Biology Science, Importance, Information.*

Gelecek yıllar biyolojik bilimlerin çağı olacaktır. Bu dinamizm içinde biyoloji dersi ilk, orta ve yüksek öğretim gibi genel bilgilerin kazandırıldığı kurumlarda, öğrencilerin kişisel yetenekleri çerçevesinde, onlara insanın doğumundan ölümüne kadar cereyan eden gerek biyolojik gerekse kültürel konuların öğretilmesi, çok yönlü yetişmelerinin ve iyi bir karakter kazanmalarının sağlanması gerekmektedir. Bu genel perspektif içinde biyoloji canlı bilimi olarak, kültürümüzün kaçınılmaz bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu nedenle insanın yaşadığı ortamdaki konumunun belirlenmesinde ona yardımcı olmalıdır. Bununla ilgili doğaya karşı bilinçli, yardımsever ve kendi var oluşunun gereği yapıcı olmasını sağlayan bir sistem yaratmalıdır. Bu sistem içinde biyoloji dersi, canlılığın önemli bir konumda olduğu yaşama alanında, öğrencinin nasıl davranması gerektiğini vermeli, onun çevreyi desteklemesi gerektiğini vurgulamalı, çevrede rastlanan canlıları, objeleri doğru algılamasını, düzenlemesini ve adlandırmasını öğretmelidir (Kızıroğlu, 1988).

Champagne ve Lovitts (1989)'in belirttiğine göre bireylerin karar oluşturma mekanizmalarının gelişiminin büyük oranda eğitimlerinin erken evrelerinde elde edecekleri temel bilgiye bağlı olduğunu öne sürmüşlerdir. Bu nedenle biyoloji eğitiminin öğrencilere sadece temel biyolojik bilgileri ve prensipleri öğretmekle yetinmemesi, bunun yanında yorum yapabilme yeteneklerinin geliştirilmesi zorunlu görülmektedir. İletişim teknolojisinin önem kazandığı günümüzde bilginin ifade edilmesinde geniş olarak yararlanılan grafik okuma, tablo yorumlama ve mevcut bilgilerin en iyi şekilde sunumu büyük önem kazanmaktadır. Bu nedenle biyoloji derslerinde verilen eğitimin mevcut kriterleri karşılaması, bilinçli bir toplumun oluşmasına yardımcı olması beklenen bir durumdur.

Demokratik toplumlarda bireylerin aldıkları temel eğitime bağlı olarak düşüncelerini serbestçe ifade edebilmelerine olanak sağlanması nedeni ile bireylerin verecekleri kararlar çoğunlukla aldıkları eğitim seviyesi ve kazandıkları deneyimlerle doğrudan ilgili olup, eğitim seviyesine uygun davranış sergilemeleri beklenen bir durumdur (Dreyfus, 1995).

Canlılık ve canlılığın temel prensipleri ile ilgili değerleri özümseyemeyen birey ve toplumların olumlu davranış ve tutum belirlemelerinin çoğunlukla mümkün olamayacağı düşünülmektedir.

Brawn (1995)'a göre biyoloji eğitimi diğer bilim dalları arasında denge sağlayıcı, tamamlayıcı önemli bir bilim olduğu savunulur. Bu nedenle her bireyin temel biyolojik prensipler konusunda görüş sahibi olmasının zorunlu olduğunu öne sürer. Temel bir bilim olan biyolojiye dayalı tıp, biyoteknoloji, ekoloji, çevre, tarım, genetik mühendisliği gibi bilim dallarında gözlenen gelişmelerin birey ve toplumu etkilememesi mümkün olmayıp, biyolojik gelişmelerin insan ve içerisinde yaşadığı çevre ile biyosferi doğrudan etkilediği herkes tarafından bilinmektedir.

Son yıllarda gündemden düşmeyen çevre sorunlarına çeşitli ülkeler, bilim çevreleri ve sivil örgütlenmelerce çözüm arayışları sürdürülmektedir. Çözüm bu sorunların kaynağını ve ortaya çıkan sonuçları görebilmeyi, sorunun olduğu bileşenleri ve süreçleri iyi bilmeyi gerektirir (Şimşekli, 2005).

Son yıllarda sadece biyolojide değil diğer bilim alanlarında ve teknolojide de önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Bununla beraber, Dünya da hızla gelişen bilim ve teknolojiye rağmen hızlı nüfus artışı, doğal kaynakların hızla tükenmesi, çevre kirliliği, enerji sorunu, gelişmemiş ülkelerde açlık ve sağlık sorunları gibi birçok sorun çözüm beklemektedir.

İnsanlar diğer canlılar gibi çevrelerindeki canlı ve cansızlarla ister istemez bir etkileşim içindedir. İnsan bilerek veya bilmeyerek, çevresi üzerinde büyük ölçüde denetim kurmuş ve kendisinin de bir parçası olduğu yaşama birliklerini değiştirmiştir. Ancak, bu denetim ve değişimi tam gerçekleştirmiş değildir. Bunun için, insanlar da diğer hayvan ve bitkiler gibi değiştiremedikleri koşullara uymak zorundadırlar. Bu uyumu sağladıkça, soyunu sürdürmekteki şanslarını arttırırlar (Yıldırım ve ark., 2005).

Bugünün gençliği yarının erişkinleri olarak biyolojik sorunlar ve canlı varlığı çok iyi etüt edebilmelidir. Bu ise onların gerek genel, gerekse özel biyolojik (çevre, beslenme) konuları zamanında öğrenmeleri ile mümkündür. Günlük biyolojik problemlerle pratik bir şekilde baş edilebilmesi ve kendi vücudu ile ilgili sağlığı açısından bazı bilgilerin öğrenciye aktarılması gerekliliği düşünülmektedir.

Biyoloji eğitimi öğrencinin doğaya ilgi ve sevgisini uyandırmalı ve onun doğaya dost bir yaşam sürdürmesini öğretmelidir. Eğer biyolojik konuların içerik ve amaçları her zaman ana hedef olarak alınrsa, fen bilimlerinin kafa şişirme gibi önemli tehlikelerinden birinin ortaya çıkması

mümkündür.

Öğrencilere canlılara karşı saygılı olma davranışının da biyoloji tarafından kazandırılması gerektiğine inanmaktayız. Bu davranış şekli çok önemlidir. Zira çevre bizim torunlarımıza bırakmak zorunda olduğumuz en önemli biyolojik değerdir. Çevremizde rastladığımız bitki ve hayvan türleri ile bütünleşme ve bu türlerle onların yaşama alanlarını koruma bilinci, biyoloji derslerinde öğrencilere verilmelidir.

Artık herkesin az-çok ilgilendiği ve yaşamın gizlerini yakından anlamaya yol açan ‘genetik’ ya da kalıtım bilimi, doğal bilimler arasında en hızlı gelişme sürecine girmiş bulunmaktadır. Hatta, öyleki 21. yüzyıla ‘genom çağı’ adını vermek belki bu gelişmelerin tanımlanması açısından gerçeği ifade etmek olacaktır. Özellikle son 50 yıllık bulgulara dayanarak, artık organizmaların ergin formlarının nasıl gelişip hangi işlevleri yaptığına ilişkin genetik mekanizmaları belirli bir açıklıkla bilebiliyoruz. Ayrıca, genetik biliminin katkıları ile biyolojik çeşitlilik ve evrimsel olaylar konusunda daha yeni bilgiler edinmekteyiz. Öte yandan, genetik bilimi, geçmişte tarım ve hayvancılık alanlarındaki uygulamaları ile nasıl ekonomik katkılar yapmış ise, şimdi de ‘genetik teknoloji’, insan genetiği konularındaki bilgilerimiz üzerinde derin etkiler bırakmaktadır. Uluslar arası büyük bir proje olarak 1990’da başlayan ve 2000’li yılların başlarında sonlanacak olan İnsan Genom Projesi uygulamaları, insan sağlığının iyileştirilmesine ve dolayısıyla ömrün uzamasına yardımcı olacaktır (Boncuk, 2000).

Birçok sakat çocuk, özünde, ana ve babaların kendi sakatlıklarının kalıtsal olduklarını bilmediklerinden dolayı doğmuştur. Hiç kimse sakat bir çocuk sahibi olmak istemez. Eğer evli çiftler, taşıdıkları genlerden dolayı çocuklarının sakat ya da belirli bir yüzde ile sakat olabileceğini bilseler, büyük oranda çocuk yapmaktan kaçınırlar ya da hiç çocuk sahibi olmadan, bir evlatlık vs. ile yetinmeye çalışırlar. Bu tip bir genetik öneri, zararlı genlerin gen havuzuna eklenmesine büyük ölçüde engel olabilir. Yeter ki bireylerin gen yapıları ve atalarının durumu bir harita şeklinde bilinsin ve hangi hastalıkların ne tip kalıtımla geçtiği geniş halk topluluklarına öğretilsinsin.

En azından evli çiftlerde, bu tip genler saptanırsa, yapay dölleme suretiyle (başka birinden sperma ya da yumurta almak suretiyle) sağlam çocuklar elde edilebilir. Zararlı başat genlerin saptanması ve önlem alınması çekinik genlere göre çok daha kolaydır. Esas sorun çekinik zararlı genlerin kalıtımındadır. Genetikçiler ancak secere incelemesiyle bireyin hangi

şanslarla sakat çocuk meydana getirebileceğini söyleyebilirler. Bu olasılığın yüksekliğine göre çiftler çocuk yapıp yapmamaya karar verebilirler. Doğal olarak anormal çocuk meydana getirme riskinin yüksek olduğu durumlarda çocuk yapma en azından çok sayıda çocuk yapma büyük ölçüde önlenabilir (Demirsoy,1984).

İnsanın doğal çevreyi tahribi sonucunda günümüzde birçok canlı türünün nesli yok olmak üzeredir. Eğer insanın doğal çevreye tehditleri bu şekilde devam ederse doğanın ve doğanın bir parçası olan insanın da yok olması kaçınılmaz olacaktır. Burada biyoloji biliminin ve biyoloji eğitiminin önemi ortaya çıkmaktadır.

Ülkelerin kalkınmasında doğal kaynakların önemi büyüktür. Ülkemiz coğrafik konumu, jeolojik yapısı ve iklim koşulları nedeniyle çok zengin ve kendisine özgü bir biyolojik çeşitliliğe sahiptir. Gerek flora gerekse fauna bakımından Avrupa'daki tür sayısına yakın bir zenginliğe sahiptir. Ülkemizin kalkınmasında çok önemli bir değer taşıyan biyolojik çeşitliliğin belirlenmesi, korunması, araştırılması, yararlanılması ancak nitelikli biyologlar yetiştirmekle ve eğitimle mümkün olabilir.

Biyolojik çeşitliliğin korunması, geniş anlamda içinde yaşadığı doğal alanların korunmasıyla mümkündür. Çünkü türler ve tür toplulukları içinde yaşadıkları çevrenin canlı unsurlarını oluştururlar. Bu nedenle tür çeşitliliğinin korunması, kendi aralarındaki ve çevrenin diğer canlı ve cansız unsurlarıyla olan ilişkilerindeki uyumun sağlanmasıyla mümkün olabilir. Bunun için de türlerin üreyip geliştiği yaşam alanlarının hava, su, toprak ve biyotik unsurlarının bir bütünlük içinde ele alınarak korunması gerekir (Yıldız ve ark.,2000).

İnsanoğlunun günümüzde ve gelecekte biyolojik çeşitliliğe olan gereksinimi kaçınılmazdır. Çünkü insanlar barınma, giyinme, ilaç ve beslenme gibi çeşitli kullanım amaçları olan bitkiler ve bu bitkilerden beslenen hayvanlar sayesinde yaşamlarını sürdürmektedir. İnsanoğlunun parçası olduğu ve varlığını sürdürebilmesi için temel desteği sağlayan ekosistemlerle uyumlu ve denge içinde, yaşam kalitesinin yükseltilmesi ve geliştirilmesi için yani sürdürülebilir kalkınma için, biyolojik çeşitliliğin de sürdürülebilir kullanımının sağlanması gereklidir.

Biyolojik çeşitlilik insanlığın refahına büyük katkıda bulunmaktadır. Gelecekte karşılaşılabilecek olağanüstü durumlara karşı bir güvence olan biyolojik çeşitlilik, insanlığın sahip olduğu fakat önemini tam olarak kavrayamadığı, stratejik öneme sahip bir varlıktır. Bu stratejik kaynakların herhangi bir parçasının yok olması bütün Dünya milletleri için

yoksullaşmaya yol açacaktır. Bu nedenle biyolojik çeşitlilik, Dünya mirasının istisnai öneme sahip bir parçasıdır (Aydoğdu, 2007). Ekolojik dengenin korunması yaşadığımız biyosferde bulunan diğer canlılar ve insanlar için oldukça önemli olup bireylerin alacakları temel biyoloji eğitiminin bu değerlerin korunmasına yönelik çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Biyoloji eğitimi, bireyleri soyu tükenmekte olan türler (özellikle endemik türler) konusunda daha duyarlı kılmalıdır. Aksi takdirde insanların uğraşmaları gereken yığınla sorun içerisinde nesli tükenen bir bitki veya hayvan türünün toplumun dikkatini fazla çekmeyeceği açıktır.

İnsanların faaliyeti sonucu oluşan atıklardan kirlenme meydana gelir. Hâlbuki popülasyon ve kirlenme bugün devamlı bir şekilde artmaktadır ve dolayısıyla tabii çevrenin kendi kendini temizleme olasılığı zamanla tersine işlemektedir (Akman, 2004). Kirliliği oluşturan atık maddeleri bilinçli bir şekilde etrafa bırakmada eğitimin öneminin son derece açık olduğuna inanılmaktadır. Maalesef ülkemizde atıklar konusunda katedilmesi gereken yol oldukça uzundur. Bu durumun okul ve basında daha çok üzerinde durulması gerekliliği düşünülmektedir.

Yangın faktörü ortamın abiyotik ve biyotik faktörleri üzerinde önemli etkiler yaratabilir. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de yangın olayları son yıllarda hızla artmış durumdadır. Bunun en önemli nedeni arazi kazanmak amacıyla veya dikkatsizlik sonucu oluşan yangınlardır. Bu nedenle, özellikle ormanlık bölgelerde çok dikkatli olmamız gerekmektedir (Kocataş, 1994). Bu amaçla, orman sevgisi, önemi ve korunması konularında çocukların erken yaşlardan itibaren eğitilme gereği ortadadır.

İlginçtir ki, sanayileşmiş ülkelerde birçok kentli, giderek boş zamanlarını bahçecilik, balıkçılık gibi uğraşlarla değerlendirmeye çalışmaktadır. Kentli olanakları ölçüsünde, bahçesinde sebze ya da çiçek yetiştirir. Eğer yakınlarda deniz, göl, ırmak varsa, balık tutmaya gider. Olanakları elverirse belki biraz yaban avcılığı yapar. İşte balıkçılık, bahçecilik, avcılık gibi bütün bu uğraşlar, az veya çok düzeyde biyolojik ve ekolojik bilgi kullanımı gerektirir. Boş zamanlarında zevk için, ama ciddi şekilde çiçek yetiştiren kişi, bahçesini en iyi şekilde kullanmak için gerekli bilgiyi edinmiştir. Balık tutabilmek ya da toprağını en iyi şekilde kullanabilmek için, çevresindeki ekolojik koşulları tanıması, doğru değerlendirmesi ve edindiği bilgiyi çevresine uygulaması gerekir (Kışlalıoğlu ve Berkes, 1994).

Gelişmekte olan ülkeler arasında en çok tarım ilacı kullanan

ülkelerden biriyiz ve tüketimimiz her geçen gün kontrolsüz bir şekilde artmaktadır (Aydoğdu, 2007). Bu durum sağlıksız nesillerin gelişmesine sebep olmaktadır. Tarım ilaçlarının kullanımı kurallara uygun yapılmalı, mümkünse kullanılmamalı ve entegre mücadelenin önemi konusunda halkımıza ve özellikle çiftçilerimize bilgiler verilmeli ve bu konu ile ilgili gerekli kuruluşların daha fazla etkili olması gerektiği düşünölmektedir.

Eğitim evresinde öğretilenlerin her zaman bireyin içerisinde bulunduğu toplumun ihtiyaçları ile doğrudan ilgili olmadığını, bazı durumlarda genel eğilimlerle uygunluk göstermediğini söylemek mümkündür. Biyoloji eğitiminde temel prensiplerin öğretilmesi ve bunlara anlamlılık kazandırılması durumunda bu konuların detaylarının bilinmesine ihtiyaç duyulmayabilir. Günümüzde karmaşık bir çalışma sistemine sahip olduğunu bildiğimiz araç ve gereçlerin tümünün çalışma mekanizmalarının tüm bireyler tarafından bilinmesi mümkün olmayıp, ancak aletin mekaniksel çalışma özellikleri ile sağlayacağı faydanın birey tarafından bilinmesi kullanım için yeterli görölmektedir. Benzeri şekilde iyi bir yaşam sürebilmek için insanın tüm anatomik özelliklerinin bireyler tarafından bilinmesi gerekmemektedir. Bu nedenle canlılıkla ilgili temel prensiplerin ve olayların bilinmesi canlılıkla ilgili olaylara bilinçli bir yaklaşımın oluşmasına olanak sağlayabilir. Ancak kalp, kas gibi organların temel anatomik yapılarının bilinmesi bireylerin beslenme, dinlenme ve spor aktivitelerine karşı daha duyarlı olmasına, bir kısım aktivitelerden daha bilinçli yararlanılmasına olanak sağlayabilir. Temel biyolojik bilgilerin birey tarafından öğrenilmesi, bireyin içerisinde bulunduğu ortamı daha iyi tanımaya, gazete ve dergilerde karşılaştığı bilimsel yazıları yorumlayabilmesine olanak sağlayabilir. Toplum tarafından temel biyoloji bilgilerinin yeterince özömsenemediği, bireylerin basında sıklıkla duyduğu ve gördüğu DNA, klonlama, kök hücre ve tüp bebekle ilgili yazıları anlamada bir kısım zorluklarla karşılaştıkları bilinen bir gerçektir (Öztaş ve ark. 2005).

Bireylerin davranışlarının şekillenmesinde eğitim öğretim evresinde bireylerin sahip oldukları ekonomik, kültürel, dini, etnik ve ideolojik değerler farklı yollarla bilimsel öğreti ile etkileşebilir. Buna göre; Bireylerde gözlenen bir kısım davranışların kaynağı sadece bireyin sahip olduğu dini inançlar veya kültürel değerler olabilir. Örneğin, İslam dinine mensup bir bireyin herhangi bir şekilde domuz eti yememesi tamamen dini inançlarına bağlı bir davranış biçimi olup, bu davranışın ortaya çıkmasında herhangi bir şekilde bilimsel değerler bireyin davranışı üzerine etkili değildir.

Erken evrelerde bireyin ve toplumların maruz kaldıkları korku, sevgi,

güzel, çirkin gibi kavramları içeren olaylar çocukların canlı ve canlılıkla ilgili temel görüşlerinin oluşma evresi olarak kabul edilir. Örneğin kurbağa gibi bazı hayvanların bazı toplumlarda sevecen bazı toplumlarda korkunç bulunması çocukların içerisinde buldukları kültürel değerleri öğrenmeye başlamaları ile açıklanabilir. Ayrıca çocuklara erken dönemlerde anlatılan masallar, izledikleri çizgi filmler ve bu toplumların kültürel değerlerine ait hayvan tiplmelerinin çocuklarda hayvanlarla ilgili temel fikirlerin ortaya çıkmasında ana etken olduğu öne sürülebilir. Bu nedenle genelde insanlar için kullanılan iyi, kötü, asil, zavallı, aptal, akıllı, korkunç gibi tanımlamalar hayvanlar için de kullanılır.

Bir yılanın çocuklar için korkunç olarak algılanması, bir tilkinin oldukça kurnaz olarak düşünülmesi, karganın sesinin oldukça kötü olduğunun düşünülmesinin kültürel değerlerin bir yansıması olarak kabul edilebilir ve bu değerlendirmelerin genelde yanlış olduğunun, gerçeğe ilgisi olmadığının öğrenciye kavratılması için nelerin yapılması gerektiği biyoloji eğitiminin önemli konularından biri olarak ortaya çıkmaktadır (Öztaş ve ark., 2005).

Biyoteknolojik yöntemlerle üretilen hastalıklara karşı dayanıklı, verimli bitki ve hayvan türlerinin gün geçtikçe çoğalmasının insanlığın geleceğini nasıl etkileyeceği uzun zamandır tartışılmakta olup, böyle bir durumda fikir öne sürebilmek için bireylerin ve toplumların konu hakkında temel bilgilere sahip olmaları gerekir.

Biyoloji eğitimine, öğretimine ve araştırmalarına önem veren ülkeler, verdiklerinin karşılığını fazlasıyla alacaklardır. Gelişmiş ülkelerde, biyoloji bilgisi yaşamın her safhasında kendini hissettirmekte ve ekonomiyi etkilemektedir. Örnek olarak tarımda verimin artırılması, ıslah çalışmaları, kalıtsal hastalıkların tedavisi ve ilaç sanayinde yapılan çalışmaları verebiliriz (Özet ve ark., 2002).

Sonuç olarak, biyoloji eğitimi ile kişiye bireyi, çevreyi, toplumu, toplumun gelişimini, bireylerin sağlıklarını ve çevre sağlığını tanıma yeterliliği verilmeye çalışılmaktadır. Her birey temel seviyede de olsa biyoloji eğitimi görmelidir. Hayvanların nesillerinin tükenmemesi, yaşadığımız çevrenin daha sağlıklı olması, toplumumuzun refah seviyesinin artması, sağlık sorunlarımızı minimuma indirebilmemiz ve yeni buluşların olabilmesi için biyoloji eğitiminin üzerinde durulması ve daha etkin bir şekilde kullanılması gereklidir. İleri toplum seviyelerine ulaşabilmemiz bu yoldan geçmektedir.

Kaynaklar

Kızıroğlu, İ., ‘‘Günümüzde Biyoloji Dersi ve Amaçları’’, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 3, (1988), s. 243-250.

Demirsoy, A., *Kalıtım ve Evrim*, Hacettepe Üniversitesi Fen Fakültesi Biyoloji Bölümü Zooloji Anabilim Dalı, Ankara 902, (1984).

Dreyfus, A., ‘‘ Biological Knowledge As a Prerequisite for the Development of Values and Attitudes’’, *J. of Biol. Education*, 29 (3), (1995), 215-219.

Boncuk, N., *Genetik*. Hacettepe Üniversitesi, Fen Fakültesi Biyoloji Bölümü, Palme Yayıncılık, Ankara, 320, (2000).

Champagne, A. B., & Lovitts, B. E., Scientific literacy: A concept in search of definition. In A. B. Champagne, B. E. Lovitts, & B. J. Callinger (Eds.), *This Year in School Science. Scientific Literacy*, Washington, DC: American Association for the Advancement of Science, (1989), (pp.1–14).

Brown, C., *The Effective Teaching of Biology*, Longman, UK, (1995).

Öztaş, F., Yel, M. ve Öztaş, H., ‘‘Biyoloji Eğitiminin Canlılar ve Çevreye karşı İnsan Etik Değerlerinin Oluşumu Üzerine Etkileri’’, *GÜ, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 25, Sayı 3, 2005, 295-306.

Yıldız, K.; Sipahioğlu, Ş. ve Yılmaz, M., *Çevre Bilimi*, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık. Ankara, (2000), 1–207.

Yıldırım, Z.; Kasapoğlu, A.; Kandemir, A.; Genç, H.; Örün, İ.; Türkmen, L.; Olğun, Ö.S.; Aydemir, S.; Sarıbıyık, S. ve Şimşekli, Y., *Çevre Bilimi*, Lisans Yayıncılık, Başakşehir- İstanbul, (2005), 184.

Şimşekli, Y., *Çevre Bilimi*, Lisans Yayıncılık, (2005), 184

Aydoğdu, M., *Çevre Bilimi*, Anı yayıncılık, Ankara, (2005), 224.

Akman, Y., Ketenoğlu, O., Kurt, L., Düzenli, S., Güney, K. ve Kurt, F., *Çevre Kirliliği (Çevre Biyolojisi)*, Palme yayıncılık, Ankara, (2004), 299.

Kocataş, A., *Ekoloji (Çevre Biyolojisi)*, Ege Üniversitesi Basımevi, Bornova İzmir, (1994), 564.

Kışlalıoğlu, M. ve Berkes, F., *Ekoloji ve Çevre Bilimleri*, Remzi Kitabevi, (1994), 350.

Özet, M., Arpacı, O. ve Uslu, A., *Biyoloji I, ÖSS'ye Hazırlık ve Liseler İçin*, Zambak Yayınları, Altın Seri, (2002), 258.

GENÇLİK VE SPOR BAYRAMINDA DUMANSIZ HAVA SAHASI***

*Celal KARLIKAYA**
*Nurcan ÖZKAN***

ÖZET

2008 yılında dünyada sigaraya bağlı hastalıklardan yaklaşık 5,4 milyon kişi, ülkemizde ise 100.000 kişi hayatını kaybetmiştir. Bu ölümlerin 2030 yılına kadar her yıl dünyada 8 milyon kişiyi aşacağı tahmin edilmektedir. Sigarayla mücadelenin en önemli başlıklarından birisi de gençleri sigaradan uzak tutmak ve sigaraya başlamamalarını sağlamaktır. Halkın sağlık eğitimi birçok sağlık sorununda olduğu gibi sigara sorununda da gerekli yöntemlerden birisidir. Spor ise, özellikle çocuk ve gençlerin bedensel, zihinsel gelişimi ve sağlığın idamesi için en yararlı etkinliktir. Atatürk'ü anma ve 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı'nın kavram ve etkinlik açısından özellikle gençliğe yönelik sigara karşıtı ve spora yöneltici bir sağlık eğitimi fırsatı olduğu düşünülerek eğitim fakültesi öğrencilerince, 19 Mayıs Geçit Töreni etkinliği gerçekleştirilmiştir. Bu etkinliğin fikir, hazırlık, eylem ve sonrasında halkın sağlık eğitimine katkısı değerlendirilmiştir. Tütün kontrolü konusunda deneyimli bir tıp doktoru ile bir eğitim bilimci, öğrencileriyle birlikte bir kortej oluşturmuş, uygun kostüm, pankart ve dövizler taşımıştır. Yürüyüş sırasındaki halkın tepkisi gözlenmiş, öğrencilerin yazılı ödevlerinden duygu ve düşünceleri incelenmiş, yürüyüşü organize eden yöneticilerin ve etkinliğe katılan öğrencilerin duygu ve düşüncelerine başvurularak bu etkinliğin halkın eğitimine olası katkısı değerlendirilmiştir. Ayrıca yerel basında çıkan haberler izlenmiştir. Sonuç olarak bu kortejin verdiği görsel ve yazılı mesajların halk tarafından olumlu bir şekilde algılandığı, coşku ile karşılandığı, etkinliği gerçekleştiren başta öğrenciler olmak üzere tüm ekibin bu etkinliği yapmaktan memnun oldukları ve halkın sağlık eğitimi yönünde katkı sağladığı saptanmıştır. Etkinlik yerel basında olumlu bir şekilde yer almış, eleştiriye rastlanmamıştır. Çok az maliyetle gerçekleştirilen bu etkinliğin tütün kontrolü için uygun ve kullanılması gereken bir yöntem olduğu kanısındayız.

Anahtar Kelimeler: Tütün Kontrolü, Halkın Sağlık Eğitimi, Gençlik, Sigara, Açık Hava Etkinliği, Spor.

*** 4. Sigara ve Sağlık Ulusal Kongresi, 9-12 Haziran 2010 Elazığ'da sunulmuştur.

* Prof. Dr., Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalı, Edirne.

** Yrd. Doç. Dr., Trakya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Fen Bilgisi Öğretmenliği Anabilim Dalı, Edirne. E-mail: nurcanozkan@hotmail.com

SMOKEFREE AIR ZONE IN THE YOUTH AND SPORTS DAY OF TURKEY**ABSTRACT**

In the year 2008, 5.4 million people died due to smoking related diseases in the World, while 100.000 people died in our country. This number probably will reach to 8 million until 2030. One of the most important tobacco control strategies is youth tobacco prevention. Public health education is one of the most effective antismoking activities. Sports is the best activity for mental and body growth for health and its conductance especially for youth. 19th May, Atatürk Commemoration and Youth and Sports Day, was supposed to be a good opportunity for youth about anti-smoking education and sports promotion. A group of the Faculty of Education students organized the 19th May parade. A medical doctor specialized in tobacco control and an education scientist with a group of students conducted a parade cortege for presenting various banners, costumes and bills. Then verbal and written information was gathered about the activity from students, organizers, local mass media and public in the stadium. The reaction of public was evaluated as positive. Students and organizers were pleased to make such activity. The activity was placed in the local press positively. We think that this activity with a little cost is very useful for public, especially youth health education against smoking.

Key Words: *Tobacco Control, Public Health Education, Youth Smoking, Outdoor Activity, Sports*

Giriş

İçerdiği 4000'den fazla toksik madde nedeniyle, akciğer başta olmak üzere birçok kanserin, kalp hastalıkları ve inmelerin en önemli sebebi olduğu bilinen tütün günümüzün başlıca halk sağlığı sorunlarından birisidir. 2008 yılında dünyada sigaraya bağlı hastalıklardan yaklaşık 5,4 milyon kişi, ülkemizde ise 100.000 kişi hayatını kaybederken, bu sayının 2030 yılına kadar her yıl dünyada 8 milyon kişiyi aşacağı tahmin edilmektedir (World Health Organization, 2008). Gelecekte dünyadaki tütüne bağlı ölümlerin %80'inin gelişmekte olan ülkelerde olacağı beklenmektedir. Mevcut eğilim bu şekilde sürerse 2030'larda her yıl 240.000 Türk vatandaşının öleceği ulusal programda öngörülmektedir (T.C.Başbakanlık, 2006). Önümüzdeki 25 yılda toplam 5 milyon Türk vatandaşını kaybedeceğimizi ve bunun bugünkü rakamlarla 1,5 trilyon dolara mal olacağını tahmin etmek mümkündür (Karlıkaya, 2008).

Bu bilgiler ışığında Türkiye'de, 2008 yılında yapılan araştırmaya göre 15+ yaştaki bireylerin %31,3'ü tütün kullanmaktadır. Bu oran erkeklerde % 47,9 iken, kadınlarda % 15,2 olarak gözlenmiştir. Kentsel kesimde, tütün ve tütün mamulü kullananların oranı % 33 iken, kırsal kesimde %27,2'dir.

Sonuç olarak ülkede yaklaşık 18 milyon kişinin hala başta sigara olmak üzere tütün kullanıcısı olduğu bildirilmektedir (Türkiye İstatistik Kurumu 2009). Edirne’de erişkinlerin %58’i (E: %68, K: %54) sigara içicisidir ve ülkemizde en çok sigara içilen şehirlerden birisi Edirne’dir (Karlıkaya, Deveci, ve Ekuklu 2009).

Gençler arasındaki tütün salgını önemli bir halk sağlığı sorunu olarak tanımlanmaktadır ve sigarayla mücadelenin en önemli başlıklarından birisi gençleri sigaradan uzak tutmak ve sigaraya başlamalarını engellemektir. Çünkü sigarayı deneyen her iki gençten birisi sigara kullanmaya devam etmektedir. Edirne’de yapılan bir çalışmaya göre ortaokul ve lise öğrencilerinin %75’inin sigarayı denediği (erkek/kız: E/K %82/76); ilk deneme yaşınının 13 ± 3.4 olduğu; %38’inin sigara içicisi olduğu; %35’inin ise sık sigara içtiği (her gün en az bir sigara) (E/K 43/25) saptanmıştır (Karlıkaya, 2002). Bilir ve arkadaşlarının ülke çapında yaptıkları bir araştırmada lise öğrencilerinde halen sigara kullanma yüzdesi %27,1 bulunmuştur (E/K 31,5/19,9). Türkiye Küresel Gençlik Tütün Araştırmasında (2003) ilköğretim 7-8. ve lise 1. sınıflarda 15957 genç ile görüşülmüştür (Ergüder, Soydal, Uğurlu, Çakır, Warren, 2003). Öğrencilerin %29,3’ü sigara kullanmayı denemiştir (kızlar %21,5 ve erkekler %34,9). Halen sigara kullanma %9,1 (kızlar %5,0 ve erkekler %11,9)’dir.

Spor özellikle çocuk ve gençlerin olmak üzere tüm bireylerin bedensel ve zihinsel gelişimi ve sağlığı için en yararlı etkinliklerden birisidir. Spor sağlığa dair bir etkinlik olarak tamamen sağlıksız bir davranış olan sigara ile bağdaşmaz. Bu nedenle sigara karşıtı mücadelede spor temasını Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), 31 Mayıs Dünya Tütünsüz günlerinde 2 kez kullanmıştır. Birincisi 1996 yılında “Sigarasız Spor ve Sanat: Oyununu Sigara Olmadan Oyna” ve ikincisi 2002 yılında “Sigaradan Arınmış Spor” başlıklı kampanyalardır. Yine FIFA 2002 yılından itibaren Dünya Futbol Şampiyonalarını tamamen tütünsüzleştirmiştir. Amaç tütün dumsız bir spor kültürü yerleştirmektir.

Bir toplumda sağlığın korunması ve geliştirilmesi için mutlaka gerekli olan ve 1978’de DSÖ Alma Ata Bildirgesi’nde Temel Sağlık Hizmetlerinin (TSH) sağlanması için vazgeçilmez olarak belirtilen etkinliklerden birisi ve birincisi sağlık eğitimi çalışmalarının yapılmasıdır (Gökkoca, 2001). Tütün sorununun çözümünde de başlıca halk sağlığı yöntemlerinden birisi halkı bilgilendirme, bilinçlendirme ve eğitimidir. Ulusal tütün kontrol program hedefi 2010 yılına kadar Türk toplumunun % 90’ında sigara karşıtı bir tutum oluşturmaktır (T.C.Başbakanlık, 2006). Halkı bilgilendirme ve

bilinçlendirme yöntemleri yazılı (kitap, kitapçık, çıkartma, broşür, afiş, pankart, billboard vs.), görsel (TV, sinema vs), internet (web-tabanlı veya e-posta gibi), cep telefonları, radyolar, gazete ve dergiler yoluyla çok geniş bir alanda ücretli veya ücretsiz olarak yapılabilen yöntemlerdir.

19 Mayıs Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı'nın kavram ve etkinlik açısından özellikle gençliğe yönelik sigara karşıtı ve spora yönlendirici sağlık eğitimi fırsatı olduğunu düşündürmüştür. Bu çalışma ile bilgimize göre bir ilk olarak, 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı etkinlikleri kapsamında yapılan, sigara karşıtı geçit törenine bir kortej ile katılmak ve etkilerini değerlendirmek amaçlanmıştır.

Hazırlık

2008-2009 yılı II. Eğitim ve Öğretim döneminde Eğitim Fakültesi sınıf öğretmenliği 3. sınıf öğrencilerinden 10 öğrenci bir öğretim üyesi eşliğinde "topluma hizmet uygulamaları dersi" kapsamında içinde sigara bırakma konusu ile görevlendirildi. Bu amaçla Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Sigara Bırakma Merkezinde ilgili konuda uzman bir öğretim üyesi eşliğinde bir araya gelindi. İlk başlarda sigarayı bırakma hizmetleri konusunda halka yönelik neler yapılabilir diye düşünülerek beyin fırtınası gerçekleştirildi. Sonuçta yapılabilecek etkinlikler arasında 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramında resmigeçit törenine özel kıyafetlerle bir kortej halinde katılma konusu üzerinde durularak projeler öne sürüldü. Sonra içlerinden bazıları seçilerek onların üzerine odaklanıldı. Kabul gören projeler Azrail, sigara insan, tek bacaklı adam, pankart, afiş ve dövizler taşıyan ve üzerinde dumansız hava sahası ile ilgili çıkartmalar yapıştırmış üniversite amblemlili kıyafetler giymiş öğrencilerdi. Azrail kıyafeti için başlıklı siyah bir pelerin, yüze takılan maske ve elde taşımak üzere orak düşünüldü (Resim 1-2-3). *Sigara adam* kıyafeti için alt kısmı sarı filtre şeklinde görünen ve üstü beyaz renkli vücuda giyilen 2 adet kıyafet (Resim 1-2), tek bacaklı adam da bir bacağın kesik izlenimi yaratmak üzere kıvrılarak üzeri sigara görünümü verilen 2 tane koltuk değneği (Resim 3) kullanılmaya karar verildi. Proje konuları seçildikten sonra öğrenciler bu konuda görevlendirilerek iş bölümü yapıldı ve herkes kendi projesini hazırlatabileceği yerler ile görüşerek maliyetini ve ne kadar sürede yapılabileceğini hesapladı. Üniversitenin Sağlık Kültür ve Spor Dairesi ile maliyetin karşılanması için yazışmalar yapıldı ve dövizleri taşıyacak öğrenciler için üniversite amblemlili kıyafetler sağlandı. Korteje katılabilmek için Edirne valiliğinden katılacak öğrenci ve

idari ekibi için gerekli izinler alındı. Her hafta düzenli olarak toplanılarak yapılan çalışmalar değerlendirildi. Edirne il sağlık müdürlüğünden sigara karşıtı slogan sözler içeren dövizler temin edildi. Ayrıca gönüllü bir dernek tarafından temin edilen “Dumansız Hava Sahası Hareketini Destekliyoruz” ve “Sigarasız ve Temiz Spor” yazılı resimli pankartlar taşındı (Resim 4, 5). Bu arada gönüllü olarak çalışmada arkadaşlarına destek vermek isteyen kendi bölümlerinden 12 öğrencinin de törene katılımı sağlandı. Törende nasıl bir sıra izleneceği planlandı (Resim 5, 6).

Sonuçlar

Öğrenciler 19 Mayıs 2009’da arkadaşları ile birlikte kıyafetler, döviz ve pankartları ile tören alanına geldi. Orada görevli kişiler tarafından yerleri gösterilerek düzen içinde sıraya geçildi. Etkinliği belgelemek amacıyla sıraya girilmezden önce, sırada ve geçit sırasında çok sayıda fotoğraflar çekildi (Resim 1, 2, 3, 4, 5, 6). Bu sırada özellikle törendeki çoğunluğu daha küçük yaşlarda olan diğer öğrencilerin ekibimize ilgisi yoğundu. Geçit başladığında düzenli olarak kortej şeklinde geçit alanından yürüyüş gerçekleştirildi. Geçit esnasında izleyiciler ve basın tarafından sık sık fotoğrafları çekildi ve bu durum öğrenciler tarafından halkı etkiledikleri için büyük bir coşku yarattı.

Yazılı ve sözlü olarak alınan öğrencilerin duygu ve düşüncelerinden bazı dikkate değer notlar şu şekildedir:

- “Sigara Adam” olan bir öğrenci “kostümün dikimi sırasında prova ile bayağı uğraşmak ve tören boyunca o kostümün içinde durmak biraz sıkıcı, bunaltıcıydı ama yine de kostümlerin güzel hazırlanmış olması yürüyüşe renk kattı, dikkat çekti. Basın birçok fotoğrafımızı çekti. Yürüyüş sayesinde halkın dikkatini bu konuya çekebildik ve sesimizi daha çok kişiye duyurabildik.”
- Başka bir öğrenci: “Program öncesinde saat 8.30’da arkadaşlarla stadyumun kapısında buluştuk. Hocamızdan gerekli talimatları aldıktan sonra içeriye girdik, hazırlandık ve törendeki yerimizi aldık. İstiklal Marşı, saygı duruşu ve günün anlam ve önemi hakkında yapılan konuşmaların ardından yürüyüşe geçildi. Stadyum alanında yürüyüşümüzü gerçekleştirirken büyük ilgi topladık. Umarım mesaj yerine ulaşmıştır. Yürüyüşümüz bittikten sonra o alandan ayrıldık. Benim için güzel bir deneyimdi”.
- Diğer bir öğrenci: “Bu hafta diğer haftalara göre daha anlamlı ve önemliydi. 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı günü olan bu gün, sigaranın sağlığa olan

zararları ile ilgili Edirne 25 Kasım stadyumunda yürüyüş yaptık. Stadın etrafında elimizdeki pankartlarla bir tur attık ve herkes yani seyirciler bu konuya hassasiyet gösterdiler. Stadyumda biz Trakya Üniversitesini temsil ediyorduk; bence bu gurur vericiydi. Daha sonra yürüyüşü tamamladık ve güzel bir topluma hizmet dönemi geçirdiğime inanıyorum.”

Törenen birkaç gün sonra bazı yetkililerle görüşüldüğünde etkinlikten çok memnun kaldıklarını, bu çalışmadan kendi etkinliklerinde de yararlanacaklarını ifade ettiler. Edirne basınında da bu etkinliğin resminin (Resim 7) yer almasının sevindirici olduğu ifade edildi. Eğitim fakültesi dekan yardımcısı tarafından basında çıkan resimler ve yapılan etkinliğin eğitim fakültesi web sayfasında yayınlanması istendi ve yapılan etkinlikten memnun kalındığı dile getirildi. Tören alanında etkinliklerde görevli bazı lise öğrencileri ile iletişime geçildiğinde çalışmanın en fazla ilgi çeken etkinlik olduğu ve beğeni topladığı dile getirilmiştir.

Sigara ile ilgili böyle bir açık hava etkinliği orada görevli olan öğrenciler ve töreni izlemeye gelen katılımcılar açısından oldukça olumlu bir izlenim yaratmıştır. Tören alanındaki özellikle sigaraya başlama yaşlarında olan ilköğretim ve orta öğretim öğrencilerinde, üniversite öğrencilerinin gerçekleştirdiği etkinlik ilgiyle karşılanmıştır. İl sağlık müdürlüğü tarafından sevindirici bir etkinlik olarak kabul edilmiştir. Ayrıca yerel gazetelerde de yer alması öğrenciler tarafından memnuniyet yaratmış ve takdir görülmek hoşlarına gitmiştir.

Yorumlar

19 Mayıs Atatürk'ü Anma ve Gençlik ve Spor Bayramı Geçit Tören'inde üniversite öğrencilerince bir takım kostüm, döviz ve pankartlar ile yapılan etkinlik başta geçler olmak üzere halkın sigara karşıtı eğitiminde iyi bir fırsattır. Bu açık hava eğitim etkinliği hem izleyiciler, hem etkinlik organizatörleri hem de etkinliği gerçekleştiren öğrenci ve öğretim üyeleri tarafından memnun edici ve yararlı bulunmuştur. Yerel basın da olumlu görüşler eşliğinde etkinliği halka duyurmuştur. Ulusal bir değer ve Atatürk'ün mirası bir gün için herhangi eleştirel bir görüş olmaması da sevindiricidir.

Aslında tütün kontrolünde ana amaç insanları tütünle hiç tanıştırmamak, başlatmamak, yani birincil korumadır. Türkiye Ulusal Program Hedefi (B2.3), 2010 yılına kadar sigara içme oranını 15 yaş altı gençlerde %0'a, 15 –18 yaş arası gençlerde ise mevcut durumun en az

yarısına indirmektedir (T.C.Başbakanlık 2006). İlköğretim 7 ve 8. sınıflar ile lise 1. sınıflarda yapılan Türkiye Küresel Gençlik Tütün Araştırması (GYTS) sonuçlarına göre; öğrencilerin % 29,3'ü sigara içmeyi denemişlerdir (kızlarda % 21,5, erkeklerde % 34,9). Halen sigara içenlerin % 50,4'ü (kızlarda % 42,9, erkeklerde % 53,5) bakkaldan veya marketten sigara almaktadır. İçenlerin % 86,7'si sigara alırken yaşlarından dolayı sigara satın alma konusunda bir güçlükle karşılaşmadıklarını belirtmiştir (T.C.Başbakanlık 2006). Edirne'de çocukların %84'ünün sigara alırken hiçbir güçlük çekmediği, %19'unun tek sigara satın aldığı, %42'sinin gümrüksüz/kaçak/ucuz sigara içtiği saptanmıştır (Karlıkaya, 2002).

Halkın Eğitimi ve Bilinçlendirilmesi alanında Ulusal tütün kontrol program hedefi 2010 yılına kadar toplumun % 90'ında sigara karşıtı bir tutum oluşturmaktır (T.C.Başbakanlık, 2006). Bilgilendirme, bilinçlendirme ve eğitim faaliyetleri ile ilgili temel hipotez şudur: Halkın görüşleri ve sosyal normları tütün tüketiminin değersiz bir şey olduğu şeklinde değiştirilirse tütün tüketimi azalır, kaybolur. Ancak gerçek hayat genellikle bu kadar basit değildir. Belirli bir toplumda bilgilendirme etkinliklerinin etkinliği tütün salgınının evresi ile ilişkilidir. Ancak her durumda bilgi değişim için ana güç kaynağıdır. Kurallar koyma, düzenlemeler yapma, eğitim vs. için mantıklı gerekeceği ancak bilgi sağlar. Bir toplum ve bireyler tütün kullanımı hakkında kararsız, kuşkulu hale geldiğinde, zararlarını, bırakmayı daha fazla düşündüğünde bilgi ve eğitim daha önemli hale gelmektedir. Bilgiye ulaşmada ne kadar fazla kaynak bulunursa sonuçlar o kadar başarılı olacaktır. Halkı bilgilendirme ve bilinçlendirme yöntemleri yazılı (kitap, kitapçık, çıkartma, broşür, afiş, pankart, billboard vs.), görsel (TV, sinema vs), internet (web-tabanlı veya e-posta gibi), cep telefonları, radyolar, gazete ve dergiler yoluyla çok geniş bir alanda ücretli veya ücretsiz olarak yapılabilen yöntemlerdir. Bu yöntemlerde anahtar stratejiler belirlenmeli, etkileyici mesajlar en etkin iletişim kanallarından ve ortamlarından başta yüksek risk altındaki farklı kesimler olmak üzere özel hedef gruplarına ulaştırılmalıdır. Tütün şirketlerinin başlıca hedef grubu 12-16 yaş arası çocuklardır. Eğitim çalışmalarının 6-8. sınıflarda başlaması gerekliliği vurgulanmaktadır. Tüm okullarda tütün kullanılmasını engellemeye yönelik eğitim programları olmalı, tütünün yol açtığı negatif psikososyal etkiler anlatılmalı, tütün kullanmayı engelleyici beceriler kazandırılmalıdır. Tüm okullarda ihtiyaca göre bu eğitim okul-aile birlikleri, dernekler, basın tarafından desteklenmelidir (Karlıkaya, Öztuna, Solak, Özkan ve Örsel, 2006). Daha üst yaş grupları için başta sağlık, eğitim, spor olmak üzere tüm

okul programlarında tütün karşıtı davranış oluşturmaya yönelik eğitim programları olmalıdır ve ulusal programımız bu konuda Milli Eğitim, Sağlık Bakanlığı, YÖK gibi kurumlara sorumluluk yüklemiştir (T.C.Başbakanlık, 2006). Yine ulusal programımız okula gitmeyen, eğitimi yarım bırakan, çalışan, sokakta yaşayan çocuklara farklı yaklaşımlar getirmeli, hedef kitlelere verilecek mesaj ve eğitimler bu özellikler göz önüne alınarak hazırlanmalıdır (T.C.Başbakanlık, 2006).

Sigara konusunda gençlerin kendilerini daha iyi savunabilmeleri için onların kendilerine yönelik reklam ve telkinleri daha iyi ayırt edebilmeleri, istemedikleri davranışlara yönelik çağrılara “hayır” diyebilecek özgüveni kazanmaları, sosyalleşmek için sigaraya gereksinim duymayacakları sosyal becerileri kazanması ve sigaraya başlayan gençler içinde sorunun kriminalize edilmeden, psikososyal destek sistemleri ile çözülmeye çalışılması gerekmektedir. Bu sayılan çalışmaların tümü iletişim programları aracılığıyla yürütülebilir. Bu çerçeveye yakından ve bir bütün olarak bakıldığında, sağlık alanında alışlagelmiş davranış değişikliği programlarında bir felsefe değişikliği gerekliliği görülebilir.

DSÖ, sigara mücadelesinde spor temasını 1996 ve 2002 yıllarındaki 31 Mayıs Dünya Tütünsüz günlerinde iki kez kullanmıştır. Yine FIFA 2002 yılından itibaren Dünya Futbol Şampiyonalarını tamamen tütünsüzleştirmiştir. Amaç tütün dumansız bir spor kültürü yerleştirmektir. 4207 sayılı yasada da bu konuya yer verilmiş; kapalı spor tesislerinin tamamında, açık tribünlerin de en az yarısında tütün tüketimini tamamen yasaklamıştır.

Sağlıklı yaşam biçiminin yaygınlaşması için, kişilerin kendilerinin bunu benimsemelerine ve hayatlarının bir dizi alanında davranışlarını değiştirmelerine gerek duyulur. Hastalığın tedavisinde iyi yazılmış bir ilaç reçetesi ya da iyi yapılmış bir operasyon bir yere kadar işe yarayabilir. Ancak sağlıklı davranışların yaygınlaşabilmesi bu davranışları insanların kendilerince benimsemelerine bağlıdır. Bu, birçok şeye olduğu kadar, sağlık mesajlarının insanlara en rahat algılanır ve anlaşılır biçimde, onların gereksinimlerine dil ve kültürel yapılarına en uygun içerik ve yöntemlerle verilmesine bağlıdır. Çevre sağlığı, işçi sağlığı gibi alanlarda yasal düzenlemeler de çok işlev görebilmektedir. Genel toplum düzeyinde sağlık iletişimi, toplumun sağlıkla ilgili konularda duyarlılığını artırmayı ve en temel sağlık bilgilerinin yaygınlaştırılmasını hedefler. Genel topluma yönelik sağlık iletişimi çalışmaları kimi zaman bilgilendirmeye ve davranış değişikliğine yönelik olabilir. İyi planlanmış iletişim etkinlikleri ile

milyonlarca insana birden ulaşmak mümkündür.

Sağlık kavramının olumlu bir kavram olması düşüncesine dayalı olarak Ottawa Sözleşmesi “sağlık insanların öğrendiği, yaşadığı, oynadığı ve sevdiği günlük hayat ortamları içerisinde insanlar tarafından yaratılır ve yaşanır” düşüncesini ileri sürmüştür. Toplum ve organizasyonel kalkınma deneyimi dayanağına oturulmuş olan sağlığın teşvikine yönelik bu ortam yaklaşımı, insanların zamanlarının çoğunu harcadıkları yer olan organizasyonlar içinde insan sağlığını iyileştirmek amacını taşıyan birçok inisiyatife yol açmıştır. Bunlar arasında Sağlığı Teşvik Eden Şehirler, Sağlığı Teşvik Eden Okullar ve Sağlığı Teşvik Eden Hastaneler vb sayılabilir (Karlıkaya, 2006). Bizim burada ortaya koyduğumuz etkinlik de ulusal düzeyde, milli duyguların da eşliğinde gençlik, spor ve sağlık temalarını bir araya getirmiştir.

Sonuç olarak gençlere yönelik toplumun sigara karşıtı tutum oluşturmada On Dokuz Mayıs Yürüyüşünün kullanılmasının toplum kesimlerinde olumlu bir mesaja dönüştüğü, etkili olduğu ve kullanılması gereken bir eğitim yöntemi olduğu düşüncesindeyiz.

Resim 1. 25 Kasım stadyum bahçesi

Resim 2. Stadyum bahçesinde sırada

Resim 3. Sigara yüzünden bacağına kaybetmiş insan teması.

Resim 4. Stadyumda sırada beklerken

Resim 5. Stadyumda geçit töreni

Resim 6. Stadyumda geçit töreni

Resim 7. Edirne yerel gazetesinden görüntü

Kaynakça

- Gökkoca, Z. U., ‘‘Sağlık Eğitimi Açısından Temel İlkeler’’, *Sürekli Tıp Eğitim Dergisi*, 10[10], (2001), 371-374.
- Karlıkaya, C., ‘‘Edirne’de Orta Öğretim Öğrencilerinde sigara içme Prevalansı’’, *Toraks Dergisi*, 3(1), (2002), 6-12.
- Karlıkaya, C., ‘‘Sigaradan 5 Milyon Kişi Ölecek’’, Edirne 15.12.2008, 23-6-0009, (2008).
- Karlıkaya, C., Deveci, S., ve Ekuklu, G., ‘‘Edirne’de Sigara İçme ve Bırakma Oranları’’, *Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Tıp Dergisi* 23[1], (2009), 25-29.
- Karlıkaya, C., Öztuna, F., Solak, Z. A., Özkan, M., ve Örsel O., ‘‘Tütün Kontrolü’’, *Türk Toraks Dergisi*, 7[1], (2006), 51-64.
- T.C.Başbakanlık, Ulusal Tütün Kontrol Programı Başbakanlık Genelgesi, 2006/29. Resmi Gazete [26312]. 7-10-2006, Ankara, 2006.
- Türkiye İstatistik Kurumu, Küresel Yetişkin Tütün Araştırması, T C Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu, 2009 April 30, [cited 9 A.D. Jun 28];73, 2008, Available from: URL:
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=4044>
- World Health Organization, 'WHO Report on the Global Tobacco Epidemic, 2008: The MPOWER package', World Health Organization, 2008.

**OKULÖNCESİ VE ANAOKULU DAVRANIŞ ÖLÇEĞİNİNİN
GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI**

*Yeşim FAZLIOĞLU**
*Lale OKYAY***
*Gökhan ILGAZ****

ÖZET

Bu araştırmanın amacı Kenneth W. Merrell (2003) tarafından geliştirilen Okulöncesi ve Anaokulu Davranış Ölçeği'ni (Preschool and Kindergarten Behavior Scales-PKBS-2) Türkçeye uyarlamak ve ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmasını yapmaktır.

Araştırmanın örneklemini; Edirne Merkez İlçesinde okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden yaşları 3-6 yaş arasında değişen 201 (102 kız ve 99 erkek çocuk olmak üzere) çocuk oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplamak amacı ile Okulöncesi ve Anaokulu Davranış Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma verileri, ölçeğin var olan yapısının Türk kültürüne uygunluğunun belirlenmesi için, Doğrulayıcı Faktör Analizine (DFA) tabi tutulmuştur. Orjinal ölçeğin yapıları arasında var olan ilişkiyi, Türk kültüründe de belirlemek için korelasyon analizi yapılmıştır. Ölçekte yer alan her bir maddenin, ölçülmek istenen kavramla ilişkili olup olmadığının belirlenmesi için maddelerin hem faktör toplamı hem de tüm ölçek toplamıyla olan korelasyonları hesaplanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre maddelerin güvenilir, başka bir deyişle davranış problemi ve sosyal beceri seviyelerinin, yüksek ve düşük beceri düzeylerini ayırt etmede yeterli olduğu kabul edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Davranış Ölçeği, Okulöncesi Dönem, Geçerlik, Güvenirlik.

**STUDY VALIDITY AND RELIABILITY TO PRESCHOOL AND KINDERGARTEN
BEHAVIOR SCALES-PKBS-2****ABSTRACT**

The purpose of this study validity, reliability and adapt to Turkish that Preschool and Kindergarten Behavior Scales-PKBS-2 (2003) was developed by Kenneth W. Merrell.

Sample of the research are composed of 3-6 years between the ages of 201

* Doç. Dr., Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü, yfazli@hotmail.com

** Öğr. Gör. Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, lale-okyay@hotmail.com

*** Öğr. Gör. Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü, gokhanilgaz@hotmail.com

(including 102 girls and 99 boys) children. Preschool and Kindergarten Behavior Scale has been used as data collection tool. The research data had used Confirmatory Factor Analysis (CFA) for determining to the existing structure of the scale to determine the suitability of Turkish culture. Correlation analysis was conducted to determine between in the Turkish culture of original scale structures. Correlation analysis was conducted to determine between in the Turkish culture of original scale structures. Each items of the scale was calculated correlation with both of total factors as well as the total of all scale to determine whether be measured to concept. According to research results was considered to be adequate reliable for the items.

Key Words: Behavior Scale, Preschool Education, Validity, Reliability.

Giriş

Okul öncesi dönem, çocuğun gelişiminde önemli ve kritik dönemlerden biridir. Öğrenmenin çok hızlı ve çok boyutlu bir biçimde devam ettiği bu dönemde, çocukların davranışlarında bazı istenmeyen örneklerle karşılaşılabilir. Bu istenmeyen davranış örneklerinin çoğunluğu çocuğun gelişimsel özelliklerinin sonucudur. Hızlı bir gelişimsel ve öğrenme süreci yaşayan çocuklar, yaşamı deneyimlemeleri sırasında bazı istenmeyen davranış örüntülerini sergileyebilirler. Okul öncesi dönemde bazı problemlerin sinyallerini çocuklarda görülen davranış problemleri bize verebilir ya da bazı problemler direkt olarak problem davranışların ortaya çıkmasına neden olabilir. Bu nedenle çocuk ve ergenlerde görülen davranış problemlerinin ve nedenlerinin belirlenmesi çok önemlidir. Davranış problemleri çocukların ruhsal ve bedensel nedenlerle ilişkili iç çatışmalarının davranışlara aktarılması sonucu ortaya çıkabilir. Problem davranışlar bireyin yeni bir beceri öğrenmesini engelleyen ve ortamların dışında kalmasına neden olan, kendisine ya da diğerlerine zarar veren aynı zamanda bireyin içinde yaşadığı toplumun sosyal normlarına uymayan davranışlar olarak tanımlanır (Öz 1997, Kargı ve Erkan 2004, Pickens 2009). Hırçınlık, sinirlilik saldırganlık, inatçılık, yalan söyleme, çalma küfür gibi davranışlar problem davranışlardır. Davranışların problem olarak değerlendirilmesinde davranışın yaşa uygunluğu, yoğunluğu, sürekliliği ve cinsiyete göre normalden farklılaşan eğitimler içermesi gibi noktaların dikkate alınması gerekmektedir. Söz konusu noktalarda müdahale edilmesi gereğinin ortaya çıkması durumunda, eğitimcilere ve ebeveynlere önemli görevler düşmektedir. Zira problem davranışlara sahip olan çocuklar, huzursuzluk, dikkatsizlik, güvensizlik, korkaklık, duygusal açıdan tutarsızlık, antisosyalite, akademik başarısızlık vb. özellikler gösterebilmektedirler

(Merrell ve Holland 1997, Holland ve Merrell 1998). Problem davranışlar uygun eğitimsel süreçten geçirilerek önlenemediğinde, çocuğun kişiliğinin bir parçası haline gelerek yaşamın diğer yıllarında suç içeren davranışlar, akademik başarısızlık ve toplumla önemli ölçüde uyum sorunu yaşayan bireylerin ortaya çıkma olasılığını güçlendirmektedir (Denham ve Buton 1996). Bu durumda anne ve babaların ebeveynlikle ilgili becerileri ve çocuğun gelişimsel sürecine ilişkin bilinç düzeyleri önemli rol oynamaktadır. Gerek yurt içinde gerekse yurt dışında yapılan birçok araştırma sonucu çocuklarda söz konusu problem davranışların ortaya çıkması ve devam etmesi sürecinde ailenin önemli etkisinin olduğunu ortaya koymuştur. Çocuğun, gelişim basamaklarında karşılaştığı bu zorluklar ana-babanın desteğiyle çözümlenecek düzeydedir. Fakat çocuk bu desteği bulamaz ya da ana-baba tutumu yanlış olursa, bunlara tepki olarak çocukta duygusal düzeyde bozukluklar görülebilir. Aile kuramcıları, çocuklardaki davranış sorunlarının aile sistemindeki bozukluktan dolayı ortaya çıktığını savunur. Aile içindeki olağan sorunların büyüyerek uyum ve davranış sorunlarına neden olabileceğini vurgularlar. Davranış problemini çocuklarda ve gençlerde ortaya çıkmasına bağlı olarak çocukların sosyal ilişkilerinde bozulmalar, akran grubundan dışlanma, kendini yetersiz ve değersiz hissetme gibi ek problemlerde ortaya çıkabilir (Denham ve Buton 1996, Holland ve Merrell, 1998, Öztürk 2002, Şehirli 2007).

Okul öncesi dönemdeki akran ilişkileri, yaşamdaki ilk örnekler olmakla birlikte tüm gelişim alanlarını etkileyebilecek çok önemli işlevlere sahiptir. Şöyle ki, akran ilişkileri sosyal gelişim açısından, sosyal becerilerin, kuralların, toplumsal rollerin öğrenilmesini ve uygulanmasını sağlayacak ortamların oluşmasını desteklemektedir (Merrell ve Holland 1997).

Bu nedenle çocuklarda görülen problem davranışların belirlenmesi önlenmesine yönelik çalışmaların yapılması önemlidir. Ülkemiz de özellikle okul öncesi dönem çocukların problem davranışlarını belirlemeye yönelik ölçüklerin azlığı sebebi ile bu çalışmada Kenneth W. Merrell (2003) tarafından geliştirilen Okulöncesi ve Anaokulu Davranış Ölçeği'nin Türkçeye uyarlamak ve ölçeğin geçerlik ve güvenirlik analizlerini yapmak amaçlanmıştır.

Yöntem

Çalışma Grubu

Araştırmanın verileri 2010-2011 öğretim yılı bahar döneminde Edirne il merkezindeki farklı sosyo ekonomik düzeyden, okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 3-6 yaş grubundan 201 (102 kız-99 erkek) çocuktan toplanmıştır. Örnekleme oluşturan çocuklar basit rastgele örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenmiştir.

Veri Toplama Aracı

Araştırma kapsamında genel bilgi formu ve Okulöncesi ve Anaokulu Davranış Ölçeği(Preschool and Kindergarten Behavior Scales -PKBS-2), olmak üzere iki ayrı veri toplama aracı kullanılmıştır. Genel bilgi formu, araştırmacılar tarafından çocuklar ve ailelerin özelliklerini belirlemek amacıyla hazırlanan yaş, cinsiyet ve aile bilgilerini içeren 10 sorudan oluşmaktadır.

Okulöncesi ve Anaokulu davranış Ölçeği, 3-6 yaş okulöncesi ve anaokulu öğrencilerinin problem davranışları ve sosyal yeteneklerini değerlendirmede kullanılmak üzere tasarlanmış davranış değerlendirme ölçeğidir. 1994 yılında Kenneth W. Merrell tarafından geliştirilmiş 2003 yılında ölçek tekrar gözden geçirilerek norm çalışması yapılmıştır (Merrell, 1994, Merrell 2003). Ölçek sosyal beceri ve problem davranış ölçekleri olmak üzere iki ölçekten oluşmaktadır. Problem davranış ölçeği (42 madde), *sorunları ifade etme ve öğrenme problemi* olmak üzere iki faktörden oluşmaktadır. Sosyal beceri ölçeği (34 madde) ise Sosyal İşbirliği, Sosyal Etkileşim ve Sosyal Bağımsızlık olmak üzere üç faktörden oluşmaktadır. Ölçeğin odak noktası küçük çocukların genellikle ev veya okul ortamında görülebilen tipik, genel ve alışılmış sosyal yeterlik ve problem davranışlarıdır. Ölçek çocukların yansıttığı davranışsal, sosyal, duygusal ve gelişimsel problemleri değerlendirdiği için faydalıdır ve bu test alışılmış yetenek ve problemleri vurgulamak için tasarlanmıştır. Cevaplayıcılar tarafından ölçeklerdeki 76 maddede belirtilen problem davranışların ve sosyal becerilerin her biri son üç ay içindeki görülme sıklık derecesine göre 0 = asla (çocuk açıkça bu davranışı sergilemiyorsa), 1 = nadiren (çocuk davranışını nadiren sergiliyor, çok tekrarlamıyorsa), 2 = bazen (çocuk davranışını bazen sergiliyorsa), 3 = sık sık (çocuk davranışını çok sık sergiliyorsa) doğru olarak derecelendirilir. Problem davranış ölçeğinden elde edilen puanların artışı sorun davranış şiddetinin arttığının bir göstergesidir.

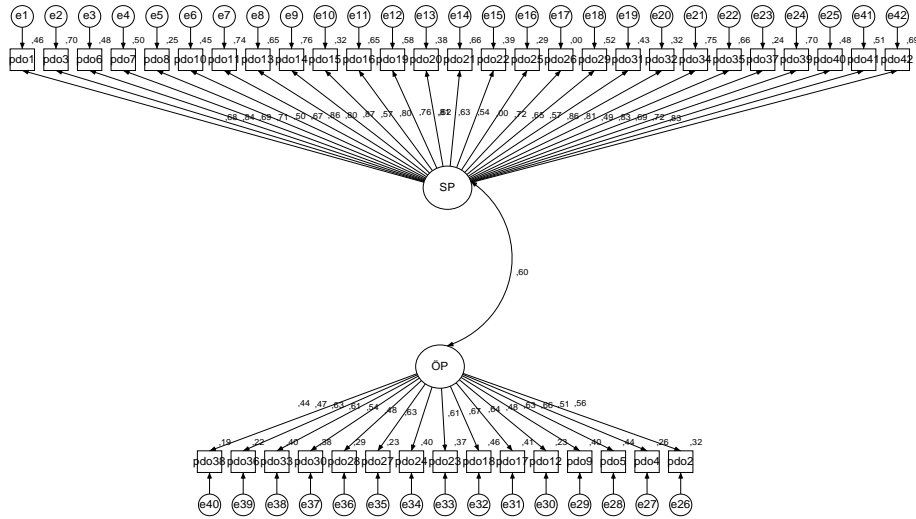
Verilerin Analizi

Araştırma verileri, ölçeğin var olan yapısının Türk kültürüne uygunluğunun belirlenmesi için, Doğrulayıcı Faktör Analizine (DFA) tabi tutulmuştur. Orijinal ölçeğin yapıları arasında var olan ilişkiyi, Türk kültüründe de belirlemek için korelasyon yapılmıştır. Ölçekte yer alan her bir maddenin, ölçülmek istenen kavramla ilişkili olup olmadığının belirlenmesi için maddelerin hem faktör toplamı hem de tüm ölçek toplamıyla olan korelasyonları hesaplanmıştır. Daha sonra ölçekte yer alan her bir maddenin, ölçtükleri özellik açısından kişileri ayırt etmede ne kadar yeterli olduklarının tespiti amacıyla toplam puana göre belirlenmiş üst %27 ve alt %27'lik grupların madde puanları arasındaki farkın anlamlılığı için t-testi kullanılmıştır. Ölçeğin iç tutarlılığına ilişkin bilgiler güvenirlik bölümünde sunulmuştur. Verilerin analizinde SPSS 15.0 ve AMOS 16.0 programları kullanılmıştır.

Bulgular

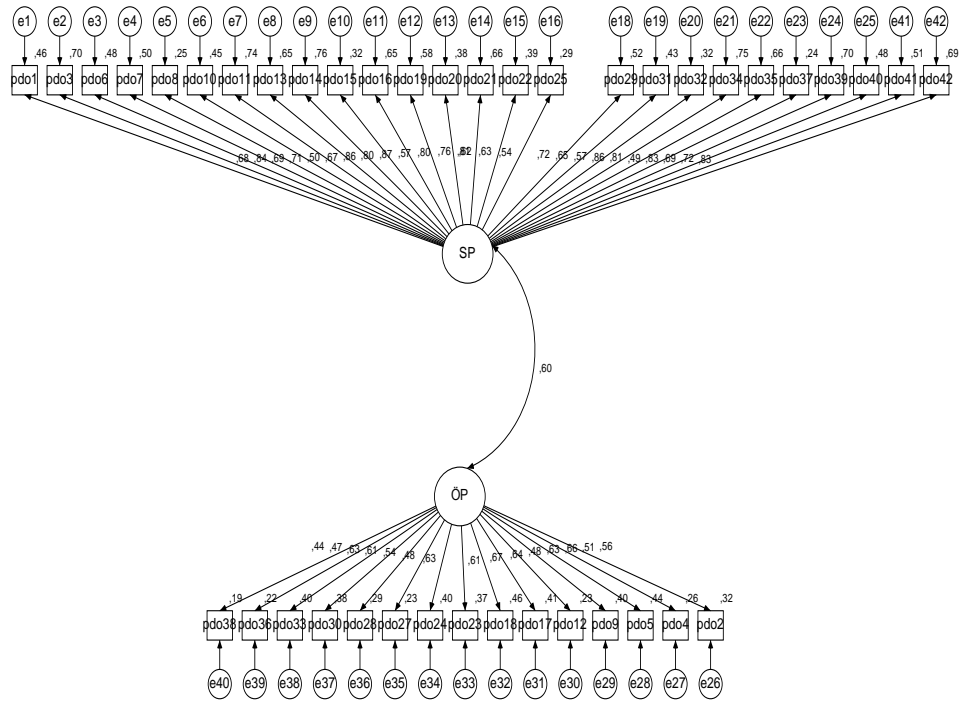
Problem Davranış Ölçeği DFA Sonuçları

Ölçeğin var olan yapısının Türk kültüründeki durumunu belirlemek için yapısal eşitlik modeli üzerine kurulmuş olan doğrulayıcı faktör analizi yapılmış ve yapı şekil 1'de sunulmuştur.

Şekil 1 DFA Analizi

Doğrulayıcı faktör analizi yapılırken öncelikle modelin uygunluğu (model fit) için gerekli ölçütler incelenmiştir. Model uyumu için χ^2/df (Chi-Square/Degree of Freedom) , NFI (Normed Fit Index, NNFI (Non-Normed Fit Index), CFI (Comparative Fit Index.) değerleri ölçüt olarak alınmıştır. Analiz sonuçlarına göre uyum indeksleri $\chi^2/df= 3.2$ ($p=.000$), NFI=.88 .NNFI=.90 ve CFI=.91'dir. Bununla birlikte 26. maddenin birinci faktör tarafından anlamlı bir şekilde tahmin edilmediği görülmüştür. Bu madde çıkarılarak analiz tekrarlanmıştır.

Şekil-2 DFA Analizi

Yapılan ikinci DFA'ya göre $\chi^2/df= 3.17$ ($p=.000$), NFI=.90, NNFI=.93 ve CFI=.93'tür. Tabachnick ve Fidell (2007) model uyumu için χ^2/df değerinin 5'ten küçük olduğunda kabul edilebilir bir uyum olduğunu belirtirken; Sümer (2000) orta düzeyde bir uyum olduğunu belirtmektedir. Hu ve Bentler (1999) ile Tabachnick ve Fidell (2007) CFI değerinin .90 ve üzerinde olması iyi uyumu işaret etmektedir. NFI ve NNFI değerleri için

Sümer (2000) ve Tabachnick ve Fidell (2007) .90 ve üstünü iyi uyum olarak kabul etmektedirler. Alanyazındaki bu görüşler ışığında model kabul edilebilir düzeydedir. Buna göre ölçek bir madde çıkarılmış haliyle Türk kültüründe de yapısını korumaktadır.

Okulöncesi ve Anaokulu Davranış Ölçeğinde yer alan her bir maddenin, ölçülmek istenen kavramla ilişkili olup olmadığının belirlenmesi için maddelerin hem faktör toplamı hem de tüm ölçek toplamıyla olan korelasyonları hesaplanmıştır. Daha sonra ölçekte yer alan her bir maddenin, ölçtükleri özellik açısından kişileri ayır etmede ne kadar yeterli olduklarının toplam puana göre belirlenmiş üst %27 alt %27'lik grupların madde puanları arasında ki farkın anlamlılığı için t-testi kullanılmıştır. Sonuçlar Tablo- 3 ve Tablo-4'te sunulmuştur.

Tablo 1. Problem Davranış Ölçeğinin Madde toplam Korelasyonları ve Madde Ayıt Edicliği için t Değerleri

Madde	SP		Madde	ÖP	
	Madde-Toplam Korelasyonu	Madde Ayırcılık (Üst %27- Alt % 27)		Madde-Toplam Korelasyonu	Madde Ayırcılık (Üst %27- Alt % 27)
pdo1	,644	12,329	pdo2	,510	5,842
pdo3	,808	10,413	pdo4	,503	9,750
pdo6	,693	11,409	pdo5	,583	7,008
pdo7	,698	8,489	pdo9	,585	7,019
pdo8	,514	7,668	pdo12	,426	5,384
pdo10	,667	17,283	pdo17	,615	9,823
pdo11	,820	12,262	pdo18	,610	6,563
pdo13	,779	11,814	pdo23	,545	6,703
pdo14	,853	15,765	pdo24	,560	6,031
pdo15	,529	13,010	pdo27	,464	9,429
pdo16	,785	17,028	pdo28	,489	7,975
pdo19	,779	16,181	pdo30	,553	6,836
pdo20	,622	7,936	pdo33	,604	9,778
pdo21	,783	10,492	pdo36	,466	6,563
pdo22	,620	8,752	pdo38	,445	13,947
pdo25	,549	6,938	pdo41	,488	8,593
pdo29	,693	8,059	pdo42	,498	13,342
pdo31	,659	12,097			
pdo32	,585	12,638			
pdo34	,841	13,441			
pdo35	,793	13,119			
pdo37	,490	10,494			
pdo39	,799	11,731			
pdo40	,675	9,754			

Tablo 1'e göre Problem Davranış Ölçeğinin madde ve toplam korelasyonu SP boyutunun madde-faktör toplam korelasyonu .426 ile .853 arasında değişmektedir. .490 ile .853 arasında değişiyorken , ÖP boyutunda .426 ile .615 arasında değişmektedir. Korelasyon katsayılarının faktörler için genelde yüksek, tüm ölçek için orta düzeyde olduğu görülmektedir. Ölçeğin tüm maddelerinin ayırt ediciliği anlamlı bulunmuştur.

Güvenirlilik

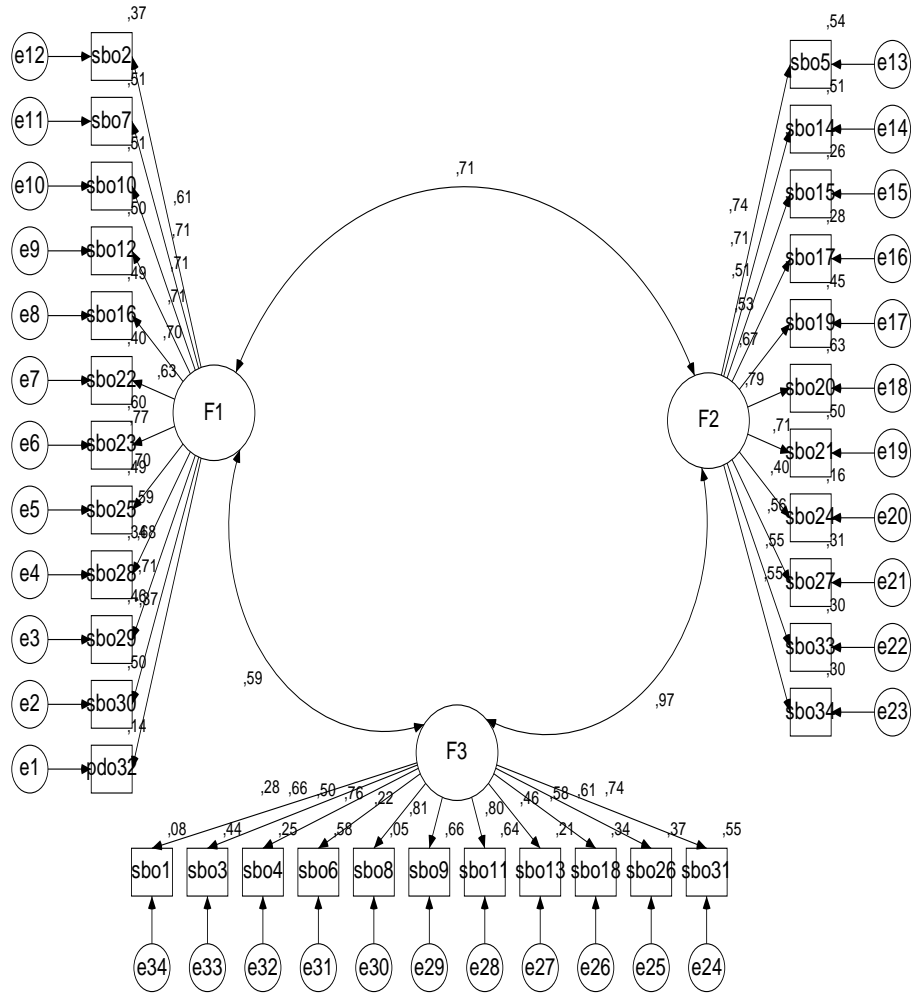
Tablo-2 Problem Davranış Ölçeği için Cronbach Alpha Güvenirlilik Katsayıları

Boyutlar	Cronbach Alpha
SP	.96
ÖP	.89
PDO	.96

Tablo 2'de ölçeğin tümü için Cronbach's Alpha güvenirlilik katsayısı .96 iken, birinci faktör (SP) için .96 ve ÖP için .89 olarak bulunmuştur.

Sosyal Beceri Ölçeği DFA Sonuçları

Sosyal Beceri Ölçeğinin var olan yapısının Türk kültüründeki durumunu belirlemek için yapısal eşitlik modeli üzerine kurulmuş olan doğrulayıcı faktör analizi yapılmış ve yapı şekil 1'de sunulmuştur.

ŞEKİL 3 Sosyal Beceri Ölçeğinin DFA Analizi Sonuçları

Model uyumu için χ^2/df (Chi-Square/Degree of Freedom), NFI (Normed Fit Index, NNFI (Non-Normed Fit Index), CFI (Comparative Fit Index) değerleri ölçüt olarak alınmıştır. Analiz sonuçlarına göre uyum indeksleri $\chi^2/df= 2.81$ ($p=.000$), NFI=.89, NNFI=.92 ve CFI=.92'dir.

Tablo 3. Sosyal Beceri Ölçeğinin Madde Toplam Korelasyonları ve Madde Ayırt Ediciliği için t Değerleri

Madde	Sİ		Madde	SE		Madde	SB	
	Madde – Toplam Korelasyonu	Madde Ayırtıcılık (Üst %27- Alt % 27)		Madde – Toplam Korelasyonu	Madde Ayırtıcılık (Üst %27- Alt % 27)		Madde – Toplam Korelasyonu	Madde Ayırtıcılık (Üst %27- Alt % 27)
sbo2	,602	9,255	sbo5	,670	10,284	sbo1	,303	3,780
sbo7	,661	6,677	sbo14	,650	7,781	sbo3	,639	6,107
sbo10	,666	9,215	sbo15	,533	7,321	sbo4	,464	6,369
sbo12	,652	11,774	sbo17	,519	9,095	sbo6	,649	9,408
sbo16	,683	6,870	sbo19	,560	9,878	sbo8	,205	4,644
sbo22	,597	6,283	sbo20	,742	12,600	sbo9	,715	13,530
sbo23	,713	6,782	sbo21	,634	9,199	sbo11	,710	9,934
sbo25	,641	9,983	sbo24	,384	5,656	sbo13	,446	5,366
sbo28	,573	10,445	sbo27	,491	7,829	sbo18	,530	10,769
sbo29	,649	6,855	sbo33	,549	12,489	sbo26	,551	7,414
sbo30	,664	7,494	sbo34	,528	9,210	sbo31	,661	9,713
sbo32	,554	11,274						

Tablo 3'e göre Sosyal Beceri Ölçeğinin madde ve toplam korelasyonu .205 ile .715 arasında değişiyorken, Sİ .554 ile .683 arasında, SE .384 ile .742 arasında, SB .205 ile 715 arasında değişmektedir. Korelasyon katsayılarının faktörler için genelde yüksek, tüm ölçek için orta düzeyde olduğu görülmektedir.

Güvenirlilik

Tablo-4 Sosyal Beceri Ölçeği İçin Cronbach Alpha Katsayıları

Boyutlar	Cronbach Alpha
Sİ	.91
SE	.87
SB	.85
SBO	.95

Tablo 4'te Sosyal Beceri Ölçeği için Cronbach Alpha Katsayıları görülmektedir. Ölçeğin tümü için Cronbach Alpha Güvenirlilik Katsayısı .95 iken, birinci faktör (Sİ) için .91, ikinci faktör (SE) için, .87, Üçüncü faktör (SB) için .85 olarak bulunmuştur.

Tartışma ve Sonuç

Bu araştırmada Merrell (2003) tarafından geliştirilmiş Okulöncesi ve Anaokulu Davranış Ölçeği'nin (PKBS-2) Edirne il merkezindeki okulöncesi eğitim kurumlarına devam eden 201 kişilik grup üzerinde Türkçe formunun geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılması amaçlanmıştır. Öncelikle ölçeğin iki testinin 5 faktörlü yapısının geçerli bir model olup olmadığı DFA ile incelenmiştir.

Okulöncesi ve Anaokulu Davranış Ölçeği'nin İki önemli ölçeğinden biri olan, Problem Davranış Ölçeğinin DFA ile hesaplanan uyum idekslerine göre 26. Maddenin birinci faktör tarafından anlamlı bir şekilde tahmin edilmediği görölmüştür. Bu madde çıkarılarak DFA tekrarlanmıştır. Yapılan ikinci DFA göre ölçeğin bir madde çıkarılmış hali ile Türk kültüründe de yapısını koruduğu tespit edilmiştir.

Okulöncesi ve Anaokulu Davranış Ölçeğinin içinde yer alan Sosyal Beceri ölçeğinin DFA sonucunda değerler incelendiğinde Türk kültüründe yapısını koruduğu tespit edilmiştir.

Okulöncesi ve Anaokulu Davranış Ölçeğinin Maddelerinin ayırt ediciliği için üst %27 ve alt %27'lik grupların Madde ortalama puanları arasında yapılan t-testi sonuçları, farkların tüm maddeler için anlamlı olduğunu göstermiştir (Tablo 1, Tablo 3). Ölçeğin tümü ve alt boyutları için hesaplanan Cronbach's Alpha güvenirlik katsayıları .70'ten yüksektir (Tablo 2, Tablo 4). Özdamar (2004)'e göre sosyal bilimler alanında .60 ile .80 arası kabuledilebilir değerlerdir. Bu değerler temel alındığında ölçeğin iç tutarlılığının kabul edilebilir bir seviyede olduğu görölmektedir.

Sonuç olarak, Merrell (2003) tarafından geliştirilmiş olan ve birçok araştırmada ölçme aracı olarak kullanılan Okulöncesi ve Anaokulu Davranış Ölçeği (PKBS-2)'nin Türkçeye uyarlama çalışmasının yapıldığı bu araştırmada 76 maddelik ölçeğin (Problem davranış ölçeği-42 madde, Sosyal beceri ölçeği-34 madde) Problem davranış ölçeğindeki 26. madde çıkartıldıktan sonra ölçeğin faktör yapısının Türk Kültüründe korunduğu belilenmiştir. PKBS-2'nin tümü değerlendirildiğinde güvenirlik katsayısının

hem problem davranış ölçeği hemde Sosyal Beceri ölçeği için güvenilirlik katsayılarının yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Bu ölçeğin hem normal gelişen hemde özel eğitime muhtaç çocukların davranış ve sosyal becerilerini değerlendirmek amacı ile çeşitli çalışmalarda araştırmacılar tarafından ölçme aracı olarak kullanılabilceği düşünülmektedir.

Kaynakça

Denham, S., & Buton, R., "A social emotional intervention for at-risk 4-year-olds", *Journal of School Psychology*, 34(3), (1996), 225-245.

Hu & Bentler, "Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives", *Structural Equation Modeling*, 6(1), (1999), 1-55.

Holland, M. L., & Merrell, K. W., "Social-emotional characteristics preschool-aged children referred for child find screening and assessment: A comparative study", *Research in Developmental Disabilities*, 19(2), (1998), 167-179.

Kargı, E., & Erkan, S., "Okul öncesi dönem çocuklarının sorun davranışlarının incelenmesi (Ankara ili örneği)", *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, sayı: 27, (2004), 135-144.

Merrell, K. W., *Preschool and Kindergarten Behavior Scale*, Vermont, Clinical Psychology Publishing Company, (1994).

Merrell, K. E., & Holland, M. L., "Social-emotional behavior of preschool aged children with and without developmental delays", *Research in Developmental Disabilities*, 18(6), (1997), 393-405.

Merrell, K. W., *Preschool and Kindergarten Behavior Scales*, Second Edition, Austin, TX: PRO-ED, (2003).

Özdamar, K., *Paket Programlar İle İstatistiksel veri Analizi-1*, (Genişletilmiş 5. Baskı), Eskişehir: Kaan Yayınları, (2004).

Öz, İ., *Çocukta Uyum ve Davranış Bozuklukları*, Kök yayıncılık, Ankara, (1997).

Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları, Ankara: VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Düzenleme Kurulu ve Türk Psikologlar Derneği Yayını.

Öztürk, M., *Çocukta Ruhsal Sorunlar*, İstanbul: Uçurtma Yayınları, (2002).

Pickens, J., "Socio-emotional programme promotes positive

behavior in preschoolers”, *Child Care in Practice*, 15 (4), (2009), 261-278.

Sümer, N., “Yapısal eşitlik modelleri: Temel kavramlar ve örnek uygulamalar”, *Türk Psikoloji Yazıları*, 3 (6), (2000), 49-74.

Şehirli, N., “Çocuk Davranışlarını Değerlendirme Ölçeği'nin Geliştirilmesi Ve Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, (2007).

Tabachnick, B. G. & Fidell, L. S., *Using multivariate statistics*, (Fifth edition), New York: Allyn and Bacon, (2007).

MESLEK YÜKSEK OKULU ÖĞRENCİLERİNİN GELECEKTEKİ GİRİŞİMCİLİK KARIYER NİYETLERİNİN PLANLI DAVRANIŞ MODELİ KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

*Seyfi TOP**

ÖZET

Günümüzde hem gelişmiş ve hem de gelişmekte olan ülkelerde öğrencileri, gerçek yaşama hazırlama düşünceleri öne çıkmaya başlamıştır. Bu bağlamda girişimcilik ülkeler açısından sürdürülebilir bir istihdamda, ekonomik büyüme ve refahın artmasında stratejik olarak önemli ve kritik bir faktördür. Bundan dolayı Üniversiteler ve Meslek yüksek okullarında öğrencilere girişimcilik dersleri verilmeye başlanmıştır. Öğrenciler böylece yeni girişimcilik yaklaşımını öğrenmektedirler. Bu makale Meslek Yüksek Okulu öğrencilerinin girişimciliği bir kariyer olarak seçme niyetlerinin belirlenmesinde Planlı Davranış teorisinin (PDT) test edilmesine odaklanır. PDT bir model olarak, algılanmış davranış kontrolü, sosyal değerler ve kişisel tutumlar gibi belli bir davranışa angaje olmak için niyete etki eden farklı değişkenleri modelleyen bir yapı olarak alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Girişimcilik Kariyer Niyetleri, Planlı Davranış Modeli.

THE EVALUATION OF ENTREPRENEURSHIP CARRIER INTENTIONS OF PUPILS WITH THE PLANNED BEHAVIOUR THEORY

ABSTRACT

Nowadays both advanced and developing countries think about preparing pupils to real world. In this context entrepreneurship is a strategically important and critical factor for countries that want to provide sustainable economical growth, wealth and employment for people. For that reason universities and vocational high schools began to give entrepreneurship lectures to their students. Pupils have learned new concept of entrepreneurship. The goal of this study is to measure the students entrepreneurship intensions that focus on the application of the theory of planned behavior to predict choice of entrepreneurial carrier by Vocational High School students. The Theory of Planned Behavior (TPB) is to deal with a framework that model the different variables that impact the intention to engage in a particular behavior: personal attitudes, social norms and perceived behavioral control.

Key Words: Intention Toward Entrepreneurial Carrier, Theory of Planned Behavior.

* Yrd. Doç. Dr., Beykent Üniversitesi İİBF Bankacılık ve Finans Bölümü.

Giriş

Girişimcilik, bir taraftan yeniliğin, yaratıcılığın, ekonomik refahın ve teknolojinin hareketini sağlayan bir motor (Cannière, Pelsmacker and Geuens, 2009: 83) görevi görürken diğer taraftan bolluğun, demokrasinin ve özgürlüğün de anasıdır (Top, 2006: 36–37). Öneminin kavranmaya başlanmasıyla girişimcilik hemen her ülkede öğrencilerin meslek seçiminde ve kendi kendilerini istihdam etmelerinde önemli bir kariyer alanı haline gelmektedir (Fayolle and Gailly, 2004:3; Frugier, Verzat, Bachelet and Hannachi, 2003:3). Öğrencilerin bu bağlamda girişimciliği kariyer olarak seçmeleri hem önemli ve hem de ilginç hale gelmektedir (Krueger, Reilly and Carsrud, 2000: 413). Girişimcilik bu meyanda öğrencilere sosyal yaşamlarında yeni ve iyi bir statü elde etmelerine ve kendi kendilerini geliştirme ve değiştirmelerine fırsat ve şans tanımaktadır (Liñán, Battistelli and Moriano, 2008: 22). Üniversitelerdeki girişimcilik eğitimleri, öğrencilerin sadece girişimcilik niyetlerini dinamik hale getirmekle kalmıyor, aynı zamanda iyi bir girişimci olmaları için gerekli olan davranış normları hakkında da bilgi sahibi olmalarına yardım ediyor (Liñán, Moriano and Zarnowska, 2008: 49).

Literatürde girişimcilik niyetlerini etkileyen faktörlerle ilgili olarak pek çok yapısal modeller geliştirilmiştir (Franke and Lüthje, 2004: 271). Bu çalışmada öğrencilerin girişimcilik niyetlerinin ölçülmesinde iyi sonuçlar veren teorilerden birisi olan Planlı Davranış Teorisinden (PDT) yararlanılmaktadır. Bu model her ne kadar özel olarak öğrenciler için geliştirilmiş olmasa da diğer insanlarda olduğu gibi öğrencilerin de girişimcilik niyetlerinin açıklanmasında kullanılabilecek bir modeldir.

1. Planlı Davranış Modeli

Planlı davranış modeli, niyet belirlemede yararlanılan en popüler inanç ve davranış yaklaşımlarından birisidir (Chow and Chen 2009:136 Leroy et al, 2009:3 Leffel and Darling, 2009: 81). PDT bu anlamda niyete yönelik insan davranışını tahmin etmede ve açıklamada en çok yararlanılan teorilerden birisidir (Bergmann, 2002:3). Bir diğer ifadeyle PDT, algılanmış davranış kontrolü, sosyal değerler, kişisel tutumlar gibi belli bir davranışı içine alan ve bunların niyete yaptığı etkileri inceleyen bir yapıdır (Armitage and Conner, 2001:472; Leroy et al, 2009:3).

PDT sosyal bilişsel psikoloji literatüründe yer alır ve orijin olarak

Ajzen'den (1991:180) gelmektedir. Ajzenin Nedensel Eylem Yaklaşımının (NEY) (Theory of reasoned action) genişletilmiş veya onun geliştirilmiş bir uzantısıdır (Marcoux and Shope, 1997:324; Fayolle and Gailly, 2004:4). PDT ile NEY arasındaki ana fark, algılanan davranış kontrol konseptidir (Armitage and Conner, 2001:472). Algılanmış davranış kontrolü PDT yaklaşımında niyetin üçüncü belirleyicisi olarak yer alır (Marcoux and Shope, 1997:324; Fayolle and Gailly, 2004:4; Kuehn, 2008: 89).

PDT'ye göre insan faaliyetleri ve eylemleri üç temel faktör tarafından etkilenir. Bunlar (Ajzen, 1991:188; Ajzen, Brown and Carvajal, 2004:1109–1110; Fayolle and Gailly, 2004:4; Fayolle, Benoit and Narjisse, 2006:512; Kuehn, 2008: 89; Khaola, 2010:136): (1) Davranışa yönelik tutum (davranışın olumlu veya olumsuz ya da yararlı veya yararsız şeklinde değerlendirilmesi) tutum faktörü. (2) Öznel değerler (davranışın yerine getirilmesine veya getirilmemesine etki eden algılanmış sosyal baskılar veya teşvikler). (3) Algılanmış davranış kontrolü (Davranışa yönelik öz çıkar) dır.

PDT'nin temel varsayımlarından birisi, insanların bir şeye karar vermeden önce kendi eylemlerinin muhtemel sonuçlarını değerlendirerek ve mevcut bilgilerini sistematik olarak kullanarak akılcı hareket ettikleri savıdır (Bergmann, 2002:3). Gerçek davranış, niyetlenilmiş davranıştan farklı olabilir. Ancak belli bir tutum içinde bazı şeyleri yapmaya yönelik olarak bir niyet, özellikle planlanmış davranış modellerinde, gerçek davranışın en uyumlu tahmin edicisi olarak yer alır (Krueger, Reilly and Carsrud, 2000). (Kuehn, 2008: 87).

1.1. Niyet Olgusu

Niyet gelecekte belli bir zaman içinde yapılması kararlaştırılan işlerin kararını ifade eden varsayımlar olarak da tanımlanır (Davidsson 1995:6; Leffel and Darling, 2009. 81). Diğer taraftan niyet, davranışların bir fonksiyonu olan tutumlar tarafından tahmin edilen inançlar şeklinde de belirtilebilir. Niyet kişinin kendi kendini kontrol etmesinde bir değerdir (Brice, 2004: 3). Eğer bir kişi belli bir davranışı yerine getirmek veya getirmemek hususunda bir karar verirse, davranışsal niyet, sadece söz konusu olan davranışın irade kontrolü altındaki bir davranış şeklinde açıklanabilir (Ajzen, 1991:181). Niyet, kısaca belli bir davranışı yerine getirmeye hazır bireyin, bilişsel bir temsilidir (Fayolle, Benoit and Narjisse, 2006:512) ve önceki davranışın şimdiki hali veya şimdiki davranışın geçmiş hali olarak öngörülür (Ajzen and Albarracin, 2007:5).

PDT'ye göre bir girişimcilik olgusunda girişimciliği başlatıcı olarak "niyet" bireyin hayat tecrübelerini de içine alan, davranışının olumlu veya olumsuz olarak değerlendirmesini kapsayan kişisel arzu edilebilirliğine (kişisel tutum), (Sniehotta, 2009: 2), içinde bulunduğu toplumun girişimcilik olgusu üzerindeki iyi kötü gibi değerlerine öznel değerler ve sosyal baskılar (Armitage and Conner, 2001: 471) ve algılanan gerçeklerin kontrol edilebilirliğine veya öz güvene (algılanmış davranış kontrolüne) dayandırılır (Leroy et al, 2009: 3-4; Kuehn, 2008: 89). PDT'nin merkezinde, tutumsal inanç ve gerçek davranış arasında uyumlaştırıcı olarak niyet ifade edilmiştir (Leroy et al, 2009:3). Yani bireysel niyet belli bir davranışı yerine getirmeye yönelik taşıyıcı araçtır (Fayolle and Gailly, 2004:4).

Planlı davranış teorisinin odak noktası da bu bağlamda belirlenen bir davranışın bireysel olarak yerine getirilme niyetidir (Ajzen, Brown and Carvajal, 2004:1110). Genel kural, tutum olumlu ve iyimser ise, öznel değerler iyi ve pozitif ise, algılanan davranış kontrolü büyükse, kişilerin davranışlarına yönelik niyetlerinin de daha güçlü olacağı yönündedir. Bir davranış biçiminde yer alan daha güçlü bir niyet muhtemelen kendi içinde daha başarılı olacaktır (Ajzen 1991:181; Bergmann, 2002:3; Khaola, 2010: 136).

1.2.Davranışa Yönelik Tutum

Tutum insan davranışlarını kavramada önemli bir konsepttir (Ajzen and Fishbein 2005: 174). Davranışa yönelik tutum, bir kimsenin söz konusu sahip olduğu tavrının yerine getireceği davranışa uygun veya uygun olmayan bir düzeyi olarak açıklanır (Ajzen, 1991: 188; Davidsson 1995:7; Fayolle and Gailly, 2004: 4). Diğer bir ifadeyle davranışa yönelik tutum, bir kişinin sahip olduğu davranışın kendi lehine mi yoksa aleyhine mi olduğunu değerlendiren bir düşünceye işaret eder (Kuehn, 2008: 89). Tutum bu anlamda bir olaya, duruma, nesneye, kuruma veya kişiye karşı olumlu veya olumsuz tavır almaktır (Ajzen, 2005: 3).

Yani bir eyleme yönelik olarak bir tutum, o kişinin yaşam deneyimlerini içine alan algılama, sezgi sentez ve bilgi yoluyla biçimlenir. Örneğin davranışa yönelik tutum girişimciliği bir kariyer veya yaşam tarzı olarak seçen bir bireyin girişimcilik hakkındaki olumlu veya olumsuz düşünce yapısını şekillendiren bir değişkendir (Fayolle, Benoit and Narjisse, 2006: 513). Diğer bir deyimle girişimciliği bir kariyer olarak düşündüklerinde kişiler bunu hafızalarında kayıtlı ilgili bilgileri, yorumları

ve inançları yoluyla değerlendirirler. Çünkü bu gibi inançların her biri, otomatik olarak biçimlenen, tutumları ve uygulama değerlemelerini içine alır. Özetle tutum, kişinin herhangi bir şey için kendi davranışları açısından hissettiği olumlu ve olumsuz duygular şeklinde ifade edilir (Cronan and Al-Rafee, 2008: 529). Kişisel tutum, öğrencilerin girişimci olma yönündeki davranışsal bir inancıdır (Leroy et al, 2009: 5).

Yani kişisel arzu edilebilirliğin girişimcilik kariyeriyle ilgili önemli bir beklenti tarafından temsil edilen tartılı bir değeridir. Tutum bir şeye karşı alınan tavır olarak ele alınır, girişimcilik bağlamında tutum iki önemli kısma ayrılarak açıklanabilir. Birincisi nesnel tutum diğeri öznel tutumdur (Davidsson,1995: 6).

1.2.1. Nesnel Tutum

Nesnel tutum belli vasıflar içinde bir nesnenin özellik, olay veya diğer nesnelere ilişkilendirme biçimi şeklindeki inançlar olarak tasvir edilir (Ajzen, 1991:191). Genel tutum öğeleri, kişilerin girişimciliğe bakışlarındaki kendi işleri açısından uygun seçeneklerin bulunup bulunmadığı hususundaki gerçek ve samimi inançlarını gösterir (Davidsson, 1995:6). Bu inançları Davidsson şu şekilde ifade eder (1995:6-7): (1) Değişime uyma inancı bir tutumdur, girişimciliğe geçişte sürücü bir güç ve aynı zamanda önemli bir değişkendir.(2) Paranın taşıdığı yüksek değer inancı bir tutumdur. Çok para kazanma beklentisi bazı çalışmalarda kişilerin kendi işlerini kurmada girişimcinin motivasyon durumunu ifade etmede bir tutumdur.(3) Başarı inancı bir tutumdur ve mevcut durumu etkilemektedir. (4) Bağımsızlık veya otonomi inancı bir tutumdur. Davranışa yönelik her bir tutum, bir inanç olarak yerine getirilecek davranışla temasa geçer(Ajzen, 1991:191).

1.2.2. Öznel Tutum

Davidsson (1995:7-10) öznel tutumun değişkenlerini özetle şu şekilde açıklar: (1) Birincisi girişimcilikten beklenen risk ve ödüldür. Yani bir işin kurulmasının sonucunda beklenen finansal kazanç, risk ve iş yükü ile ilgili bütünsel bir inançtır. (2) Bir diğer inanç, beklenen sosyal katkıdır. Sosyal katkı toplum için değerli olacak algılanmış girişimcilik eylemlerine yanıt olan içerikle ilgilidir. Yani işi kuracaklar açısından neyin doğru ve neyin yanlış olduğu yönündeki genel inançlarıyla ilgilidir. (3) Bir başka inanç, algılanan teknik iş bilgisi ve know-how'dur. Girişimci adaylarının işle ilgili

teknik bilgilerinin işi kurmada ve yürütmeye ne kadar yeterli olduğunu açıklar.(4) Dördüncü öznel tutum girişimci adayının birikimi, eğitimi, bilgisi, iş deneyimi olan uyumunu açıklar. Kişisel birikim, bir yanda girişimcilik davranışı diğer yanda belli kişisel birikim arasında kurulan ilişkilerle ilgilidir. (Davidsson 1995: 8). Teorik olarak kişisel birikim değişkeninin olumlu olarak etkilenmesi, tutumu ılımlaştırmada anlamlı olduğu ileri sürülmektedir (Krueger and Carsrud, 1993: 326).

1.3. Öznel Değerler (Sosyal Bası ve Teşvikler)

Öznel değerler bir davranışı yapmaya veya yapmamaya etki eden çevreden gelen sosyal baskılara işaret eder. (Fayolle and Gailly, 2004: 4). Bu değişken girişimciliğe yönelik geniş bir kültürel değerlerden etkileneceği gibi, meslektaş, arkadaş, eş, dost, akraba ve aile gibi bireysel, ekipsel ve ağısal olarak belli tutumlardan da etkilenir (Marcoux and Shope, 1997: 324; Fayolle and Gailly, 2004: 4; Kuehn, 2008: 89). Daha genel bir açıklamayla bir kişinin kendisi açısından değer verdiği önemli kişilerin (referans aldığı) bakış açısından kendisinin yapmasının veya yapmamasının uygun olduğunu düşündüğü söz konusu davranış algılamasıdır (Cronan and Al-Rafee, 2008: 529). Bu baskılar değerler, referanslar ve teşvikler kişilerin olur veya olmaz ancak duygusal açıdan niyetleri üzerine etkileyici bir role sahiptir.

Bir kişinin girişimci olmaya karar verdiğinde öznel değerleri iç motivasyon açısından girişimciliğin bir kariyer olarak seçilmesinin kuralcı inançlarını temsil eder (Leroy et al, 2009: 6). Bir diğer ifadeyle bir kişinin önerdiği davranış fikrini, diğer kişilerin öznel olarak algılamasıdır. Örneğin Fransa'da bir girişimcinin başarısızlığı genellikle negatif baskı unsuru olarak algılanırken, A.B.D'de bir öğrenme biçimi şeklinde algılanır (Fayolle, Benoit and Narjisse, 2006: 513). Eğer başarısızlık toplumsal bazda baskı oluşturuyorsa girişimcilik niyetlerini olumsuz etkileyebilmektedir.

1.4. Algılanan Davranış Kontrolü

Algılanan davranış kontrolü, bir davranışın yerine getirilmesinde o davranışın kolay veya zorluğu yönündeki inanç (Ajzen, 1991:188) ile o davranışa yönelik olarak beklenen, engelleri ve kısıtları yansıttığı varsayımına dayandırılır (Armitage and Conner, 2001:472; Fayolle and Gailly, 2004:5). Algılanmış kontrol inançları mevcut olan veya olmayan kaynak ve fırsatların gerekliliği ile ilgili bir dizi niyet ve eyleme işaret eder

(Ajzen, 1991:196). Bu inançlar diğer taraftan öz çıkar ile birlikte, verilen bir görevi yerine getirecek yeteneğe ve kapasiteye de işaret eder (Audet, 2000: 59). Kısmen geçmiş deneyimlere dayanır ancak, davranış hakkındaki ikinci el bilgilerden, tanıdık eş dost deneyimlerinden ve söz konusu davranışın yapılmasını artırıcı veya azaltıcı algılama faktörlerinden de etkilenir (Ajzen, 1991:196).

Algılanmış davranış kontrolünün yükselmesi, fırsatların algılanmasını artırır (Fayolle, Benoit and Narjisse, 2006:513). Böylece bir davranışın sonuçlarıyla ilgili taze inançlar davranışa yönelik belirleyiciler olarak görülür. Kaynak ve fırsatlar hakkındaki inançlar kısaca algılanan kontrol davranışları ortaya çıkar (Ajzen, 1991:196). Samimi inançlar olarak da ifade edilir. Samimi inanç uygun ve seçenekli bir kariyer açısından girişimcilik niyetinin ana belirleyicilerinden birisidir (Davidsson 1995:6) ve modele en çok etki eden değişken olarak bilinir (Marcoux and Shope, 1997:324; Fayolle and Gailly, 2004:4; Kuehn, 2008: 89). Özetle bireylerin sahip oldukları fırsat ve kaynaklar ne kadar fazla olursa beledikleri engeller ve ayak bağları ne kadar az olursa davranış üzerindeki algılanmış davranış kontrolleri de o derecede büyük olacaktır (Ajzen, 1991:196), ve niyet ile birlikte icra edilecek davranış üzerine önemli derecede etki eder (Ajzen, 1991:185).

2. Yöntem

Girişimcilik konusunda “Girişimcilik” dersini alan ve almayan öğrencilerin konuya bakışlarının değerlendirilmesi amacıyla farklı bölümlerde eğitim gören 365 öğrenciye anket çalışması uygulanmıştır, 8 anket uygun doldurulmadığı için değerlendirme dışı tutulmuş ve 264 anket değerlendirilmeye alınmıştır. Çalışmada 8 tanesi demografi sorusu, 43 tanesi ise görüş sorusu olmak üzere 51 soru içeren bir anket uygulanmıştır. Analizlerde SPSS 16.0 programından yararlanılmış; elde edilen verilere faktör analizi, t testi ve Anova testi yapılmıştır. Tutum, doğrudan gözlem yoluyla ulaşılamayan, ancak adaylarca verilen yanıtlardan ölçülebilen, sonuç çıkarmalar zorunluluğu bulunan hipotezler (Ajzen, 2005:3) olduğundan dolayı çalışmada anket uygulanmıştır. Katkısı davranış süreci içinde öğrencilerin girişimcilik niyetine etki eden faktörler arasındaki, etkileşimin önemine ışık tutmaktır. Araştırma MYO öğrencileri ile sınırlı tutulmuştur.

Tablo 1: Programlara Göre Öğrenci Dağılımı ve Durumu

Bölüm	Yüzde	Girişimcilik dersi	
		Alıyor	Almıyor
Aşçılık	9,8	x	
Bilgisayar Programcılığı	11,7	x	
Bilgisayar Programcılığı II. Öğr.	8,0	x	
Saç Bakımı ve Güzellik	7,2	x	
Emlak ve Emlak Yönetimi	2,3	x	
İşletme Yönetimi	13,2	x	
İşletme Yönetimi II. Öğr.	11,4	x	
Tekstil Teknolojisi	36,4		x
Toplam	100,0		

Anket sonuçlarına göre; katılımcıların %55,3'ü kız, %44,7'si erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Öğrencilerin %83,7'si 20-30 yaş aralığında iken, %11'i 20 den az, %5,3'ü 30-40 yaş aralığındadır. Tablo:1'de öğrencilerin eğitim aldıkları bölümlere göre dağılımı ve "Girişimcilik" dersi alan bölümler görülmektedir. Girişimcilik dersi alanlar tüm grubun %63,6'sı, almayanlar ise %36,4'üdür. Araştırmaya katılan programlar içinde Girişimcilik dersini almayan tek program Tekstil Teknolojisi Programıdır.

Tablo 2'den de görüleceği üzere araştırmaya katılan öğrencilerin %25,4'ü bir iş yerinde çalışmaktadır. Ailelerinin çalışma durumu incelendiğinde ailelerin %74,2'si çalışır durumdadır. Aileler çalışma alanı olarak en çok %40,2 ile serbest meslek grubunda çalışmaktadır. Gelir açısından incelendiğinde ise %34,5'i 1001-2000 TL arasında gelire sahip iken, %29,5'i 2001-3000 TL arasında geliri olduğunu belirtmiştir.

Olumlu sorular (iyimserlik soruları) Likert ölçeği ile 1=Kesinlikle hayır... 5=Kesinlikle evet şeklinde değerlendirilirken, olumlu soruların çaprazı olan sorular bunun tam tersi yani 1=Kesinlikle evet 5=Kesinlikle hayır olacak şekilde değerlendirilmeye alınmıştır. Ankete katılan öğrencilerin Girişimcilik konusundaki düşüncelerine ait ortalama ve standart sapmalar oldukça iyi ve yüksek çıkmıştır.

Tablo 2: Demografik özellikler

	Frekans	Yüzde
Çalışma Durumu		
Evet	67	25,4
Hayır	197	74,6
Aile Reisinin Çalışma Durumu		
Evet	196	74,2
Hayır	68	25,8
Ailelerin Çalışma Alanı		
Serbest Meslek	106	40,2
Girişimci	29	11,0
Yönetici	33	12,5
Kamu Sektöründe Çalışan	16	6,0
Özel Sektörde Çalışan	71	26,9
Emekli	9	3,4
Öğrencilerin Gelir Durumu		
0-1000	35	13,3
1001-2000	91	34,5
2001-3000	78	29,5
3001-4000	31	11,7
4001 üstü	29	11,0

Öğrencilerin görüşleri alınarak sorulan 43 soru faktör analizine tabi tutulmuş ve 8 faktör üzerinden değerlendirilmiştir. Bu faktörler içerdikleri değişkenlerin yoğunluğuna bağlı olarak; Kendi İşini Kurmada Olumlu Düşünme, Kendi İşini Kurma Endişesi, Girişimcilik Düşüncesinde Öğretmen ve Eğitim Desteği, Kendi İşini Kurmada Kendine Güvenmeme, Kendi İşini Kurmada Aile ve Çevre Desteği, Kendi İşini Kurmada Kaynak Bulma Düşüncesi, Başarısızlığa Düşme Endişesi ve Girişimcilik Derslerinin Etkisi olarak adlandırılmıştır. Faktörlere ait faktör yükleri Tablo.3'te görülmektedir. Veri setinin faktör analizine ne derece uygun olduğunu gösteren KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) testi sonucu 0,79 çıkmıştır, bu sonuç çok iyi bir bulgu olarak değerlendirilmektedir (Sharma, 1996:116).

Tablo 3: Döndürülmüş Faktör Matrisi

% of Variance	Faktörler							
	1	2	3	4	5	6	7	8
	22,72	9,259	6,713	5,827	4,816	4,267	3,487	3,126
Kendi İşini Kurmada Olumlu Düşünme (1. Faktör)								
Ne pahasına olursa olsun işimi kuracağım	,782							
Kendi isimi kurmak benim için bir tutkudur	,776							
Kendi isimi kurmak benim için özgürlüktür.	,769							
İşimi kurmak benim için bir yaşam tarzıdır	,740							
Kendi isimi kurmak benim için kariyerdir	,717							
Kendi isimi kurmak benim için ekonomik bağımsızlıktır	,714							
Kendi isimi kurmak benim için çok iyidir	,561							
Kendi isimi kurmada yeteneklerime güveniyorum	,461							
Kendi isimi kurmada başarılı olacağıma inanıyorum	,450							
Kendi İşini Kurma Endişesi (2. Faktör)								
Kendi isimi kurmak benim için zararlıdır		,817						
Kendi isimi kurmak benim için çok kötüdür		,812						
Kendi isimi kurmak benim için aptallıktır		,618						
Kendi isimi kurmak benim için yararlıdır		-,561						
Kendi isimi kurmak benim için akıllıktır		-,510						
Girişimcilik Düşüncesinde Öğretmen ve Eğitim Desteği (3. Faktör)								
Öğretmenlerim kendi isimi kurmam konusunda beni cesaretlendiriyor			,793					
İsimi kurmamda eğitim ve hocalar danışmanlık yapıyor ve yol gösteriyor			,762					
Öğretmenlerim kendi isimi kurmam konusunda beni cesaretlendirmiyor			-,757					
İsimi kurmamda eğitim ve hocalar danışmanlık			-,738					

yapmıyor ve yol göstermiyor	
Girişimcilik dersleri	- ,353
girişimcilik ruhu açısından yararlı olmuyor	
Kendi İşini Kurmada Kendine Güvenmeme(4. Faktör)	
Kendi isimi kurmada başarılı olacağıma inanmıyorum	,646
Kendi isimi kurmada yeteneklerime güvenmiyorum	,609
Girişimcilik dersleri bana iş kurma konusunda güven vermiyor	,586
Kendi İşini Kurmada Aile ve Çevre Desteği (5. Faktör)	
İşimde başarısızlığa uğradığım zaman ailemin bazı fertleri de dahil dostlarım yanımda olur	-,827
İşimde başarısızlığa uğradığım zaman ailemin bazı fertleri de dahil dostlarım beni destekler ve fırsat verir	-,808
İşimde başarısızlığa uğradığım zaman ailemin bazı fertleri de dahil kimse beni desteklemez çok ağır şekilde eleştirir	,743
İşimde başarısızlığa uğradığım zaman ailemin bazı fertleri de dahil kimse yanımda olmaz	,715
Kendi İşini Kurmada Kaynak Bulma Düşüncesi (6. Faktör)	
Kendi isimi kurmada yeterli kaynaklara sahibim	,802
Kendi isimi kurmada yeterli kaynaklara sahip değilim	-,704
Kendi isimi kurmak benim için çok kolaydır	,688
Kendi isimi kurmak benim için çok zordur	-,606
Başarısızlığa Düşme Endişesi (7. Faktör)	
Başarısızlık benim için bir kişilik kaybıdır	,817
Başarısızlık benim için bir sorumsuzluktur	,813
Başarısızlık benim için bir	,583

utaştır	
Girişimcilik	Derlerinin
Etkisi	
(8. Faktör)	
Basarisizlik benim için bir deneyim ve öğrenmedir	,760
Girişimcilik dersleri girişimcilik ruhu açısından yararlı oluyor	,558
Girişimcilik dersleri bana iş kurma konusunda güven veriyor	,438

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

Rotation converged in 11 iterations.

Faktör analizi sonucu faktörler incelendiğinde; “Kendi İşini Kurmada Olumlu Düşünme” faktörü en yüksek faktör olarak (% 22,72) oranında açıklayıcılığa sahip faktördür. “Kendi İşini Kurma Endişesi” Olumsuz tutum olarak isimlendirilen ikinci faktörün açıklayıcılığı %9,259, üçüncü faktör olan “Girişimcilik Düşüncesinde Öğretmen ve Eğitim Desteği” açıklayıcılığı ise %6,713 oranında açıklayıcı bulunmuştur. “Kendi İşini Kurmada Kendine Güvenmeme ve Öz Güven Eksikliği” ise dördüncü sırada açıklayıcılığı ile değeri %5.827 bulunmuştur. “Kendi İşini Kurmada Aile ve Çevre Desteği” beşinci sırada açıklayıcılığı % 4.816dır. “Kendi İşini Kurmada Kaynak Bulma Düşüncesi”, altıncı faktör olarak açıklayıcılığı %4.267 dır. “Başarısızlığa Düşme Endişesi” “yedinci faktör olarak açıklayıcılığı %3.487dir. “Girişimcilik Derslerinin Etkisi” sekizinci faktör olarak açıklayıcılığı %3.126dır. Sonuç olarak 8 faktörün, öğrencilerin girişimcilik kariyerleri ile düşüncelerini %60,215 oranı gibi oldukça yüksek sayılabilecek bir oranda açıklamaktadır. Bakınız tablo:4.

Öğrencilerin girişimciliğe karar vermelerinde onların niyetlerini etkileyen üç önemli faktör vardır. Bunlardan birisi geleceği umutlu görmeleri (varsa önceki kötü deneyimleri ve karamsarlıkları aşım) ona göre hazırlık yapma, yeteneklerini ve kendilerini geliştirme niyetleridir. Bu niyet bu çalışmada oldukça iyi çıkmıştır. İkincisi değişime ve geleceğe karşı iyimser ve olumlu tutum sergileme ve gelecekle ilgili pozitif öngörülere sahip olmadır. Üçüncüsü çevresel olanakları (aile, akraba, arkadaş, meslektaş, okul, öğretmen ve kamu teşvikleri gibi yol gösterici destekleyici, iş planı yapma, iş fikirlerini formüle etme gibi yönlendirmeler ve tavsiyeler) avantaja döndürecek girişimcilik niyetinin yapılabirliği şeklindeki algılamalarıdır. Bu bulgularda olumlu olarak değerlendirilmektedir.

Tablo 4: Girişimcilik Düşüncesini Açıklayan Faktörler

Faktörler	% of Variance	Birikimli %
Kendi İşini Kurmada Olumlu Düşünme	22,720	22,720
Kendi İşini Kurma Endişesi	9,259	31,979
Girişimcilik Düşüncesinde Öğretmen ve Eğitim Desteği	6,713	38,693
Kendi İşini Kurmada Kendine Güvenmeme	5,827	44,520
Kendi İşini Kurmada Aile ve Çevre Desteği	4,816	49,336
Kendi İşini Kurmada Kaynak Bulma Düşüncesi	4,267	53,603
Başarısızlığa Düşme Endişesi	3,487	57,089
Girişimcilik Derslerinin Etkisi	3,126	60,215

Öğrencilerin girişimcilik kariyerlerine ilişkin genel ve öznel tutumları Tablo:3'te yer alan iki ve dördüncü faktöre bakıldığında ortalamasının oldukça üstünde olduğu anlaşılmaktadır. Öğrencilerin genel anlamda girişimciliğe karşı tutumlarının bu bulgular sonucu olumlu olduğu söylenebilir. Algılanan sosyal norm ve değerler açısından ise üç, beş ve sekizinci faktörlerinde, girişimcilik niyetlerine olumlu şekilde yansıdığı söylenebilir. Bu bulgular teoriyi ve bu alandaki diğer çalışmaları yüksek düzeyde desteklemektedir. Algılanan davranış kontrolünü açıklayan altıncı ve yedinci faktörler de yine oldukça yüksek açıklayıcılık dereceleriyle teoriyi desteklemektedir. Bu üç faktör görüleceği gibi teoride açıklanan niyet faktörüne büyük ölçüde olumlu yönde etki yaparak niyeti yönlendirdiği anlaşılmaktadır. Bu analizde öğrencilerin PDT'ne uygun olarak girişimcilik kariyerleri düşüncelerinin yani niyetlerinin olumlu ve pozitif olduğunu yansıtmaktadır

Girişimcilik düşüncesini açıklayan faktörler açısından cinsiyete göre farklılık bulunup bulunmadığı independent samples t testi (Newbold, 2006:311) ile incelenmiş ve Tablo:5 elde edilmiştir. Sonuçlara göre Kendi İşini Kurmada, Kaynak Bulma Düşüncesi açısından kızlarla erkekler arasında fark bulunduğu görülmüştür. Kızların ortalaması erkeklere göre daha düşüktür. Dolayısıyla kendi işini kurmada kaynak bulma konusunda kızlar erkeklere göre daha fazla endişelidir.

Tablo 5: Cinsiyete Göre Fark

Faktörler	t	Sig. (2-tailed)
Kendi İşini Kurmada Olumlu Düşünme	-1,365	0,174
Kendi İşini Kurma Endişesi	-,375	0,708
Girişimcilik Düşüncesinde Öğretmen ve Eğitim Desteği	-,912	0,363
Kendi İşini Kurmada Kendine Güvenmeme	1,593	0,112
Kendi İşini Kurmada Aile ve Çevre Desteği	-1,713	0,088
Kendi İşini Kurmada Kaynak Bulma Düşüncesi	-3,450	0,001
Başarısızlığa Düşme Endişesi	1,769	0,078
Girişimcilik Derslerinin Etkisi	-1,014	0,312

Girişimcilik düşüncesini açıklayan faktörler açısından programlar arasında fark olup olmadığına Kruskal-Wallis testi ile bakılmış ve Tablo:6 elde edilmiştir. Sonuçlar değerlendirildiğinde; Girişimcilik Düşüncesinde Öğretmen ve Eğitim Desteği, Kendi İşini Kurmada Kendine Güvenmeme, Başarısızlığa Düşme Endişesi ve Girişimcilik Derslerinin Etkisi faktörleri açısından programlar arasında farklılık bulunduğu görülmüştür. Girişimcilik Düşüncesinde Öğretmen ve Eğitim Desteği faktörü açısından İşletme Yönetimi ve Bilgisayar Programcılığı, diğer bölümlere göre daha düşük bir ortalamaya sahiptir. Kendi İşini Kurmada Kendine Güvenmeme faktörüne göre Emlak ve Emlak Yönetimi ve Saç Bakımı ve Güzellik programı öğrencileri en düşük ortalamaya sahiptir.

Başarısızlığa Düşme Endişesi açısından da programlar arasında farklılık ortaya çıkmış, Hazır Yemek ve Aşçılık öğrencileri diğer bölümlere göre çok düşük bir ortalama göstermiştir. Dolayısıyla bu bölümde okuyan öğrencilerin başarısızlığa düşme endişesi diğer bölümlere göre çok daha fazladır. Girişimcilik Derslerinin Etkisi ise Tekstil Teknolojisi öğrencilerinde diğer bölümlere göre çok düşük bir ortalamaya sahiptir. Bu durumun bu bölümde okuyan öğrencilerin Girişimcilik dersi görmemesinden kaynaklandığını söylemek mümkündür.

Tablo 6: Programlara Göre Fark

Faktörler	Chi-Square	Asymp. Sig
Kendi İşini Kurmada Olumlu Düşünme	9,655	0,086
Kendi İşini Kurma Endişesi	9,262	0,099
Girişimcilik Düşüncesinde Öğretmen ve Eğitim Desteği	13,483	0,019
Kendi İşini Kurmada Kendine Güvenmeme	37,543	0,000
Kendi İşini Kurmada Aile ve Çevre Desteği	10,165	0,071
Kendi İşini Kurmada Kaynak Bulma Düşüncesi	4,806	0,440
Başarısızlığa Düşme Endişesi	14,020	0,015
Girişimcilik Derslerinin Etkisi	18,224	0,003

Girişimcilik düşüncesini açıklayan faktörler açısından öğrencilerin bir iş yerinde çalışmasının etkili olup olmadığına yine independent samples t testi ile bakılmıştır. Tablo:7'ye göre çalışan ve çalışmayan öğrenciler arasında “Kendi İşini Kurmada Olumlu Düşünme ve Girişimcilik Derslerinin Etkisi” faktörleri açısından farklılık bulunduğu görülmüştür. Her iki faktör de çalışmayan gruptaki öğrencilerde çok daha düşük çıkmıştır. Yani çalışan öğrenciler hem kendi işlerini kurma hem de Girişimcilik derslerinden yararlanma açılarından olumlu anlamda farklılık sergilemektedir.

Tablo 7: Çalışma Durumuna Göre Fark

Faktörler	t	Sig. (2-tailed)
Kendi İşini Kurmada Olumlu Düşünme	2,301	0,022
Kendi İşini Kurma Endişesi	-1,022	0,308
Girişimcilik Düşüncesinde Öğretmen ve Eğitim Desteği	,792	0,429
Kendi İşini Kurmada Kendine Güvenmeme	-,520	0,604
Kendi İşini Kurmada Aile ve Çevre Desteği	,973	0,332
Kendi İşini Kurmada Kaynak Bulma Düşüncesi	,996	0,320
Başarısızlığa Düşme Endişesi	,374	0,709
Girişimcilik Derslerinin Etkisi	3,041	0,003

Girişimcilik düşüncesini açıklayan faktörler açısından öğrencilerin aile reislerinin çalışma durumunun etkili olma durumu incelenmiş ve “Kendi İşini Kurmada Kendine Güvenmeme” faktörü açısından farklılık vardır ebeveynlerinin çalıştığını belirten öğrencilerde kendi işini kurmada kendine güvenmeme daha düşük ortalamaya sahiptir. Yani bu grup kendi işini kurma konusunda kendisine daha çok güven duymaktadır. Bakınız Tablo: 8.

Tablo 8: Aile Reisinin Çalışma Durumuna Göre Fark

Faktörler	t	Sig. (2-tailed)
Kendi İşini Kurmada Olumlu Düşünme	1,536	,126
Kendi İşini Kurma Endişesi	-1,021	,308
Girişimcilik Düşüncesinde Öğretmen ve Eğitim Desteği	,276	,782
Kendi İşini Kurmada Kendine Güvenmeme	-3,321	,001
Kendi İşini Kurmada Aile ve Çevre Desteği	,405	,686
Kendi İşini Kurmada Kaynak Bulma Düşüncesi	-,895	,372
Başarısızlığa Düşme Endişesi	-,518	,605
Girişimcilik Derslerinin Etkisi	,452	,652

Son olarak ailelerin gelir düzeyi ile girişimcilik düzeyini açıklayan faktörler arasındaki ilişki Anova testi (Orhunbilge, 1997:178) ile incelenmiş

ve gelir düzeyi 1000–3000 arasında olan grup “Kendi işini Kurmada Kaynak Bulma Düşüncesi” açısından daha endişeli görülürken, gelir düzeyi 3001–4001 ve üstü aralığında yer alan öğrencilerde kaynak bulma endişesi daha düşük çıkmıştır. Yaşam standardına sahip ailelerde bireylerin kendi işini kurma tutumu daha fazla öne çıkmaktadır.

Sonuç

Öğrencilerin girişimcilik kariyerlerine ilişkin niyet belirlemede etkin bir değişken olan genel ve öznel tutumlarına tablo:3’te iki ve dördüncü faktör olarak yer almaktadır bakıldığında ortalamanın oldukça üstünde olduğu anlaşılmaktadır. Öğrencilerin bu bağlamda girişimciliğe karşı olumlu tutum sergiledikleri söylenebilir. Ancak her girişimcilik niyeti yeni bir işin kurulmasıyla sonuçlanmasa da potansiyel girişimci aday stoklarını yükselttiği anlamında ifade edilebilir. Üç, beş ve sekizinci faktörlerle belirtilen algılanan sosyal değerlerinde girişimcilik niyetlerine olumlu şekilde yansıdığı söylenebilir. Bu bulgular teoriyi ve bu alandaki diğer niyet çalışmalarını yüksek düzeyde desteklemektedir. Algılanan davranış kontrolünü açıklayan altıncı ve yedinci faktörler de yine oldukça yüksek açıklayıcılık dereceleriyle öğrencilerin oldukça iyi bir öz çıkara sahip olduklarını desteklemektedir.

Çalışmada öğrencilerin bölümleri, ailelerinin gelirleri ve cinsiyetleri yönünden girişimciliği algılamada da farklılıklar ortaya çıkmıştır Bunları şu şekilde özetleyebiliriz: (1) “Kendi İşini Kurmada Kaynak Bulma Düşüncesi” açısından, kız öğrencilerin kendi işini kurmada kaynak bulma konusunda kızlar erkek öğrencilere göre daha fazla endişelidir. (2) “Girişimcilik Düşüncesinde Öğretmen ve Eğitim Desteği” faktörü açısından, İşletme Yönetimi ve Bilgisayar Programcılığı bölümleri diğer bölümlere göre girişimcilik açısından eğitim ve öğretmen desteğini daha düşük algıladıkları söylenebilir. (3) “Kendi İşini Kurmada Kendine Güvenmeme” faktörüne göre Emlak ve Emlak Yönetimi ile Saç Bakımı ve Güzellik programı öğrencilerinin algıladıkları öz güvenleri diğer bölümlere göre daha düşük olduğu görülmektedir. (4) “Başarısızlığa Düşme Endişesi” açısından da, Hazır Yemek ve Aşçılık öğrencileri diğer bölümlere göre öğrencilerinin sosyal baskıları ve değerleri daha olumsuz algıladıkları ifade edilebilir(5) “Girişimcilik Derslerinin Etkisi” ise Tekstil Teknolojisi öğrencilerinde diğer bölümlere göre çok düşük bir ortalamaya sahiptir. Bu durumun bu bölümde okuyan öğrencilerin Girişimcilik dersi görmemesinden kaynaklandığını

söylemek mümkündür.(6) “Kendi İşini Kurmada Olumlu Düşünme ve Girişimcilik Derslerinin Etkisi” halen bir işte çalışan öğrencilerde çalışmayan gruptaki öğrencilere göre daha yüksek çıkmıştır. Yani çalışan öğrenciler girişimcilik kariyerine daha olumlu yaklaşmaktadırlar. (7) “Kendi İşini Kurmada Kendine Güvenmeme” faktörü ebeveynlerinin çalıştığını belirten öğrencilerde daha düşük ortalamaya sahiptir. Yani bu öğrencilerde öz güvenin daha yüksek olduğu ifade edilebilir. (8) “Kendi işini Kurmada Kaynak Bulma Düşüncesi” aylık gelir düzeyi 3001-4001 ve üstü aralığında yer alan öğrencilerde kaynak bulma endişesi daha düşük altında ise daha yüksek çıkmıştır. Düşük gelir gruplarındaki öğrenciler arasında fakirliğin girişimcilik algılamasına da yansıdığı söylenebilir.

Sonuç olarak yeni bir işe başlama niyeti ile gerçekten bir işe başlama, aynı şey değildir. Yeni bir işi başlatma isteği, böyle bir çabanın yapılabilirliğinin ve arzu edilebilirliğinin öğrenciler tarafından algılanmasıyla başlar ve öğrencilerin girişimciliğe yönelik tutumlarını etkileyerek kurulacak işe karşı önemli ve olumlu bir tavır geliştirmeyi ifade eder.

Kaynakça

Ajzen, Icec and Martin, Fishbein, “The Influence of Attitudes on Behavior” In *The Handbook of Attitudes*, Edited by Icec Ajzen, Martin Fishbein, Dolores Albarracin, Blair T Johnson and Mark P Zanna, (2005), (173-221).

Ajzen, Icec and Dolores, Albarracin, “Prediction and Changing Behavior: A Reasoned Action Approach” in *Prediction and Healty Behavior: Applying The Reasoned Action Approach*, Edited by Icec Ajzen, Dolores Albarracin and Robert Hornic Lawrence Erlbaum Associates Ins, New Jersey, (2007), (3-20).

Ajzen, Icec, *Attitudes, Personality and Behavior*, Second Edition, Open University Press. England, (2005).

Ajzen, I., “The Theory of Planned Behavior”, *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, Vol: 50, (1991), (179–211).

Ajzen, Icec, Thomas, C., Brown and Franklin, Carvajal, “Explaining the Discrepancy Between Intentions and Actions: The Case of Hypothetical Bias in Contingent Valuation”, *Applied Psychology: Health And Well-Being*, (2004), (1-14).

Ajzen, Icec, Thomas, C., Brown, Franklin, Carvajal, “Explaining the

Discrepancy Between Intentions and Actions: The Case of Hypothetical Bias in Contingent Valuation”, *Personality and Social Psychology Bulletin*, Vol: 30, No. 9, (2004), (1108-1121).

Armitage, Christopher J. and Mark, Conner, Efficacy of the Theory of Planned Behaviour: A Meta-Analytic Review”, *British Journal of Social Psychology* Vol: 40, (2001), (471-499).

Audet, Josée, “Evaluation of Two Approaches To Entrepreneurship Education Using An Intention-Based Model of Venture Creation”, *Academy of Entrepreneurship Journal*, Vol: 6, (1), (2000), (58- 63).

Bergmann, Heiko, “Entrepreneurial attitudes and start-up attempts in ten German regions. An empirical analysis on the basis of the theory of planned behaviour”, *Working Paper* No. 2002, (2002), 01www.alexandria.unisg.ch/EXPORT/DL/Heiko_Bergmann/39675.pdf (22.10.2010).

Brice Jeff, Jr., “The Role of Personality Dimensions on The Formation of Entrepreneurial Intentions”, (2004), <http://usasbe.org/knowledge/proceedings/proceedings Docs/USASBE2004proceedings-BRICE.pdf>. (20/12/2010).

Chow, Wing S. and Yang, Chen, “ Intended Belief And Actual Behavior In Gren Computing In Hong Kong,” *The Journal of Computer Information Systems*, Winter 2009; Vol:50, (2), (2009), (136-141).

Cannièrre Marie H el ene De., Patrick De Pelsmacker and Maggie Geuens, “Relationship Quality And The Theory of Planned Behavior Models of Behavioral Intentions And Purchase Behavior”, *Journal of Business Research* Vol:62, (2009), (82-92).

Cronan Timothy Paul Sulaiman Al-Rafee, “Factors that Influence the Intention to Pirate Software and Media”, *Journal of Business Ethics*, Vol: 78, (2008), (527-545).

Davidsson, Per, “Determinants of Entrepreneurial Intentions”, Paper prepared for the *RENT IX Workshop*, Piacenza, Italy, November. 23-24, 1995.

Erten, Sinan, “Planlanmış Davranış Teorisi ile Uygulamalı  ğretim Metodu” *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi*, Cilt:19, Sayı:2, (2002), (217-233).

Fayolle, Alain and Benoît, Gailly, “Using the Theory of Planned Behaviour to Assess Entrepreneurship Teaching Programs : A First Experimentation” *14th Annual IntEnt Conference* (IntEnt2004) University of Napoli Federico II (Italy), 4-7 July 2004.

Fayolle, Alain, Gailo, Benoit and Lassac, Clerk Narjisse, “Effect and Counter Effect An Entrepreneurship Education and Social Context on Student’s Intentions”, *Estudios De Economica Aplicade*, Vol:24/2, (2006), (509–523).

Franke, Nikolaus and Christian, Lüthje, “Entrepreneurial Intentions of Business Students: A Benchmarking Study”, *International Journal of Innovation and Technology Management*, 2004, Vol:1(3), (269-288).

Frugier D, C Verzat, R.Bachelet and A. Hannachi, (2003), “Helping Engineers To Become Entrepreneurs. Attitudes, Behaviours, Beliefs, Skills: What Are The Educational Factors Their Entrepreneurial Spirit?” *Internationalising Entrepreneurship Education and Training Conference*, September, 8th – 10th 2003 Grenoble, France, (2004), (2–17).

Khaola, Peter P., “The Impact of the feelings of Economic powerlessness and alienation on self-employment intentions”, *The Journal of Language, Technology and Entrepreneurship in Africa*, Vol:2. No:1, (2010), (134-145).

Krueger, N. and Carsrud A., “Entrepreneurial Intentions: Applying the Theory of Planned Behavior”, *Entrepreneurship and Regional Development*, Vol: 5, (1993), (315-330).

Krueger, N. F., Reilly, M. D., Carsrud, A. L., “Competing Models of Entrepreneurial Intentions “ *Journal of Business Venturing*, Vol: 15, (2000), (412-432).

Kuehn, Kermit W., “Entrepreneurial Intentions Research: Implications For Entrepreneurship Education”, *Journal of Entrepreneurship Education*, Vol:11, (2008), (87-98).

Leroy, Hannes, Johan, Maes, Luc, Sels, Jonas, Debrulle and Miguel, Meuleman,”Gender Effects On Entrepreneurial Intentions: A Tpb Multigroup Analysis at Factor and Indicator Level”. *Working Paper Steunpunt STOIO* Paper presented at the Academy of Management Annual Meeting, 7–11 August 2009, Chicago, (1–29).

Liñán Francisco, Juan Antonio Moriano and Aneta Zarnowska, “Stimulating Entrepreneurial Intentions Through Education” in *Teaching Psychology of Entrepreneurship Perspective from Six European Countries*, Juan Antonio Moriano León, Marjan Gorgievski and Martin Lukes editors, Universidad Nacional de Educación a Distancia, Madrid, (2008), (45–67).

Liñán, Francisco Adalgisa Battistelli and Juan A. Moriano, Entrepreneurial Intentions In Europe in *Teaching Psychology of Entrepreneurship Perspective from Six European Countries*, Juan Antonio

Moriano León, Marjan Gorgievski and Martin Lukes editors, Universidad Nacional de Educación a Distancia, Madrid, (2008), (21–43).

Leffel, Anita and John, Darling, “Entrepreneurial Versus Organizational Employment Preferences: A Comparative Study of European and American Respondents”, *Journal of Entrepreneurship Education*, Vol: 12, (2009), (79–92).

Marcoux, B. C. and Shope, J. T., “Application of the Theory of Planned Behavior to Adolescent Use and Misuse of Alcohol”, *Health Education Research Theory and Practice* Vol.12, No.3, (1997), (323-331).

Newbold, Paul, *İşletme ve İktisat İçin İstatistik*, Çev: Ümit Şenesen, 4.ncü basım, Literatür Yayıncılık, İstanbul, (2006).

Orhunbilge, N., *Örnekleme Yöntemleri ve Hipotez Testleri*, Avcıol Basım Yayın, İşletme Fakültesi Yayın No:270, İşletme İktisadı Yayın No:405, İstanbul, (1997),

Sniehotta, Falko, “An Experimental Test of the Theory of Planned Behavior”, *Applied Psychology: Healt and Well-Being*, (2009), (1–14).

Sharma, Subhash, *Applied Multivariate Techniques*, John Wiley and Sons Inc, New York, (1996).

Tkachev, A, and Kolvereid, L., “Self-employment intentions among Russian students, *Entrepreneurship and Regional Development*, Vol:11 (3), (1999), (269–280).

Top, Seyfi, *Girişimcilik: Keşif Süreci*, Beta Yayınları: İstanbul, (2006).

XVI-XVIII. YÜZYIL AVRUPA RESİM SANATI'NDA UŞAK HALILARI

*Nurcan PERDAHCI**

ÖZET

Halıya dokuma sanatı içinde karakterini veren ilk düğümlü teknik örneği Orta Asya'da Türklerin bulunduğu bölgelerde ortaya çıkmıştır. Bu eşsiz sanat Anadolu'da ilk parlak dönemini Selçuklular eliyle yapılan düğümlü halı dokumacılığıyla yaşamıştır. Türk halı sanatının ikinci parlak dönemi ise; XVI. yy.'da Uşak ve çevresinde dokunan madalyon motifli ve çiçekli kompozisyonların yer aldığı halılarla başlamıştır.

Türk halıları içinde en büyük ve tanınmış grup olan Uşak halıları, Avrupalı ressamların tablolarında sık sık tasvir edilip XVIII. yy. sonuna kadar çok tutulduğu halde envanter kayıtlarında Uşak adı geçmez ve bunlar Türk halıları diye bilinir. Aslanapa (2005,s.8). XV.yy. ortasından başlayarak; şimdi Londra National Gallery'de bulunan Gentile Bellini'nin "Bakire ve Baştaçı Çocuk" adlı yağlıboya resminde olduğu gibi, XVIII. yüzyıl sonuna değin sık sık ince ayrıntılarla betimlenmiştir. Uşak halılarını resimleyen Avrupalı ressamların arasında İtalyan Rönesans sanatçılarından Paris Bordone, Lorenzo Loto, Hans Holbein, Johannes Vermeer, Gerard ter Burch hemen ilk akla gelen isimlerdir. Kayıtları bulunamayan çoğu Uşak halısının üslupları ve yapılış tarihleri; bir resim elemanı olarak resim sanatında yer alan Uşak halıları yardımıyla, halı sanatı uzmanlarınca tespit edilmiştir.

Halı sanatı tarihinde çok zengin çeşitleri bulunan Uşak halılarının en çok resmedilenleri arasında: Küçük Örnekli Birinci Tip Holbein Halıları ile,II.Tip Holbein veya Lotto Halıları olarak adlandırılan halı tipi ve iki ana grup; "Madalyonlu" ve "Yıldızlı" Uşak halıları bulunur.

Anahtar Kelimeler: Türkler, Anadolu, Uşak Halısı, Avrupalı Ressamlar.

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Kemerburgaz Üniversitesi.
nperdahci@gmail.com, Tel:0212 604 01 37-38 Faks: 0212 445 92 55

**USAK CARPETS IN EUROPEAN PAINTING ART
IN THE XVI-XVIII. CENTURY****ABSTRACT**

The art of carpet weaving in the character of the first node which contains technical example of Turks in Central Asia has emerged in the region. This unique art of the Seljuk period in Anatolia, the first bright hand knotted carpet weaving with the lived. The second brilliant period of Turkish carpet art: Motif medallion in the vicinity of Usak in the XVI. century woven floral compositions, where the rich and varied began with carpet.

Turkish carpets in the largest and well-known group, the Uşak carpets, European artists in the table, starting with Fatih revolution in the XVIII. century until the end was often depicted in fine detail. Uşak carpets among European artists of the Italian Renaissance artists who illustrate the Paris Bordone, Lotto, the German Hans Holbein, Vermeer from the north, Terbourch names immediately come to mind first. A picture element as the records can not be found Uşak carpets of most styles and construction dates of Uşak carpets, carpet art by experts with the help of these images have been identified.

On the art of carpet that has a very rich variety of Uşak carpets among the most it may portray: First type or small-pattern Holbein carpets with the Holbein or the second type, called Lotto carpets, carpet type and the two main groups: "Medallion" and "Star" are Uşak carpets.

Keywords: *Turks, Anatolia, Uşak Carpets, European Painters.*

Giriş

Türklerin Hunlar devrinde geliştirmiş oldukları düğümlü halı tekniklerinin, Doğu Türkistan'dan Batı Anadolu'ya kadar devam eden ve yüzyıllar süren bir geleneği vardır. *Dünya medeniyetine Türklerin bir hediyesi olan "Halı Sanatı", başından beri sıkı sıkıya Türklere bağlı olarak gelişmiştir.* Aslanapa (2005,s.8). Adsız nice büyük küçük sanatçıların ortaya çıkardıkları konar göçerlilik dönemlerinin gelenek ve inançlarının kültür izlerini stilize bitkisel, hayvansal ve geometrik motifler aracılığıyla gelecek nesillere aktaran Türk'lerin ortaya koydukları halı sanatı; sanat tarihimizde haklı olarak seçkin bir yere sahiptir.

Halıya dokuma sanatı karakterini veren ilk düğümlü teknik örneği Orta Asya'da Türklerin bulunduğu bölgelerde ortaya çıkmıştır (Fotoğraf I). Buluntular, düğümlü halının ilk kullanıldığı yerin Orta Asya olduğunu göstermektedir. *Buluntular, düğümlü halının ilk kullanıldığı yerin Orta Asya olduğunu göstermektedir. Önemli olan, daha sonra büyük sanat değeri kazancak olan bu dokuma biçiminin, Türklerin bulunduğu bölgede ortaya çıkmış olmasıdır. Altayların eteğinde, Pazırık kurganlarının birinde*

bulunmuş olan halı, konunun uzmanlarını çelişik düşüncelere yönlerecek teknik ve dekoratif özelliklere sahiptir. Türk düğümü tekniği (Gördes düğümü) ile yapılmış olması, Türk halı sanatının geleneksel tekniğinin çok eski bir geçmişe dayandığını göstermektedir. Bugün için tek örnek olan bu halıyı, Hun Türklerine ait kabul etmek, hem bulunduğu yer hem de tarihlendirme bakımından -M.Ö. 3. ile 1. yüzyıl arası- uygun görülmektedir. Yetkin (1991,s.6).

Fotoğraf 1: Pazırık Halısı ve ayrıntı
<http://podarki.tom.ru/pazirik.php>

Bu eşsiz sanat Anadolu'ya Selçuklular eliyle yapılan düğümlü halı dokumacılığıyla taşınmıştır. Anadolu'da gerçek Türk düğümlü halıların, ilk kez Anadolu Selçukluların başkenti Konya'da bulunmuş olması, çok önemli bir temellendirme olanağı sağlamaktadır.

Türk tarihinin akışı içinde biçimlenmiş olan Türk dokumacılık sanatı çalışmaları, XIII. yüzyıldan XVIII. yüzyıla kadar Anadolu'nun her köşesinde sürdürülmüş, düzenli ve sürekli bir gelişme göstermiş, her gelişmede ise yeni yeni halı tipleri ortaya çıkmıştır. Bu gelişme zincirinin ilk parlak dönemini sağlam geometrik motifleriyle Anadolu Selçuklu halıları oluşturmuştur *Selçuklu halılarından sonra, Türk halı sanatının ikinci parlak devri XVI. yy'da Uşak ve çevresinde yapılan halılarla başlar* (Aslanapa,2005:159). Madalyon motifli kompozisyonların yer aldığı halılar, Türk halı sanatına yepyeni bir zenginlik kazandırmıştır. *Türk halıları içinde en büyük ve tanınmış grup olan Uşak halıları, Avrupalı ressamın tablolarında sık sık tasvir edilip, XVIII. yüzyıl sonuna kadar çok tutulduğu halde, envanter kayıtlarında Uşak adı geçmez ve bunlar Türk halıları diye bilinir. Yerli kaynaklarda ise bu halılar, 17. yüzyıldan beri tanınmaktadır* (Aslanapa, 2005: 159).

Evliya Çelebi'nin 1633 ve 1674 tarihli kayıtlarında İstanbul yeni Valide Camii envanterinde, 1726 Topkapı Sarayı Hırka_i Saadet Dairesi ve 1763 Laleli Camii için Uşak'a halı ismarlandığı kayıtlarda bulunmaktadır. *Holbein halıları adı ile tanınan grubun ilk iki tipi, bunlara menşe olarak*

kabul edilir. Fakat bunlarda geometrik motifler yerine, tamamen bitki motifleri ve yine bitki motiflerinden meydana gelen madalyonlar hâkim olmuştur (Aslanapa, 2005: 160).

Uşak Halıcılığı Ve Avrupa İle Bağlantıları

Besim Atalay “Türk Halıcılığı ve Uşak Halıları” adlı yapıtında Uşak halıcılığını başlıca dört devrede incelemiştir.

XIV. yüzyıldan önceki devre “Birinci Devre” ya da “Selçuk Devri” olarak adlandırılır. Göze çarpan köşeli geometrik şekilleri, ana nakış elemanı olarak belirginleşir. XVI. yüzyılda başlayan Çoğunlukla geometrik şekillerinin bulunduğu İkinci Devre’de siparişler üzerine İstanbul camilerine ve Avrupa saraylarına halılar dokunduğu dönemdir.

Çiçek, yaprak, dal ve sarmaşık biçimleri girmekle birlikte yine geometrik şekillerin izlerinin gözlemlendiği “ Üçüncü Devre ” XVIII. yüzyılın başlarında başlamıştır. *Yüzyılın ortalarına doğru kuzeyde İngiltere ve Hollandalıların siparişlerine Almanların, Avusturyalıların ve İtalyanların birbirleriyle yarışmasına katılmış olduğu dönemdir. Desenlere Ancak artık halı işleri dokuyucusunun arzusuna bağlı kalmaktan çıkıp, ismarlayan Avrupalının zevk ve arzusuna uyar olmuştur. Dördüncü Devrede: Sistemrik tarzın görüldüğü evredir. Bu sisteme göre desen, artık halı dokuyan kişinin hayal ve zihninden çıkmış kağıda dökülmüştür ve halıcılık için yeni bir evredir.* Atalay (1967,ss.37-44)

Çok zengin çeşitleri olan Uşak halılarında iki ana grup; “Madalyonlu” ve “Yıldızlı” Uşak halıları olarak ortaya çıkmıştır. Madalyonlu Uşak halılarında örnek, ortada büyük bir madalyonla kenarlarda parça madalyonlardan veya madalyonların çeşitli şekilde sıralanmasından meydana gelir; halının ortası daima tam bir madalyonla belirtilmiştir. Madalyonlu Uşak halılarında madalyonlar bazen oval, bazen dairesel zemin üstünde, tüm Türk halılarına temel olan sonsuzluk ilkesine göre yer alırlar. Bu gruba giren halılar varlıklarını, çeşitlenerek 18. yüzyıl sonuna kadar sürdürmüşlerdir. Bu halılarda büyük bir motif zenginliği karşımıza çıkar. Sarı çiçeklerle doldurulmuş lacivert zemin üzerine koyu kırmızı ve mavi madalyonlular en iyi cinsleri sayılır. Ayrıca, iki yaprak arasında kalan renkli zeminin kuşa benzemesi nedeniyle “Kuşlu halı” olarak adlandırılan örnekler ve bazı çiçekli halıların tümü, Uşak halıları olarak genel bir ad altında toplanırlar. Yıldızlı Uşak halılarında, zeminde, koyu renkli yıldız motifleri görülür. Madalyonlar yıldız haline gelmiştir, bunlarda orta belirtilmez.

Çeşitli kaynaklar bu grupların tarihlendirmesinde çelişkili rakamlar sunmaktadır. Bazı kaynaklar yıldızlı Uşak grubunu daha önce göstermekteyse de ne yazık kesin bilgilere ulaşmak neredeyse imkânsızdır. Tablolardaki resimlerden yola çıkan konunun uzmanlarınca, Türk halılarında madalyon biçiminin ilk olarak kullanılmış olduğu XVI. yüzyılın ilk yarısına mal edilmiştir. XVI. ve XVIII. yüzyıl arası yurt içi ve yurt dışı kaynaklı siparişlerin hızıyla Uşak Halılarında sanat ve teknik devamlı gelişmiştir.

Madalyonlu Uşak Halı tipi daha önemli bir grup olarak çok değişik tipleri de ortaya çıkarmıştır. Aile armalı madalyonlu Uşak halıları, madalyonlu uşakların sipariş üzerine yapıldığı'nı gösterir. Örgülü kufiden geliştirilmiş bordürler ve çok üsluplanmış bitki motifleriyle canlandırılmış halılara yine bitki motiflerinden meydana gelen madalyonlar hâkim olmuştur.

XVI. yy'da Halıcılığın Uşak'ta gelişmesiyle ekonomik değer olması ve Avrupa'da tanınması İzmir'de bulunan İngiliz'lerin aracılığıyla olmuştur. *Uşak halıcılığı, Orta Asya'dan göçüp gelen Yörüklerle başlamıştır. Kaçar oynağının en çok yerleştiği Uşak kasabasında kendisine elverişli bir yer bulmuş olan halı, bu dolaylarda gelişmiştir. XVI. y.y.da İzmir'de bulunan İngilizler, İzmir'e gelen Uşak halılarını satın almaya başlamışlar. Doğuda çok geniş sömürgeler edinmiş olan Hollandalılar da İzmir'den halı çekmeye başlamışlar. Bu devrenin sonuna doğru başta İngilizler olmak üzere İtalya prenslikleri, Avusturya – Macaristan imparatorluğu, Prusya krallığı hem sarayları, hem de kiliseleri için halı alır olmuşlar.* Atalay (1967,ss. 21-22).

Rönesans Dönemi Resim Sanatında Uşak Halıları

Avrupa resminde Uşak kökenli Türk halılarının görülmesi XIV. yy'da İtalyan ressamlarla başlar. Uşak'ta Halı Pazarı (Dokuz Sele köprüsünün üzerine) denilen yere sabahtan getirilen halılar, İzmir'e ticaret için gelen İngilizler tarafından keşfedilerek yavaş yavaş satın alınmaya başlanır. Sömürgeleri genişleyen ve zenginleşen İngiltere, İtalya prenslikleri, Hollanda, Avusturya-Macaristan, Prusya gibi Avrupa krallıkları birbirleriyle yarışırca halı alırlar. Böylece Uşak'tan develerle İzmir'e gönderilen XV. yy'dan gelen, resimde halının betimlenmesi, XVI. yy.'da da Uşak halılarının resim sanatında görülmeye başlamasıyla çeşitlilik ve gelişme gösterir.

XV. yy ortasından başlayarak değişik eksenler üzerinde sıralanmış

sekizgen ve baklava kompozisyonlu halılar, Avrupa resminde gittikçe artarak resmedilmiştir. Aslanapa (2005,s.112). Küçük Örnekli I.Tip Holbein Halıları, Alman Sanatçı Hans Holbein'ın tablolarında belirgin ve sık betimlenmiş olup örgülü kufiden geliştirilmiş bordürlü ve çok üsluplanmış bitki motifli geometrik halılardır. Onun adıyla anılmıştır. Hepsi Holbein'le ilgili olmamakla birlikte XV. yy.dan XVI. yy.a Klasik Devre geçişi hazırlayan dört tip Holbein halısı ortaya çıkar. Birinci tip küçük örnekli Holbein halıları, konturları belirsiz düğümlü sekizgenlerle, kaydırılmış eksenlerde alternatif sıralanmış rumi ve palmetlerden meydana gelen baklavalardan ibaret zeminleriyle en eski ve karakteristik "Holbein Halısı"dır. İkinci tip "Holbein Halısı" ki Holbein resimlerinde hiç yer vermemiştir. Bitki motiflerinin birleşmesiyle meydana gelen dört kollu zengin baklavalarla, dağılmış şekiller haline gelen kontursuz sekizgenlerin aynı şemaya göre sıralanmasından oluşmaktadır. Son zamanlarda İtalyan Ressam

Lorenzo Lotto'nun tablolarında sıkça görüldüğü için bu tip halılara "Lotto Halıları" adı verilmektedir. Bu küçük örnekli Uşak bölgesine temellendirilen " Küçük Örnekli I.Tip Holbein Halıları" ve " Lotto Halıları ", XVI. ve XVII. yy. Klasik Devir Uşak Halılarının gelişmesine büyük katkı sağlarlar.

Lorenzo Lotto tarafından 1505 tarihli, Trevizo yakınında Azize Kristina kilisesi altar resminde Meryem ve çocuk İsa (Foto II), yine Lotto'nun 1523 tarihli bugün St. Petersburg Hermitaj Müzesi'nde bulunan aile tablosunda, "anahtar deliği girintili" ya da "Bellini" halıları olarak adlandırılan Batı Anadolu seccade tipi (Berlin İslam Eserleri Müzesi'nde bulunan ve envantere Uşak halısı olarak geçmiş) halılar ayrıntılı bir biçimde resimlenmiştir. 1542 tarihli Venedik'teki Aziz Giovanni Paolo Kilisesi altar resmindeyse daha sonraları "Lotto" adı ile anılacak halılardan birini resimlemiştir. Bu halılarda yer alan palmet ve rumi motifleri "Madalyonlu Uşak" halılarında zenginleşerek devam etmiştir. *XVI. yüzyıl sonundan kufiden gelişen bordür ile çok iyi korunmuş bir Lotto halısı da Londra Victoria and Albert Müzesi'nde bulunmaktadır. Klasik Uşak bordürü ile çok iyi durumda diğer bir Lotto halısı da Philadelphia Müzesi koleksiyonları arasındadır. Aslanapa (2005,s.129).*

Bugün çeşitli müze ve koleksiyonlarda bulunan çok sayıdaki Lotto halıları içinde 6m uzunluğa varan ve içlerinde armalı olanları bulunmaktadır. Kufiden gelişen bordürlerin yanı sıra bulut motifli

Fotoğraf II: Lorenzo Lotto, Meryem ve Çocuk İsa, Azize Cristina, Treviso Altarı
1505.<http://www.spongobongo.com/her9867.htm>

kartuşlu ve kıvrık dallı çok zengin ve değişik bordürler de görülür. Geometrik motiflerin yerini tümüyle soyut bitkisel motiflerin almasıyla seçkinleşen, zaman zaman armalar ile işlenmiş bu halılar Lotto tarafından bütün ayrıntılarıyla resimlenir. “Lotto Halıları” olarak adlandırılan bu halı tipinin, Klasik Devir Türk Halılarının Uşak Halıları grubu ile olan teknik ve motif benzerliklerinden dolayı, Uşak bölgesinde yapılmış oldukları kabul edilir. Konturları tamamen kaybolmuş sekizgenler ve dört kollu baklavalılar ilk Holbein'lardaki geometrik karakterlerini kaybederler. Belirsiz konturlu motifler; rûmillerle, palmetlerin ince saplarla gevşek olarak ve simetrik şekilde birbirine bağlanmasıyla oluşurlar.

Altta ve üstteki dişli üçgen yapraklar da yeni ortaya çıkan motiflerdir. Çoğu kırmızı zemin üzerine sarı, bazen koyu mavi üzerine sarı Rumi palmet kompozisyonudur Kufi'den gelişen bordürler yanında klasik

Uşak halılarını hatırlatan bulut motifi bordürler ayrıca kartuşlu ve kıvrık dallı olarak çok zengin ve değişik bordürler görülür. Aslanapa (2005,s.126).

Fotoğraf III: Lorenzo Lotto St. Giovanni Paolo Kilisesi Altar Resmi, 1542. Venedik.
<http://www.spongobongo.com/her9866.htm>

Yıldızlı Uşakların bilinen ilk betimlemesi, Paris Bordone'nin Venedik'te Accademia di Belle Arti' deki 1534 tarihli bir tablosunda yer alır. Sanatçı daha yüzyılın ilk yarısında balıkçının, Aziz Markus' un yüzüğünü Doc'a getirdiği anın konu edildiği resmin ortasında Doç'un ayaklarının altında serili Yıldızlı bir Uşak Halısı betimlemiştir (Fotoğraf IV).

Fotoğraf IV: Paris Bordone, Balıkçının Aziz Markus'un yüzüğünü Doc'a getirmesi,1530.
http://en.wikipedia.org/wiki/Oriental_carpets_in_Renaissance_painting

Rönesans, "Portre" resminin gelişimine büyük katkı sağlamıştır. Portre yaptırmak soylu Avrupalılar arasında giderek yaygınlaşır ve bir statü

göstergesi haline gelir. Bu portrelerde ve aile resimlerinde günün yükselen değerlerinden olan, bir çoğu o dönem oryantal olarak kayıtlara geçen halılara ayrıntısal bir biçimde yer verilir. Böylece Uşak halıları dinsel konuların yanı sıra portre betimlemelerinde de aranan bir resim elemanı olarak karşımıza çıkar. Öyle ki ünü bütün Avrupa'yı sarar ve artık soylu ailelerin üzerinde kendi armalarının bulunduğu Uşak halıları sipariş edilmeye başlanır. Polonyalı Wiesiolowski ailesi armasını ile Madalyonlu Uşak halısı bugün Berlin Müzesi'nde bulunmaktadır.

İngiltere'de, Doğu kaynaklı halılar ilk kez yaklaşık 1246 tarihinde Winchester kral şapelinde Henry III'ün ayakları altında görülür. Daha sonra 1520'de Cardinal Wolsey'in, dekoratif amaçlı, hem masa örtüsü hem de zemin halısı olarak Venedik'ten Türk Halıları getirebilmesi uzun görüşmelerin sonucunda gerçekleşir. Altmışın üzerinde Türk halısı Antwerp limanına 600 düka karşılığında getirilir. 1547'de Henry VIII'in zamanında ve ölüm sonrası Kraliyet kayıtlarına 400 adet halı "Lotto, Holbein ya da Uşak Halısı" adı ile geçirilmiş. Bunlardan kayıtlara geçen bazıları Henry VIII, Edward VI'nın ve kraliyet soylularının portrelerinde görülmektedir. Fawcett, (2001,s.155).

Fotoğraf V: Hans Holbein, İngiltere Kralı VIII.Henri
<http://www.hans-holbein.org/>

Kraldan başka XVI. yy. ortalarında çağın Avrupa modasına uyarak birçok İngiliz soylusunun, ayaklarının altında Uşak Halılı (bazıları Batı Anadolu Türk halıları olarak adlandırılan) yaptırmış oldukları yağlıboya resimleri bulunmakta. Ünlü Alman ressam Hans Holbein 1526 yılında Roterdamlı büyük bilgin Erasmus'un önerisi ve tavsiye mektubuyla İngiltere'ye gider. Biz bugün, onun bir saray ressamı olarak üstün görüş gücüyle betimlediği VIII. Henri döneminin kadın, erkek portrelerine ve üzerinde yer aldıkları halıların aynısını yansıtan görüntülere sahibiz. *Holbein tarafından 1540 tarihinde betimlenmiş, kral VIII. Henri'nin (Fotoğraf V) bu resminde kralın ayakları altına serilmiş bir yıldızlı Uşak halısı görülmekte.* Fawcett, (1998-2001,s.156).

Yıldızlı Uşak halıları sayıca, madalyonlu halılara oranla daha küçük bir grubu oluşturur. Hemen hemen hepsi kırmızı renkli zemin üzerine sekiz kollu yıldızlarla küçük baklava biçimindeki madalyonların kaydırılmış eksenler üzerinde alternatif sıralanmasını gösterir. Aslanapa (2005,s.167).

XVI.yy. sonlarına gelindiğinde günümüze ulaşan parçalar ve yazılı belgelerin ortaya koyduğu gibi, Yıldız Uşak halı örnekleri çok kısa sürede mükemmelle ulaşır. İlginç bir şekilde XVII. yy.'ın sonlarına doğru ansızın üretimden kalkarlar ve ortadan kaybolurlar. King (1984,s.367).

Daima kırmızı zemin üzerine sekiz köşeli yıldız madalyonlar ve küçük baklavalara koyu mavi örnekleri meydana getirir. Bunlarda halının ortası belirtilmez ve madalyonların sonsuz örneğe bağlandığı açıkça bellidir. Bazen zemin mavi, madalyonlar kırmızı renkte olabilir.(Fotoğraf VI) Madalyonların içi sarı ve kırmızı palmet ve çifte Rumilerle dolgunlaşmış, zemin köşeli dallar ve çok renkli çiçeklerle bezenmiştir. Bunların başlangıç tarihleri daha belirlidir. Aslanapa, 2005,s.167). Donald King'e göre Yıldızlı Uşak halılarının çıkış kaynağı olarak Karakoyunlu Türkmenlerinin Tebriz'de Gökmescid çini desenleri arasında açık bir bağlantı vardır. Öte yandan bu tip halıların mimari süsleme ile arasında ne gibi bir benzerlik olabileceği sorusuna verilebilecek en güzel yanıt; Edirne Selimiye Cami kalemşi

Fotoğraf VI: XVI. yy. Yıldız Uşak Halıları
<http://www.spongbongo.com/em/em9733.htm>

desenleridir. Yenileme çalışmaları sırasında, temizlenmiş sıvaların pencere tavanları altından çıkan 1575 tarihinden kalma siyah renkteki kalemişi desenler. Yıldızlı Uşak halılarına benzerlik gösterir.

Barok Ve Sonrası Resim Sanatında Uşak Halıları

Yaşadığı, gördüğü gerçeği en yalın biçimde yapıtlarına yansıtan bu nedenle o dönem resim sanatının “doğalcı” olmakla eleştirilen ilk sanatçılarından Michelangelo Merisi da Caravaggio. Aradan geçen yüzyıllara karşın, yapıtları hala çarpıcılıklarından bir şey kaybetmeyen ressamların başında gelir, İtalyan. *Biri yapım yılı 1601 tarihli Londra National Gallery’de (Fotoğraf VII) ,diğeri yapım yılı 1606 tarihli Milano Pinacoteca di Brera Müzesinde bulunan iki resmi arasında görülen kompozisyon benzerliği ilginçtir. Yakın tarihlerde yapılmış olan bu resimlerde, yer alan halılar arasındaki benzerlik de dikkat çekicidir.* Varriano (1986,ss.119-124). O gün için oldukça popüler Uşak halısı masaların üzerinde görülmekte. Bugün bu tip halının orijinal örnekleri İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesinde ve Berlin İslam Eserleri Müzesinde yer almaktadır.

Avrupa’da Venedikli sanatçıların başlatmış oldukları, daha sonra Lombardiyalı ve XVI yüzyıl sonları ressamları arasında oryantal halıların dekoratif amaçlı kullanılması modası burada da Caravaggio

Fotoğraf VII: Caravaggio Emmaus’ta Yemek, 1601.
[http://en.wikipedia.org/wiki/Supper_at_Emmaus_\(Caravaggio\),_Milan](http://en.wikipedia.org/wiki/Supper_at_Emmaus_(Caravaggio),_Milan)

ile kendini göstermekte. *Dinsel konunun resmedildiği tablolarda yer alan havariler İsa’yla heyecan içinde tartışıyor.* Varriano (2006,s.121). Daha

önceki dinsel konulu tablolarında da resmettiği türden havarilerdir bunlar, kırışık alınları ve yıpranmış yüzleriyle. Ancak yemek masasını çevreleyen bu sıradan işçileri anımsatan figürlerin üzerinde yemek yedikleri masanın örtüsü; günün yükselen değerlerini simgeleyen bir Uşak halısı. Varriano (1986,ss.119-124).

Hollanda'nın XVI. yüzyılda yabancılarla yapmış olduğu ticaretini hızla geliştirmesi ve zenginleşmesi halı ticaretini de etkilemiştir. O dönemin Avrupa'sının gündelik yaşamında moda olan konsol ya da masa üzerine dekoratif amaçlı statü ve zenginlik göstergesi Batı dünyasının tanımıyla "Oryantal Halılar" Hollanda soylularının ve burjuvazinin evlerinde de görülmeye başlanır. Dolayısıyla gündelik yaşamın iç mekanda ki sıradanlığının konu olarak ele alındığı bu resimlerde resim sanatının ve Uşak Halılarının en çarpıcı örneklerinin yer aldığı sıkça görülmekte. Kompozisyonun hemen ön planında ya da orta planda yer alan masa üzerlerine gelişigüzel etkisi bırakan serilmiş, Uşak Halılarının tüm ayrıntıları ile resimlendiği yapıtlar bulunmakta.

Bugün Vermeer, Terbourch gibi kuzeyli sanatçıların Uşak Halısını ön planda gösterdikleri resimlerin kayıtlarına dünyanın önemli müze ve galerilerinde ulaşabilmekteyiz. Buckingham sarayında, Dresden

Fotoğraf VIII: Vermeer Van Delft Mama, 1656.
<http://www.essentialvermeer.com/catalogue/procuress.html>

galerisinde, Londra National Gallery'deki tablolarında “Madalyon” motifinin esas olduğu, büyük orta madalyonun altında ve üstünde yanlar da ikişer kesik madalyonla sonsuzluğu gösteren, bu tip halıların en güzel örnekleri yer almakta.

Hollanda resim sanatı tarihinin ünlü sanatçılarından Johannes Vermeer Delft tarafından yapılmış Dresden Staatliche Kunstsammlungen Gemälde Gallery'de bulunmakta olan 1656 tarihli “Mama” adlı yapıt (Fotoğraf VIII) gündelik yaşamın sıradanlığı içinde dondurulmuş bir an gibi durmakta. “Günlük yaşam” resmi onunla birlikte mizahi bir çizim olmaktan çıkmıştır. Resmin dört farklı karakteri, ön planda bulunan masayı örtmekte olan, görkemli Uşak halısının geri planına yerleştirilmiş. Gombrich'in söylemiyle Vermeer'in resimleri “İçinde insan figürü bulunan ölü doğalardır”. Gombrich (1980,s.341). Buradaki figürlü ölü doğa; biçimlerin, dokuların ve renklerin tasvirinde ince ve ayrıntısal bir keskinliğe ulaşmıştır.

Bu resimde yer almakta olan halı çoğunlukla kırmızı veya lacivert renkli zemin üzerine, koyu kırmızı ve mavi renkli ana madalyonların yer aldığı, sarı renkli ya da beyaz renkli yapraklar ve çiçeklerle yandaki ikincil madalyonların ana madalyona bağlandığı Uşak halılarından biridir. Ancak; kırmızı bordürleri ve saçaklı kenarlarıyla, ender bulunan bir madalyonlu Uşak halısıdır¹.

Vermeer'in her zaman olduğu gibi çok titiz ve özenli çalışmış olduğu anlaşılıyor. Ancak halının mavi renkli bölümleri günümüzde gri mavi ve gri yeşil olarak görülmekte. Uzmanlar son zamanlarda yapılan özel analizler sonucu Vermeer'in bu resimde demir fosfatlı bir pigment kullandığını bu nedenle ışığın etkisiyle mavi rengin zamanla değiştiğini kanıtladılar.

¹ <http://www.essentialvermeer.com/catalogue/procuress.html> (05.12.2009)

Fotoğraf IX: Gerard Terborch, Therbo çalan kadın, Londra National Gallery, 1668.
<http://www.bing.com/images/search?q=gerard+terbourch+london+national+gallery&view=detail&id=C9>

Terborch'un Londra National Gallery'de bulunan gelenekselleşmiş Hollanda iç mekan resimlerinde görüldüğü gibi madalyonlu bir Uşak halısı resmin sağ bölümünde olanca görkemiyle masayı kaplamakta. Sanatçının özel seçilmiş figürleri ve mekan arasındaki belirsiz ilişkilerin atmosferinde, ayrıntısal ve titiz çalışılmasıyla yerini almakta (Fotoğraf IX).

1520'den sonra Portekiz resminde, yüzyılın ikinci yarısında Kuzey Avrupa ve İngiliz resminde bu tip halı tasvirleri görülür. Hollanda'da masa örtüsü olarak çok kullanılan bu halıların tasvirleri, Avrupa resminde 1660'a kadar devam etmiş ve daha sonraki yıllarda da tek tük görülmüştür. Aslanapa (2005,s.126).

Avrupa resim sanatına paralel olarak XVII. yüzyılda Uşak halılarının parlak devrinin devam etmekte birlikte gelişiminin XVIII. yüzyılda gerilediği, bazı grupların kaybolurken, büyük gruplarda da bozulmaların ve kabalaşmaların başladığı görülür.

XVIII. yüzyıl son yarısında Avrupa resminde madalyonlu Uşak halılarının çok değişik örnekleri hâlâ tasvir ediliyordu. Bunlardan İsviçreli ressam Liotard (1702-1789) "Conventry Kontesi Portresi"nde (Fotoğraf IX) yerde serili olarak koyu mavi zemin üzerine açık kahverengi madalyonun altında, üstünde lotus, yanlarda birer palmetlerle orijinali bilinmeyen bir madalyonlu Uşak halısı resmetmiştir. Burada madalyon zemin genişliğine yakın bir ölçüye varmış, bordürle arasında çok az mesafe kalmıştı. Aslanapa (2005, 126).

Fotoğraf IX: Liotard, Mary Gunning, Conventry Kontesi, 1749.
<http://www.kunstkopie.de/a/liotard-jean-etienne/dame-in-orientalischer>

Sonuç

Türklerin Hunlar devrinde geliştirmiş oldukları düğümlü halı tekniklerinin, Doğu Türkistan'dan Batı Anadolu'ya kadar devam eden ve yüzyıllar süren bir geleneği vardır.

Daima Türklerin yaşadığı ülkelerde Türklerle iç içe ortaya çıkan halı, önce İslam alemine sonra tüm dünyaya yine Türkler tarafından tanıtılmıştır.

Günümüz dünya müze ve koleksiyonlarına dağılmış XVI.-XVIII. yüzyıl Türk halı sanatının önemli bir grubunu Uşak halıları ve seccadeleri oluşturur. Aynı şekilde, Avrupa resim sanatında resim elemanı olarak birbirinden değerli sanatçılar tarafından betimlenmiş, belgelenmiş, yine önemli müze ve koleksiyonlarda yerini almış, XVI.-XVIII. yüzyıl Uşak halılarına ve seccadelerine rastlamaktayız.

“Uşak” dünya şehirler tarihinde halılarıyla ünlü bir kent olarak çıkar karşımıza. Türk zevkini ve zekâsını gösteren, gündün güne yok olmakta olan kültürel varlıklarımızın en başta gelenlerinden biri de Uşak halıları ve halıcılığıdır. “*Dünyada en çok ziyaret edilen müzelerin başında gelen Louvre Müzesi'nin, ülkemizde Sabancı Müzesi'ndeki, Üç İslam Uygarlığı Sergisi'nde 68 Osmanlı eserinden sekizini Uşak halıları oluşturması bu zenginliği keşfetmenin doruğuydu belki de*”². Yüzlerce yıllık emeğin değer bilinirliğinin bir kanıtı olarak alınabilir. Bu eşsiz kültür mirasımız yüzlerce yıllık ulusal markamız, dünya kültür mirasımız ve öz sanatımızdır.

² Süleyman Dilsiz, Dünya Gazetesi, 18.11.2008
<http://www.dunya.com/haber.asp?id=28174>

1894 yılı verilerine göre Uşak'ta yılda 250 bin metre kare halı dokunmakta ve üretiminin tümünü Avrupa'ya ihraç ederek, 196 bin altın lira gelir elde edilmekte idi (Atalay,1967: 44). Nitekim XIX. yy'da İzmir'i ticari açıdan besleyen Uşak, buradan ihraç edilen ürünlerin yarısını Uşak halıları oluşturmuştur. Osmanlı'da Anadolu'ya elektrik getirilen ilk il olmasının nedeni de yurtdışından bu yoğun talebi karşılamaktır. Sonuçta o dönemde tarım egemen toplum yapısında Uşak'ta gerçek bir sanayi oluşmuş, fabrikalar ve dokumahaneler, evlerdeki tezgâhlar bu sektörün dinamikleri olmuştur.

Uşak halısının popülerliği 1. Dünya Savaşı yıllarına kadar zaman zaman yok olmaya yüz tutmuş, zaman zaman yenilenecek sürmüştür. Savaş sonrasında Osmanlı İmparatorluğu topraklarında yaşanan çarpıcı değişimler ve ardından Ulusal Kurtuluş Savaşımız, Avrupa ile olan ticaretin azalması gerekliliğini doğurmuştur. Uşak halıları bu tarihlerden sonra müze ve müzayede halısı sıfatıyla anılmaya başlanmış ve dünyanın seçkin müzelerinde sergilenerek, ünlü müzayede salonlarında büyük bedellerle koleksiyonculara satılır olmuştur.

Günümüzde yavaş yavaş kaybolan değerlerimizi yeniden canlandırmak için çözümler aramalı, bu değerlerimizi sevgiyle yeni nesillerimizle tanıştırmak ve yeniden ele almak amaçlanmalıdır.

Geçmişlerini, tarihsel değerlerini korumayı ve yeniden değerlendirmeyi amaçlayarak çağdaşlaşan toplumlar kültürel yönlerden gelişmiş toplumlardır. Kültürel mirasını yaşatacak projeler üretecek ve uygulayacak bilinçli kuşaklara sahip olabilmek için, bu bilinci yayacak, yaşatacak genç kuşaklara sahip olmayı amaçlamak çağdaş bir toplum olabilmenin temelini oluşturacaktır.

Kaynakça

Aslanapa, O., *Türk Halı Sanatının Bin Yılı*, İstanbul: İnkılap Kitabevi, (2005).

Atalay, B., *Türk Halıcılığı ve Uşak Halıları*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, (1967).

Çokay, M. Ö., *XV-XVIII.yy Avrupa'sında Masa Örtüsü Türk Halıları*. Ev Tekstili, Sayı:22, İstanbul: Ev Tekstilcileri Derneği Yayın Organı, (1999).

King, D. and Sylvester, D., *The Eastern Carpet in the Western World, From the 15th to the 17th century*, London, (1983).

Ertuğ, A., *Turkish Carpets from the 13th–18th centuries*, İstanbul: Tekstilbank Kültür Yayınları, (1996).

Fawcett, J., *Historic Floors, Their Care and Conservation*, Architectural Press, (1998-2001).

Gombrich, E. H., *Sanatın Öyküsü*, İstanbul: Remzi Kitabevi, Ankara C.93, (1980).

Gürçağlar, A., “Yansımalar, Gelenekler ve Değişim”, *Antik&Dekor*, Sayı:45, İstanbul: Antik A.Ş. Yayınları, (1998).

Mert, O., “Halıcılığımız Üzerine Uşak Halıları”, *Tekstil&Teknik*, Sayı:57, Bursa, (1989).

Mills, J., *Carpets in Pictures*, London, (1975).

Varriano, L. John, “Caravaggio and the Decorative Arts in the Two Suppers at Suppers at Emmaus”, *Art Bulletin College Art Association*, (1986).

Varriano, L. John, *Caravaggio, The Art of Realism*, Penn State Press, (2006).

Yetkin, Şerare, *Yeni Bulunan Hayvan Figürlü Halıların Türk Sanatındaki Yeri*, Sanat Tarihi Yıllığı. V, İstanbul, (1973).

Yetkin, Şerare, *Türk Halı Sanatı*, Türkiye İş bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1991.

<http://www.essentialvermeer.com/museumstwo.html> (05.12.2009)

<http://www.essentialvermeer.com/catalogue/procureess.html>

(05.12.2009)

www.hans-holbein.org (12.07.2009)

http://en.wikipedia.org/wiki/Oriental_carpets_in_Renaissance_painting (07.07.2009)

<http://www.spongobongo.com/em/em9733.htm> Oushak

Rugs:Lorenzo Lotto's Madonna and child, (11.12.2009)

LOJİSTİK KÖYLERİN İŞLETMELERE SAĞLADIĞI MALİYET AVANTAJLARI***

*Muhammet BEZİRCİ**
*Abdullah Oktay DÜNDAR***

ÖZET

Giderek artan küreselleşme baskısı altında, değer zincirinin öğeleri olan tedarik, üretim ve pazarlama gibi işletme fonksiyonları, mekânsal olarak dünya ölçeğine yayılmış ve bu fonksiyonlar arası koordinasyonun sağlanabilmesi, lojistiğin önemini her geçen gün daha da artırmıştır. Bunun sonucu olarak işletmelerin maliyet kalemlerinden biri olan lojistik maliyetler, toplam maliyetlerin büyük bir kısmını oluşturarak, gelişmiş ülkelerde Gayri Safi Milli Hasıla(GSMH) harcamalarının toplamda % 5-10'luk kısmına, gelişmekte olan ülkelerde ise %30'luk kısmına ulaşmıştır. Lojistik köyler lojistik faaliyetlerin tek bir merkezden ve koordinasyonlu bir şekilde yapılabilmesine olanak tanıyan merkezler olarak görülmektedir. Bu çalışmanın amacı, ülkemizde yeni kurulmakta olan lojistik köylerin, işletmelere lojistik maliyetler açısından etkilerini ve bu bağlamda işletmelere sağladığı maliyet avantajlarını incelemektir. Bu çalışmada, lojistik köyler ve maliyetler ile ilgili literatürde yapılan çalışmaların taranmasından sonra, Ankara Lojistik Üssü A.Ş. yetkilileri ile yapılan yüz yüze görüşmelerden elde edilen veriler ışığında, lojistik köylerin faaliyete geçmesiyle işletmeler açısından sağlanacak olan lojistik maliyet avantajları ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Lojistik Maliyet, Lojistik Köy.

COST ADVANTAGES FREIGHT VILLAGES PROVIDE FOR ENTERPRISES

ABSTRACT

Under increasing pressure of globalization, business functions such as supply, production and marketing which are items of value chain, have spreaded across the world as a spatial scale and co-ordination between these functions has increased the importance of logistics further day by day. As a result of this, logistic costs have created a large amount of costs over total cost as one of cost items in business, have reached 5-10% part of GNP

*** Bu çalışma 10. Ulusal İşletmecilik Kongresinde tebliğ olarak sunulmuş ve yayınlanmamıştır.

* Selçuk Üniversitesi, Akören M.Y.O.

** Selçuk Üniversitesi, Akören M.Y.O.

expenditures in developed countries and 30% part in developing countries. Freight villages are considered to be centers give opportunities to carry out activities from one center in coordination. This paper deals with effects of new-established freight villages on business in our country in terms of logistic costs and also cost advantages they provide for enterprises. In this study, after analyzing the literature related with freight villages and logistic costs, depending on data during face to face meetings with authorised persons in Ankara Logistic Site Inc. advantages of logistic costs are revealed for enterprises by operating freight villages.

Key Words: *Logistic Cost, Freight Village.*

Giriş

Rekabete dayalı piyasa koşullarının hakim olduğu günümüz ekonomilerinde işletmelerin rekabet gücü onların karını etkileyen değişkenleri yönetebilme gücüne bağlıdır. Bu bağlamda işletmelerin rekabet koşulları içerisinde faaliyetlerini devam ettirmeleri ürün fiyatlarından ziyade maliyetler üzerinde yapılacak stratejiler ile daha kalıcı hale gelecektir. Artan teknolojik gelişmeler ve rekabet baskısı altında işletmelerin mevcut durumlarını koruyarak veya daha verimli yatırımlar yaparak karlılıklarını artırmaları, işletmelerin maliyetlerini yönetme ve kontrol altında tutabilme başarısı ile mümkündür. Kıt kaynakların gün geçtikçe azalması veya daha fazla işletme tarafından bölüşüme tabi tutuluyor olması nedeniyle işletmelerin, ürünlerin nihai tüketiciye ulaştırılması sürecinde mevcut kaynakların optimum şekilde kullanılması veya bu kaynağı kullanmadan faaliyetlerin yerine getirilmesi ile artı kaynak yaratması rekabet gücünün ciddi şekilde artırılmasına neden olacaktır. Artı kaynak yaratılması, işletmelerin mevcut faaliyetlerinin yerine sıfır maliyet veya cüzi bir maliyetle ikame edilecek bir faaliyetten aynı faydanın sağlanması ile mümkün olacaktır. Ürünlerin nihai tüketiciye ulaştırılması sürecinde işletmeler için en önemli maliyetlerin başında toplam lojistik maliyetleri gelmektedir. Bu sorunun önemi küçük bir köy haline gelen dünyadaki ticari akış hızının artmasına bağlı olarak lojistik köylerin oluşmasına neden olmuştur.

Avrupa Birliği lojistik köy platformu tarafından lojistik köy, “hem ulusal hem de uluslararası geçişlerde taşımacılık, dağıtım, depolama, elleçleme, konsolidasyon, ayrıştırma, gümrükleme, ihracat, ithalat ve transit işlemler, alt yapı hizmetleri, sigorta ve bankacılık, danışmanlık ve üretim gibi birçok bütünleşmiş lojistik faaliyetin ticari temele dayandırılarak belirli bir alanda çeşitli işletmeler tarafından yerine getirildiği özel merkezler”

olarak tanımlanmaktadır. (Aydın ve Ögüt, 12.10.2010).

Çevre ekonomisinin ve buna bağlı yönetim sistemlerinin önem kazandığı dünyada işletmelerin kurum olarak tek başlarına gümrükleme, ihracat, ithalat, elleçleme, alt yapı hizmetleri, ulaştırma dağıtım gibi hizmetleri yerine getirmeleri ekolojik dengenin bozulmasına ve bu dengenin yerine getirilmesi veya korunması için ek maliyetlere katlanılmasının kaçınılmaz olması “inland port” olarak adlandırılan ve ilk olarak ABD’de Ohio eyaletinde Walbridge gölgesinde kurulan lojistik köylerin önemini ortaya çıkarmıştır (Kaproş v.d., 2006: 57). Avrupa’da gittikçe yaygın hale gelen lojistik köyler dünya ile bütünleşme sürecinde olan Türkiye için de kaçınılmaz bir zorunluluk haline gelmiştir.

Çevre koruma politikalarının sonucu olarak dünyada ABD başta olmak üzere pek çok ülkede uygulanmaya başlanılan “yeşil vergi”ler işletmelerin faaliyetlerini lojistik köyler bünyesinde yapmaya ve işletmelere ağır bir yük olan yeşil vergi’den kaçınma stratejilerine yöneltmiştir. İşletmeler faaliyet alanları içerisinde ürünlerin nihai olarak tüketiciye ulaştırılması aşamasında çeşitli maliyetlerin bir kısmına zorunlu bir kısma ise ihtiyari olarak katlanmaktadır. Ayrıca bir kısım maliyetler faaliyetlerin asgari zorunluluğu olarak ortaya çıkmakta iken bir kısım maliyetler ise faaliyetlerle eşanlı olarak ortaya çıkmaktadır. Maliyet sistemlerinde bunlar farklı isimler ile anılmaktadır. İşletmeler bu maliyetlerinin bir kısmını lojistik köyler ile kontrol altına alabilmekte ve kazanılan bu maliyetler neticesinde karlılık düzeyi yükselerek rekabet gücü artmaktadır.

Bu çalışmada lojistik köyler ile ilgili yapılacak literatür taramasından sonra üçüncü bölümde lojistik işletme maliyetleri irdelenerek bölümlere ayrılacaktır. Dördüncü bölümde lojistik işletme faaliyetlerinin daha etkin ve verimli devam ettirilmesi için önemli olan lojistik köylerin dünya’daki ve Türkiye’deki yeri ortaya konulacaktır. Beşinci bölümde ise Türkiye’nin ilk ve tek lojistik köyü olan Ankara Lojistik Üssü A.Ş.’nin fayda ve maliyet analizi yapılacaktır. Altıncı bölümde ise sonuç ve değerlendirme yer almaktadır.

Yapılmış Çalışmalar

Lojistik kavramı geniş bir perspektifle değerlendirildiği zaman birçok anabilim dalında bu konuyla ilgili çalışma yapılmıştır.

Tsamboulas, ve Dimitropoulos (1999) ve Tsamboulas ve Kapros (2003) tarafından kamu ve özel sektör finansman belirsizliği altında lojistik

köylerin değerlendirilmesine ilişkin bir model çalışması yapmıştır. Ayrıca diğer çalışmada ise lojistik köy dışında faaliyet gösteren merkezler ile lojistik köylerin karşılaştırılmalı bir değerlendirilmesi yapılmıştır.

Aydın ve Ögüt(2008) tarafından yapılan çalışmada lojistik köy kavramı, lojistik köylerin temel unsurları, lojistik köyde olması gereken özellikler ile Avrupa'daki ve Türkiye'deki kurulması muhtemel lojistik köyler hakkında jeopolitik ve stratejileri açısından bilgi verilmiştir.

Bilginer ve Kayabaşı (2007) ve Babacan (2003) tarafından ülkemizdeki işletmelerin lojistik faaliyetlerinin ve lojistik sektörünün içinde bulunduğu durum incelenmiş, rekabet şartları altındaki mevcut sorunları ve çözüm önerileri değerlendirilmiştir.

Afandizadeh ve Moayedfar (2008) tarafından Hormozgan (İran) bölgesinde bir lojistik köy kurulmasına ilişkin olarak bir fizibilite çalışması yapılmış ve muhtemel sorunlar ve çözüm önerileri tartışılmıştır.

Sevim, Akdemir ve Vatansever (2008) tarafından lojistik sektörde faaliyet gösteren işletmelerin kullandıkları dış kaynaklar ve bu dış kaynaklardan sağladıkları hizmet kalitesinin ölçülmesine yönelik bir çalışma yapılmış, üçüncü parti lojistik faaliyetlerin önemi vurgulanmıştır.

Tek ve Mucan (2010) tarafından makro ve mikro açıdan lojistik köylerin verimliliği üzerine bir çalışma yapılmış ancak bu çalışmada lojistik köylerde faaliyette bulunan işletmeler açısından maliyetler değerlendirilmemiştir.

Kayabaşı (2010) tarafından e-ticaretteki müşteri memnuniyetine yönelik olarak lojistik faaliyetlerde bir alan araştırması yapılmış ve lojistik faaliyetlerden kaynaklanan müşteri memnuniyetsizliğinin ölçülmesine yönelik analize yer verilmiştir.

Karakuyu (2010) tarafından Türkiye'de İstanbul-Hadımköy'de henüz kurulma aşamasında bulunan ve altyapısı tamamlanmamış olan lojistik köye ilişkin olarak coğrafi bakımdan sorunları ve çözüm önerileri tartışılmıştır.

Ancak lojistik köyler Türkiye'de yeni bir kavram olduğu için bu konuda yapılan çalışmalar sınırlı olup lojistik köylerin sadece ulaştırma ve yerleşim açısından değerlendirildiği çalışmalar yapılmış olup işletmelerin lojistik faaliyetlerinden dolayı katlanmak zorunda olduğu maliyetler ve lojistik köyde faaliyette bulunmaktan dolayı sağlanacak avantajlar açısından yeterli bir çalışmaya rastlanmamıştır.

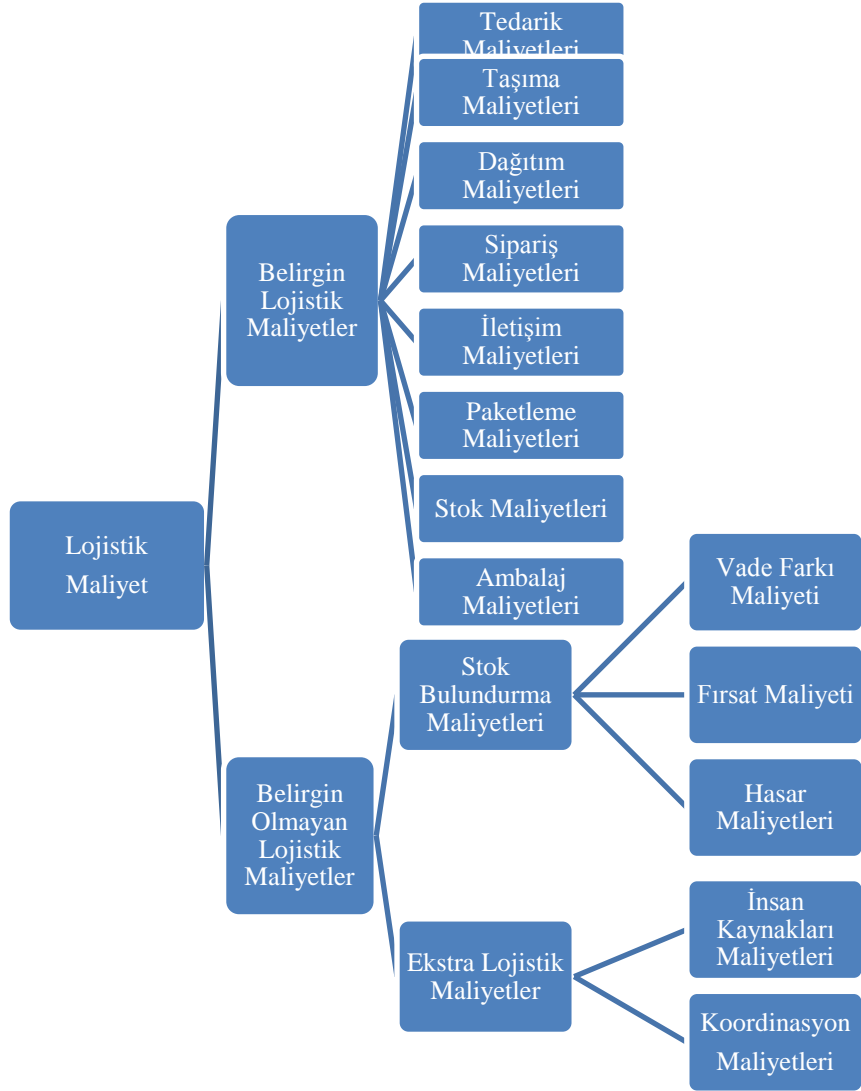
Lojistik İşletme Maliyetleri

Küreselleşme ile birlikte küçük bir köy haline gelen dünyada, mal ve hizmet tedariki ülkeler arasında sınırların önemi olmaksızın arz ve talebe göre hızlı bir şekilde artmaktadır. Bu hızlı değişime bağlı olarak faaliyette bulunan işletmeler ise kar hedeflerine ulaşabilmek için artan bir şekilde çeşitli maliyetlere katlanmak zorunda kalmaktadır.

Dünya bankası tarafından yayımlanan bir rapora göre lojistik maliyetlerin GSMH' a oranı gelişmiş ülkelerde ortalama % 10 civarında iken bu oran gelişmekte olan ülkelerde ise ortalama % 30 civarındadır (http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSCoContentServer/WDSP/IB/2008/03/13/000158349_20080313132618/Rendered/PDF/wps4558.pdf,05.02.2011). Firmaların artan rekabet ortamında yüksek kar marjını sağlamaları maliyet girdilerinin düşük olmasına bağlıdır.

Lojistik alanda faaliyet gösteren firmaların genel olarak bu faaliyetleri gerçekleştirme sürecinde karşılaştıkları maliyetler şöyle sınıflandırılabilir (Kara, 2009,17):

- Navlun, Sigorta, Gümrükleme, Ara Taşıma Maliyetleri
 - Depolama ve Ardiye Maliyetleri,
 - Bozulma, Hasar ve Kayıp, Tazminat Maliyetleri
 - Gecikmiş Teslimat Maliyetleri
 - Ceza, Hata Maliyetleri
 - Bilgi Sistemleri ve Bilgi İletişim Maliyetleri
 - Personel ve İşgücü Maliyetleri
 - Optimum Olamayan Sipariş Miktarları Maliyetleri
 - Ekonomik Olmayan Stok Bulundurma Maliyetleri
 - Atıl Kapasite (depo, taşıma aracı, vd.) Maliyetleri
 - Kullanılan Araç ve Donanımın Amortismanı veya Kirası
 - Her Bir Taşıma İstasyonuna Göre Maliyetleri
 - Taşıma ve Depolama Amaçlı Paketleme Maliyetleri
 - Elleçleme ve İstifleme vd Ürün Aktarım Maliyetleri
 - Birleştirme, ayırıştırma, etiketleme, vd. katma değerli işlem maliyetleri
- leri
- Lojistik yönetim maliyetleri

Şekil 1: Önceden tahmin edilebilmelerine göre lojistik maliyetler
Kaynak: Tokay, Deran ve Arslan, 2010, .271.

Lojistik maliyetler sektörün belirsiz olmasına bağlı olarak belirgin olan ve belirgin olmayan maliyetler şeklinde sınıflandırılabilir. Lojistik sektöründe faaliyet gösteren bir firma sektörde önceden bilinen ve tahmin edilen belirgin lojistik maliyetler ile karşılaşacağı için bu maliyetlere karşı hazırlıklı durumdadır.

Ancak sektörün değişkenliğinden veya müşterinin taleplerindeki değişkenliğinden dolayı belirgin olmayan ve ne zaman karşılaşılacağı tahmin edilemeyen maliyetler de vardır. Belirgin olmayan maliyetlere karşı savunmasız olan lojistik firmaları önceden bilinen ve belirgin olan maliyetleri kontrol altında tutmak ve maliyetleri yönetebilmek için lojistik köylerde kümelenmeyi tercih etmektedirler. Yukarıdaki şekil 1’de bu durum şematize edilmiştir.

Lojistik maliyetlerin sektörlere göre analizi yapıldığı zaman satışlar ile lojistik maliyetlerin ters orantılı olduğu görülmekte olup satışların düşmesine bağlı olarak lojistik maliyetlerin satışlar içindeki payı da artmaktadır (Hacırustemoğlu ve Şakrak, 2002; 111).

Lojistik maliyetlerin satışlara göre değişkenlik göstermesine bağlı olarak 100 birimlik bir satış meydana geldiği zaman lojistik maliyet unsurlarına ait oranların ortalama olarak değişimi de; sevkiyat %5, depolama %2,5, yönetim giderleri %0,5, stokların maliyeti %2, lojistik: %10 dur. Bu maliyetler ise lojistik maliyetler incelendiği zaman %10’luk bir dilime tekabül etmektedir. Bu dilim içindeki %100’lük bir lojistik maliyet incelendiği zaman ise bunun %45’ini sevkiyat, %26’sını depolama, %9’unu yönetim giderleri ve %20’sini ise stokların maliyetinin oluşturduğu görülmektedir (Gümüş, 2007, 199).

Lojistik firmaları açısından ulaştırma tipine göre maliyetlerin sabit ve değişken olarak sınıflandırılması da mümkündür. Bu durum aşağıdaki tablo 1’de gösterilmiştir:

Tablo 1: Lojistik maliyetlerin bölümlendirilmesi

TAŞIMA TİPİ	SABİT MALİYETLER	DEĞİŞKEN MALİYETLER	MALİYET TÜRÜ
TREN	Arazi, konstrüksiyon, lokomotif ve vagonlar	Bakım, işçilik, yakıt	Yüksek sabit maliyet Düşük değişken maliyet
KARAYOLU	Arazi, konstrüksiyon, kamyonlar	Bakım, işçilik, yakıt ve trafik giderleri	Düşük sabit maliyet Orta değişken maliyet
HAVA	Arazi, alan ve terminal, konstrüksiyon, uçaklar	Bakım, işçilik, yakıt	Düşük sabit maliyet Yüksek değişken maliyet
DENİZ	Terminal alanı ve limanlar, kargo taşıma ekipmanı ve gemiler	Bakım, işçilik, yakıt	Düşük sabit maliyetler Orta değişken maliyetler

Kaynak: Kara, 2009, 16

Lojistik Köyler

Rekabet alanlarının sürekli olarak değiştiği günümüzde firmaların bu değişime uygun bir şekilde ürünlerini optimum zaman, miktar ve fiyat doğrultusunda maksimum tüketiciye ulaştırılması için belirleyeceği stratejilerden bir tanesi de lojistik köylerde faaliyet göstermektir. Lojistik köyler yerel ve küresel nitelikteki taşımacılık, lojistik, dağıtım ve bu bağlamdaki faaliyetlerin belirli bir alanda gerçekleştirildiği üs olarak tanımlanmaktadır. Küresel ticari hayattaki bu hızlı gelişim, ülkeler arası mal ve hizmet tedariki yapan firmaları hızlı, zamanında ve güvenilir bir şekilde müşteriye ulaşabilmenin optimum çözümünü sağlamaya yöneltmiştir.

Lojistik köyler, lojistik ve taşımacılık sektöründe faaliyet gösteren firmalarla bu konudaki ilgili kamu kurumlarının da dahil olduğu, ulaştırma alanında depolama, bakım-onarım, yükleme-boşaltma, elleçleme, tartı, yükleri bölme, birleştirme, paketleme gibi faaliyetlerin minimum maliyet ile gerçekleştirilme imkanı sağlayan ve taşıma istasyonları arasında hızlı, güvenli, aktarma imkanlarına sahip bölgeler olarak tanımlanır (http://www.ambar.com.tr/files.php?force&file=Lojistik_Koyler_640770112.pdf, 08.02.2011). Lojistik köylerin ana amacı, ulaştırma sektörünün aşağıda verilen hedeflerini gerçekleştirmek ve yüksek kalite düzeyine ulaşmaktır (Europlatforms Eeig, 2004:4-5):

- Lojistik zincirinin optimizasyonu
- Kamyon kullanımının optimizasyonu
- Ambar kullanımının optimizasyonu
- İşgücü organizasyonunun optimizasyonu
- Toplam ulaştırma maliyetlerinde düşüş
- Toplam endüstriyel maliyetlerde düşüş
- Personel maliyetlerinde düşüş
- Toplam ulaştırma iş hacmindeki artış.

Lojistik köylerde tek bir ulaştırma modu ile taşıma işlemleri gerçekleştirilebilir ancak lojistik köylerin en önemli özelliğinden biri de çoklu ulaştırma modlarına bağlantısının ve bu tarz taşımalara olanak tanıyan tesislerinin olmasıdır. Böylelikle küresel ve bölgesel pazarlara doğrudan erişim olanağı sağlanmış olmaktadır. Özellikle eşya elleçlemelerinde çoklu ulaşım modlarının teşvik edilmesi için lojistik köylerde intermodal taşıma bağlantılarının olması gerekmektedir (karayolu, demiryolu, havayolu, denizyolu ve iç su yolları). Lojistik köylerde birbiriyle bağlantısı olmayan yani ayrı sektörlerde faaliyet gösteren işletmeler tarafından, eşya hareketlerinin bir ulaşım terminali etrafında bulunan aynı tesislerin ve donanımların kullanarak yapılması, ölçek ekonomilerine ulaşılmasını ve dolayısıyla ulaştırma ve taşıma sürecinde katlanılan maliyetlerinin azaltılmasını sağlayacaktır (Aydın ve Ögüt,2008:4).

Gelişen dünya ekonomisine bağlı olarak özellikle ABD ve Avrupa birliği ülkelerinde sayıları 100'lerle ifade edilen lojistik köyler, lojistik sektöründe faaliyet gösteren firmaların yukarıda sayılan maliyetlerden kaçınma üssü olarak tasarlanmış olup "inland port", "logistical park", "transport center" gibi isimlerle adlandırılmış olup faaliyetlerine devam etmektedirler (Prozzi v.d., 2002: 17)

Avrupa genelinde lojistik sektöründe faaliyet gösteren firmalar için rating kuruluşu niteliğinde olan "Europlatform" isimli örgüt tarafından yıllık olarak lojistik köyler performanslarına göre bir sıralamaya tabi tutulmaktadır. Europlatform tarafından yapılan performans sıralamasında ise trafik akış optimizasyonu ve entegre lojistik faaliyetlerinin uygulanabilirliği esas alınmıştır.

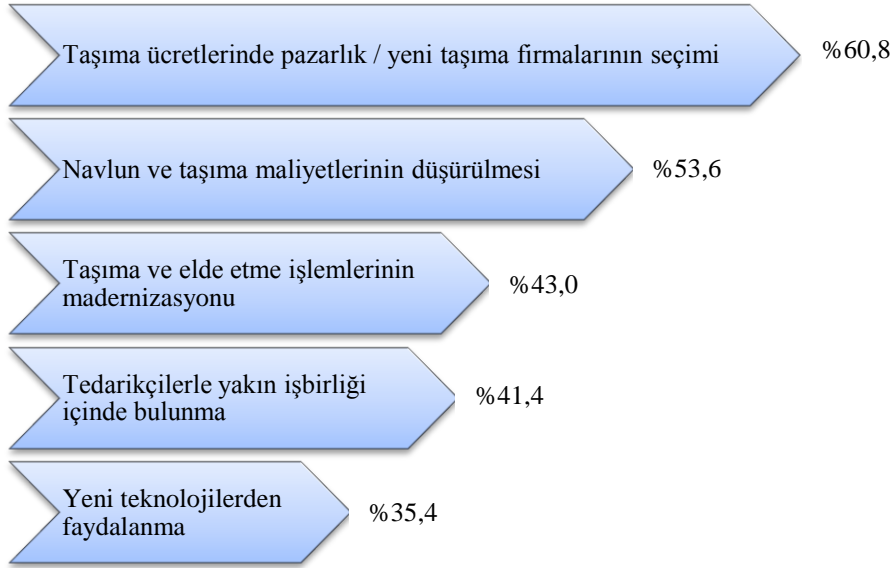
ABD ve Avrupa ülkelerinde lojistik faaliyetlerinde optimum etkinliğin sağlanması ve minimum maliyetlere ulaşabilmek için lojistik köyler etkin ve verimli bir şekilde faaliyetleri göstermekte hatta belirli örgütler tarafından ise rating sıralaması yapılarak performansları değerlendirilmektedir.

Tablo 2: Dünya lojistik köy rating sıralaması

SIRALAMA	LOJİSTİK KÖY	RATING
1	Interporto - Verona	211
2	GVZ - Bremen	209
3	GVZ - Nürnberg	205
4	Interporto - Bologna	202
5	Madrid CTC - Coslada	199
6	Interporto - Torino	198
7	Interporto - Nola	195
8	Interporto - Parma	190
9	ZAL - Barcelona	189
10	GVZ - Berlin	188
11	Interporto - Padova	187
12	Plaza Lojistica - Zaragoza	186
13	Cargo Center - Graz	182
14	GVZ - Leipzig	175
15	Delta 3 - Lille	174
16	BILK Logisitcs	170
17	Interporto - Novara	169
18	Dirft - Daventry	167
19	Wakefield	165
20	Eurocenter - Toulouse	165

Kaynak: <http://www.consortiozai.it/upload/news/classifica%20top20%20interporti%20europei.pdf>, (11.02.2011)

Yukarıda tablo 2’de dünyada faaliyet gösteren lojistik köyler trafik akış optimizasyonu ve entegre lojistik faaliyetlerin uygulanabilirliği esasına göre bir ratinge tabi tutulmuştur. AB tarafından yapılan bir araştırmada lojistik firmalarını lojistik köylerde faaliyette bulunmaya sevk eden nedenler aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

Şekil 2: Lojistik maliyetlerin kontrol edilme stratejisi
Kaynak: DONATH v.d. 2002, 111.

Yukarıdaki şekil 2’den görüldüğü üzere lojistik firmaları sektörde en etkin bir şekilde faaliyette bulunmak üzere muhtemel bütün seçeneklerin faydasını maksimize etmeye çalışmaktadırlar. Lojistik köyler lojistik sektörünün bir vazgeçilmezi olduğu için firmalara onların tercihleri doğrultusunda en iyi olanakları sunan lojistik köyler sıralamalarda üst yerlerde bulunmaktadır.

Türkiye’deki lojistik köylerdeki durum ise ABD ve Avrupa Ülkelerinden farklı bir konumdadır. Ülkemizde henüz özel sektöre ait bir adet lojistik köy bulunmakta iken Ulaştırma Bakanlığının kurmayı düşündüğü ve alt yapı çalışmalarına başladığı 11 adet lojistik köy projesi mevcuttur. TCDD tarafından Türkiye genelinde Samsun, Balıkesir, Eskişehir, İstanbul, Kayseri, Mersin, İzmit, Erzurum, Konya, Uşak ve Denizli illerinde toplam 11 lojistik merkez kurulmasına karar verilmiş olup bunların fizibilite çalışmaları yapılmış, 10 yıllık yük ve dolum-boşaltım kapasiteleri tespit edilmiştir (TCDD, 2010).

Ancak alt yapı çalışmalarının yeterli hızda devam etmemesi ve çeşitli bürokratik işlemlerin yavaşlığından dolayı devlet tarafından kurulmuş ve işletilmeye başlanmış tam teşekküllü bir lojistik köy henüz mevcut değildir.

Türkiye'deki tek lojistik köy, Ankara Lojistik Üssü A.Ş. olup özel sektör girişimidir.

Ankara Lojistik Üssü A.Ş. Örneği

Türkiye'nin ilk faal lojistik köyü olma özelliğini taşıyan Ankara Lojistik Üssü A.Ş. Mayıs 2004 tarihinde çoğunluğu Ankara'da yerleşik 45 uluslararası nakliye şirketi tarafından bölgenin coğrafi, ticari önemi ile sektörün ihtiyaçları ve sektörden gelen yoğun talepler dikkate alınarak, küresel rekabette avantaj ve güç birliği oluşturabilme çabalarının sonucu ve ortak girişimleri ile kurulmuştur. Şirket başlangıçta 45 üyeli kooperatif olarak kurulmuş olup, yatırımın finansmanı ve kooperatiflerin statüsü nedeniyle 2008 yılında A.Ş. şekline dönüştürülmüştür.

700.000 m² alan üzerine yerleşmiş olan ve toplam 100 milyon \$'lık yatırıma sahip olan şirket, 198.000 m² kapalı, 191.000 m² açık olmak üzere toplam 389.000 m² alan üzerinde faaliyet göstermektedir.

Lojistik köylerin en önemli özelliklerinden olan yatay büyüme bu firmada başarılı bir şekilde gerçekleşmiş olup yerleşim alanı olarak ilave büyüme imkanına da sahiptir.

Şirkette 400 'den fazla lojistik şirketi faaliyet gösterebilecek olup günlük 4.000 kişi ve 2.500 tır kapasitesi mevcuttur.

Tarihi İpek Yolu üzerinde kurulmuş olan Ankara Lojistik Üssü A.Ş. bünyesinde banka hizmetleri, sigortacılık hizmetleri, aracı kurum hizmetleri, Ankara Sanayi Odası temsilciliği, Ankara Ticaret Odası temsilciliği, yemek hizmetleri, ofis ve büro hizmetleri, tamir-bakım hizmetleri, güvenlik hizmetleri, otel, gümrük müdürlüğü, muhafaza müdürlüğü, kafeteryalar akaryakıt istasyonları ve AR-GE laboratuvarları mevcut olup güvenliğin üst düzeyde sağlanması için yapılan mutabakat ile Jandarma Karakolu da konuşlandırılmıştır.

Şu anda sadece kara taşımacılığına uygun olan Ankara Lojistik Üssü, Ulaştırma Bakanlığından alınan söz ile 2011 yılı içinde Sincan'da bulunan en yakın demiryoluna 8 km.'lik demiryolu bağlantısına kavuşacak ve demiryolu taşımacılığına da uygun hale gelecektir. Bu bağlantının sağlanması ile Ankara Lojistik Üssü karayolu ve demiryolu bağlantıları ile intermodal taşımacılığa olanak tanıyabilecek ve üste faaliyet gösteren lojistik firmaların özellikle lojistik maliyetlerin büyük bir kısmını oluşturan taşımacılık maliyetlerini azaltabilmelerine olanak tanıyacaktır.

Ankara Lojistik Üssü A.Ş.'nin genel koordinatörü ile yapılan kişisel ve yüzyüze görüşme sonucunda lojistik firmalarının lojistik köylerde kümelenme şeklinde faaliyette bulunmayı tercih etmelerinin nedenleri aşağıdaki şekilde belirtilmiştir (Kişisel Görüşme, 2011):

- Asya Ortadoğu ve Avrupa arasında doğal bir liman görevini üstlenen ülkemizin başkentindeki ticari sirkülasyonda gerekli olan yeri almak,
- Firmaların kişisel olarak alt yapı ihtiyaçlarını karşılamak yerine hazır bir tesiste faaliyet göstermenin avantajlarını elde etmek,
- Ülkede buldukları konum itibarıyla ticari bir üs haline gelmek ve sıcak para hareketini sağlamak,
- Şehir içi trafiğini rahatlatarak hem lojistik firmalarının trafikte bulunmaktan dolayı maruz kalabilecekleri ceza, trafik kazası gibi muhtemel olumsuzluklardan korunmuş olmaları hem de karayollarının ağır yükten dolayı aşınma ve yıpranma paylarının azaltılması,
- İhracat ve ithalat işlemlerinin tamamlanması aşamasında gerekli olan bürokratik işlemlerin uzun sürmesi ve ilgili kurumların şehir içinde farklı yerlerde olması ve bu kurumlar arasında işlemlerin tamamlanmasının zaman kaybına neden olması ve kurumlar arası gidiş- gelişlerde trafikle ilgili sıkıntılarının olması,
- Lojistik köylerin karayolları bağlantı noktalarında ve tam kesişme yerinde olması nedeniyle otoyol ulaşım maliyetlerinin düşük olması,
- Taşıma araçlarına ait tamir, bakım ve diğer giderlerin daha uygun ortamda ve düşük maliyetle yapılması,
- Yüksek güvenlik nedeni ile nakliye araçlarının ve şoförlerin güvenli bir şekilde dinlenmelerini sağlamak ve uykusuzluk kaynaklı trafik kazalarını en aza indirmek.
- Aynı sektörde faaliyette bulunan rakip firmaların lojistik köyde olmalarından dolayı onların ticari hareket ve stratejilerini daha iyi gözlemlemek.

Yukarıdaki sayılan nedenlerden dolayı lojistik firmaları lojistik köylerde faaliyette bulunmayı tercih etmektedirler.

Sonuç ve Değerlendirme

Küreselleşme ile ticari faaliyetlerin önündeki engellerin kalkması sonucu işletmelerin lojistik kaynaklı ihtiyaçları ve buna bağlı lojistik faaliyetleri önem kazanarak işletmenin toplam maliyetler içindeki lojistik maliyetlerin payı artmıştır. Lojistik köyler işletmelere yüksek katma değerli

Lojistik imkanı sunmasının yanında lojistik maliyetlerinin de azaltılmasına katkı sağlamakta ve rekabet ortamında işletmenin karlılık hedeflerinin kısa sürede gerçekleşmesine yardımcı olmaktadır. Günümüz yok edici rekabet ortamında işletmelerin ayakta kalabilmelerinin yollarından biri de rakiplerine kıyasla daha düşük maliyet seviyelerinde faaliyetlerini gerçekleştirebilmeleridir. Yapılan araştırmalar göstermektedir ki lojistik maliyetlerde yapılacak olan %5'lik bir iyileştirme, satışlarda yapılacak olan %20'lik iyileştirmeye eşdeğerdir. Bu çalışma lojistik maliyetlerin minimizasyonu ile ilgili olarak işletmeler açısından lojistik köylerin önemini göstermekte olup diğer işletmeler için emsal niteliği taşımaktadır. Lojistik köylerin ülkemizde henüz kurulma aşamasında olması sebebiyle, çalışma sadece Türkiye'deki ilk ve tek olan lojistik köy ile sınırlı kalmıştır. Ayrıca lojistik köylerde faaliyet gösteren firmaların finansal tablo bilgilerine mahrem olması gerekçesi ile ulaşılamamasından dolayı, firmaların maliyetlerinin lojistik köy öncesi ve sonrası analizi mümkün olamamaktadır. Ancak lojistik köylerin öneminin anlaşılması ile birlikte devlet bu konuda istisna, muafiyet gibi vergisel düzenlemeler ile lojistik köylerin kurulmasını hem teşvik edici hem de kolaylaştırıcı yasalar çıkartmalıdır. Ayrıca lojistik köylerde faaliyette bulunan işletmeler için de yapılacak olan vergisel düzenlemeler, lojistik firmaları bu köylerde faaliyet için teşvik edecek böylece devlet trafik, karayolu maliyetleri gibi avantajların yanı sıra, ekolojinin önem kazandığı günümüzde çevre kirliliğinden kaynaklanan yeşil maliyetlere katlanmak zorunda kalmayacaktır. Bu bağlamda devlet hem kendisi hızlı bir şekilde lojistik köy projelerini faaliyete geçirmeli hem de özel sektöre bu konuda öncülük görevini üstlenerek teşvik edici vergisel ve yasal düzenlemeleri sağlamalıdır.

Kaynakça

Afandizadeh, Shahryar, Moayedfar, Reza, "The Feasibility Study On Creation of Freight Village in Hormogzan Province", *Transport*, 23, 2, (2008).

Aydın, Gülşen, Ögüt, Kemal Selçuk, "Lojistik Köy Nedir?", *Avrupa ve Türkiye'de Lojistik Köyler*, 2. Uluslararası Demiryolu Sempozyumu, (2008), [http://www.ins.itu.edu.tr/ksogut/Lojistik %20K%C3%B6y %20Nedir.pdf](http://www.ins.itu.edu.tr/ksogut/Lojistik%20K%C3%B6y%20Nedir.pdf), 12.10.2010

Aydın, Gülşen, Ögüt, Kemal Selçuk, "Avrupa ve Türkiye'de Lojistik

Köyler”, *Avrupa ve Türkiye’de Lojistik Köyler, 2. Uluslararası Demiryolu Sempozyumu*, İstanbul, 2. Cilt, s. 1471–1481.

Babacan, Muazzez, “Lojistik Sektörünün Ülkemizdeki Gelişimi Ve Rekabet Vizyonu”, *Ege Akademik Bakış*, C:3, Sayı:1, (2003), <http://eab.ege.edu.tr/pdf/3/C1-S1-2-M2.pdf>. (18.11.2010)

Bilginer, Nejat ve Kayabaşı, Aydın, “İşletmelerin Lojistik Faaliyetlerinin Rekabetçi Perspektifte Değerlendirilmesi Üretim İşletmeleri Üzerine bir Uygulama”, *Ege Akademik Bakış* Cilt 7, Sayı 2, (2007).

Bob, Donath, Joe, Mazel, Cindy, Dubin, Perry, Patterson, *The IOMA Handbook of Logistics and Inventory Management*, John Wiley & Son, Inc. 111, (2002).

Gümüş, Yusuf, “Üretim İşletmelerinde Lojistik Maliyetlerinin Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Yöntemine Göre Hesaplanması Ve Bir Uygulama”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, (2007).

Hacırustemoglu, Rüstem, Şakrak, Münir, *Maliyet Muhasebesinde Güncel Yaklaşımlar*, Türkmen Kitabevi, İstanbul, (2002).

Kapros, S., K. Panou, and D.A. Tsamboulas, “Multicriteria Approach to the Evaluation of Intermodal Freight Villages” *Transportation Research Record: Journal of the Transportation Research Board*, Vol: 1906, (2006), p. 56-63.

Kara, Gökhan, “Lojistik”, İ.Ü. Deniz Ulaştırma İşletme Mühendisliği Yay. Ders Notu, İstanbul, (2009).

Karakuyu, Mehmet, “Lojistik Bir Merkez Olarak Hadımköy ve Sorunları”, *Marmara Coğrafya Dergisi* Sayı: 21, Ocak, (2010), s. 269–286.

Kayabaşı, Aydın, “Elektronik (online) Alışverişte Lojistik Faaliyetlere Yönelik Müşteri Şikayetlerinin Analizi ve Bir Alan Araştırması” *İşletme Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 2/2, (2010), ss.21–42.

Prozzi, Jolanda, Henk, Russell, McCray, John, Harrison, Rob, *Inland Ports: Planning Successful Developments*, Research Report FHWA/TX-03/4083-2, Austin Texas, October (2002).

Sevim, Şerafettin, Akdemir, Ali, Vatansever, Kemal, “Lojistik Faaliyetlerinde Dış kaynak Kullanan İşletmelerin Aldıkları Hizmetlerin Kalitesinin Değerlendirilmesine Yönelik Bir İnceleme”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, C.13, S.1, (2008), s.1–27.

TCDD Bilgi Sistemi, “TCDD Lojistik Köyler Projesi”, (2010).

Tek, Ömer Baybars, Mucan, Burcu, “Tedarik Zinciri ve Lojistik’in Verimliliğini Arttıran Bir Proje: Lojistik Köyler”, *9. Ulusal İşletmecilik Kongresi*, 6–8 Mayıs, Zonguldak, (2010), ss. 327-332.

Tokay, Semih Hüseyin, Deran, Ali, Arslan, Seçkin, “Lojistik Maliyet Yönetiminde İzlenebilecek Stratejiler ve Muhasebe Eğitiminden Beklentiler”, *29. Türkiye Muhasebe Sempozyumu*, Antalya, (2010), ss.271

Tsamboulas, Dimitrios, Kapros, Seraphim, “Freight Village Evaluation Under Uncertainty With Public And Private Financing”, *Transport Policy*, 10, (2003), pp. 141-156.

Tsamboulas, Dimitrios, Ioannis, Dimitropoulos, “Appraisal Of Investments In European Nodal Centres For Goods – *Freight Villages: A Comparative Analysis*”, *Transportation*, 4, 26, (1999), pp.391–398.

<http://www.ins.itu.edu.tr/ksogut/Avrupada%20ve%20Türkiyede%20lojistik%20köyler.PDF>, 12.10.2010.

http://www.ambar.com.tr/files.php?force&file=Lojistik_Koyler_640770112.pdf, (08.02.2011).

Europeplatforms Eeig, “Logistics Centres Directions For Use”, (January 2004), http://www.unece.org/trans/main/eatl/docs/EN-REV-What_is_a_Freight_VillageFinalcorretto.pdf, (02.08.2011).

http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2008/03/13/000158349_20080313132618/Rendered/PDF/wps4558.pdf (05.02.2011)

<http://www.conorziozai.it/upload/news/classifica%20top20%20interpreti%20europei.pdf>

T. C. TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
YAYIN İLKELERİ

T.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi'nde, aşağıda belirtilen şartlara uyan eserler yayınlanır.

1. Makalelerin, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nde yayınlanabilmesi için, daha önce başka bir yerde yayınlanmamış veya yayınlanmak üzere kabul edilmemiş olması gerekir. Daha önce bilimsel bir toplantıda sunulmuş bildiriler, bu durum belirtilmek şartı ile kabul edilebilir.
2. Yazıların her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.
3. Yazılarda Türk Dil Kurumu'nun İmlâ Kılavuzu'na uyulması tavsiye edilir.
4. Yazılar, Word programına göre kağıdın bir yüzüne 11 punto, Times New Roman yazı karakteriyle, tek satır aralığında, A4 kağıdına kenar boşlukları, üst 6.2 cm, alt 5.5 cm, sağ ve sol 4 cm, üst bilgi 5.2 cm, alt bilgi 5 cm, cilt payı 1 cm şeklinde ve 20 sayfayı geçmeyecek biçimde düzenlenir. Yazılar üç nüsha (iki nüshasında isim, ünvan ve çalıştığı kurum belirtilmeden) ve bir CD olarak Editöre gönderilir. 20 daktilo sayfasını geçen yazılar dergide basılmayabilir.
5. Basılmayan yazılar yazarına iade edilmez.
6. Metindeki paragrafların ilk satırı 1 cm içeriden başlayacaktır. Ana başlık büyük harfle ve metin gövdesini ortalayacak şekilde, sayfanın üstünden 4 satır aşağıda; alt başlıklar ise paragraf düzenine uygun olarak (1 cm içeriden) konulacaktır. Başlık yazısının sağ alt tarafına yazar veya yazarların adları yan yana yazılır. Yazar ad/adları yazılırken herhangi bir akademik ünvan belirtilmez. Yazarın akademik ünvanı, çalıştığı kurum (üniversite, fakülte, bölüm veya diğer) adları dipnot biçiminde sayfanın altına yazılmalıdır. Akademik ünvan dışında başka ünvan kullanılmaz.
7. Türkçe özet, başlık yazısı ve yazar adlarından hemen sonra yer alır. Büyük

harfle ve sayfanın ortasına gelecek şekilde Özet sözcüğü yazılır. Konunun Türkçe özeti 200 kelimeyi geçemez. Türkçe özetten sonra İngilizce özete yer verilir. Her iki özetin altında Anahtar Kelimeler-Key Words yazılır. Büyük harflerle yazılmış özet (Abstract) başlığının üstünde eserin yabancı dildeki adı büyük harflerle kaydedilir.

8. Araştırma ve inceleme dalındaki yazılar Özet, Abstract, Giriş, İnceleme ve Sonuç şeklinde düzenlenir. Yabancı dilde yazılan yazılarda yukarıdaki bölümlerin yabancı dildeki karşılıkları kullanılır ve aynı düzenlemeye uyulur.

Dipnotlar

9. Bilimsel çalışmada kullanılan kaynakların künyesi dipnot olarak sayfa altında gösterilir. İstifade edilen kaynaklar ilk geçtikleri yerlerde ayrıntılı ve aşağıdaki örneklerde belirtilen sıralamaya uygun olarak verilir.

a. Kitaplar:

Yazar Adı, Soyadı, Kitap Adı (italik), Baskı Sayısı, Yayınevi¹, Yayın Yeri ve Yılı, Sayfa Numarası.

Örnek: Halil Seyidoğlu, *Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı*, Geliştirilmiş 9. Baskı, Güzem Yayınevi, İstanbul 2003, s. 34.

b. Makaleler:

Yazar Adı, Soyadı, Makale Adı (tırnak içinde), Dergi/Kitap Adı (italik), Cilt No, Sayı, Yayın Yeri ve Yılı, Sayfa Numarası.

Örnek: Ali Berat Alptekin, “Azerbaycan ve Türkiye’de Tanınan Ortak Aşıklar”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Sayı 7, Ankara 1999, s. 33.

c. Bültenler ve Yıllıklar:

¹ Gerektiği hallerde yayınevi de verilebilir.

Yayımlayan Kurum, Yayın Adı (italik), Yayın Yeri ve Yılı, Sayfa Numarası.

Örnek: Devlet İstatistik Enstitüsü, *Türkiye İstatistik Yıllığı 1997*, Ankara 1998, s.17-21.

d. İnternet Tabanlı Kaynaklar:

Yazar Adı ve Soyadı, Belgenin Başlığı, Eserin Başlığı (varsa), Edisyon veya Dosya Numarası (ilgili ise), Adres ve Erişim Yolu, Ziyaret Tarihi (parantez içinde) verilir. Varsa sayfa numarası belirtilir. İnternet ortamından yararlanılan kitap ve makalelerde normal atıf uygulamasına göre genel dipnot usulüne uyulur. Ancak belirtilen veri uygulamalarına da yer verilir.

Örnek: Beytullah Yılmaz, “Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Toplumda Üstlendikleri Roller Bakımından Analizi”, <http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/ocak%202004/kucuk.htm>, (18.02.2006), s. 3.

Örnek: Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Hakkında 2004 Yılı Düzenli Raporu, Avrupa Toplulukları Komisyonu, Brüksel, http://www.aggs.gov.tr/uploads/files/ilerleme_raporu_2004_tr.pdf (07.10.2005)

Kaynakça Bağlacı

10. İstifade edilen kaynaklar metin içerisinde kaynakça bağlacıyla “yazar ve yıl” yöntemine göre, yazarın soyadı, basım yılı ve sayfa numarası verilerek yapılmalıdır.

a. Yazarın adı yazı içinde geçiyorsa, kaynağın yılı parantez içinde yazılmalıdır.

Örnek: Yıldırım (1966). ya da sayfa numarası vererek , Yıldırım (1966: 70-97).

b. Bazı durumlarda yazarın adı parantez içinde verilebilir.

Örnek: Bu alanda yeni gelişmeler kaydedilmektedir. (Raths, 1967: 40-85).

c. Aynı yılda aynı yazar tarafından yazılmış iki kaynak gösterilecekse, aşağıdaki şekilde verilir.

Örnek: Gates (1967a: 45-50; 1967b: 130-170).

d. Kaynak iki yazarlı ise yalnızca soyadları yazılır.

Örnek: Massialas ve Cox (1966: 37-66).

e. Soyadları aynı olan iki yazarın aynı yılda yayınlanmış eserleri, adlarının ilk harfleri ile ayırılır.

Örnek: Smith, O. ve Smith, B. (1958: 251-251).

f. Kaynağın yazarı ikiden fazla ise, birinci verilişte bütün soyadları yer alır.

Örnek: Bursalıoğlu, Aydın, Kaya, (1995: 120-145).

g. Daha sonraki verilişlerde “vd.” kullanılır.

Örnek: Bursalıoğlu vd. (1995: 120-145).

h. Bir dizi biçiminde verilen kaynaklar en yeni tarihli olandan eski olana doğru sıralanarak bir parantez içine alınır ve noktalı virgül ile ayrılır.

Örnek: Bu konudaki son gelişmelere göre (Cobb, 1972: 221; Flanders, 1970:124; Bursalıoğlu vd., 1995: 31).

Kaynakça

11. Sayfanın ortasına büyük harflerle KAYNAKÇA yazılacaktır. Kaynakçadaki eserler yazar soyadına göre alfabetik olarak sıralandığından, eserlere ayrıca sıra veya bölüm numarası verilmeyecek ve yazarların

ünvanları kullanılmayacaktır. Kaynak listesi, Yazarın Soyadı, Adı, varsa Makalenin Başlığı (tırnak içinde), Dergi veya Kitabın Adı (italik), varsa Derleyen veya Çevirenin Adı, Cildi, Sayısı, birden fazla basıldıysa kaçınıcı baskı olduğu, Basım Yeri ve Yılı biçiminde verilir. Aynı yazarın birden fazla eseri kaynak olarak kullanılmışsa basım tarihine veya alfabetik sıraya göre eskiden yeniye doğru dizilmelidir. Kaynakçada her kaynak 1 cm içeriden yazılmalıdır.

a. Kitaplar

Örnek: Akdağ, Mustafa, *Türkiye'nin İktisâdî ve İçtimâî Tarihi*, C. 1, İstanbul 1974.

b. Dergiler

Örnek: Sağsan, Mustafa, "Devlet: Gelişen Teknolojiler ve Kamu Sektörü", *Stratejik Analiz*, Sayı: 19, Kasım 2001.

12. Gönderilen yazılara ait resim, şekil ve grafikler sayfa yazım alanını taşmayacak biçimde net ve ofset baskı tekniğine uygun olmalıdır. Bunların sıra numarası ve adı her şeklin veya grafiğin altında verilir.

13. Derginin bir sayısında, ilk isim olarak bir yazarın ikiden fazla eseri basılamaz. Dönemler içerisinde ikiden fazla gönderilmişse ilk ikisi dışında kalanlar, daha sonraki sayılara aktarılır.

14. Makale, tercüme ve eleştirisi yayımlananlara 25 adet ayrı basım ile iki adet dergi verilir.

Not: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Yayın İlkeleri'nde bulunmayan hususlar için Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazım İlke ve Kuralları'na bakılabilir.

Not: Makaleler elektronik ortamda aşağıdaki ileti adresine gönderilebilir.

İleti: sobedergi@trakya.edu.tr

**TRAKYA UNIVERSITY
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES
INSTRUCTIONS TO AUTHORS**

Academic studies complies with the following requirements below are published in Trakya University Social Sciences Journal.

1. In order for any article to be published in Trakya University Social Sciences Journal, it should not have been previously published or accepted to be published elsewhere. Papers presented at a conference or symposium may be accepted for publication if clearly indicated so beforehand.

2. All researches subjected comparison of the products with their trade names are not in the scope of our journal.

3. While writing the papers, it is recommended to obey The Spelling Book of Turkish Language Society.

4. Manuscripts should be typed on A4 format (29/7x21cm) paper with 11 pt and 1 line space. They are arranged properly margined (6.2 cm from top, 5.5 cm from bottom, 4 cm from right, 4 cm from left, 5.2 cm from header, 5 cm from footer), and not exceeding 20 pages. The printed version manuscripts must be submitted to the editor as three copies (without including name, title and working institution in two copies) and along with a CD. Articles should not exceed 20 pages if not they may not published on the journal.

5. Unpublished articles are not sent back to the writer.

6. First line of the paragraphs in the text will start 1 cm from inside. Title of the article will be written with capital letters starting from the left top of the page by leaving 4 lines empty space. Subtitles will be placed in accordance with the paragraph order (1 cm from inside). Name/names of the writer is written right bottom of the title side by side. Any kind of academic title of the writer is not written while writing the name/names of the writer. Academic title of the writer, institution where he/she works (university, faculty, department or others) should be written as footnotes at the bottom of

the page. Any kind of titles are not used except for the academic titles.

7. Summary in Turkish is written just after the title and names of the writers. The word ‘summary’ is written with capital letters in the middle of the page. Turkish summary of the subject can not exceed 200 words. After summary in Turkish, summary in foreign language should take part. Key words are given at the bottom of the pages in both summaries in the same languages. Original name of the article is written in capital letters above the title of ‘Abstract’ which is written in capital letters.

8. Articles in the field of research and examination are submitted according to the order of Abstract, Introduction, Methods and Results.

Footnotes

9. Tags of resources used in the academic study are displayed at the end of the paper as footnotes. Resources exploited in the academic study are given in the first pass and in accordance with the order of the following detailed examples.

a. Books:

Author’s Name, Last name , Name of the Book (*italics*), Printing, Publisher² Place and Year of Publication, Page Number

Example: Halil Seyidoğlu, *Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı*, Geliştirilmiş 9. Baskı, Güzem Yayınevi, İstanbul 2003, p.34

b. Articles:

Author’s Name, Lastname, Title of the Article (in quotations), Title of the Journal/Book (*italics*), Volume Number, Issue, Place and Year of Publication, Page Number.

Example: Ali Berat Alptekin, “Azerbaycan ve Türkiye’de Tanına Ortak Aşıklar”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Volume 7, Ankara 1999, p:

² Publisher can be given if necessary

33.

c. Journals and Annuals:

Publishing Institution, Title of the Publication (*italics*), Place and Year of Publication, Page Number.

Example: Devlet İstatistik Enstitüsü, *Türkiye İstatistik Yıllığı 1997*, Ankara 1998, p: 17-21.

d. Internet-based Resources:

Author's Name, Last name, Title of the document, Title of the Article (if available), Edition or File Number (if related), Address and Access Path, Date of Visit (in parenthesis). Page numbers are indicated if available. General footnote style is used according to the normal citation in the books and articles taken from internet environment. However, specified data applications are also stated.

Example: Beytullah Yılmaz, "Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Toplumda Üstlendikleri Roller Bakımından Analizi", *http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/ocak%202004/kucuk.htm*, (18.02.2006), p.3

Example: Türkiye'nin Katılım Yönünde ilerlemesi Hakkında 2004 Yılı Düzenli Raporu, Avrupa Toplulukları Komisyonu, Brüksel, *http://www.aggs.gov.tr/uploads/files/ilerleme_raporu_2004_tr.pdf* (07.10.2005)

Connective References

10. References which are quoted must be given in the text with the connective references according to the technique of "writer and year", surname of the author, publishing date and page number.

a. If the name of the author is mentioned in the text, year of the references must be written in brackets.

Example: Yıldırım (1996). or by giving the page number, Yıldırım (1996: 70-97).

b. In some cases, the name of the author can be given in brackets.

Example: New developments have been made in this field. (Raths, 1967: 40-85)

c. If the references written by the same author in the same year are mentioned, it is given as below:

Example: Gates (1967a: 45-50 (1967b: 130-170).

d. If the references have two authors only their surnames are written.

Example: Massialas and Cox (1967: 37-66)

e. If the two writers have the same surname and their works which were published at the same year can be distinguished by the first letter of their names.

Example: Smith, O. and Smith, B. (1958: 251-251)

f. If the reference has more than two authors, the surnames are mentioned at first.

Example: Bursalıoğlu, Aydın, Kaya, (1995: 120-145)

g. In the next mentioning et al. is used.

Example: Bursalıoğlu , et al. (1995: 120-145)

h. The references which are given as a line should be ordered from the oldest date to the recent one and must be separated with semicolon in the brackets.

Example: According to the recent developments about this subject (Cobb, 1972: 221; Flanders, 1970:124; Bursalıoğlu vd., 1995: 31)

References

11. In the middle of the page, REFERENCES are written in capital letters. As the references are listed alphabetically according to the author's surname, any sequence or category number is not given and the titles of the authors are not mentioned. List of references is given stating the Surname and Name of the Author, the Title of the Article if available (in quotations), The Title of the Journal or Book (*italics*), The Name Of the Editor or Translator if available, Volume, Issue, the number of the printing if it is published more than once, the Year and the Place of Publication. If more than one work of an author is used as references, they should be given from the oldest to the recent one.

a. Books

Example: Akdağ, Mustafa, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*, Volume 1, İstanbul 1974.

b. Journals

Example: Sağsan, Mustafa, "Devlet: Gelişen Teknolojiler ve Kamu Sektörü", *Stratejik Analiz*, Number: 19, November 2001.

12. Pictures, figures, graphics belonging to the articles which will be sent must be clear and suitable for the technique of offset printing and should not exceed the area of writing. Their sequence number and names are given below the each figure or graphic.

13. In one of the issues of the journals, more than two manuscripts of an author as the first name can not be published. If more than two manuscripts are sent in the terms, the ones except from the first and second are transmitted to the other issues.

14. 25 separate editions with two journals are given to the authors whose articles, translations and critics have been published.

Note 1: For the subjects that are not available in the Publishing Principles of Trakya University Social Sciences Journal, more information can be obtained from Trakya University Social Sciences Institute The Rules and Principles for Writing Graduate Theses.

Note 2: Articles can be sent to the following e-mail address.
e-mail: sobe@trakya.edu.tr